

człowiek
myśl
rzeczywistość

Biblioteka Główna i OINT
Politechniki Wrocławskiej

100100253069

Adriana Merta

Wrocławskie instytucje
i otoczenie instytucjonalne
rolnictwa dolnośląskiego
w latach 1989-2006

Prace Naukowe Studium Nauk Humanistycznych
Politechniki Wrocławskiej

Człowiek – Myśl – Rzeczywistość
Monografie

4
3

Adriana Merta

Wrocławskie instytucje i otoczenie instytucjonalne rolnictwa dolnośląskiego w latach 1989–2006

Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej
Wrocław 2010

160/196

Kolegium wydawnicze serii *Człowiek – Myśl – Rzeczywistość*
Jerzy MACHNACZ (przewodniczący), Andrzej CHMIEL,
Krzysztof SERAFIN, Marek SIKORA

Recenzent
Jerzy MACHNACZ

Opracowanie redakcyjne i korekta
Alina KACZAK

Projekt okładki
Zofia i Dariusz GODLEWSCY

Wszelkie prawa zastrzeżone. Żadna część niniejszej książki, zarówno w całości, jak i we fragmentach, nie może być reprodukowana w sposób elektroniczny, fotograficzny i inny bez zgody wydawcy i właściciela praw autorskich.

348708 L/1

© Copyright by Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 2010

OFICyna WYDAWNICZA POLITECHNIKI WROCŁAWSKIEJ
Wybrzeże Wyspiańskiego 27, 50-370 Wrocław
<http://www.oficyna.pwr.wroc.pl>
e-mail: oficwyd@pwr.wroc.pl

ISBN 978-83-7493-501-2

Drukarnia Oficyny Wydawniczej Politechniki Wrocławskiej. Zam. nr 759/2010.

6646

2010/0954/D

Spis treści

Wstęp	7
1. Sytuacja rolnictwa po przemianach ustrojowych w 1989 r.	17
1.1. Rolnictwo w latach 1989–2006	17
1.2. Sytuacja rolnictwa po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej	20
1.3. Struktura agrarna	28
2. Dolnośląski Ośrodek Doradztwa Rolniczego we Wrocławiu (DODR)	31
2.1. Zarys historii doradztwa rolniczego w Polsce	31
2.2. Dolnośląski Ośrodek Doradztwa Rolniczego we Wrocławiu	48
2.3. Struktury	50
2.4. Zatrudnienie	54
2.5. Szkolenia	56
2.6. Działalność	60
2.7. Wnioski	63
3. Dolnośląska Izba Rolnicza we Wrocławiu (DIR)	65
3.1. Rys historyczny	65
3.2. Przemiany organizacyjne	67
3.3. Działalność Dolnośląskiej Izby Rolniczej (DIR)	69
3.3.1. Wapnowanie gleb	73
3.3.2. <i>Europe Direct</i>	74
3.4. Wnioski	75
4. Dolnośląskie Centrum Hurtu Rolno-Spożywczego S.A. we Wrocławiu (DCHR-S)	77
4.1. Powstanie i funkcjonowanie rolno-spożywczych rynków hurtowych	77
4.2. Finansowanie rynków hurtowych	80
4.3. Dolnośląskie Centrum Hurtu Rolno-Spożywczego	85
4.4. Struktura organizacyjna	90
4.5. Zatrudnienie	96
4.6. Sprzedaż towarów na rynku hurtowym	97
4.7. Współpraca Centrum z innymi ośrodkami	102
4.8. Szkolenia, imprezy i działalność wydawnicza	103
4.9. Wnioski	107
5. Agencja Rynku Rolnego Oddział Terenowy we Wrocławiu (ARR)	109

5.1. Organizacja Agencji Rynku Rolnego	109
5.2. Działalność ARR	114
5.3. Działalność ARR OT Wrocław	117
5.3.1. Interwencyjny zakup i sprzedaż zbóż	120
5.3.2. Tytoń	123
5.3.3. Cukier	124
5.3.4. Miód	124
5.3.5. Masło	125
5.3.6. Mięso	126
5.3.7. Ziemniaki	127
5.3.8. Susz paszowy	127
5.3.9. Szklanka mleka	128
5.4. Wnioski	131
6. Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa Regionalny Oddział Dolnośląski we Wrocławiu (ARiMR)	133
6.1. Struktura organizacyjna i zadania ARiMR	133
6.2. Pomoc finansowa ARiMR ROD przeznaczona dla rolników dolnośląskich w latach 1990–2006	138
6.2.1. Płatności bezpośrednie do gruntów	139
6.2.2. Udział ARiMR w „Planie Rozwoju Obszarów Wiejskich” (PROW)	142
6.2.3. Renty strukturalne	142
6.2.4. Wspieranie gospodarstw niskotowarowych	143
6.2.5. Wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania	144
6.2.6. Przedsięwzięcia rolno-środowiskowe i poprawa dobrostanu zwierząt	146
6.2.7. Zalesianie gruntów rolnych	147
6.2.8. Dostosowywanie gospodarstw rolnych do standardów Unii Europejskiej	148
6.2.9. Wspieranie grup producentów rolnych	149
6.3. Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004–2006”	150
6.3.1. Ułatwianie startu młodym rolnikom	151
6.3.2. Wsparcie dla rybołówstwa i przetwórstwa ryb	151
6.4. Program SAPARD	152
6.5. Kredyty	153
6.6. Kontrole ARiMR	155
6.7. Wnioski	157
7. Agencja Nieruchomości Rolnych Oddział Terenowy we Wrocławiu	159
7.1. Historia Agencji Nieruchomości Rolnych	159
7.2. Działalność Agencji Nieruchomości Rolnych	163
7.2.1. Obrót ziemią	163
7.2.2. Obiekty zabytkowe	169

7.3. Wnioski	170
8. Efekty działań instytucji okołorolniczych	173
8.1. Przemiany w strukturze agrarnej	177
8.2. Efekty produkcji roślinnej	180
8.3. Efekty produkcji zwierzęcej	182
8.4. Gospodarstwa ekologiczne	185
8.5. Wnioski	187
Podsumowanie	189
Spis rysunków	195
Spis wykresów	195
Spis schematów	196
Spis tabel	197
Bibliografia	201

Wstęp

Na początku lat 90. XX wieku gospodarka ulegała wielu przekształceniom, a rolnicy zaczęli funkcjonować w zupełnie innych warunkach niż przed 1989 r. Na proces transformacji rynkowej złożyły się zmiany ustrojowe, prawne i organizacyjno-instytucjonalne. W polskim rolnictwie po 1989 r. dotyczyły one liberalizacji rynków rolnych, prywatyzacji PGR-ów, redukcji ceł importowych oraz dofinansowań do rolnictwa w początkowym okresie transformacji. Zmieniały się także cele polityki rolnej. Interwencja państwa, realizowana oraz nadzorowana przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, została ukierunkowana na przyspieszanie przemian strukturalnych, a także stworzenie instytucji wspierających rolnictwo. Ugruntowanie ich pozycji pośród rolników miało się odbywać poprzez aktywne wspieranie rozwoju infrastruktury wsi, finansowanie różnych form kształcenia skierowanych do rolników i mieszkańców wsi oraz szeroko pojęte doradztwo rolnicze.

Rolnicy musieli jak najszybciej dostosować się do nowych warunków, podnosić swoje kwalifikacje, spełniać coraz większe wymagania, poznawać przepisy prawne oraz korzystać z nowatorskich rozwiązań technicznych. Potrzebowali także nowych umiejętności, w tym menadżerskich i rozwijania przedsiębiorczości na wsi. Dla wielu rolników było to bardzo trudne do realizacji. Gdyby nie pomoc instytucji, które pojawiły się w Polsce na początku lat 90. ubiegłego wieku, i ich wysiłki wprowadzenia rolników do nowej ery gospodarki, polskie produkty rolne nie byłyby konkurencyjne.

Siłą polskiego rolnictwa był średni wiek rolników. Wynosił on około 46 lat, a 20% rolników nie ukończyło jeszcze 35 roku życia. W stosunku do krajów Unii Europejskiej była to duża grupa młodych i przedsiębiorczych ludzi. W innych krajach odsetek ten był dużo mniejszy: Wielka Brytania – 9%; Holandia – 9,4%; Dania – 11,7% czy Francja 12,9%¹. Przede wszystkim tych ludzi, dużo chętniejszych do wprowadzania zmian w gospodarstwach, wspierały na Dolnym Śląsku oddziały terenowe takich instytucji jak: Dolnośląski Ośrodek Doradztwa Rolniczego, Dolnośląska Izba Rolnicza, Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Agencja Rynku Rolnego, Agencja Nieruchomości Rolnych, a także Dolnośląskie Centrum Hurtu Rolno-Spożywczego.

¹ A. Sikorska, *Młodzi rolnicy w Polsce i w krajach Unii Europejskiej*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2003, nr 4, s. 9.

Celami łączącymi te jednostki były:

- poprawa struktury agrarnej,
- rozbudowa infrastruktury na wsi,
- podnoszenie kwalifikacji rolników i mieszkańców wsi,
- rozwój interwencji w rolnictwie, w przetwórstwie rolno-spożywczym i w usługach oraz drobnej wytwórczości na wsi,
- obniżenie kosztów wytwarzania produktów rolniczych,
- poprawa jakości produktów rolniczych,
- rozwój wielofunkcyjności wsi.

Sześć pierwszych rozdziałów niniejszej książki dotyczy instytucji, które stały się niezbędne do prawidłowego funkcjonowania rolnictwa na Dolnym Śląsku. Powstały one na początku lat 90. ubiegłego wieku. Wyjątkiem był Dolnośląski Ośrodek Doradztwa Rolniczego (DODR), który pod innymi nazwami funkcjonował od 1960 r. Najpóźniej natomiast, bo w 1996 r., utworzono jednostkę wspierającą działania DODR – Dolnośląską Izbę Rolniczą (DIR). Pierwsze lata funkcjonowania tych instytucji w warunkach przemian ustrojowych charakteryzowały się kształtowaniem struktur, tworzeniem oddziałów terenowych oraz kompletowaniem kadry. Ich wspólnymi i podstawowymi celami było wspieranie rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich. Jednak każda z nich realizowała swoje zadania w inny sposób. DODR i DIR zaangażowane zostały przede wszystkim w działania szkoleniowe i informacyjne. Przyczyniły się one nie tylko do szeroko pojętego dokształcania, ale zaangażowały się też w promowanie regionów, lokalnych produktów czy rolnictwa ekologicznego. Ze względu na niewielką liczbę pracowników DIR nie mogła pozwolić sobie na zaangażowanie w tak duże projekty, jak Ośrodek Doradztwa. Jednak realizowała mniejsze, choć nie mniej ważne dla rolników, zadania.

Kolejną przedstawioną instytucją jest Agencja Rynku Rolnego. Została ona powołana ze względu na przekształcenia gospodarcze, własnościowe i finansowe, które niekorzystnie oddziaływały na rynek rolno-żywnościowy, podlegający dodatkowo dużej zmienności wynikającej z wahań w produkcji. Jego prawidłowe funkcjonowanie było niezwykle ważne, ponieważ absorbuje on prawie połowę dochodów ludności i tym samym jest źródłem zarobku dla takiej samej grupy społeczeństwa². Aby funkcjonowanie tego sektora nie zależało wyłącznie od zmiennych mechanizmów rynkowych, wprowadzono system regulacji realizujący interwencyjną politykę rolną. Dzięki jej działaniom niwelowane były wahania w podaży na rynku produktów rolnych, ceny się stabilizowały, a ich nadmierny spadek został ograniczony. Tym samym chroniony

² K. Gutkowski, *Doświadczenia i perspektywy działalności Agencji Rynku Rolnego*, „Biuletyn Informacyjny”, 1995, nr 11, s. 11.

był dochód producentów rolnych. Wahania na rynku produktów rolnych i ich przetworów wywołane były przede wszystkim:

- zmiennością klimatu wpływającą na plony,
- poziomem plonów, cyklicznych wahań w produkcji zwierzęcej (zwłaszcza trzody i drobiu),
- dużą sezonowością w produkcji i w skupie mleka³.

Jedną z najbardziej obciążonych zadaniami jednostką był wrocławski Oddział Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Od 1994 r. wspierał rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich poprzez wdrażanie projektów finansowanych przez UE oraz ze środków krajowych. Zaangażowany był także w kolejne etapy Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich. Podstawowym zadaniem Agencji była pomoc finansowa obejmująca przede wszystkim kupno nieruchomości rolnych, budowę, rozbudowę, urządzenie i modernizację gospodarstw, rozwój gospodarki żywnościowej i wsi, zarządzanie dzierżawionych nieruchomości, a także inne działania.

Kwestia obrotu ziemią została powierzona w dużo szerszym zakresie Agencji Nieruchomości Rolnych powołanej w 2003 r., na miejsce Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa. Dzięki niej zostały sprywatyzowane i rozdysponowane grunty należące niegdyś do PGR-ów. Zabytkowe kompleksy pałacowe i pałacowo-parkowe zostały zabezpieczone przed dalszym niszczeniem, a w licznych przypadkach znalazły nowych właścicieli.

Jednostką o zupełnie innym profilu działania była natomiast prywatna spółka Dolnośląskie Centrum Hurtu Rolno-Spożywczego. Idealnie uzupełnia ona przedsięwzięcia wymienionych placówek, ułatwiając hurtownikom i producentom, działającym we wszystkich sektorach gospodarki rolno-żywnościowej, zbyć ich towarów. Centrum było jednym z najnowocześniejszych rynków europejskich. Jako jedyna z instytucji okołorolniczych angażowała się także w organizację pokazów florystycznych, bazarów zabytkowych samochodów i motocykli (*Old Timer Bazar*) oraz zlotów samochodów amerykańskich (*Ride'n'Roll American Cars & Music Festival*), nawiązując w ten sposób kontakty z całym światem.

W ostatnim rozdziale zanalizowano wpływ instytucji okołorolniczych na odbudowę i rozwój sektora rolno-żywnościowego na terenie Dolnego Śląska oraz rozwiązywanie strategicznych problemów rolnictwa i mieszkańców wsi. Wzięta pod uwagę została też pomoc świadczona przez kadre, podczas realizacji projektów unijnych, szkoleń oraz innych przedsięwzięć, które wpłynęły na rozwój produkcji rolnej. Można go szczególnie zauważyć po 2004 r., kiedy struktury instytucji zostały już w pełni ukształtowane i uzupełnione biurami powiatowymi oraz oddziałami terenowymi, które sprawiały, że organizacje te były bardziej dostępne dla rolników.

³ M. Kozikowski, R. Kreft, *Działania ARR w 1994 r. oraz zamierzenia na 1995 r.*, „Biuletyn Informacyjny”, 1995, nr 1, s. 19.

Ze względu na coraz większą opłacalność produkcji rolnej oraz usług z nią związanych w Polsce powstało wiele organizacji zajmujących się rolnictwem. Na terenie Dolnego Śląska od 2003 r. funkcjonuje polskie biuro amsterdamskiej firmy ECEAT – Europejskie Centrum Ekologicznego Rolnictwa i Turystyki. Oddział ten współpracował z innymi krajami należącymi do sieci ECEAT (*European Centre for Eco-Agro Tourism*): Belgią, Bułgarią, Czechami, Niemcami, Austrią, Estonią, Francją, Grecją, Węgrami, Holandią, Litwą, Łotwą, Portugalią, Rumunią, Słowacją, Słowenią, Hiszpanią, Szwajcarią, Irlandią i Włochami. Najważniejszym zadaniem ECEAT było wspieranie rolnictwa ekologicznego poprzez turystykę. Podobnymi celami kierowało się wrocławskie Stowarzyszenie Rolnictwa Ekologicznego „Biopolonia”. Istniało ono od 2006 r. W tym samym roku powołano również Koło Pszczelarzy Wrocław-Krzyki. Propagowało ono działania związane z utrzymywaniem pszczół zdrowych i o cechach dużej łagodności, nie rojliwości i miodności.

Inne ważne instytucje z siedzibą w Warszawie, ale zreszające rolników, producentów, hurtowników oraz wszystkie osoby związane z branżą rolniczą z całego kraju to:

1. Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA, utworzona w 1992 r. przez Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej działającego w imieniu Skarbu Państwa. Wspierała ona działania związane z rozwojem obszarów wiejskich, rolnictwa, rynków rolnych i sektorów związanych z rolnictwem; pełniła funkcję wdrożeniowodradczą oraz prowadziła działalność analityczno-badawczą, popularyzatorską i informacyjną.

2. Polska Federacja Producentów Żywności, która od 2003 r. starała się zapewnić efektywne współdziałanie podmiotów gospodarczych w sektorze żywnościowym.

3. Izba Produktu Regionalnego i Lokalnego działająca od 2004 r. Podejmowała ona działania na rzecz rozwoju, promocji i ochrony produktów regionalnych oraz lokalnych. Jednym z jej zadań było wspieranie producentów rolnych poprzez informowanie, organizację szkoleń oraz pomoc w znajdowaniu źródeł finansowania przedsięwzięć⁴.

4. Ogólnopolskie Stowarzyszenie Przetwórców i Producentów Produktów Ekologicznych „Polska Ekologia” powstałe w 2006 r. Skupiało ono producentów rolnych, którzy podjęli produkcję żywności z surowców ekologicznych.

Jednym z najważniejszych ośrodków akademickich, wpływających na rozwój rolnictwa oraz kształcącego przyszłe kadry doradcze, był Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu. Jako samodzielna jednostka wyodrębnił się w 1951 r. z Uniwersytetu Wrocławskiego i Politechniki Wrocławskiej. Funkcjonował wtedy pod nazwą Wyższej Szkoły Rolniczej. W 1972 r. został przemianowany na Akademię Rolniczą. Misją uczelni było kształcenie i podejmowanie działań na rzecz kreowania przyszłości wsi i rolnictwa, wspomaganie programów mających na celu wielofunkcyjny rozwój obsza-

⁴ Izba Produktu Regionalnego, „Biuletyn informacyjny” wydawany przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz Agencje restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, 2004, nr 1–3, s. 7.

rów wiejskich. Aby to osiągnąć, należy mieć wysoko wykwalifikowanych specjalistów, którzy swoimi działaniami wspierać będą przechodzenie od funkcji producenta płodów rolnych do obszaru gospodarki żywnościowej, agrobiznesu, agroturystyki i drobnej wytwórczości. Obecnie uczelnia ta ma 5 wydziałów oraz 39 instytutów i katedr. Rocznie wydaje również około 2 tys. publikacji i angażuje się w ponad 200 projektów badawczych.

W trakcie 55 lat Uniwersytet Przyrodniczy ukończyło 46 167 studentów (tab. 1), z czego 21% było absolwentami studiów niestacjonarnych. Najwięcej osób podjęło studia na kierunku rolnictwo Wydziału Rolniczego. Prawie 43% absolwentów ukończyło ten wydział. Na drugim miejscu pod tym względem znalazł się Wydział Inżynierii Kształtowania Środowiska i Geodezji (20%), na trzecim – Biologii i Hodowli Zwierząt (15%), na czwartym – Medycyny Weterynaryjnej. Najmniej natomiast studentów ukończyło Wydział Nauk o Żywności (9%).

Dzięki wiedzy i doświadczeniu zdobytemu podczas prac na terenie eksperymentalnych upraw zbóż czy sadów, absolwenci Uniwersytetu Przyrodniczego mają możliwość stać się wykwalifikowanymi rolnikami. Ich gospodarstwa są prowadzone na wysokim poziomie i nastawione na produkcję specjalistyczną. Poziom wykształcenia zwiększa także szanse na wprowadzanie ciągłych usprawnień technologicznych oraz zdobywanie dotacji krajowych i unijnych. Absolwenci tej uczelni są także pożądanymi pracownikami wszelkich instytucji oraz przedsiębiorstw związanych z branżą rolniczą.

Stale rośnie liczba prywatnych firm, stowarzyszeń czy fundacji zajmujących się doradztwem rolniczym. Jednak nadal na Dolnym Śląsku największą rolę odgrywają instytucje, takie jak DODR, ARR, ANR, ARiMR, DCHR-S i DIR. Są one źródłem wielu zmian zachodzących w gospodarce polskiej od lat 90. ubiegłego wieku.

Kwestia powstawania i rozwoju instytucji okołorolniczych została powiązana z instytucjonalną teorią historii gospodarczej. Instytucje, które niewątpliwie były głównym czynnikiem wpływającym na funkcjonowanie gospodarki, miały duże znaczenia dla ekonomistów z tzw. „szkoły instytucjonalnej”. Rozwinęła się ona przede wszystkim w Stanach Zjednoczonych na przełomie XIX i XX w. Według niej instytucje:

- wyznaczają ramy ludzkich zachowań i postępowania,
- nadają sens i ciągłość działaniom ludzkim, dlatego można je przewidzieć,
- są manipulowane przez ludzi, którzy chcą w ten sposób realizować własne cele⁵.

Wynika z tego, że instytucje mogą być klasyfikowane jako struktury instytucjonalne (normy wpływające na działania ludzi) oraz otoczenie instytucjonalne (ramy potrzebne do powstawania i funkcjonowania struktur instytucjonalnych).

⁵ P. Karczmarczyk, *Gospodarka a instytucje – wybrane aspekty Nowej Ekonomii Instytucjonalnej*, <http://www.cceerc.wne.uw.edu.pl/>.

Tabela 1. Absolwenci poszczególnych kierunków studiów stacjonarnych i niestacjonarnych Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu w latach 1951–2006

Wydział	Kierunek studiów	Liczba studentów	
		Studia stacjonarne	Studia niestacjonarne
Inżynierii Kształtowania Środowiska i Geodezji	Architektura krajobrazu	114	50
	Budownictwo	1437	48
	Geodezja i kartografia	2938	273
	Gospodarka przestrzenna	125	38
	Inżynieria środowiska	3741	348
	Razem	8355	757
Biologii i Hodowli Zwierząt	Biologia	166	0
	Rybnictwo	46	0
	Zootechnika	4608	2085
	Razem	4820	2085
Rolniczy	Ochrona środowiska	1345	376
	Ogrodnictwo	41	0
	Rolnictwo	9242	5110
	Technika rolnicza i leśna	2203	463
	Zarządzanie i marketing	367	610
	Razem	13198	6559
Nauk o Żywności	Biotechnologia	271	0
	Technologia żywności i żywienie człowieka	3496	396
	Towaroznawstwo	97	0
	Razem	3864	396
Medycyny Weterynaryjnej	Weterynaria	6133	0
	Razem	6133	0
Razem		36370	9797

Źródło: *Statystyki dotyczące liczby absolwentów*,
Archiwum Działu Nauczania Uniwersytetu Przyrodniczego, Wrocław 2007.

Według teorii zmiany instytucjonalnej to właśnie instytucje, razem z pewnymi ograniczeniami budżetowymi czy technologicznymi, są bodźcami ludzkiego działania⁶. Dzięki nim kształtuje się postępowanie jednostek. Do najważniejszych twierdzeń w koncepcji D.C. Northa, współtwórcy tej teorii, należą:

- zmiany instytucjonalne są zależne od wzajemnego oddziaływania instytucji oraz innych organizacji na zasadach konkurencji,
- warunkiem przetrwania są zmiany zachodzące w instytucjach inicjowane przez konkurencję,
- dzięki systemowi instytucjonalnemu można określić, jakiego rodzaju zmiany są najbardziej opłacalne.

Wyboru pomiędzy rodzajem podejmowanych działań dokonują przedsiębiorcy.

Podana problematyka – powstawania i rozwoju instytucji oraz kwestii przystosowania się rolników do nowych warunków, najwyraźniej zaistniała w dokumentach zgromadzonych w tych instytucjach. Do tej pory materiały te były sporadycznie wykorzystywane, niemal wyłącznie przez pracowników tych placówek i tylko na ich własny użytek. Nie zostały one dotychczas opracowane, co z jednej strony utrudniało pracę, a z drugiej umożliwiało ich wykorzystywanie zanim zostaną zniszczone. Przeprowadzone badania są źródłem wielu nowych informacji. Ich opracowanie i upowszechnienie stanowi niezwykle ważny element zmiany świadomości wśród rolników i mieszkańców wsi.

Dodatkowym impulsem do rozpoczęcia takich badań był ubogi stan wiedzy dotyczący wrocławskich instytucji i otoczenia instytucjonalnego w ujęciu zmian, jakie dokonały się na Dolnym Śląsku po 1989 r. Nie istnieje również monografia przedstawiająca ten temat, traktując go jako całość. Ukazujące się artykuły są fragmentaryczne i tylko w znikomym stopniu dotyczą początków kształtowania się instytucji okołorolniczych.

Kluczowym problemem badawczym stało się powstanie i ewolucja instytucji oraz ich wpływ na gospodarkę Dolnego Śląska. Oprócz Ośrodka Doradztwa Rolniczego, pozostałe instytucje w latach 90. ubiegłego wieku były tworzone od podstaw. Postępowania uczono się na własnych błędach, wzorując się w niewielkiej części na podobnych instytucjach zagranicznych. Nie mogły być one idealnym wzorcem, bo przecież funkcjonowały w zupełnie innych warunkach. Wyznaczane nowe kierunki działań, zgodne z zapotrzebowaniem gospodarki, oraz ciągłe podnoszenie kwalifikacji kadr, sprawiło, że stały się one partnerem dla struktur unijnych.

⁶ K. Fjałkowski, *Instytucjonalna teoria zmiany społeczno-ekonomicznej w historii gospodarczej Douglasa C. Northa*, [w:] *Spółczeństwo i gospodarka w badaniach historycznych – dokonania i perspektywy*, Wrocław, 2006, s. 61.

Najważniejsze źródła wykorzystane w monografii to dokumentacja znajdująca się w tych instytucjach oraz ich archiwach. Należały do niej meldunki z działalności, roczne sprawozdania, różnego typu zestawienia, rozliczenia oraz wszelkiego rodzaju publikacje wydawane samodzielnie przez instytucje oraz wspólnie z Ministerstwem Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Niestety, większość dokumentacji stanowiły odręczne notatki w nienajlepszym stanie. Prowadzone przez różne osoby i na rozmaite sposoby, stanowiły duży problem w systematyzowaniu informacji. Wyjątkiem były „plany rzeczowo-finansowe” oraz „wykonanie planu” – sprawozdania Dolnośląskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego, wydawane w formie drukowanej od 1991 r. (instytucja nosiła wtedy nazwę Wojewódzkiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego we Wrocławiu). Większość sprawozdań przybrało formę przejrzystego maszynopisu dopiero w późniejszych okresach funkcjonowania instytucji, kiedy ich struktury i działalność były ostatecznie ukształtowane. Skrupulatnie prowadzona dokumentacja zaczęła być wtedy niezbędna. Jednak wszystkie dokumenty sprzed tego okresu były przechowywane w pojedynczych egzemplarzach i dostępne często jedynie w centralach, a nie oddziałach terenowych. Było to dużym utrudnieniem w ich opracowywaniu. Taka sytuacja dotyczyła chociażby archiwalnych wydań „Biuletynu Informacyjnego” Agencji Rynku Rolnego. Jego egzemplarze wydawane od 1991 r. znajdowały się w archiwum warszawskiej centrali Agencji. Ze względu na brak materiałów o działalności ARR sprzed 5 lat, zawierały one niemal beczenne informacje o sytuacji w latach 90. ubiegłego wieku i pierwszym okresie działania oddziałów. Zamieszczone w nich były też sprawozdania z działalności m.in. wrocławskiej jednostki. Niestety dotyczyło to wyłącznie lat 1991, 1992 oraz 1993. W późniejszym czasie ARR razem ze swoimi oddziałami traktowane były jako jedna instytucja i niezwykle trudno było dotrzeć do analizy wyników działalności konkretnej jednostki – obrotu poszczególnymi towarami prowadzonych na terenie Dolnego Śląska czy liczby podpisanych umów na autoryzacje magazynów oraz do danych dotyczących chociażby liczby pracowników i poziomu ich wykształcenia.

Bardzo przydatne okazały się roczniki statystyczne, przedstawiające sytuację rolnictwa w liczbach. Szczególnie ważne były przy analizach ilościowych dotyczących liczby zużywanych nawozów na 1 ha ziemi, mechanizacji rolnictwa, wykorzystania użytków rolnych w poszczególnych latach oraz ich podziału na gospodarstwa państwowe i prywatne.

Pośród książek, najcenniejszymi publikacjami były: *Kwestia agrarna w Polsce i na świecie* pod red. B. Klepackiego i in., *Rolnictwo Unii Europejskiej i Polski* A. Czyżewski i A. Henisz-Matuszczak, *Doradztwo i postęp w rolnictwie polskim* B. Wawrzyniak, *Ekspansja gospodarcza Polski końca XX wieku* pod red. Z. Hellwiga oraz dwie pozycje wydane przez instytucje okołorolnicze: *ARiMR – rok po akcesji i ARR 1990–2006*.

Podstawą do teoretycznych rozważań na temat roli instytucji i otoczenia instytucjonalnego była książka D.C. Northa, *Institutions, institutional change and economic performance* oraz inne opracowania tego tematu.

Wyjątkową wartość poznawczą miały pisma fachowe. Jednym z nich był wydawany od 1994 r. przez Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie, Oddział w Poznaniu, kwartalnik „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego”. Poświęcony on został doradztwu oraz problemom związanym z jego organizacją, funkcjonowaniem, zakresem działania i pracą doradców. Był on przydatnym źródłem wiedzy dotyczącym szczególnie Ośrodków Doradztwa Rolniczego i Izb Rolniczych.

Ważnym źródłem informacji był miesięcznik wydawany przez Dolnośląski Ośrodek Doradztwa Rolniczego we Wrocławiu – „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”. Artykuły w nim zawarte zostały wielokrotnie wykorzystywane podczas pisania pracy, począwszy od najstarszych numerów czasopisma. Trafiający bezpośrednio do rolników, ogrodników, sadowników, hodowców, firm i instytucji związanych z rolnictwem, zawierał informacje dotyczące problemów nowoczesnego rolnictwa. W tym temacie równie ważnym źródłem wiedzy była „Wiś Dolnośląska” – kolportowana razem z miesięcznikiem „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”.

Innym kwartalnikiem wykorzystanym w pracy było wydawnictwo Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk ukazujące się od 1973 r. – „Wiś i Rolnictwo”. Zawiera ono informacje o przemianach dokonujących się w rolnictwie i na polskiej wsi. Ważne dla pracy były szczególnie artykuły związane z historią rolnictwa oraz wsi polskiej w dobie transformacji gospodarczej.

Pozostałe czasopisma, z których autorka czerpała wiedzę, były m.in. wydawane głównie w latach 90. ubiegłego wieku: „Wieczór Wrocławia”, „Gazeta Robotnicza”, „Kupiec Dolnośląski”, „Puls Biznesu”, „Słowo Polskie”, „Plon Dolnośląski”, „Kurier Gminny”, a z nowszych wydawnictw: „Nasz Dom – Ogród i Flora”, „Gazeta Prawna”, „Trybuna”, a nawet „Dylematy policyjne”.

W pracy zostały również wykorzystane informacje zgromadzone na stronach internetowych instytucji, Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, grup producenckich, kółek rolniczych oraz innych organizacji związanych z rolnictwem, tj. Inspekcji Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych czy Europejskiego Centrum Ekologicznego Rolnictwa i Turystyki (ECEAT). W tych przypadkach źródła internetowe były szczególnie pomocne w poszukiwaniu materiałów konferencyjnych, aktualnych wydarzeń oraz spisów wydawnictw i publikacji.

Przydatne były także internetowe bazy archiwalnych numerów czasopism, takich jak „Gazeta Wyborcza” oraz „Gazeta Prawna”.

Niniejsza praca ma na celu zaprezentowanie problemu powstawania i funkcjonowania wrocławskich instytucji okołorolniczych w zmieniających się warunkach politycznych i gospodarczych. Autorka wzięła pod uwagę dwa podstawowe okresy, przed i po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej. Największe wyzwanie dla polskiej reformy instytucjonalnej podjęto na dwa lata przed akcesją. Do tego czasu nie udało się dokonać zmian w instytucjach, tak aby mogły podjąć finansową współpracę z UE. Nie

została powołana agencja płatnicza, która byłaby w stanie nadzorować skomplikowane procedury i zasady kontroli rozdzielania pieniędzy płynących z Unii⁷. Zmieniło się to po 2002 r., kiedy rolę tę przejęła ARiMR.

Te dwa rozdziały w historii rolnictwa różnią się także innymi, podejmowanymi przez instytucje, działaniami. Liczba i tematyka przeprowadzanych szkoleń, akcji informacyjnych, podnoszenie wymagań w kwestiach jakości produktów rolnych, przechowywania czy standaryzacji opakowań oraz inne inicjatywy instytucji, musiały wynikać z aktualnych potrzeb rolników.

Podstawową tezą jest wykazanie, iż instytucje okołorolnicze są niezbędnym elementem rozwijającego się rolnictwa. Powodem tego są tworzone przez nie ramy postępowania rolników i mieszkańców wsi, możliwości, jakie daje współpraca czy korzystanie z pomocy instytucji, wsparcie, nie tylko w formie dofinansowań, ale również prawne w organizowaniu grup producenckich, wypełnianiu wymaganych dokumentów itd.

Inną zbadaną kwestią jest wpływ organizacji na produkcję rolną i zwiększenie jej wydajności. Aktywna praca instytucji w upowszechnianiu nowych technologii przyczyniła się w ostatnich latach do postępu w rozwoju i wdrażaniu nowoczesnych technologii oraz technik ochrony roślin.

⁷ J. Papuga, *Jaki to był rok w polskim rolnictwie?*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2001, nr 1, s. 5.

1. Sytuacja rolnictwa po przemianach ustrojowych w 1989 r.

1.1. Rolnictwo w latach 1989–2006

Do 1989 r. państwo sprawowało pozornie opiekuńczą funkcję względem rolników. Zapewniało zbyt produktów rolnych, ustalało ceny ich skupu i ceny środków produkcji dla rolnictwa. Nie utrudniano chłopom uzyskania dodatkowych zarobków w państwowych przedsiębiorstwach przemysłowych⁸. Po 1989 r. sytuacja ta uległa radykalnej przemianie. Nadprodukcja żywności, problem ze zbytem produktów rolnych, zaostrzona konkurencja i brak dotacji wymagały podjęcia natychmiastowych decyzji. Dodatkowymi zjawiskami narzucającymi konieczność szybkiej interwencji było zmniejszenie siły nabywczej ludności oraz niekontrolowany import żywności⁹. Pojawiły się wtedy dwa kierunki przemian struktury agrarnej. Były to autonomiczny proces przekształceń chłopskich gospodarstw oraz świadomie podjęta prywatyzacja¹⁰.

Pierwsze lata przemian ustrojowych ujawniły potrzebę głębokiej restrukturyzacji rolnictwa. Od 1989 r. zaczęto wprowadzać pakiet reform gospodarczo-ustrojowych przygotowanych przez ówczesnego wicepremiera i ministra finansów, Leszka Balcerowicza. Jego zdaniem PGR-y były miejscami marnotrawstwa, a zużycie nawozów i zatrudnienie było dużo większe niż w gospodarstwach indywidualnych¹¹. Zamierzonym skutkiem podjętych ustaw było zmniejszenie inflacji i deficytu budżetowego, wzrost gospodarczy, zmniejszenie technologicznego zacofania i utworzenie w ciągu 2 lat 600 tys. przedsiębiorstw prywatnych. Jednak negatywne skutki przyciły niektó-

⁸ E. Gorzelak, *Sytuacja ekonomiczna polskiego rolnictwa w latach 1989–1993*, „Biuletyn Informacyjny”, 1993, nr 10, s. 7.

⁹ E. Gorzelak, *Nowe przesłanki interwencjonizmu realizowanego przez Agencję Rynku Rolnego*, „Biuletyn Informacyjny”, 1991, nr 6, s. 4.

¹⁰ A. Leopold, *Rolnictwo w procesie przemian i rozwoju gospodarki*, Warszawa, 1997, s. 93.

¹¹ A. Łukasiewicz, P. Żytnicki, *Bush nie chwycił, Armia Krajowa – tak*, „Gazeta Wyborcza”, 4.08.2008, s. 4.

re z tych osiągnięć. Bankructwa przedsiębiorstw państwowych sprawiły, że stopa bezrobocia w 1993 r. wynosiła ponad 16%. Obniżył się również poziom życia pracowników niedochodowych przedsiębiorstw państwowych i PGR-ów, tworząc obszary nędzy i bezrobocia.

Zmiany strukturalne na początku lat 90. ubiegłego wieku wywołały wiele niepożądanych w gospodarce zjawisk. Nastąpił m.in. szybki wzrost bezrobocia, zmniejszenie inwestycji i upadek wielu przedsiębiorstw, zarówno państwowych, jak i spółdzielczych. W latach 1990–1993 nastąpiło zahamowanie przekształceń strukturalnych gospodarki, spowodowane zapaścią dochodową rolnictwa. Brak perspektywicznej polityki rolnej sprawił, że chłopci zajmowali się jedynie rozwiązywaniem bieżących problemów. Od 1989 r. do 1993 r. środki budżetowe przeznaczone na sektor rolniczy zmniejszone zostały o 70%¹². Dodatkowo, w latach 1990–1991, nie prowadzono działań interwencyjnych na rynku. Zmniejszenie popytu na żywność, jego niekontrolowany import oraz obniżanie cen rolniczych, doprowadziło do gwałtownego ograniczenia siły nabywczej rolnictwa. Następstwem tych zjawisk były zaburzenia cen. Wzrosły one trzykrotnie, a przemysłowe dziesięciokrotnie¹³. Po niewielkim wzroście nakładów, ceny w 1999 r. były ponownie niższe, o około połowę niż w 1989 r. W najtrudniejszej sytuacji znalazły się inwestycje związane z produkcją rolną¹⁴. W latach 1990–1992 spadło zapotrzebowanie na krajowe produkty rolne, a produkcja rolnicza zmniejszyła się o 17%. Powodem tego była liberalizacja handlu z zagranicą, która ułatwiła zapełnienie polskiego rynku dotowanymi (a więc tańszymi) produktami żywnościowymi. Ze względu na niesprzyjające realia, rolnicy nie wykorzystywali możliwości, jakie stwarzała dobra i żyzna ziemia. Duża ilość użytków zielonych zapewniała odpowiednie warunki do chowu bydła oraz produkcji mleka. Jednak na początku lat 90. ubiegłego wieku dzierżawcy byłych PGR-ów i powstałe na ich bazie spółki, z powodu małej opłacalności, rezygnowali z utrzymania krów¹⁵.

W 1992 r. pojawiły się pierwsze oznaki przełamywania recesji gospodarczej. Było to ożywienie produkcji przemysłowej oraz wzrost produktu narodowego brutto, obrotów handlu zagranicznego i udziału sektora prywatnego¹⁶.

Coraz większą uwagę zaczęto również zwracać na rozwój infrastruktury wiejskiej. Była ona podstawą zahamowania procesów degradacji rejonów wiejskich oraz przyspieszenia aktywizacji mieszkańców wsi i rolników. Inwestycje miały przyczynić się

¹² A. Woś, *Rolnictwo polskie 1945–2000*, Warszawa, 2000, s. 26.

¹³ E. Gorzelak, *Nowa, dramatyczna sytuacja w gospodarce żywnościowej w 1992/1993 r.*, „Biuletyn Informacyjny”, 1992, nr 9, s. 3.

¹⁴ E. Gorzelak, *Sytuacja ekonomiczna rolnictwa w latach transformacji*, „Biuletyn Informacyjny”, 1995, nr 11, s. 13.

¹⁵ *Nie ma czasu na dyskusje*, „Więść Dolnośląska”, 2003, nr 7, s. 3.

¹⁶ D. Rycombel, *Sytuacja gospodarcza w kraju w 1992 r., ze szczególnym uwzględnieniem rolnictwa i gospodarki żywnościowej*, „Biuletyn Informacyjny”, 1993, nr 3, s. 14.

do powstania lokalnego przemysłu rolno-spożywczego, rozbudowy szkół oraz ośrodków zdrowia, a także wspierania kultury lokalnej i rozwoju agroturystyki¹⁷.

Prywatyzacja państwowych przedsiębiorstw postępowała powoli. Stosowano pozorowane bankructwa lub niską wycenę, aby mogły być tanio odkupione, a później przekształcone w spółki z ograniczoną odpowiedzialnością lub spółki akcyjne¹⁸. Jednak prywatyzacja, jak twierdzono, była jedyną szansą dla gwałtownie pogarszającej się sytuacji rolnictwa. Jej następstwem miały być głębokie przemiany w sferze politycznej i ekonomicznej. Zniesiono sektor rolnictwa państwowego, ale rolnictwo chłopskie nie zmieniło się znacząco. Ewolucji podlegało przede wszystkim jego otoczenie – usługi, sektor przetwórczy i sam rynek.

W 1994 r. nastąpiło przyspieszenie kolejnych przekształceń strukturalnych¹⁹. Stopniowa poprawa struktury agrarnej nastąpiła szczególnie w latach 1994–1995. Wynikało to z trzech czynników:

- bardziej protekcyjnej polityki państwa wobec rolnictwa,
- ukierunkowania zachowań rolników na prorozwojowe,
- przemian w otoczeniu rolnictwa²⁰.

Przemiany w strukturze agrarnej doskonale odzwierciedlał stopień zatrudnienia w rolnictwie. W 1950 r. działalność rolnicza była źródłem utrzymania dla 73,3%, natomiast 1998 r. już tylko 27,4%²¹.

Działania związane z poprawą sytuacji gospodarki miały szczególnie wspomagać rozwój:

- regionów północno-wschodnich, wsparcie miało dotyczyć zwłaszcza turystyki i rolnictwa biodynamicznego,
- regionów, gdzie wcześniej rozwijało się rolnictwo państwowe – planowano tam zalesianie, budowę dróg, wspomaganie chowu m.in. bydła czy koni,
- regionów południowo-wschodnich i części centralnych o dużym przeludnieniu agrarnym²².

Do 2004 r. kierunki działań względem rolnictwa nie zmieniły się zasadniczo. Szczególną uwagę poświęcono wielofunkcyjnemu rozwojowi obszarów wiejskich. Priorytetowe stało się zwalczanie bezrobocia, poprawa struktury gospodarstw, a także wprowadzanie do rolnictwa nowoczesnych technik uprawy i przetwórstwa. Ogromne znaczenie miało również podnoszenie kwalifikacji rolników, młodzieży wiejskiej i innych mieszkańców wsi oraz pracowników instytucji związanych z gospodarką. Badania wykazały, że w 1997 r. poziom wykształcenia ludności rolniczej był dosyć

¹⁷ K. Porębski, „Biuletyn Informacyjny”, 1992, nr 12, s. 6.

¹⁸ *Ekspansja gospodarcza Polski do końca XX wieku*, pod red. Z. Hellwiga, Poznań, 1997, s. 15.

¹⁹ W. Puliński, *Rolnictwo rodzinne w Polsce od gospodarki nakazowo-rozdziałowej do rynkowej*, Łódź, 2000, s. 73.

²⁰ Tamże, s. 85.

²¹ A. Woś, J.S. Zegar, *Rolnictwo społecznie zrównoważone*, Warszawa, 2002, s. 46.

²² A. Śmietanko, *Polityka rolna – stan i perspektywy*, „Biuletyn Informacyjny”, 1994, nr 8, s. 5–6.

niski – jedynie 2% miało wykształcenie wyższe, a ponad 50% podstawowe lub niepełne podstawowe²³. Dlatego możliwości podjęcia działalności gospodarczej, rozwijania przedsiębiorczości lub poszukiwanie alternatywnych źródeł dochodów były bardzo ograniczone.

Jednym z głównych zadań stało się przeprowadzenie procesu przystosowywania polskiego rolnictwa do wymogów Unii Europejskiej. Pozostałymi działaniami było m.in.:

- rozwój infrastruktury techniczno-produkcyjnej obszarów wiejskich finansowany z pożyczki udzielonej przez Bank Światowy,
- kontynuowanie pilotażowego programu w ramach Funduszu Aktywizacji Bezrobocia ze środków PHARE,
- udzielanie pożyczek i kredytów za pośrednictwem Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa na rzecz tworzenia nowych miejsc pracy w produkcji pozarolniczej, usługach i handlu,
- tworzenie rynków hurtowych, giełd oraz sieci informacji rynkowej i promocji produktów rolnych.

Przewidziane zostały również zmiany w strukturze spożycia żywności. Polegać one miały na zmniejszeniu spożycia cukru i tłuszczów zwierzęcych. Zwiększeniu natomiast miało ulec spożycie mięsa, mleka i jego przetworów, owoców, warzyw i ryb²⁴.

Jednym z czynników ważnych dla rozwoju gospodarki, było zwiększanie środków budżetowych przeznaczonych na rolnictwo. W porównaniu do 1991 r., w 2000 r. nakłady te były ponad 9 razy większe. Ponad 10 razy większe były także fundusze na ubezpieczenia społeczne rolników²⁵. Taka sytuacja sprawiła, że rolnicy czuli się bezpieczniej inwestując w produkcję. Wpłynęło to również na jakość towarów, ich standaryzację, dopasowywanie się do koniecznych wymogów oraz wprowadzanie ich na rynki zagraniczne.

1.2. Sytuacja rolnictwa po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej

Prace związane z przygotowaniem polskiej gospodarki do integracji z państwami unijnymi, nasiliły się po złożeniu wniosku o członkostwo w UE (1994 r.). Restrukturyzację rolnictwa miało ułatwić i przyspieszyć unijne wsparcie finansowe oraz nowoczesne technologie coraz powszechniej wprowadzane do produkcji rolnej. Potrze-

²³ R. Smolarek, *Polska Polityka Rolna dzisiaj i do 2000 roku*, „Biuletyn Informacyjny”, 1997, nr 8, s. 8.

²⁴ Tamże, s. 9.

²⁵ A. Woś, *Rolnictwo polskie...*, op. cit., Warszawa, 2000, s. 29.

Tabela 1.1. Zasoby ziemi w krajach Unii Europejskiej i Polsce w 2000 r.

Kraj	Udział użytków rolnych w ogólnej powierzchni, w %	Powierzchnia użytków rolnych, w tys. ha	Struktura UR grunty orne, w %	Struktura UR plantacje trwałe, w %	Struktura UR trwałe użytki zielone, w %
Austria	47,7	3999	34,4	1,8	63,8
Belgia	45,7	1396	62,1	1,5	36,4
Dania	61,8	2666	94,0	0,3	5,7
Finlandia	6,5	2211	98,6	0,2	1,2
Francja	54,6	29865	60,8	3,8	35,4
Grecja	43,2	5698	49,1	19,4	31,5
Hiszpania	50,3	25425	51,0	20,5	28,5
Holandia	47,4	1952	50,5	1,6	47,9
Irlandia	62,9	4418	21,7	0,1	78,2
Luksemburg	49,1	127	47,2	1,0	51,8
Niemcy	47,8	17067	69,2	1,2	29,6
Portugalia	42,1	2881	56,1	19,9	24,0
Szwecja	6,6	2980	87,4	0,1	12,2
Wielka Brytania	64,2	15722	38,1	0,3	61,6
Włochy	51,8	15606	53,0	18,5	28,5
Polska	58,9	18413	76,4	1,5	22,1

Źródło: W. Poczta, *Rolnictwo polskie w przededniu integracji z Unią Europejską*, Poznań, 2003, s. 15.

ba ta wynikała przede wszystkim z jednego z wyższych w Europie udziałów użytków rolnych w ogólnej powierzchni kraju (tab. 1.1).

Spośród 15 krajów, Polska pod tym względem, zajmowała czwarte miejsce. Udział użytków rolnych wynosił prawie 60%, co klasyfikowało Polskę za Wielką Brytanią (64,2%), Irlandią (62,9%) i Danią (61,8%). Natomiast powierzchnia użytków rolnych w Polsce w 2000 r. wynosiła ponad 18,4 mln ha. Większymi zasobami dysponowała Francja (29,8 mln ha) i Hiszpania (25,4 mln ha).

Grunty orne w Polsce stanowiły 76,4% użytków rolnych. Pozostałe 1,5% to plantacje trwałe oraz trwałe użytki zielone (22,1%). Większy odsetek gruntów orných posiadały Finlandia (98,6%), Dania (94,0%) i Szwecja (87,4%). Najwięcej plantacji trwałych znajdowało się na terenie Hiszpanii (20,5%), Portugalii (19,9%) i Grecji

Tabela 1.2. System instytucjonalny odpowiedzialny za realizację mechanizmów Wspólnej Polityki Rolnej

Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa	Agencja Rynku Rolnego
• Płatności bezpośrednie do gruntów rolnych • Sektorowy Program Operacyjny • Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich • Wsparcie z tytułu wspólnej organizacji rynków owoców i warzyw	• Zakup i sprzedaż interwencyjna • Administrowanie handlem zagranicznym • Administrowanie kwotami produkcyjnymi • Dopłaty do przechowywania • Wspieranie popytu wewnętrznego

Źródło: S. Stańko, *Wspólna Polityka Rolna – zasady, mechanizmy i system instytucjonalny*, [w:] Agencja Rynku Rolnego 1990–2005, Warszawa, 2005, s. 61.

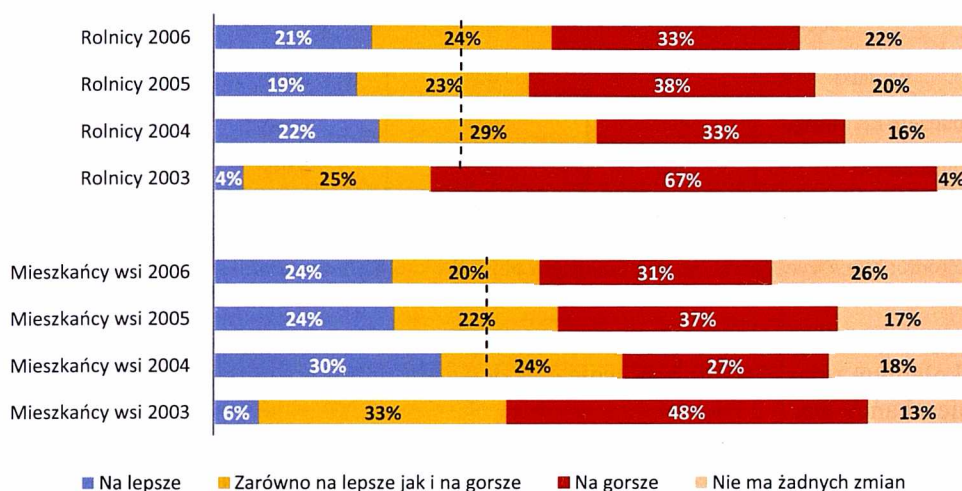
(19,4%). Najwięcej natomiast trwałych użytków zielonych w 2000 r. było w Irlandii (78,2%).

Przygotowania do wstąpienia Polski do UE oznaczały ogromne zmiany w rolnictwie. Zapoczątkowało je m.in. przyjęcie deklaracji w kwietniu 1991 r. w ramach SARD²⁶. Dotyczyła ona bezpieczeństwa żywnościowego, eliminacji ubóstwa, ochrony środowiska, zrównoważonego i trwałego rozwoju rolnictwa oraz polepszenia warunków życia rolników i mieszkańców wsi. Nie były to oczywiście jedyne zmiany. Od czasu akcesji Polska zaczęła prowadzić politykę interwencyjną na rynku rolnym realizowaną w ramach Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) oraz w myśl jej reform. Jej głównymi celami było m.in. regulowanie rynków rolnych, wsparcie finansowe przeznaczone dla rolników oraz współfinansowanie projektów inwestycyjnych i modernizacyjnych na obszarach wiejskich. Za realizację WPR w Polsce odpowiedzialne były przede wszystkim dwie instytucje: Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz Agencja Rynku Rolnego (tab. 1.2). Każdej z nich powierzono zadania zgodne z ich statutami. Ta pierwsza zajmowała się zwłaszcza płatnościami dla rolników. Druga natomiast, ochroną ich dochodów i stabilizacją sytuacji na rynkach żywnościowych.

W Polsce zaczęły również obowiązywać nowe przepisy prawne. Jednymi z nich były te chroniące prawa hodowców odmian roślin. Oznaczało to, że od 1 maja 2004 r. wyłącznie hodowca, który przyczynił się do powstania nowej odmiany, mógł ją sprzedawać, eksportować i importować nasiona z przeznaczeniem na siew. Do odmian chronionych na terenie Unii Europejskiej należało 21 roślin, w tym m.in. żyto, ryż, rzepak, rzepik czy pszenżyto. Natomiast w Polsce był to jęczmień, kukurydza, owies, pszenica, pszenżyto, żyto, rzepak ozimy oraz ziemniak²⁷.

²⁶ *Sustainable Agriculture and Rural Development – Zrównoważony Rozwój Rolnictwa i Terenów Wiejskich*.

²⁷ D. Alankiewicz, *Z kwalifikantem jak z programem komputerowym*, „Wiadomości Rolnicze”, 2008, nr 8, s. 9.

Wykres 1.1. Opinie rolników i mieszkańców wsi dotyczących zmian w rolnictwie polskim

Źródło: *Polska wieś i rolnictwo 2007*, Warszawa, 2007, s. 43.

Możliwość akcesji Polski do UE w znaczący sposób wpłynęła również na obrót artykułami rolno-spożywczymi z innymi krajami. Do przemian ustrojowych eksport kierowany był głównie na rynki wschodnie. Po tym okresie natomiast – do państw unijnych. Zmiany dotyczyły głównie rozmiarów i struktury wymiany oraz kierunków sprzedaży. W 2004 r. wartość sprzedanych artykułów rolnych wynosiła 3344,5 mln EURO i była większa o 35,5% niż w roku poprzednim²⁸. Najwięcej za granicę zostało sprzedanych artykułów, tj.: mięso, podroby drobiowe, mleko, śmietana, sery, twarogi, soki owocowe, częściowo przetworzone owoce, czekolada i wyroby cukiernicze. Skierowane zostały one nie tylko do takich krajów, jak Niemcy, Holandia, Hiszpania czy Włochy, ale także na teren Malty i Cypru.

Po akcesji rolnicy oczekiwali wsparcia dla sektora rolniczego, wyższych cen za produkty rolne oraz lepszych dochodów, stabilizacji polskiej polityki rolnej, a także ułatwień w wejściu na rynki europejskie. Stopniowo zmieniała się także ich mentalność (wykres 1.1). Jeszcze w 2003 r. aż 67% rolników twierdziło, że zmiany doprowadzą do dalszej degradacji gospodarki. Podobnego zdania byli mieszkańcy wsi. W 2004 r. ich podejście zauważalnie zmieniło się. Negatywnie nastawionych do nadchodzących zmian rolników było 33%, a więc o ponad połowę mniej niż w roku poprzednim. Mieszkańców wsi – podobnie. Diametralnie zwiększył się odsetek osób wierzących w zmiany na lepsze – w 2003 r. było to jedynie 4% rolników i 6% mieszkańców wsi, a już w 2004 r. – odpowiednio 22% i 30%. W 2005 r. liczba pozy-

²⁸ *Handel artykułami rolno-spożywczymi z zagranicą po akcesji Polski do Unii Europejskiej*, „Biuletyn Informacyjny”, 2005, nr 1, s. 15.

Tabela 1.3. Wsparcie dla rolnictwa polskiego w latach 2003–2006 (w mln zł)

Wydatki	2003	2004	2005	2006
Z budżetu krajowego	4378	5641	6905	8714
Z budżetu UE	702	5352	8808	9801
Razem	5080	10993	15713	18515

Źródło: <http://www.funduszestrukturalne.gov.pl/>, J. Wilkin, *Wpływ reform Wspólnej Polityki Rolnej na przekształcenia w polskim rolnictwie i na obszarach wiejskich*.

tywnych opinii u rolników jednak zmniejszyła się o 3%, a u mieszkańców wsi o 6%. W kolejnym roku nastąpił ponownie dalszy wzrost opinii pozytywnych: rolnicy – 21% i mieszkańcy wsi – 24%.

Oczekiwania te zostawały stopniowo spełniane i rolnictwo coraz silniej wspomagane było przez państwo oraz Unię Europejską (tab. 1.3). Z zaplanowanych wydatków budżetowych na 2005 r., 3,81% zostało przeznaczone na rolnictwo (2 382 183 tys. zł). Były one większe o 40% niż wydatki zaplanowane na rok poprzedni²⁹. Rolnictwo wsparte zostało także pieniędzmi z UE poprzez programy, tj. PHARE, SAPARD, PROW, Sektorowe Programy Operacyjne na łączną kwotę 8 528 368 tys. zł.

Ratunkiem dla rolnictwa znajdującego się w trudnej sytuacji, miał być również udział w programach unijnych, takich jak PHARE, ISPA czy SAPARD³⁰. W 2003 r., po negocjacjach z Unią, wiedzano już, że rolnicy, którzy złożą wnioszek, uzyskają dopłaty bezpośrednie do każdego hektara użytków rolnych, w wysokości 25% w 2004 r., 30% w 2005 r. i 35% w 2006 r.³¹. Natomiast rolnicy wytwarzający produkty objęte w UE dopłatami bezpośrednimi, otrzymają dodatkowe fundusze. W 2003 r. polscy rolnicy ogółem uzyskali wsparcie wynoszące ponad 5 mld zł, z czego jedynie ok. 14% pochodziło z budżetu Unii Europejskiej. W roku następnym wsparcie finansowe było dwukrotnie większe, a prawie 50% należało do wydatków unijnego budżetu. Próg ten przekroczone również w latach następnych (2005 – ok. 56%, 2006 – ok. 53%).

W 2006 r. wydatki na rolnictwo i rozwój obszarów wiejskich wynosiły 55 mld euro, a 80% tej kwoty przeznaczono bezpośrednio dla rolników (tab. 1.4). W największym stopniu z pieniędzy korzystały Francja, Hiszpania i Niemcy. Polska była na 7 miejscu.

W ostatnich latach dochody najlepszych gospodarstw rolnych zwiększały się w dużo szybszym tempie (tab. 1.5). Dzięki temu rolnicy mogli zacząć nadrabiać zale-

²⁹ A. Szelańska, *Wydatki na rolnictwo w 2005 r.*, „Biuletyn Informacyjny”, 2005, nr 1, s. 5.

³⁰ T. Bonek, *Otwierają się dla nas rynki*, „Twoja Firma”, 2002, nr 8, s. 1.

³¹ L. Piesik, *Droga do Brukseli otwarta*, „Gazeta Prawna”, 2003, nr 26, s. 21.

Tabela 1.4. Kraje, które uzyskały największe wsparcie w 2006 r. (w mln euro)

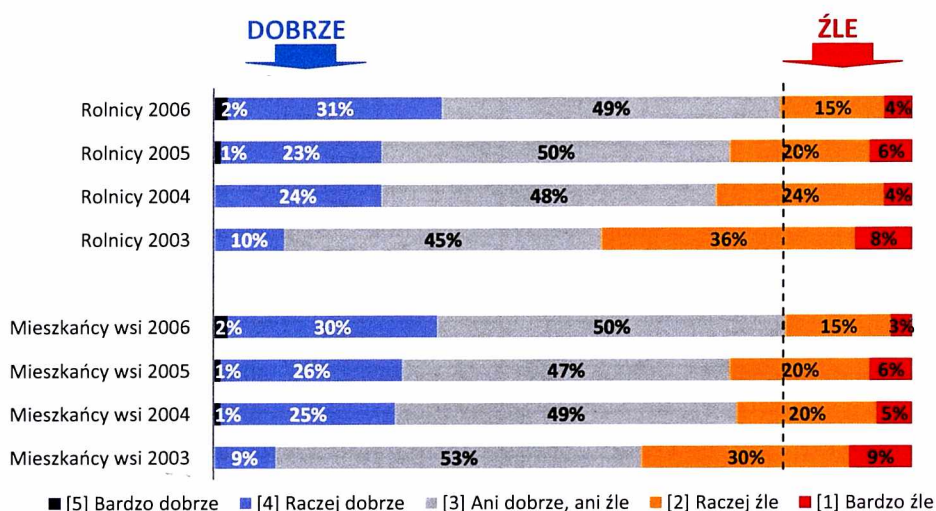
Kraj	Wsparcie
Szwecja	925
Portugalia	951
Belgia	956
Dania	1165
Holandia	1220
Austria	1275
Irlandia	1736
Polska	2142
Grecja	3071
Wielka Brytania	4308
Włochy	5486
Niemcy	6567
Hiszpania	6681
Francja	10092

Źródło: J. Maciejewska, *Bilans Zdrowia*,
„Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2008, nr 1, s. 21.

Tabela 1.5. Zmiana dochodów rolników w Europie w 2007 r. w stosunku do 2006 r.

Kraj	Zmiana w %
Litwa	29,3 ↑
Estonia	22,5 ↑
Republika Czeska	20,9 ↑
Polska	13,7 ↑
Rumunia	– 16,7 ↓
Bułgaria	– 8,5 ↓
Portugalia	– 5,0 ↓

Źródło, R. Grzyb, *27 mld zł przekroczą w tym roku dochody rolników*, „Gazeta Prawna” 2008, nr 113, s. 4

Wykres 1.2. Ocena sytuacji finansowej gospodarstw rolnych w latach 2003–2006

Źródło: *Polska wieś i rolnictwo 2007*, Warszawa, 2007, s. 55.

głości z poprzednich lat. Mieli możliwości inwestowania w budowę lub remont domu czy zabudowań gospodarczych, sprzęt rolniczy, AGD oraz komputery³².

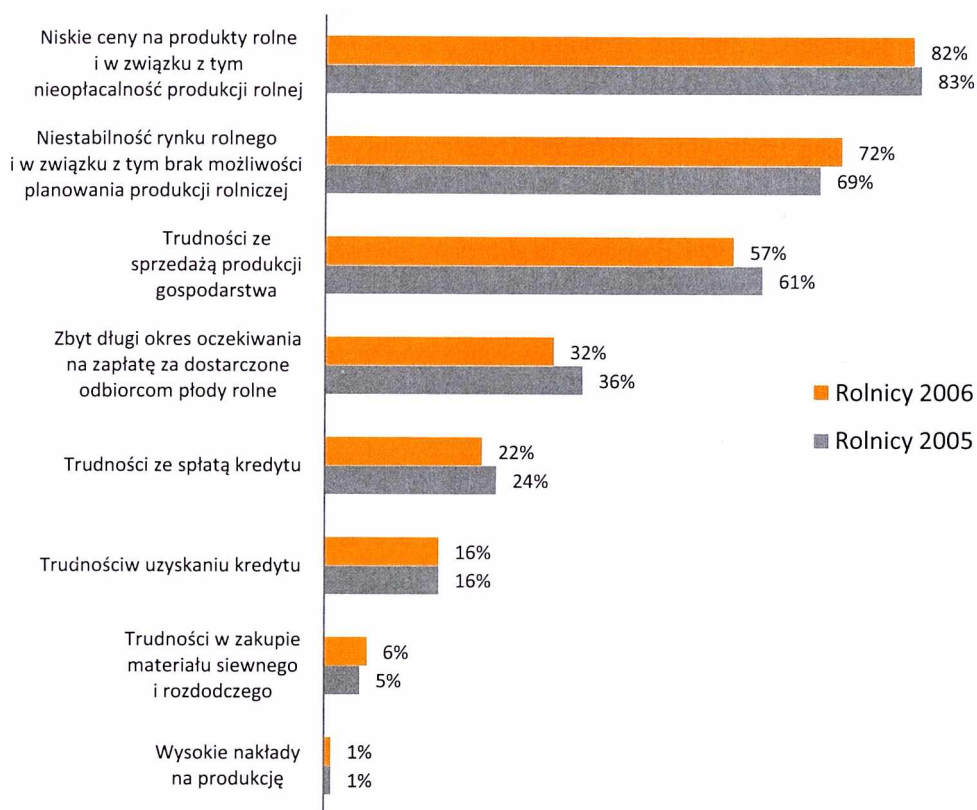
W stosunku do 2006 r., w 2007 r., spośród siedmiu krajów: Litwy, Estonii, Republiki Czeskiej, Polski Rumunii, Bułgarii i Portugalii, spadek dochodów rolników nastąpił na terenie Rumunii, Bułgarii i Portugalii. W pozostałych krajach, dochody wzrosły od niemal 14% (Polska) do prawie 30% (Litwa).

Zwiększały się również dochody producentów ziemniaków, warzyw i mleka. W gorszej sytuacji znaleźli się sadownicy i hodowcy trzody chlewnej. Około 150 tys. rolników miało dochody, które pozwalały na wydatki niebrane wcześniej nawet pod uwagę – np. wyjazdy oferowane przez biura podróży³³.

Również sami rolnicy i mieszkańcy wsi zaczęli dostrzegać poprawę swojej sytuacji finansowej (wykres 1.2). W 2003 r. największa grupa rolników deklarowała, że sytuacja finansowa ich gospodarstw nie była ani dobra ani zła, natomiast 36%, że raczej zła. Skrajne opinie należały do niewielkiego odsetka – 10% rolników mówiło o bardzo dobrej sytuacji, natomiast o bardzo złej – 8%. Podobne opinie panowały pośród mieszkańców wsi. 53% oceniło swoją sytuację jako średnią, 30% jako raczej złą, a po 9% jako bardzo dobrą i bardzo złą. W kolejnych latach zwiększył się odsetek osób bardziej zadowolonych. Raczej dobrze mówiło o swojej sytuacji w 2004 r. – 24%, w 2005 r. – 23%, a w 2006 r. – 31%. W 2005 r. pojawiła się grupa rolników (1%) oce-

³² K. Mokrzycka, *Rolnik też człowiek*, „Gazeta Prawna”, 2008, nr 113, s. 2.

³³ R. Grzyb, *27 mld zł przekroczył w tym roku dochody rolników*, „Gazeta Prawna”, 2008, nr 113, s. 4.

Wykres 1.3. Trudności związane z prowadzeniem gospodarstwa rolnego w latach 2005–2006

Źródło: *Polska wieś i rolnictwo 2007*, Warszawa, 2007, s. 69.

niających swoją sytuację jako bardzo dobrą. Dwa lata później powiększyła się ona do 3% – podobnie było wśród mieszkańców wsi. W obu grupach bardzo podobnie wyglądały też proporcje między poczuciem złej i bardzo złej sytuacji. Najmniej osób w tej ostatniej grupie, zarówno pośród mieszkańców wsi, jak i rolników znajdowało się w 2006 r., a najwięcej w 2003 r.

Mimo tych danych, od trzech ostatnich lat, rolnicy wskazywali na nadal zbyt małą opłacalność produkcji rolnej jako największy problem (wykres 1.3). Jednak jego skala powoli ulegała zmniejszeniu. W 2005 r. twierdziło tak 83%, a w 2006 r. – 82%. Drugą pod względem skali trudności kwestię stanowiła niestabilność rynku rolnego i związana z tym niemożliwość zaplanowania najbardziej opłacalnej produkcji rolnej. W tym okresie ograniczano też problem zbytu towarów rolnych z 61% w 2005 r. do 57% w 2006 r. Coraz mniejsze niezadowolenie rolników występowało też pomimo długiego okresu oczekiwania na zapłatę za produkty i trudności ze spłatą zaciągniętych kre-

dytów. Natomiast trudności z jego uzyskaniem deklarowało niezmiennie 16% rolników. Za najmniejszy problem uznane zostały trudności z zakupem materiału siewnego i rozrodczego oraz zbyt wysokie nakłady na produkcję rolną.

Wraz z procesami przystosowawczymi do struktur Unii Europejskiej, rolnictwo zaczęło zatracać tradycyjny charakter. Ogromny wpływ miała na to presja zarówno ekonomiczna, jak i kulturowa oraz ideologiczna. Możliwości związane z integracją europejską wpłynęły na proces odnowy wsi poprzez rozwój obszarów wiejskich. Zapewnił on modernizację i poprawę struktury rolnictwa, postęp naukowo-techniczny produkcji rolnej, rozwój infrastruktury, tworzenie nowych miejsc pracy związanych z otoczeniem rolnictwa, poprawę jakości życia rolników i mieszkańców wsi, poszukiwanie alternatywnych źródeł dochodów oraz poprawę standardów ochrony środowiska. Zwiększanie efektywności i jakości produkcji wpłynęło na dalszą restrukturyzację. Zmniejszyła się liczba małych, a więc słabych ekonomicznie, gospodarstw. Wzrosła natomiast liczba gospodarstw dużych i wyspecjalizowanych w określonej produkcji.

1.3. Struktura agrarna

W latach 1989–1999 najwięcej ziemi należało do gospodarstw indywidualnych. W 1989 r. posiadały one ponad 421 tys. ha, a w 1991 r., ponad 419 tys. ha (tab. 1.6). Na drugim miejscu pod tym względem znalazły się Państwowe Gospodarstwa Rolne Ministerstwa Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej. W 1989 r. użytki rolne stanowiły

Tabela 1.6. Użytkowanie gruntów w województwie dolnośląskim w latach 1989–1991
w ha wg umiejscowienia organizacyjnego

Wyszczególnienie	1989			1991		
	Użytki rolne razem	Grunty orne	Razem	Użytki rolne razem	Grunty orne	Razem
PGR Ministerstwa Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej	33218	29255	62473	26277	23537	49814
Spółdzielnie produkcyjne	17829	14545	32374	17162	14133	31295
Kółka rolnicze	2272	1931	4203	2282	1999	4281
Gospodarstwa indywidualne	233056	188155	421211	232226	187245	419471

Źródło: *Rocznik statystyczny województwa wrocławskiego za lata 1989–1992*, opracowanie własne.

Tabela 1.7. Struktura powierzchni rolnych w latach 1989–1991

Sektory	Powierzchnia ogółem							
	1993	1995	1997	1999	2001	2003	2005	2006
Sektor publiczny	345,2 tys.	267 tys.	237,8 tys.	897,7 tys.	125,3 tys.	932,5 tys.	919 tys.	914 tys.
W tym gosp. państwowe	42,5%	22,3%	20%	–	–	–	–	–
Sektor prywatny	282,2 tys.	366,2 tys.	382 tys.	1078,5 tys.	1059,6 tys.	1043 tys.	1050,9 tys.	1055,8 tys.
W tym gosp. indywidualne	91%	85%	84%	83%	86%	80%	88%	76%

Źródło: Rocznik statystyczny województwa wrocławskiego za lata 1993–2006, opracowanie własne.

Tabela 1.8. Liczba ciągników na 100 ha użytków rolnych w latach 2000–2005

Wyszczególnienie	2000	2001	2003	2004	2005
Na 100 ha użytków rolnych	5,7	5,7	5,9	5,9	6,1

Źródło: Rocznik statystyczny województwa wrocławskiego za lata 2000–2006, opracowanie własne.

53%, a grunty orne 47% ziemi należącej do PGR-ów. W 1990 r. ich ogólna powierzchnia zmniejszyła się o 13 tys. ha, co sprawiło, że proporcje te zmieniły się tylko nieznacznie (odpowiednio 52% i 48%). Natomiast ilość gruntów należących do spółdzielni produkcyjnych na przestrzeni tych trzech lat nie zmieniła się znacząco. Było to średnio prawie 32 tys. ha. Najmniej terenów otrzymały kółka rolnicze. Dysponowały one średnio 4,2 tys., ha., w tym około 54% zajmowały użytki rolne, a 46% grunty orne.

Od 1992 r. powoli zmieniała się struktura powierzchni rolnych (tab. 1.7). Jeszcze w 1993 r. ponad 40% sektora publicznego rolnictwa należało do gospodarstw państwowych. Do 1995 r. ta liczba zmniejszyła się o prawie połowę, a w 1997 r. gospodarstwa państwowe zajmowały jedynie 20% powierzchni użytków rolnych. W kolejnych latach (do 1999 r.) sytuacja ta uległa diametralnej zmianie. Tereny, wcześniej należące do gospodarstw państwowych, przejął sektor prywatny. W porównaniu do 1992 r., w 1999 r. w sektorze prywatnym, znalazło się prawie cztery razy więcej ziemi rolnej. Od tego czasu do 2006 r., areal tego sektora nie spadł poniżej 1043,6 tys. ha. Udział gospodarstw indywidualnych w tym sektorze, od 1993 r., najniższy był w 2006 r. i wynosił 76%.

Z roczników statystycznych, od 2000 r. można zaobserwować proces mechanizacji rolnictwa. W 2000 r. w województwie dolnośląskim na 100 ha użytków rolnych przy-

padało 5,7 ciągnika (ogólna liczby wynosiła 62 112 sztuk). Liczba ta nieznacznie zmieniła się w 2003 r. (5,9 na 100 ha) oraz w 2005 r. (6,1 na 100 ha).

Po okresie przemian ustrojowych sytuacja rolników i mieszkańców wsi uległa radykalnej zmianie. Zaczęto wprowadzać wiele nowych reform gospodarczo-ustrojowych. Po wielu niekorzystnych decyzjach, pierwsze oznaki przełamywania regresu pojawiały się w 1992 r. Tempo odbudowy tego sektora wzrastało wraz zbliżaniem się daty wejścia Polski do Unii Europejskiej. Szczególny nacisk zaczęto kłaść na zwalczanie bezrobocia, poprawę struktury gospodarstw, wprowadzanie do rolnictwa nowoczesnych technik uprawy i przetwórstwa oraz podnoszenie kwalifikacji rolników, młodzieży wiejskiej i innych mieszkańców wsi oraz pracowników instytucji związanych z gospodarką. Czynnikiem niezbędnym do wprowadzenia zmian było zwiększanie nakładów finansowych przeznaczonych na rolnictwo i obszary wiejskie. Pochodziły one z budżetu krajowego, a w późniejszym okresie również z unijnego. Ratunkiem dla rolnictwa znajdującego się w trudnej sytuacji miał być również udział w programach unijnych, takich jak Phare, ISPA czy SAPARD. Wkrótce sami rolnicy i mieszkańcy wsi zaczęli dostrzegać poprawę swojej sytuacji finansowej. Największą szansę na polepszenie warunków mieli właściciele dużych gospodarstw, którym najłatwiej było przestawić się na bardziej opłacalne produkcje.

2. Dolnośląski Ośrodek Doradztwa Rolniczego we Wrocławiu (DODR)

2.1. Zarys historii doradztwa rolniczego w Polsce

Początkowo rolnicy, pozbawieni pomocy służb doradczych, polegali jedynie na własnym doświadczeniu. Jednak potrzeba istnienia profesjonalnego doradztwa, szybko doprowadziła do powstania instytucji doradztwa rolniczego. Zostały one powołane jednocześnie ze szkolnictwem rolniczym w XIX w. Pierwszy profesjonalny doradca rozpoczął swoją działalność w Danii, gdzie w 1860 r. powołany został konsultant mleczarski³⁴. W latach następnych pojawili się kolejni duńscy doradcy do spraw chowu bydła mlecznego (1870 r.), produkcji zwierzęcej (1880 r.), uprawy roślin (1900 r.), rachunkowości rolnej (1910 r.) oraz gospodarstwa domowego (1920 r.)³⁵.

Również na ziemiach polskich, w pierwszej kolejności, wyłoniono doradców w spółdzielczości mleczarskiej (w 1883 r.), a nieco później utworzono stanowisko inspektora hodowlanego (1911 r.) i inspektora ds. kobiet (1918 r.)³⁶. Jednak ich liczba i zakres usług był zdecydowanie za mały, aby zaspokoić oczekiwania społeczności wiejskich.

Po 1918 r. doradcy skupiali się w izbach i kółkach rolniczych, sekcjach branżowych spółdzielczości rolnej i stacjach wdrożeniowych³⁷. Wraz z powolnym rozwojem służb, zaistniała konieczność ich doszkalania (tab. 2.1). W 1939 r. z 1545 instruktorów jedynie niewiele ponad 25% miało wykształcenie wyższe. Najwięcej ukończyło gimnazjum – ponad 38%. Jeszcze przez długi czas nie podnoszono kwalifikacji instruktorów, a przedmiot *Doradztwo rolnicze* wprowadzono do średnich szkół rolniczych dopiero w 1981 r.³⁸

³⁴ B.M. Wawrzyniak, *Doradztwo i postępowanie w rolnictwie polskim*, Włocławek, 2003, s. 35.

³⁵ Tamże, s. 35–36.

³⁶ B.M. Wawrzyniak, *Rozwój rolniczych kadr doradczych*, „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego”, 2003, nr 4, s. 6.

³⁷ Tamże.

³⁸ Tamże, s. 7.

Tabela 2.1. Poziom wykształcenia instruktorów rolnych w 1939 r.

Wykształcenie	Liczba	%
Akademickie	273	17,7
Wyższa Szkoła w Cieszynie	114	7,4
Licealne	28	1,7
Gimnazjalne	590	38,2
Niższe	488	31,6
Różne	52	3,4
Razem	1545	100,0

Źródło: W. Pawlikowski, *Agronomia społeczna*, cz.1, *Rozwój agronomii społecznej w Polsce w latach 1918–1939*, Warszawa, 1975.

Po zniszczeniach, jakie przyniosła ze sobą II wojna światowa, tragiczna sytuacja gospodarki oraz służb rolnych powoli się stabilizowała. Równocześnie z planami odbudowy powstawały i rozwijały się instytucje rolnicze. Aby kształcić dla nich personel, utworzono okręgi ćwiczebne: pomorski z siedzibą w Zalesiu, krakowski w Rabie Wyżnej oraz warszawski. Program opierał się na szkoleniach z zakresu techniki rolniczej, organizacji gospodarstw, struktury agrarnej oraz osadnictwa i reformy rolnej w Polsce. Pracownicy doradztwa rolniczego w latach 1946–1948 stanowili dwie grupy (tab. 2.2). W pierwszej z nich byli instruktorzy organizacji gospodarstwa. Natomiast drugą stanowili instruktorzy wiejskiego gospodarstwa kobiecego. W ciągu dwóch lat, funkcjonowało ponad 2,5 tys. doradców, z czego 62% stanowili instruktorzy rolni, a pozostałe 38% – instruktorzy wiejskich gospodarstw kobiecych. Liczba tych ostatnich zmniejszyła się w 1948 r., w stosunku do roku poprzedniego o 26%.

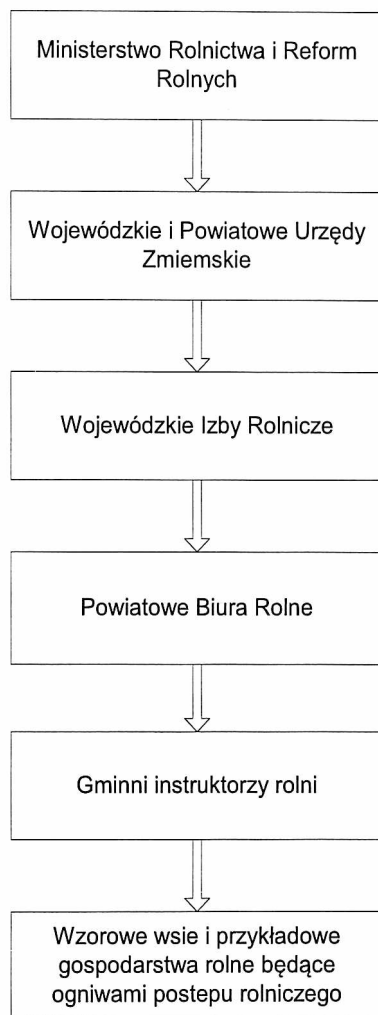
Tabela 2.2. Liczba pracowników doradztwa rolniczego w latach 1946–1948

Rok	Ogółem	Instruktorzy rolni	Instruktorzy wiejskiego gospodarstwa kobiecego	%
1946	1514	1051	463	44,0
1947	996	503	493	98,0
1948	–	–	362	–

– brak danych

Źródło: B.M. Wawrzyniak, *Doradztwo i postęp w rolnictwie polskim*, Włocławek, 2003, s. 55.

Rosnąca liczba instruktorów wymagała wypracowania nowych metod oddziaływania na rolników, a także dostosowania ich działalności do przemian społeczno-politycznych. Nacisk nałożono szczególnie na intensyfikację produkcji oraz na stymulowanie przedsięwzięć na rzecz elektryfikacji czy budownictwa drogowego. Wypracowano również hierarchię, jakiej podlegali doradcy rolniczy (schemat 2.1). Najważniejszą jednostką było Ministerstwo Rolnictwa i Reform Rolnych. Zarządzało ono Wojewódzkimi i Powiatowymi Urzędami Ziemskimi oraz Wojewódzkimi Izbami

Schemat 2.1. Podporządkowanie służbowe instruktorów rolnych
Źródło: B.M. Wawrzyniak, *Doradztwo i postęp w rolnictwie polskim*,
Wrocław, 2003, s. 56.

Rolniczymi. Przed tymi ostatnimi odpowiedzialni byli Powiatowe Biura Rolne a także gminni instruktorzy rolni. Na ostatnim szczeblu zostały umiejscowione wsie i gospodarstwa uznane za wzorcowe.

Dalsze zmiany były realizowane w ramach planu 6-letniego (1950–1956). Jednak fundusze przeznaczone na rolnictwo były zbyt niskie. W 1950 r. wynosiły 9,5% ogólnych nakładów, w 1951 r. – 7,7%, w 1952 r. – 7,4%, a w 1953 r. – 8%³⁹. Jednym ze

³⁹ W. Rusiński, *Zarys historii gospodarczej Polski*, Warszawa, 1986, s. 372.

skutków tego planu było zlikwidowanie w 1950 r. izb rolniczych. Zostały one włączone do Związku Samopomocy Chłopskiej, a działalność instruktorów utraciła charakter doradczy. Za taki obrót spraw odpowiedzialna była przede wszystkim polityka gospodarcza prowadzona przez państwo, która miała na celu stworzenie spółdzielni produkcyjnych na wzór ZSRR. Gospodarstwa prywatne traktowano jak formy przejściowe, dlatego na ich rozwój oraz organizację służb doradczych nie kładziono nacisku.

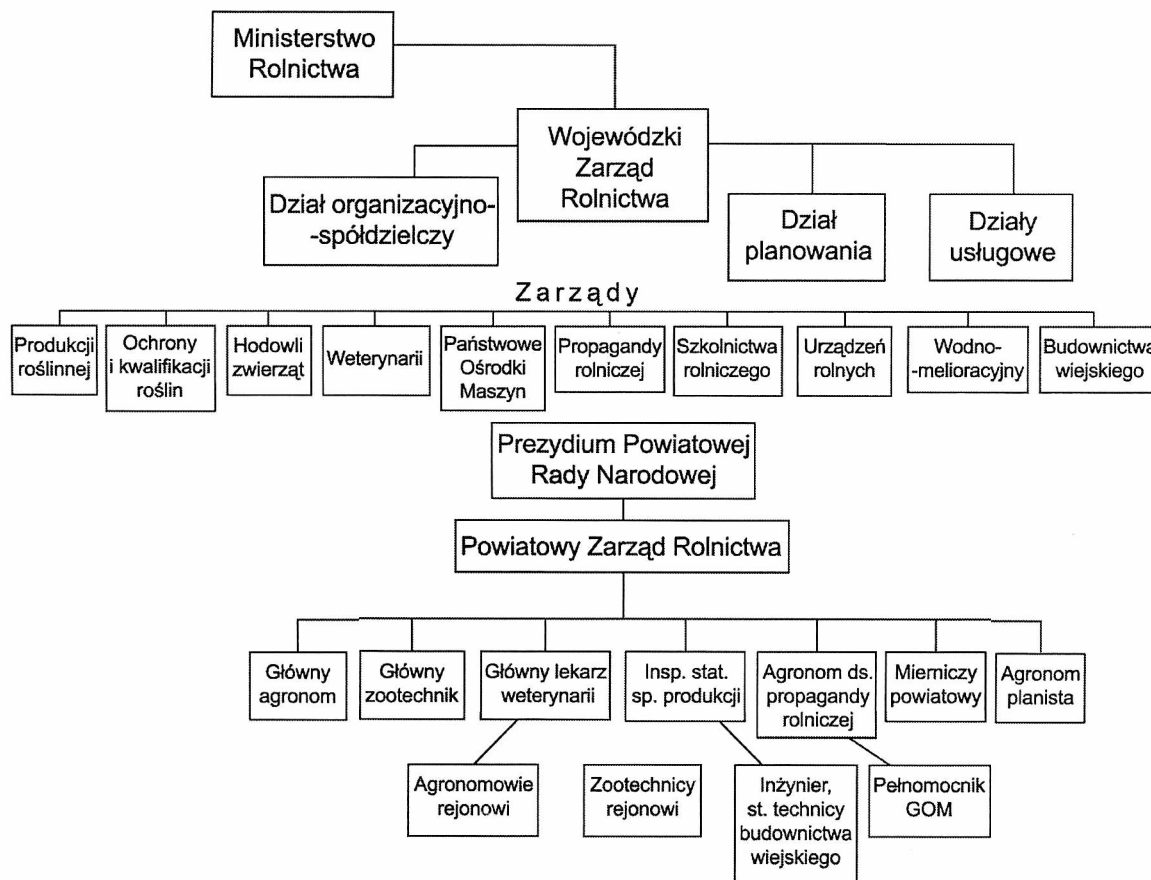
Innym elementem przebudowy gospodarki była rozpoczęta pod koniec 1948 r. kolektywizacja rolnictwa. Jej wynikiem miało być wyeliminowanie kapitalistycznych stosunków na wsi, czyli zniesienie własności prywatnej gospodarstw rolnych. Po 1950 r. przyspieszono proces kolektywizacji i tworzenia gospodarstw państwowych (PGR). Chłopi, którzy nie chcieli wstępować do spółdzielni, poddawani byli różnym szykanom – uniemożliwiano im zakup nawozów sztucznych, maszyn i narzędzi rolniczych, zabierano zapasy zbóż, inwentarz żywy czy przetrzymywano w aresztach. Największy udział w kolektywizacji miały województwa zachodnie i północne, najsłabszy – wsie w województwach kieleckim, krakowskim, warszawskim, łódzkim oraz lubelskim. Na terenach tej pierwszej grupy województw znajdowała się polska ludność napływowa, która nie miała jeszcze uregulowanych praw własności i nie była związana z tą ziemią. Natomiast w pozostałych, rolnicy posiadali gospodarstwa z „dziada-pradziada”. W pierwszym roku realizacji programu powstały 243 spółdzielnie, które zrzeszyły 0,1% gospodarstw. Do końca 1955 r. zawiązano 9076 spółdzielni obejmujących 1,9 mln ha użytków (9,2% ich ogólnej powierzchni). Jednak wyniki gospodarcze Spółdzielni Produkcyjnych i Państwowych Gospodarstw Rolnych były zdecydowanie słabsze niż gospodarstw indywidualnych. Dlatego po 1956 r., zaczęto korygować postępowanie względem rolnictwa i przystąpiono do likwidacji większości spółdzielni.

W tym czasie doradztwo rolnicze było przede wszystkim mało przydatnym instrumentem w rękach partii. Widoczne to było zwłaszcza w okresie zmniejszenia produkcji rolnej (1951–1953)⁴⁰. Cały okres od 1948 r. do 1956 r. stanowił czas uwsteczniania się służb rolnych, zwłaszcza ze względu na niesprzyjającą sytuację polityczną.

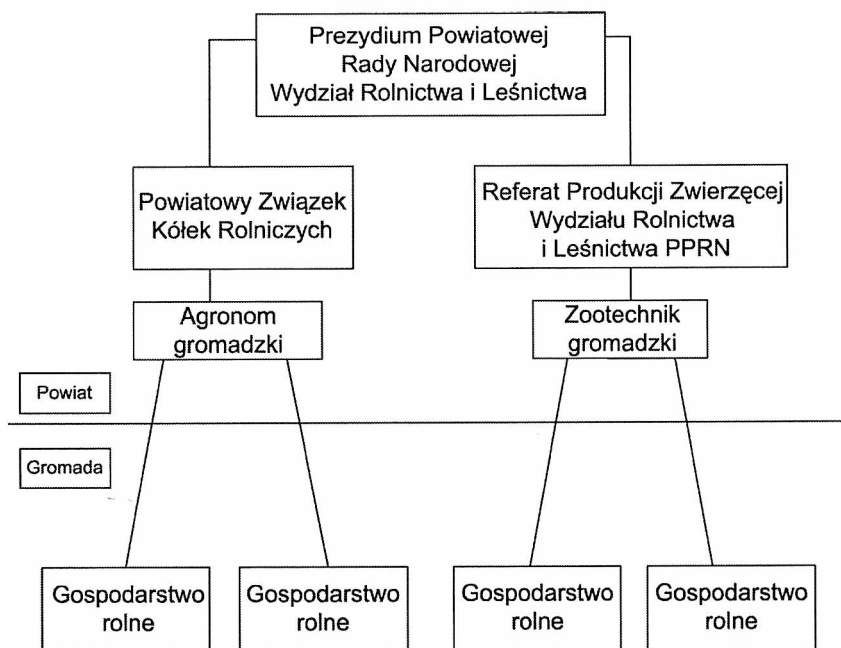
Zgubna dla rolnictwa polskiego kolektywizacja została zahamowana w 1956 r. po decyzjach w sprawie polityki rolnej na VII Plenum KC PZPR. Jednak „nowa polityka” też nie przyczyniła się do intensywnego rozwoju gospodarki. Wobec niezadowolenia społeczeństwa proces kolektywizacji został wstrzymany. Wprowadzono inną formę gospodarowania zespołowego – Kółka Rolnicze. Zaczęto zatrudniać instruktorów rejonowych, którzy zajmować się mieli pracą administracyjną związaną z organizacją kółek⁴¹. W mniejszym stopniu zajmowali się działalnością typowo doradczą. W 1959 r. przyjęto ustawę o Funduszu Rozwoju Rolnictwa. Jej celem było wprowadzenie mechanizacji rolnictwa zgodnie z zasadami Kółek Rolniczych, a doradcy

⁴⁰ B.M. Wawrzyniak, *Doradztwo...*, op. cit., s. 60.

⁴¹ B.M. Wawrzyniak, *Rozwój...*, op. cit., s. 7.

Schemat 2.2. Organizacja służby rolnej w 1955 r.
 Źródło: „Kalendarz Rolnika”, Warszawa, 1957 r.

Schemat 2.3. Struktura gromadzkiej służby rolnej w 1963 r.

Źródło: B.M. Wawrzyniak, *Doradztwo i postęp w rolnictwie polskim*, Włocławek, 2003, s. 78.

otrzymali kolejne zadanie: przekonywanie rolników do nowej idei⁴². W latach 60. ubiegłego wieku Kółka przybrały formę przedsiębiorstw usług produkcyjnych, a kontrolę nad nimi przejęły służby instruktorskie. Powstawały także nowe organizacje prowadzące działalność doradczą i szkoleniową. Do końca 1960 r. było ich 32. Zatrudnienie w nich znalazło ponad 30 tys. pracowników. Były to służby:

- agronomiczne – produkcja roślinna i zwierzęca, lekarze weterynarii, instruktorzy mechanizacji,
- rolne – geodezja, melioracja, planowanie, budownictwo wiejskie,
- administracyjne – np. pracownicy finansowi.

W 1960 r. instruktorów rejonowych zastąpili rejonowi agronomi gromadzcy oraz od 1963 r. – zootechnicy grodzcy (schemat 2.3).

Do zadań zootechników należała działalność szkoleniowa (obejmująca zwłaszcza producentów rolnych), upowszechnieniowa (dotycząca nowoczesnych metod konserwacji pasz czy wypasu bydła) oraz popularyzatorska (dotycząca nowości rolniczych)⁴³.

⁴² Tamże.

⁴³ B.M. Wawrzyniak, *Doradztwo...*, op. cit., s. 78.

Natomiast do zadań agronomów gromadzkich należało wprowadzanie postępu w produkcji rolniczej oraz organizacja w dziedzinach zagospodarowania gruntów, walka z chorobami i szkodnikami upraw roślinnych oraz produkcji nasiennej⁴⁴.

W trakcie zatrudniania nowych doradców coraz większą uwagę zaczęto zwracać na ich wykształcenie (tab. 2.3). W latach 1958–1960 liczba instruktorów z wyższym wykształceniem utrzymywała się w granicach 7,3 – 8%, średnim od 75% do ponad 78%, zasadniczym od prawie 7% do 17%, a podstawowym od 0,7% do ponad 10%. Najwięcej osób z wyższym wykształceniem było zatrudnionych w 1959 r., podobnie jak w przypadku osób z wykształceniem średnim. Natomiast najwięcej osób o wykształceniu zasadniczym spośród instruktorów rejonowych znalazło się w 1958 r., a podstawowym w 1960 r.

Tabela 2.3. Liczba instruktorów rolnych z uwzględnieniem poziomu wykształcenia w 1960 r.

Rok	Liczba instruktorów rejonowych	Wyższe		Średnie		Zasadnicze		Podstawowe	
		liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
1958	2077	155	7,5	1556	74,9	352	16,9	14	0,7
1959	2558	205	8,0	2003	78,3	302	11,8	48	1,9
1960	3893	284	7,3	2931	75,3	268	6,9	400	10,3

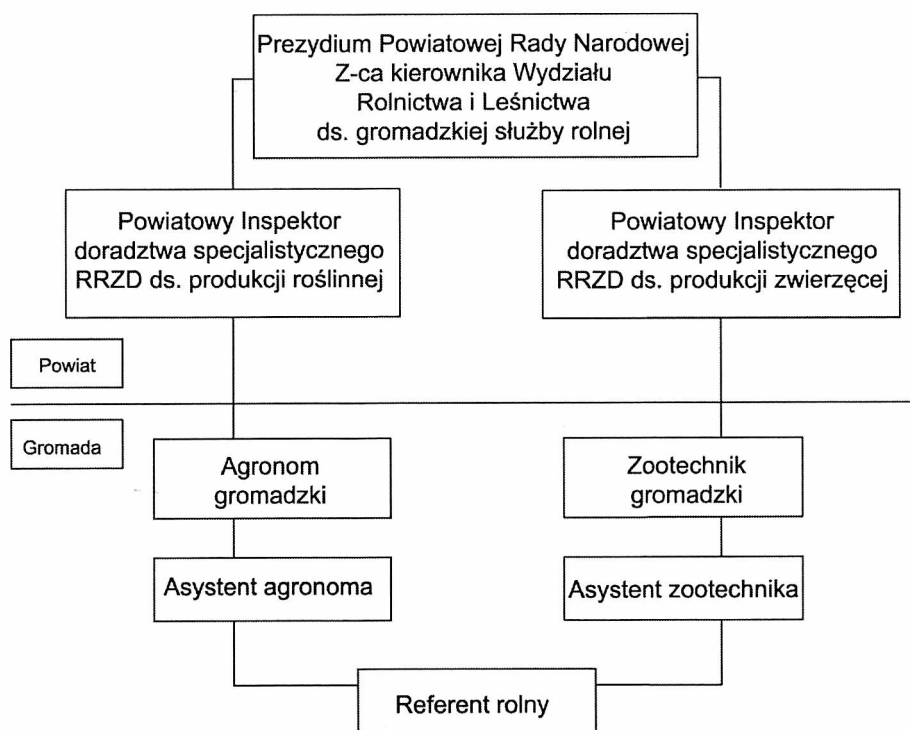
Źródło: J. Stelmach, *Od instruktora rejonowego do agronoma*, „Wieś Współczesna”, 1963, nr 5, s. 118.

Niekonsekwentne działanie i odchodzenie od wcześniejszych postanowień, takich jak: rozwój gospodarki drobnotowarowej, pomocy państwa w zakresie inwestycji, wzrostu zaopatrzenia w środki produkcji dla rolnictwa i poprawy opłacalności, doprowadziło do zmniejszenia produkcji oraz zmiany jej struktury⁴⁵. Ponieważ rozwój gospodarki stracił tempo, pogłębiał się kryzys żywnościowy, nastąpiły podwyżki cen i zmniejszenie dochodów, również zaopatrzenie w środki produkcji były coraz gorsze. Brakowało żywności, zwłaszcza wyrobów mięsnych i mlecznych, a w niektórych latach Polska importowała z USA pszenicę, kukurydzę oraz jęczmień, nawet do 7–8 mln ton rocznie⁴⁶. Doprowadziło to do znacznego wzrostu niezadowolenia wśród ludności w 1970 r. i przyjęcia przez rząd nowej polityki rolnej. Kolejne zaburzenia w gospodarce, po krótkich okresach ożywienia, powracały falami, doprowadzając w końcu lat 80. ubiegłego wieku do największego załamania w gospodarce. Kolejne lata przyniosły nowe kierunki zmian. Miały one przyczynić się do lepszego rozwoju rolnictwa w Polsce. Zniesiono niektóre restrykcyjne ustawy z wcześniejszych lat oraz

⁴⁴ Tamże, s. 70.

⁴⁵ E. Mańkowska, *Doradztwo rolnicze w Polsce w latach 1945–1997*, maszynopis pracy magisterskiej, Olsztyn 1997, s. 30.

⁴⁶ C. Opaliński, *Rolnictwo XXI wieku XXV wrocławskie dni nauki i techniki*, Wrocław, 1999, s. 5.

Schemat 2.4. Struktura gromadzkiej służby rolnej w 1968 r.
 Źródło: B.M. Wawrzyniak, *Doradztwo i postęp w rolnictwie polskim*,
 Włocławek, 2003, s. 88.

utrudnienia w dziedziczeniu ziemi, a także, dzięki zmianom w prawie, ułatwiono przejmowanie przez chłopów gruntów Państwowego Funduszu Ziemi. Jednak liczba zatrudnionych w rolnictwie była dwukrotnie większa niż w innych krajach. Niski stopień uprzemysłowienia i małe inwestycje miały ogromny wpływ na słabą w dalszym ciągu kondycję rolnictwa. Również rynek krajowy nie był wystarczająco zaopatrzonej w środki produkcji rolnej, a po redukcji eksportu zbóż i pasz pogorszył się także stan hodowli. W rezultacie, zmianie uległa struktura wytwórczości rolnictwa. Udział hodowli spadł z 51% do 43% na rzecz produkcji roślinnej, czego efektem było pogorszenie oferty żywnościowej rolnictwa⁴⁷.

Od 1968 r. zaczęto wydawać wiele ustaw mających na celu ujednolicenie, uregulowanie i zwiększenie efektywności działań terenowych służb rolnych. Jednym z efektów tych prac było ustalenie schematu organizacyjnego gromadzkiej służby

⁴⁷ Tamże, s. 341.

Tabela 2.4. Zasady wynagradzania gromadzkiej służby rolnej w 1968 r.

Stanowisko	Zalecane kwalifikacje	Wysokość wynagrodzenia w zł miesięcznie
Agronom i zootechnik gromadzki	wyższe rolnicze średnie rolnicze	1500–2500
Asystent agronoma lub zootechnika	wyższe rolnicze średnie rolnicze	1200–1800

Źródło: B.M. Wawrzyniak, *Kierunki zmian w wynagrodzeniu gromadzkiej służby rolnej w 1968 r.* „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego”, 2003, nr 1/2, s. 7.

rolnej, na której czele wystąpiło Prezydium Powiatowej Rady Narodowej z zastępcą kierownika Wydziału Rolnictwa i Leśnictwa (schemat 2.4).

W 1968 r. wydano również uchwałę stanowiącą o wynagrodzeniu służb doradczych, co niewątpliwie wpłynęło na jakość usług (tab. 2.4). Miesięczne pensje agronoma i zootechnika z wykształceniem wyższym lub średnim wahały się w granicach 1500–2500 zł, w zależności od lat praktyki zawodowej. Asystenci zarabiali natomiast od 1200 do 1800 zł.

Zarobki miesięczne uzupełniane były o m.in: 15% za wyższe wykształcenie rolnicze oraz 10% za przepracowanie co najmniej 5 lat w tej samej gromadzie na stanowisku związanym z produkcją rolniczą⁴⁸.

W latach 60. ubiegłego wieku zaczęto tworzyć zaplecze naukowe i metodyczne. Były nim Rolnicze Rejonowe Zakłady Doświadczalne (RRZD). Pierwsze RRZD powołane zostały w 1956 r., ale wykorzystanie osiągnięć naukowych w praktyce nastąpiło dopiero po 1962 r. Utworzono wtedy w RRZD, terenowe ośrodki informacji naukowo-technicznej i ekonomicznej. W 1975 r. Zakłady przekształcone zostały w Wojewódzkie Ośrodki Postępu Rolniczego (WOPR). Osób, które miały być w nich zatrudnione, szukano przede wszystkim w gronie inspektorów doradztwa specjalistycznego ds. produkcji roślinnej i zwierzęcej RRZD i gminnej służby rolnej⁴⁹. Głównymi zadaniami specjalistów tych ośrodków, było wdrażanie i rozpowszechnianie osiągnięć nauki oraz wiedzy rolniczej, instruktaż kadr rolniczych, pomoc w organizacji szkoleń i kursów kwalifikacyjnych. Bezpośredniego doradztwa gospodarczego prawie nie prowadzili, tym zajmowały się nadal gminne służby rolne. Utworzone później służby instruktorsko-doradcze podporządkowane zostały jednostkom WOPR. Miały się one zająć tym, czego mieszkańcy wsi najbardziej oczekiwali – doradztwem w sprawach szybkiego rozwoju specjalizacji gospodarczych oraz zapewnienia większej efektywności produkcji. W wyniku reorganizacji struktur do WOPR-u trafiło około 8,5 tys. osób, czyli o 3 tys. więcej niż liczba do tej pory zatrudnionych. Niejedno-

⁴⁸ B. Wawrzyniak, *Kierunki zmian w wynagrodzeniu gromadzkiej służby rolnej w 1968 r.* „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego”, 2003, nr 1/2, s. 7.

⁴⁹ B. Wawrzyniak, *Rozwój...*, op. cit., s. 10.

krotnie byli to ludzie niewykształceni i nieprzeszkoleni do funkcji doradczych. Również nie wszyscy pracownicy terenowi potrafili dotrzeć do szerszego grona rolników i pozyskiwać ich dla upowszechniania wiedzy oraz zdobyczy techniki pomocnych w rolnictwie. Często były też zmiany w kadrach doradczych, co powodowało kolejne trudności.

Po 1983 r. jednostki WOPR zostały obarczone o wiele większą odpowiedzialnością. Oprócz doradztwa rolniczego, miały sprawować pieczę nad rozwojem całego rolnictwa i odpowiednim wykorzystaniem środków produkcji. Ich zadaniem było także koordynowanie działalności wdrożeniowej i praktyk szkoleniowych. Coraz większy nacisk kładziono na wykształcenie doradców i podnoszenie ich kwalifikacji (tab. 2.5). Wyższe wykształcenie w 1986 r. miała prawie połowa kadry. Nastąpił również wzrost liczby zatrudnionych w WOPR.⁵⁰

Tabela 2.5. Charakterystyka zawodowa kadry doradczej WOPR w 1986 r.

Wyszczególnienie	Wykształcenie w %		Staż pracy w %	
	wyższe	średnie	do 5 lat	powyżej 5 lat
Zakładowi specjaliści	86,8	13,2	17,3	82,7
Kierownicy rejonów	81,4	18,6	3,1	96,9
Rejonowi specjaliści	40,6	59,4	19,6	80,4
Specjalistki	18,9	81,1	23,5	76,5
Średnio	46,7	52,3	18,9	81,1

Źródło: B. Wawrzyniak, *Doradztwo rolnicze*, cz. 1, *Rozwój służby rolniczej i doradczej w Polsce*, Włocławek, 1991.

Na początku lat 90. ubiegłego wieku doradztwo rolnicze zyskiwało coraz większe znaczenie i niezbędne było finansowanie go z budżetu państwowego. Niemały wkład w przekształcanie polskiego systemu doradztwa gospodarczego miały Dania i Stany Zjednoczone. Polska korzystała z doświadczenia specjalistów z tych krajów oraz przeprowadzała szkolenia pracowników za granicą. Dużą rolę w tym procesie odegrał funkcjonujący przez kilka lat Polsko-Amerykański Program Doradztwa Rolniczego.

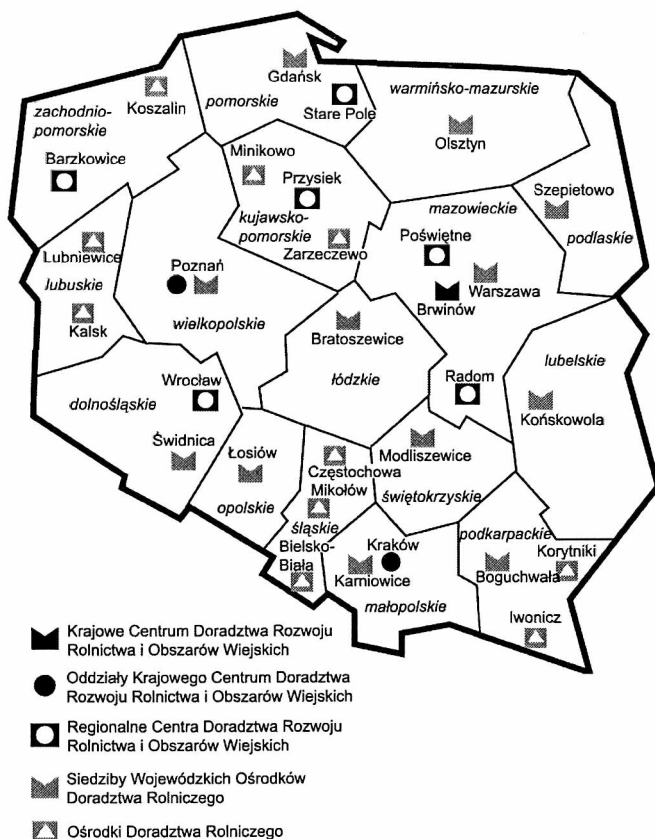
Podstawowymi założeniami w przekształcaniu doradztwa było jego uspołecznienie. W wyniku tego, miano pozyskać zaufanie rolników i stworzyć bardziej podatny grunt dla upowszechniania wiedzy i technologii.

W związku z przemianami ekonomicznymi w kraju, doradztwo zajęło się nowymi zadaniami. Najważniejszym zagadnieniem było zwiększenie efektywności produkcji i jakości towarów, tworzeniu nowych instytucji rolnych oraz reorganizacja tych już istniejących. Z tego powodu, WOPR-y zamienione zostały na Ośrodki Doradztwa Rolniczego (ODR). W każdym województwie miały przy nich działać Społeczne Ra-

⁵⁰ Tamże, s. 12.

dy złożone z rolników. Pełniły one funkcję opiniodawczą i ściśle współpracowały z zarządem ODR.

Na podstawie uchwały z dnia 2 stycznia 1999 r. zostało utworzone Krajowe Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich. W jego skład weszły dotychczas istniejące: Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie w Poznaniu, Krajowe Centrum Oświaty Rolniczej w Brwinowie, Wojewódzkie Ośrodki Doradztwa Rolniczego w Barzkowicach oraz Wrocławiu, a także Ośrodki Doradztwa Rolniczego w Starym Polu, Poświętnem i Radomiu. Krajowe Centrum przejęło obowiązki i miejsce wymienionych jednostek (rys. 2.1). Jego podstawowymi zadaniami było podnoszenie kwalifikacji zawodowych rolników, dokształcanie kadr doradczych. Współpracowało także z ośrodkami doradztwa rolniczego, izbami rolnictwa, samorządami terytorialnymi, Centrami Kształcenia Praktycznego i Ustawicznego oraz szkołami

Rys. 2.1. Jednostki organizacyjne doradztwa rolniczego w 1999 r.

Źródło: A. Pabich, *Stan zatrudnienia w ośrodkach doradztwa rolniczego*, „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego”, 2001, nr 4.

prowadzącymi zajęcia z zakresu rozwoju rolnictwa i gospodarki żywnościowej, a także jednostkami badawczo-rozwojowymi oraz partnerami zagranicznymi.

Nowe zadania ośrodków wiązały się z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej. W ich strukturach pojawiły się działy odpowiedzialne m.in. za inicjowanie i organizowanie konferencji, seminariów czy kursów szkoleniowych dotyczących problematyki integracji polskiej gospodarki żywnościowej z gospodarką Unii Europejskiej, opracowywanie programów doradczych związanych z dostosowaniem rolnictwa i wsi do integracji z UE, przygotowywanie materiałów informacyjnych o możliwościach i warunkach korzystania z unijnych środków pomocniczych. Doradcy byli, obok mediów, głównym źródłem wiedzy dla rolników o nadchodzących zmianach. Po latach niewielkiego zaangażowania i pozostawiania doradztwa na dalszym planie, od doradców zaczęto wymagać wzmożonej pracy oraz natychmiastowych rezultatów. Największy nacisk położono na ich współpracę z rolnikami – porady indywidualne i wizyty w gospodarstwach.

Według ankiet przeprowadzonych przez Instytut Spraw Publicznych, w 1999 r. i 2002 r. najważniejszymi informacjami dla rolników i mieszkańców wsi były te, które dotyczyły wiedzy z zakresu marketingu oraz nowych technologii i ich zastosowania w rolnictwie (tab. 2.6). Dla mieszkańców wsi w 1999 r. ważna także była wiedza prawna i ekonomiczna, ze szczególnym uwzględnieniem rachunkowości. W 2002 r. natomiast zainteresowanie wzbudziłyby wiadomości o tym jak założyć i prowadzić

Tabela 2.6. Wiedza potrzebna rolnikom w okresie przedakcesyjnym

Jaki rodzaj wiedzy jest szczególnie potrzebny dzisiaj rolnikom?	Mieszkańcy wsi		Rolnicy	
	1999	2002	1999	2002
Wiedza o nowych technologiach w rolnictwie	49	41	48	38
Wiedza o tym jak sprzedać produkcję	37	40	48	46
Specjalistyczna wiedza potrzebna w prowadzeniu gospodarstwa ekologicznego	10	19	9	11
Wiedza pozwalająca zdobyć nowy zawód, dodatkowe zajęcia, agroturystyka, rzemiosło	10	17	12	14
Wiedza o sytuacji rolników i rolnictwa w UE	10	17	11	17
Wiedza prawna – jak organizować grupy producenckie, jak zawierać umowy z pośrednikami	16	17	20	21
Wiedza ogólna, wyższy poziom wykształcenia	16	14	14	11
Wiedza o zasadach Wspólnej Polityki Rolnej	10	12	10	14
Wiedza ekonomiczna, prowadzenie rachunkowości	15	11	13	13
Inny rodzaj wiedzy	1	1	0	2
Trudno powiedzieć	10	9	5	4
Razem	184	198	190	191

Źródło: J. Lupa, *Udział doradztwa rolniczego w informowaniu rolników i mieszkańców wsi o warunkach integracji z Unią Europejską*, „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego”, 2003, nr 3, s. 88.

gospodarstwa ekologiczne. Ważnym tematem były też alternatywne źródła utrzymania. Wśród rolników istotna okazała się wiedza z zakresu prawa, najmniej ważna natomiast – o zasadach Wspólnej Polityki Rolnej.

Żeby sprostać wymaganiom rolników, opracowana została kampania informacyjna mająca przebiegać w trzech etapach (tab. 2.7):

1. Poziom centralny – szkolenie doradców – trenerów.
2. Poziom wojewódzki – przygotowanie kadry szkoleniowców przez doradców.
3. Poziom sołectw – zebranie informacyjne dla rolników i mieszkańców wsi, organizowane przez doradców przy pomocy samorządów terytorialnych i izb rolniczych⁵¹.

Ostatni etap przybrał formę spotkań informacyjnych, które trwały od lutego do maja 2003 r. Na terenie Dolnego Śląska wzięło w niej udział prawie 16 tys. osób, co stanowiło 4,5% osób z całej Polski. Największe zainteresowanie szkolenia wzbudziły w województwie łódzkim – prawie 30 tys. osób skorzystało z ponad 2,7 tys. szkoleń.

Nowe zadania kadry doradczej zbiegły się w czasie z wprowadzeniem zmian w organizacji jednostek doradczych. Zgodnie z ustawą z dnia 22 października 2004 r., powołano Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie oraz 16 wojewódzkich

Tabela 2.7. Trzeci etap kampanii informacyjnej na obszarach wiejskich na temat integracji z UE

Lp.	Województwo	Liczba uczestników	Liczba szkoleń
1	Dolnośląskie	15762	1222
2	Kujawsko-pomorskie	19589	1012
3	Lubelskie	11361	669
4	Lubuskie	5394	520
5	Łódzkie	37682	2750
6	Małopolskie	23307	1486
7	Mazowieckie	39331	2599
8	Opolskie	17260	560
9	Podkarpackie	28600	1396
10	Podlaskie	3491	31409
11	Pomorskie	25200	1497
12	Śląskie	10542	519
13	Świętokrzyskie	36479	2282
14	Warmińsko-mazurskie	11586	533
1	Wielkopolskie	29842	2898
16	Zachodniopomorskie	14728	884
Razem		358072	24318

Źródło: J. Lupa, *Udział...*, op. cit., s. 90.

⁵¹ J. Lupa, *Udział doradztwa rolniczego w informowaniu rolników i mieszkańców wsi o warunkach integracji z Unią Europejską*, „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego”, 2003, nr 3, s. 89.

Tabela 2.8. Zatrudnienie w jednostkach doradztwa rolniczego (stan na 30 czerwca 2005 r.)

Jednostka doradcza	Liczba zatrudnionych osób
Centrum Doradztwa Rolniczego	193
Wojewódzkie Ośrodki Doradztwa Rolniczego	5426
Razem	5619

Źródło: A. Pabich, *Stan zatrudnienia w jednostkach doradztwa rolniczego w 2005 r.*, „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego”, 2005, nr 3, s. 88.

ośrodków doradztwa rolniczego. W połowie 2005 r. w jednostkach tych zostało zatrudnionych ponad 5,6 tys. osób, z czego 96% w WODR-ach (tab. 2.8).

Liczba osób zatrudnionych w jednostkach od 1992 r. podlegała niewielkim zmianom i na ogół wynosiła około 5,5 tys. osób. Prawie 4,5 tys. z tej liczby stanowiła kadra kierownicza oraz doradcza (dyrektorzy, ich zastępcy, główni księgowi, kierownicy komórek organizacyjnych)⁵². Pozostałymi pracownikami był personel administracyjno-gospodarczy. Znaczne zmniejszenie liczby zatrudnionych w WODR i ODR nastąpiło w 2001 r. W 21 ośrodkach pracowało 4376 osób (tab. 2.9).

Tabela 2.9. Zatrudnienie w ośrodkach doradztwa rolniczego w 2001 r.

Stanowisko/Funkcja	Liczba zatrudnionych osób
Kadra kierownicza	212
Specjaliści zakładowi	741
Pracownicy terenowi	2598
Pozostali	825
Razem	4376

Źródło: A. Pabich, *Stan zatrudnienia w ośrodkach doradztwa rolniczego*, „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego”, 2001, nr 4.

Większemu zróżnicowaniu podlegał poziom wykształcenia doradców. W 2001 r. osoby z wyższym wykształceniem stanowiły od 52 do 88% ogółu zatrudnionych, przy czym:

- 4 ośrodki zatrudniały 52 – 60%,
- 8 ośrodków zatrudniało 61 – 70%,
- 6 ośrodków zatrudniało 71 – 80%,
- 3 ośrodki zatrudniały 81 – 89%⁵³.

⁵² A. Pabich, *Stan zatrudnienia...*, op. cit., s. 88.

⁵³ A. Pabich, *Stan zatrudnienia w Ośrodkach Doradztwa Rolniczego*, „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego”, 2001, nr 4, s. 91.

Tabela 2.10. Zatrudnienie w ośrodkach doradztwa rolniczego wg stanowisk i wykształcenia w 2005 r.

Stanowisko/ funkcja	Wykształcenie		Ogółem
	średnie	wyższe	
Kadra kierownicza	25	576	601
Specjaliści i doradcy	1045	2864	3909
Pozostali	724*	192	916
Ogółem	1794	3632	5426

*Liczba osób z wykształceniem średnim i niższym niż średnim

Źródło: A. Pabich, *Stan zatrudnienia w jednostkach doradztwa rolniczego w 2005 r.*, „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego”, 2005, nr 3, s. 90.

W 2003 r. natomiast znacznie zwiększył się odsetek takich osób. Stanowiły one od 54 do 93% ogółu zatrudnionych doradców. Z wyższym wykształceniem zatrudnionych zostało:

- od 54 do 60% osób w 4 jednostkach,
- od 61 do 70% osób w 9 jednostkach,
- od 71 do 80% osób w 10 jednostkach,
- od 81 do 90% osób w 2 jednostkach,
- 93% osób w 1 jednostce⁵⁴.

Po reorganizacji struktur, poziom kwalifikacji doradców i specjalistów nadal się podwyższał (tab. 2.10). Spośród kadry doradczej 96% miało wykształcenie wyższe. Natomiast specjaliści z wyższym wykształceniem stanowili 73% ogółu. W dużej mierze było to wynikiem rozporządzenia, wprowadzającego specjalizację zawodową w doradztwie⁵⁵.

Największa liczba osób spośród kadry została zatrudniona w Działach Technologii Produkcji i Doświadczalnictwa (tab. 2.11). Byli to głównie specjaliści i doradcy pracujących w terenie oraz pracownicy laboratoriów⁵⁶.

W 2005 r. 16 ośrodków dysponowało 30 oddziałami z 313 zespołami doradczymi (tab. 2.12). Najwięcej zespołów powołano w Warszawie – 7 w 6 oddziałach, Poznaniu – 32 w 5 oddziałach. Również województwo dolnośląskie miało dobrze rozbudowane struktury, bo aż 4 oddziały i 26 zespołów. Czterem jednostkom przydzielono po 1 oddziale (województwo lubuskie, świętokrzyskie, warmińsko-mazurskie i zachodnio-pomorskie). Dodatkowych oddziałów nie miały 4 jednostki – w Karnowicach, Łosiowie, Boguchwale i Szepietowie.

⁵⁴ A. Pabich, B. Odrobińska, *Stan zatrudnienia w doradztwie rolniczym w 2003 r.*, „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego”, 2003, nr 3, s. 151.

⁵⁵ A. Pabich, *Stan zatrudnienia w jednostkach doradztwa rolniczego w 2005*, op. cit., s. 93.

⁵⁶ Tamże, s. 91.

Tabela 2.11. Struktura zatrudnienia i wykształcenie specjalistów i doradców w działach w 2005r.

Komórka organizacyjna	Liczba osób w dziale	Wykształcenie	
		średnie	wyższe
Dział Technologii Produkcji i Doświadczalnictwa	1128	267	861
Dział Rozwoju Obszarów Wiejskich	257	32	225
Dział Ekonomiki i Przedsiębiorczości	323	41	282
Dział Gospodarstwa Wiejskiego i Agroturystyki	183	72	111
Dział Ekologii i Ochrony Środowiska	148	6	142
Dział Metodyki Doradztwa, Oświaty i Szkoleń	200	62	138
Dział Wydawnictw i Informacji	148	67	81
Zespoły Doradców	1522	498	1024
Razem liczba osób	3909	1045	2864

Źródło: A. Pabich, *Stan zatrudnienia w jednostkach doradztwa rolniczego w 2005 r.*, „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego”, 2005, nr 3, s. 91.

Tabela 2.12. Struktury organizacyjne wojewódzkich ośrodków doradztwa rolniczego w 2005 r.

Lp.	Województwo – siedziba WODR	Liczba	
		oddziałów	zespołów doradczych
1	Dolnośląskie – Wrocław	4	26
2	Kujawsko-pomorskie – Minikowo	2	19
3	Lubelskie – Końskowola	3	22
4	Lubuskie – Kalsk	1	11
5	Łódzkie – Bratoszewice	2	18
6	Małopolskie – Karniowice	–	19
7	Mazowieckie – Warszawa	6	37
8	Opolskie – Łosiów	–	11
9	Podkarpackie – Boguchwała	–	21
10	Podlaskie – Szepietowo	–	14
11	Pomorskie – Gdańsk	2	16
12	Śląskie – Częstochowa	2	17
13	Świętokrzyskie – Modliszewice	1	13
14	Warmińsko-mazurskie – Olsztyn	1	19
15	Wielkopolskie – Poznań	5	32
16	Zachodnio-pomorskie – Barzkowice	1	18
Razem		30	313

Źródło: A. Pabich, *Stan zatrudnienia w jednostkach doradztwa rolniczego w 2005 r.*, „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego”, 2005, nr 3, s. 89.

Doradztwo rolnicze podlegało wielu zmianom wywołanym m.in. przez globalizację rynków, decentralizację administracji oraz prywatyzację usług publicznych. W odpowiedzi na te przemiany wiele krajów, w tym również Polska, podjęło działania mające na celu restrukturyzację, prywatyzację i integrację ośrodków doradztwa rolniczego z instytucjami badawczymi⁵⁷. Reformy obejmowały przede wszystkim decentralizację doradztwa publicznego polegającą głównie na przekazywaniu kompetencji i funkcji nowo utworzonym zespołom doradczym oraz komercjalizację jego usług poprzez wprowadzenie opłat.

Finansowanie doradztwa

Świadczenie usług doradczych	Finansowanie doradztwa	
	Publiczne	Prywatne
	(1)	(2)
	Decentralizacja doradztwa publicznego (częściowa lub całkowita): • dekoncentracja • delegowanie funkcji • przekazanie kompetencji • przeniesienie odpowiedzialności (przejście z poziomu centralnego do regionalnego - stany, landy, województwa)	• Wprowadzenie opłat za poszczególne rodzaje usług (pełne lub częściowe) • Finansowanie projektów w oparciu o formułę kosztową (urynkowienie informacji)
	(5) Dywersyfikacja strategii	
	(3)	(4)
Doradztwo o prywatne	• Subsdyiowanie producentów korzystających z prywatnych doradców • Pluralizm (wznacanie sektora prywatnego) • Podział kompetencji • Kontraktowanie usług • Partnerstwo publiczno – prywatne • Wsparcie dla rozwoju lokalnego (subsdyalność)	• Pełna prywatyzacja doradztwa • Komercjalizacja usług • Wycofanie się państwa ze wsparcia finansowego, świadczenia usług doradczych oraz z odpowiedzialności (transfer – przeniesienie funkcji publicznych do sektora prywatnego)

Schemat 2.5. Strategie restrukturyzacji doradztwa rolniczego na świecie

Źródło: J. Kania, *Trendy w rozwoju systemów doradztwa rolniczego na świecie*, [w:] „Rola doradztwa rolniczego w kreowaniu nowego wizerunku rolnictwa a rozwój obszarów wiejskich”, Wrocław, 2006, s. 1.

Ośrodek Doradztwa Rolniczego nie był jedyną instytucją prowadzącą działalność doradczą. Spośród prywatnych ośrodków, najliczniejszą grupę stanowiły firmy małe, specjalizujące się w wybranych dziedzinach doradztwa. W pierwszym okresie swojej działalności, ze względu na brak odpowiedniego zaplecza technicznego oraz zbyt małą liczbę konsultantów, zazwyczaj przegrywały przetargi na większe zlecenia. Jednak sytuacja ta powoli ulegała zmianie. Firmy prywatne rozwijały się i rozszerzały swoją

⁵⁷ J. Kania, *Trendy w rozwoju systemów doradztwa rolniczego na świecie*, [w:] „Rola doradztwa rolniczego w kreowaniu nowego wizerunku rolnictwa a rozwój obszarów wiejskich”, Wrocław, 2006, s. 1.

ofertę. W związku z dużym zapotrzebowaniem rolników na tego typu usługi, ich liczba stale rosła⁵⁸. Jednostkom państwowym coraz trudniej było z nimi konkurować dlatego do swojej oferty wprowadziły usługi odpłatne – szkolenia, opracowania i analizy, wnioski o pomoc finansową, usługi wydawnicze, promocję rolnictwa i wsi, działalność hotelarską i gastronomiczną.

2.2. Dolnośląski Ośrodek Doradztwa Rolniczego we Wrocławiu

Dynamiczny rozwój służb rolnych w Polsce rozpoczął się po 1968 r. Wydano wtedy kilka ustaw mających na celu ujednolicenie, uregulowanie i zwiększenie efektywności działań terenowych służb rolnych⁵⁹. Od 1960 r. do 1990 r. we Wrocławiu istniały trzy jednostki doradcze.

Pierwszym z nich był Rolniczy Rejonowy Zakład Doświadczalny. Został on utworzony w 1960 r. jako ośrodek pomocniczy na postawie zarządzenia Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej we Wrocławiu. W jego skład weszło siedem działów: roślinny, zootechniczny, ekonomiki i organizacji gospodarstw rolnych, dokumentacji i upowszechniania wiedzy rolniczej, finansowo-księgowy, gospodarczo-rolny oraz laboratorium wykonujące analizy dla poszczególnych działów⁶⁰. Ośrodek funkcjonował przez dziesięć lat.

Wojewódzki Ośrodek Postępu Rolniczego powstał 6 stycznia 1976 r. Działał on w czterech województwach: wrocławskim, legnickim, jeleniogórskim i wałbrzyskim, do momentu, kiedy w trzech ostatnich nie powstały nowe placówki.

Jako osobną jednostkę budżetową powołano Wojewódzki Ośrodek Doradztwa Rolniczego we Wrocławiu z siedzibą przy ul. Zwycięskiej 12 oraz Ośrodkiem Pszczelarskim w Małej Wysokiej.

W wyniku przekształcania się Wojewódzkich Ośrodków Postępu Rolniczego na przełomie lat 1990/1991, powstały Ośrodki Doradztwa Rolniczego (ODR). Ich zadaniami było m.in.: wspieranie polityki państwa wobec wsi, doradztwo rolnicze oświatowe, informacyjne oraz innowacyjne, wspieranie i stymulowanie działań rolników (najczęściej w ramach tzw. grup producenckich) oraz przyczynianie się do integracji z krajami Unii Europejskiej w dziedzinie rolnictwa, doskonalenia kadry inżynierskiej

⁵⁸ E. Matuszak, *Doradztwo rolnicze po zmianach – wybrane aspekty*, „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego”, 2005, nr 4, s. 14.

⁵⁹ A. Merta-Rudy, *Doradztwo rolnicze na Dolnym Śląsku po przemianach ustrojowych w 1989 r.*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, 2006, nr 4, s. 537.

⁶⁰ E. Mańkowska, *Doradztwo rolnicze w Polsce w latach 1945–1997*, maszynopis pracy magisterskiej, Olsztyn, 1997, s. 81.

Rys. 2.2. Siedziba DODR we Wrocławiu przy ul. Zwycięskiej 12

Źródło: Fot. A. Merta.

i doradczej, organizowanie szkoleń dla rolników i młodzieży. Po wprowadzeniu w 1999 r. w Polsce nowego podziału administracyjnego, z 49 ośrodków doradztwa rolniczego, wydzielono 6 Regionalnych Centrów Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich, włączając je w struktury Krajowego Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich. Pozostałe przekształcono w jednostki wojewódzkie lub samodzielne placówki.

Z dniem 1 stycznia 2005 r. weszło rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi, w sprawie nazw i siedzib wojewódzkich ośrodków doradztwa⁶¹. Ostatecznie, na terenie Polski utworzono 15 jednostek. Ośrodek wrocławski przyjął nazwę Dolnośląskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego (DODR). Został mu też podporządkowany Ośrodek Doradztwa w Świdnicy, który stał się jego oddziałem. Zmienił się również charakter instytucji oraz główne kierunki działalności. Również stare struktury zostały zastąpione nowymi. Były one adekwatne do zadań, które realizowały na ówczesnym poziomie polskiego rolnictwa i w tej fazie integrowania go z rolnictwem innych krajów unijnych. Nowa ustawa, dzięki, której powstał wrocławski DODR, miała na celu ujednolicenie systemu doradztwa rolniczego. Jednostce wyznaczono również zadanie podejmowania nowych inicjatyw na rzecz środowisk rolniczych⁶².

⁶¹ Nowe nazwy i siedziby wojewódzkich ośrodków doradztwa rolniczego, Biuletyn Informacyjny wydawany przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz Agencje Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, 2005, nr 1, s. 11.

⁶² T. Gąsiorowska, *Co dalej z doradztwem rolniczym?*, „Agro-Serwis”, 2005, nr 1–2, s. 37.

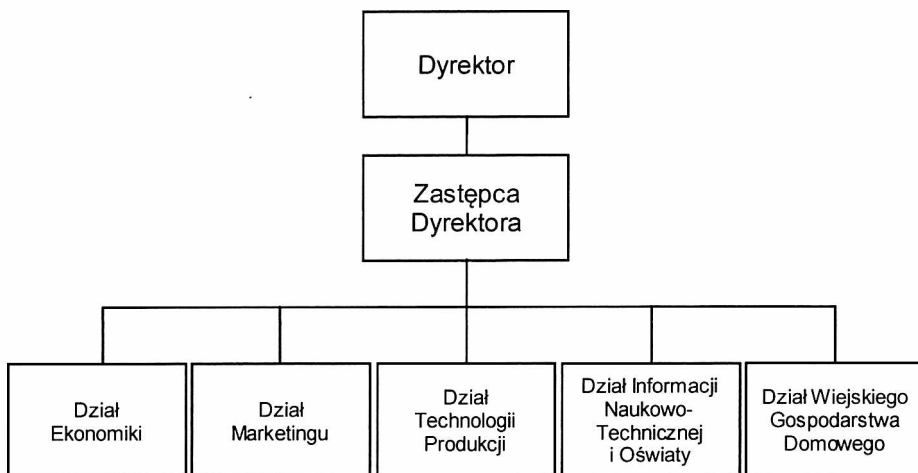
2.3. Struktury

Struktury DODR stopniowo były dostosowywane do wymagań polityki rolnej i rynkowej. Początkowo zmiany organizacyjne wprowadzone zostały w związku z koniecznością dostosowania wewnętrznych struktur RCDRRiOW we Wrocławiu do organizacji KCDRRiOW w Brwinowie.

Do 1999 r. struktura ówczesnego ośrodka składała się z pięciu działów: Ekonomiki, Marketingu, Technologii Produkcji, Informacji Naukowo-Technicznej i Oświaty oraz Wiejskiego Gospodarstwa Domowego, którymi zarządzali dyrektor i jego zastępca (schemat 2.6).

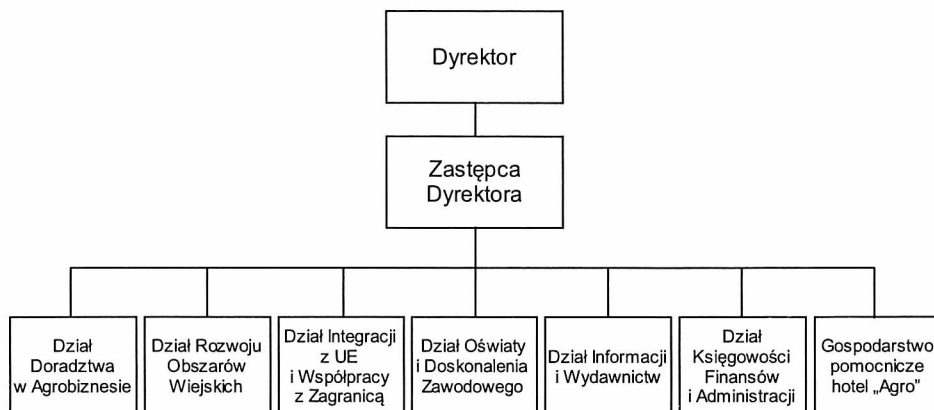
W 1999 r. struktury te zostały zmodyfikowane i poszerzone o kolejne elementy (schemat 2.7). Dyrektor i jego zastępca stał na czele działów, z których najważniejszymi były Doradztwa w Agrobiznesie, Rozwoju Obszarów Wiejskich, Integracji z Unią Europejską i Współpracy z zagranicą oraz Oświaty i Doskonalenia Zawodowego.

Bezpośrednią opiekę nad jednostką sprawował dyrektor, który zgodnie z potrzebami regionu, prowadził działalność statutową, organizował system kontroli wewnętrznej, prowadził politykę kadrową, sprawował bezpośredni nadzór nad działalnością gospodarczą i finansową oraz spełniał inne funkcje reprezentacyjne i nadzorcze. Nie mniej ważne funkcje powierzone zostały kierownikom działów. Do ich obowiązków należało m.in. sprawowanie kontroli merytorycznej dokumentów finansowych działu, koordynacja działań pracowników, opracowywanie projektu planu zadań i sprawozdań oraz zakresów czynności dla podległych pracowników czy przestrzeganie dyscypliny pracy w dziale i bezpieczeństwa pracy.

Schemat 2.6. Struktura WODR w 1996 r.

Źródło: *Plan rzeczowo-finansowy WODR*, Wrocław, 1996, s. 3.

Schemat 2.7. Struktura organizacyjna RCDRRiOW we Wrocławiu w latach 1999–2005

Źródło: *Pismo w sprawie organizacji DODR*, Wrocław 2006, s. 3.

W strukturach ośrodka został również uwzględniony dział księgowości. Do zadań głównego księgowego należało organizowanie i doskonalenie księgowości, prawidłowe oraz terminowe dokonywanie rozliczeń, należyte przechowywanie i zabezpieczenie dokumentów księgowych, ksiąg rachunkowych czy sprawozdań finansowych. Był odpowiedzialny także za sporządzanie obiegu i kontroli dokumentów w sposób zapewniający właściwy przebieg operacji finansowych, sprawne przeprowadzenie kontroli wewnętrznej oraz prawidłowe prowadzenie rachunkowości.

Kolejnym działom wyznaczono następujące zadania:

1. Dział Doradztwa w Agrobiznesie:

- edukacyjne, informacyjne i doradcze wspieranie zmian strukturalnych w rolnictwie oraz jego otoczeniu,
- upowszechnianie innowacji z zakresu agrobiznesu,
- udział w realizacji krajowych i zagranicznych programów wspierania agrobiznesu,
- przygotowanie propozycji wniosków, analiz dotyczących wspierania rozwoju agrobiznesu w zakresie rozwiązań prawnych, ekonomicznych i instytucjonalnych,
- gromadzenie informacji o programach w zakresie wspierania agrobiznesu,
- współudział w organizowaniu lokalnych i krajowych promocji agrobiznesu (wystawy, festyny, targi, wydawnictwa),
- współpraca z Instytutem Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej i Ośrodkami Doradztwa Rolniczego w zakresie wprowadzania systemu rachunkowości rolniczej oraz z fundacjami działającymi w obrębie rolnictwa i gospodarki żywnościowej oraz uczelniami i jednostkami badawczo-rozwojowymi zajmującymi się agrobiznesem⁶³.

⁶³ <http://www.rcd.wroc.pl/Wroclaw/info.htm#DA>

2. Dział Rozwoju Obszarów Wiejskich:

- opracowywanie analiz z zakresu doradztwa,
- przygotowanie mieszkańców wsi do zmian związanych z integracją europejską oraz kadr do wykorzystania pomocy finansowej z Unii Europejskiej i Banku Światowego dla wspierania rozwoju obszarów wiejskich,
- promowanie i wspieranie rozwoju form przedsiębiorczości tworzących nowe miejsca pracy,
- koordynacja i udział w realizacji programów doradczych,
- upowszechnianie modelu konsumpcji uwzględniającego ochronę środowiska i krajobrazu wiejskiego, w tym: promowanie postępu w rolnictwie ekologicznym oraz standardów zdrowej żywności, a także aktywizacja młodzieży wiejskiej i tworzenie klubów edukacyjnych,
- wdrażanie i upowszechnianie wyników badań naukowych dotyczących rozwoju obszarów wiejskich.

3. Dział Integracji z Unią Europejską i Współpracy z Zagranicą:

- inicjowanie i współudział w organizowaniu konferencji, seminariów i kursów szkoleniowych dotyczących problematyki integracji polskiej gospodarki żywnościowej z gospodarką Unii Europejskiej,
- opracowywanie programów doradczych związanych z dostosowaniem rolnictwa i wsi do integracji z UE oraz informacji o instytucjach związanych z integracją europejską i dostosowaniem polskiego rolnictwa do wymogów UE,
- przygotowywanie materiałów informacyjnych, dotyczących możliwości i warunków korzystania ze środków pomocniczych UE,
- współpraca z ODR-ami, Centrami Kształcenia Ustawicznego w zakresie upowszechniania wiedzy o integracji europejskiej oraz z organami samorządu terytorialnego, Izbą Rolniczą, organizacjami branżowymi i związkowymi rolników, a także innymi organizacjami pozarządowymi w zakresie problematyki związanej z integracją europejską,
- koordynacja współpracy pomiędzy instytucjonalnymi partnerami krajowymi i zagranicznymi w zakresie działalności doradczej oraz oświatowej pracowników doradztwa rolniczego, rolników i mieszkańców wsi,
- przygotowanie kadr do wykorzystania pomocy finansowej dla rolnictwa i obszarów wiejskich z Unii Europejskiej i Banku Światowego.

4. Dział Oświaty i Szkolenia Zawodowego:

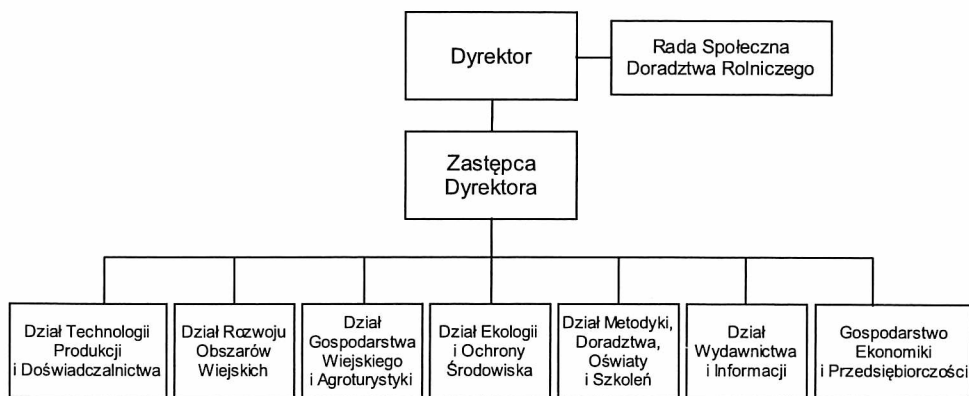
- programowanie, organizacja i koordynacja doskonalenia zawodowego kadry doradczej,
- współudział w doskonaleniu zawodowym: nauczycieli szkół rolniczych i gospodarki żywnościowej, rolniczych centrów kształcenia praktycznego i ustawicznego oraz pracowników instytucji i organizacji pracujących na rzecz rolnictwa i obszarów wiejskich.
- współudział w podnoszeniu kwalifikacji zawodowych ludności rolniczej,

- programowanie i wdrażanie rozwiązań organizacyjnych związanych z rozwojem doradztwa rolniczego i obszarów wiejskich,
- przygotowywanie kadr do wykorzystania pomocy finansowej z Unii Europejskiej i Banku Światowego na rzecz rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich,
- współpraca z partnerami zagranicznymi w zakresie podnoszenia kwalifikacji zawodowych: kadr doradczych, nauczycieli szkół rolniczych, ludności rolniczej.
- usługi szkoleniowe dla różnych zlecniodawców.

5. Dział Informacji i Wydawnictw:

- współudział w tworzeniu krajowego systemu informacji na potrzeby doradztwa i realizacji polityki rozwoju obszarów wiejskich,
- opracowywanie i upowszechnianie informacji wspierającej rozwój zawodowy pracowników doradztwa i oświaty,
- koordynacja działań w zakresie pozyskiwania i przepływu informacji pomiędzy poszczególnymi jednostkami doradczymi,
- przygotowywanie materiałów szkoleniowych, informacyjnych, promocyjnych oraz czasopism fachowych dla doradztwa,
- współpraca z mediami w zakresie promocji działań ośrodków doradczych,
- gromadzenie i udostępnianie zbiorów bibliotecznych.

Taki podział istniał do 2005 r. (schemat 2.8). Nastąpiła wówczas kolejna reorganizacja dolnośląskich struktur doradczych. W skład ośrodka weszło 7 działów, w tym 5 nowych lub przekształconych z poprzednio istniejących – Technologii Produkcji i Doświadczalnictwa; Gospodarstwa Wiejskiego i Agroturystyki; Ekologii i Ochrony Środowiska; Metodyki, Doradztwa, Oświaty i Szkoleń oraz Gospodarstwo Ekonomiki i Przedsiębiorczości. Bez zmian pozostały działy Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Informacji i Wydawnictwa.

Schemat 2.8. Struktura organizacyjna Dolnośląskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego we Wrocławiu, 2005 r.

Źródło: <http://www.dodr.pl/I/3/1/index.htm>, Schemat struktury organizacyjnej.

W nowej strukturze zabrakło Działu Integracji z Unią Europejską i Współpracy z Zagranicą – jego zadania zostały przejęte przez inne działy. Wszelkie działania państwowych jednostek doradczych wynikały z potrzeby wspierania procesów rozwojowych w rolnictwie w warunkach integracji europejskiej. Dotyczyły one m.in. pomocy w korzystaniu z dostępnych instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej i funduszy strukturalnych, pomocy doradczej we wdrażaniu technologii produkcji, wspierania rozwoju wsi i obszarów wiejskich, aktywizacji zawodowej rolników oraz mieszkańców wsi, a także prowadzeniu działalności informacyjnej⁶⁴.

2.4. Zatrudnienie

Od 1996 r. do 2006 r. liczba zatrudnionych w DODR osób utrzymywała się na podobnym poziomie. W 1996 r. było 109 pracowników, w 1998 r. – 110. W 2001 r. odnotowano 104. Natomiast w 2006 r. zatrudniono 49 osób w poszczególnych działach oraz 45 pracowników terenowych.

Istniała natomiast większa dysproporcja między stanem zatrudnionych z podziałem ze względu na płeć oraz wykształcenie (tab. 2.13). W ośrodku, spośród pracowników zakładowych, 39 miało wykształcenie wyższe, 7 średnie oraz 3 zawodowe. W 8 Powiatowych Zespołach Doradczych pracowało 29 osoby z wykształceniem wyższym i 16 ze średnim. W 1996 r. spośród 84 zatrudnionych doradców terenowych, specjalistów zakładowych i kadry kierowniczej było 51 kobiet, w tym 36 z wykształceniem wyższym oraz 33 mężczyzn, z tego 27 z wykształceniem wyższym⁶⁵. W 1998 r. liczba osób zatrudnionych na stanowiskach kadry kierowniczej i doradczej wynosiła 90. Z 56 kobiet 68% miało wykształcenie wyższe, natomiast spośród 34 mężczyzn – 80%.

Tabela 2.13. Wykształcenie i płeć pracowników RCDRRiOW we Wrocławiu w 1996 r. i 1998 r.

Wykształcenie	1996 r.		1998 r.	
	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni
Wyższe	36	27	38	27
Średnie	15	6	18	7
Razem	51	33	56	34

Źródło: Pismo dotyczące wykształcenia pracowników, ADODR, Wrocław, 1999, s. 3.

⁶⁴ E. Matuszak, *Doradztwo rolnicze po zmianach – wybrane aspekty*, „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego”, 2005, nr 4, s. 18–19.

⁶⁵ Pismo dotyczące stanu zatrudnienia, Archiwum Dolnośląskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego (ADODR), Wrocław, 1996, s. 3.

Dane z początku 2001 r. wskazywały, że pośród zatrudnionych było 72 kobiety oraz 32 mężczyzn (szczegółowych informacji o ich wykształceniu brak). Niewielkie dysproporcje w liczbie zatrudnionych osób pojawiły się w grupach specjalistów (tab. 2.14). W 1996 r. zatrudnionych było 32 specjalistów zakładowych, w tym 25 głównych, 5 starszych oraz 51 specjalistów terenowych (w tym 9 głównych i 23 starszych).

W 2003 r. dane te nieco się zmieniły (tab. 2.15). W 8 działach było zatrudnionych 7 kierowników, 6 specjalistów, 5 starszych specjalistów, w tym 1 zatrudniony w sekretariacie, 26 głównych specjalistów, 2 referentów i 3 pracowników fizycznych.

Tabela 2.14. Wykształcenie pracowników RCDRRiOW we Wrocławiu w 1996 r.

Stanowiska	Specjaliści zakładowi	Specjaliści terenowi
Specjalista	2	19
Starszy specjalista	5	23
Główny specjalista	25	9
Razem	32	51

Źródło: Pismo dotyczące wykształcenia, ADODR, Wrocław, 1997, s. 7.

Tabela 2.15. Zatrudnienie w poszczególnych działach w 2003 r.

Działy	Kierownik	Specjalista	Starszy Specjalista	Główny specjalista	Referent	Pracownicy fizyczni	Razem
Doradztwa w agrobiznesie	1	1	–	7	1	–	10
Rozwoju obszarów wiejskich	1	1	–	8	–	–	10
Integracji z UE i współpracy z zagranicą	1	–	–	2	1	–	4
Informacji i wydawnictw	1	2	–	6	–	3	12
Księgowości finansów i administracji	1	1	2	–	–	–	4
Doskonalenia zawodowego i szkoleń	1	–	2	3	–	–	6
Stanowisko do spraw pracowni- czych i organizacyjnych	1	–	–	–	–	–	1
Stanowisko do spraw BHP	–	1	–	–	–	–	1
Sekretariat	–	–	1	–	–	–	1
Razem	7	6	5	26	2	3	49

Źródło: Pismo dotyczące stanu zatrudnienia, ADODR, Wrocław, 2004, s. 11.

Tabela 2.16. Zatrudnienie w Powiatowych Zespołach Doradczych 2003 r.

Powiatowe Zespoły Doradcze			
	Kierownik	Starszy specjalista	Młodszy specjalista
Milicz	1	4	–
Oleśnica	1	3	1
Oława	1	3	1
Strzelin	1	3	1
Środa Śląska	1	2	1
Trzebnica	1	5	1
Wołów	1	4	–
Wrocław	1	4	1
Razem	8	31	6

Źródło: Pismo dotyczące stanu zatrudnienia, ADODR, Wrocław, 2004, s. 18.

Natomiast w 8 Powiatowych Zespołach Doradczych w 2003 r. pracowało 8 kierowników, 6 młodszych specjalistów i 31 starszych specjalistów (tab. 2.16). Każda z jednostek zatrudniała jednego kierownika i, oprócz Milicza i Wołowa, jednego młodszego specjalistę. Najwięcej starszych specjalistów miał zespół w Trzebnicy (5), zespoły w Miliczu, Wołowie i Wrocławiu – 4, po 3 starszych specjalistów zatrudnionych było w Oleśnicy, Oławie i Strzelinie. Najmniej, bo jedynie 2, w Środzie Śląskiej.

Niezmienną się właściwie liczba pracowników sugerowała, że była ona wystarczająca na potrzeby wrocławskiego Ośrodka. Posiadające wskazaną liczbę pracowników działy oraz oddziały powiatowe spełniały swoje funkcje i nie miały trudności wynikających ze zbyt małej liczby zatrudnionych.

2.5. Szkolenia

Oferta szkoleniowa ośrodka skierowana została do szerokiego grona odbiorców: rolników, doradców, mieszkańców obszarów wiejskich, konsumentów, handlowców, pracowników samorządów, nauczycieli, sadowników, pszczelarzy, a także przedsiębiorców. W okresie wzmożonej działalności informacyjnej ośrodek regularnie przeprowadzał szkolenia. W styczniu, lutym oraz marcu 2004 r. zorganizowało 424 szkoleń i 11 warsztatów w 8 Powiatowych Zespołach Doradczych (tab. 2.17).

Największa liczba (85%) szkoleń dotyczyła wypełniania wniosków o nadanie numeru identyfikacji gospodarstw, płatności obszarowych i za rok 2004–2005 oraz dla gospodarstw rolnych. 10% z przeprowadzonych szkoleń była z dziedziny dopłat bezpośrednich dla rolników. W pozostałych 5% znalazły się tematy, tj. rozwój instytucjonalny na rzecz agrosiedowiska i zalesiania, sektorowy Program Operacyjny

Tabela 2.17. Szkolenia RCDRRiOW we Wrocławiu w 2004 r.

Instytucje	Liczba szkoleń styczeń – marzec 2004 r.	Forma
RCDRRiOW we Wrocławiu	11	Warsztaty: 3 Seminaria: 9
RCDRRiOW – Powiatowy Zespół Doradczy w Miliczu	23	Warsztaty: 1 Seminaria: 22
RCDRRiOW – Powiatowy Zespół Doradczy w Oleśnicy	31	Warsztaty: 1 Seminaria: 30
RCDRRiOW – Powiatowy Zespół Doradczy w Oławie	48	Warsztaty: 1 Seminaria: 47
RCDRRiOW – Powiatowy Zespół Doradczy w Strzelinie	61	Warsztaty: 1 Seminaria: 60
RCDRRiOW – Powiatowy Zespół Doradczy w Środzie Śląskiej	89	Warsztaty: 1 Seminaria: 88
RCDRRiOW – Powiatowy Zespół Doradczy w Trzebnicy	72	Warsztaty: 1 Seminaria: 71
RCDRRiOW – Powiatowy Zespół Doradczy w Wołowie	58	Warsztaty: 1 Seminaria: 57
RCDRRiOW – Powiatowy Zespół Doradczy w we Wrocławiu	71	Warsztaty: 1 Seminaria: 70
Razem		Warsztaty: 11 Seminaria: 424

Źródło: Pismo dotyczące szkoleń, ADODR, Wrocław, 2005, s. 5.

i Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich, programy rolno-środowiskowe, grupy producenckie przed i po akcesji, potrzeby nawozowych roślin rolniczych, kompleksowa technologia uprawy rzepaku i kukurydzy, właściwa gospodarka pasieczna czy prowadzenie dokumentacji gospodarstw rolnych.

Dolnośląski Ośrodek Doradztwa Rolniczego we Wrocławiu zorganizował w 2005 r. o 206 mniej szkoleń niż w 2003 r. Wynikało to z mniejszego zainteresowania tematyką unijną. Dużo ważniejsza stała się pod tym względem kwestia Sektorewego Programu Operacyjnego, Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich czy ekologii.

Różnica ta była w dużym stopniu wynikiem zmiany profilu i kierunków działań oraz reorganizacji Dolnośląskiego Ośrodka. W 2005 r. główny nacisk kładziono na indywidualne porady i konsultacje w ramach pomocy w składaniu wniosków Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich. Udzielono ich prawie 90 tys. osobom. W 2003 r. liczba porad indywidualnych nie została uwzględniona w sprawozdaniach Regionalnego Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich we Wrocławiu. Liczba zorganizowanych w 2005 r. szkoleń nie wydaje się być znacząco mniejsza, jednak z danych wynika, że w szkoleniach udział wzięła ponad połowa mniej osób, co przy liczbach 63 333 i 26 502 stanowi ogromny kontrast. W przeważającej większości or-

Tabela 2.18. Szkolenia Dolnośląskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego we Wrocławiu w 2003 r. i 2005 r.

Lp.	Tematyka	Liczba szkoleń		Liczba uczestników	
		2003	2005	2003	2005
1	Produkcja roślinna	24	139	3278	3346
2	Produkcja zwierzęca	27	118	1392	2104
3	Produkcja roślinna i zwierzęca	–	–	11824	–
4	Pszczelarstwo	47	–	1781	–
5	Rachunkowość rolna	12	34	291	643
6	Ekonomika, kredyty	1	31	3130	435
7	Marketing rolniczy	1	17	72	338
8	Regulacje prawne	11	–	489	–
9	Sektorowy Program Operacyjny – restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwoju i obszarów wiejskich	–	241	–	5678
10	Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich	–	260	–	3276
11	Unia Europejska, programy unijne	612	230	11016	3357
12	Grupy producenckie	3	12	43	245
13	Niekonwencjonalne źródła energii	–	5	–	137
14	Mechanizacja rolnictwa bhp	1	15	53	476
15	Rozwój młodzieży	8	12	223	214
16	Ogrodnictwo	–	31	–	608
17	Ekologia i ochrona środowiska	30	73	3782	1269
18	Estetyka wsi i zagrody	–	39	–	852
19	Żywnienie rodziny	–	29	–	356
20	Mała przedsiębiorczość na wsi	2	32	35	683
21	Rozwój agroturystyki	5	36	2828	779
22	Doskonalenie kadry	52	–	1089	–
23	Inne	954	230	22007	1706
	Razem	1790	1584	63333	26502

– brak danych

Źródło: Sprawozdania z działalności Regionalnego Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich we Wrocławiu za 2003 r., Wrocław, 2004; Sprawozdania z działalności Dolnośląskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego we Wrocławiu za 2005 r., Wrocław, 2006.

organizacja szkoleń wynikała z zapotrzebowania, o jakim informowali rolnicy lub doradcy. Szkolenia zlecane były również przez Regionalne Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich oraz organizacje takie jak 4H⁶⁶.

W latach 2003 i 2005, w ofercie Ośrodka Doradztwa Rolniczego znalazły się różne formy szkoleniowe (tab. 2.18). W 2003 r. najbardziej popularne były seminaria i szkolenia. Na 503 seminariach zgromadziło się 12 079 rolników, doradców oraz

⁶⁶ Organizacja zrzeszająca młodzież na całym świecie, w Polsce pełniącą rolę zespołów przysposobienia rolniczego.

innych zainteresowanych przedstawianą tematyką. W 730 szkoleniach uczestniczyło 14 043 osób. W 2005 r. odbyło się 301 pokazów, czyli o 280 więcej niż w 2003 r. W 2003 r. odbywały się one głównie z zakresu produkcji roślinnej, zwierzęcej oraz pszczelarstwa. Natomiast w 2005 r. obejmowały tematykę związaną z agroturystyką (7 pokazów), tradycjami ludowymi (51 pokazów), wytwarzaniem rękodzieła (84 pokazy), z żywieniem rodziny (96 pokazów) oraz ogólnie pojętym rolnictwem (63 pokazy). W 2003 r. odbyły się również: wrocławski jarmark ekologiczny, kiermasz (związany z rozpoczęciem roku pszczelarskiego), wystawa (Międzynarodowe Targi Rolnicze Polagra-Farm 2003), targi (Targi turystyki i sportu „Rekreacja” oraz Dni oszczędzania energii), dwie konferencje (gospodarstwa mleczne w rozszerzonej UE – perspektywy dla Wschodu i Zachodu, Regionalne Forum Oświaty Rolniczej), prezentacje oraz warsztaty i wykłady. W 18 spotkaniach (konferencjach, prezentacjach warsztatowych i wykładach) wzięło udział 580 osób. Na temat wymienionych form szkoleniowych brak jest danych w sprawozdaniach na 2005 r.

Innymi formami stosowanymi przez Ośrodek Doradztwa Rolniczego w 2003 r. oraz 2005 r. były konkursy i kursy (tab. 2.19.). Kursów w 2003 r. odbyło się 7 (m.in.: „Najlepsze wydawnictwo ODR i RCDRRiOW w 20024 r.”, „Polskie dania dla Europy. Młody mistrz wypieków” oraz „Wzorowa pasieka”). W 2005 r. było ich o 26 wię-

Tabela 2.19. Formy szkoleniowe

Lp.	Formy szkoleniowe	2003	2005	2003	2005
1	Ankiety	331	–	382	–
2	Egzamin nadający certyfikat	1	–	272	–
3	Jarmarki	1	–	–	–
4	Pokazy	21	301	709	5480
5	Prezentacje	4	–	162	–
6	Kiermasz	1	–	–	–
7	Konferencje	2	–	39	–
8	Konkursy	7	33	–	1021
9	Kursy	1	5	53	90
10	Seminaria	503	–	12079	–
11	Szkolenia	730	–	14043	–
12	Targi	2	–	–	–
13	Warsztaty	6	–	119	–
14	Wykłady	6	–	260	–
15	Wystawy	1	36	–	2759
16	Inne	173	1209	35215	17152
	Razem	1617	375	28118	9350

– brak danych

Źródło: Sprawozdania z działalności Regionalnego Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich we Wrocławiu za 2003 r., Wrocław, 2004; Sprawozdania z działalności Dolnośląskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego we Wrocławiu za 2005 r., Wrocław, 2006.

cej. Dotyczyły one przede wszystkim dziedzictwa kulturowego, racjonalnego żywienia rodziny oraz rękodzieła.

Ośrodki doradztwa, starając się nadążyć za nową technologią powszechnie stosowaną na terenie Unii Europejskiej, od 2004 r. zaczęły wprowadzać szkolenie doradców na odległość, czyli tzw. „e-learning”. Ta nowa forma wiązała się przede wszystkim z oszczędnością czasu i pieniędzy. Do 2005 r. w ten sposób zostało przeszkolonych 827 doradców specjalizujących się w produkcji zwierzęcej i roślinnej⁶⁷. Kolejnymi etapami miały być kursy skierowane do doradców młodych stażem (do 5 roku pracy) oraz rolników. Tematyka następnych kursów obejmować miała szczególnie rolnictwo ekologiczne i programy rolnośrodowiskowe⁶⁸.

2.6. Działalność

Jak wynika z ankiet przeprowadzonych pośród dolnośląskich rolników, DODR darzony był ich największym zaufaniem spośród wszystkich instytucji okołorolniczych. To właśnie ośrodek wskazywano jako najbardziej wiarygodne i ogólnodostępne źródło wiedzy i pomocy. Od lat 90. ubiegłego wieku, znacznie rozszerzył zakres swoich zadań. Chodzi tu zwłaszcza o informowanie społeczeństwa o wymaganiach, zasadach, standardach i procedurach dotyczących rolnictwa i obszarów wiejskich. Innymi działaniami było upowszechnianie wyników badań dotyczących rolnictwa i obszarów wiejskich, a także o małej i średniej przedsiębiorczości, jako alternatywnych źródłach dochodów rolników.

Znaczną uwagę w sferze informowania przywiązywano do popularyzacji problematyki integracji z Unią Europejską i współpracy z zagranicą. W działaniach tych można było wyróżnić dwie fazy. Pierwsza, która była realizowana w okresie przedakcesyjnym oraz druga – rozpoczęta po 1 maja 2004 r. Zadania pierwszej fazy dotyczyły upowszechniania wiedzy o rolnictwie krajów Unii Europejskiej oraz o możliwościach i warunkach efektywnego wykorzystania funduszy przedakcesyjnych.

Działalności informacyjnej towarzyszyło tworzenie baz danych na potrzeby doradztwa rolniczego w nowych warunkach gospodarowania. Zadanie to realizowane było przy współpracy z innymi instytucjami i placówkami. Były to samorządy, związki rolników, instytucje związane z gospodarką żywnościową, jednostki badawczo-rozwojowe oraz uczelnie rolnicze i ekonomiczne.

Druga sfera zadań Ośrodka, dotyczyła szkolenia rolników oraz przygotowania kadr zdolnych realizować zadania na wysokim poziomie metodycznym i merytorycznym. W tym celu uzyskiwany był potencjał naukowo-dydaktyczny wrocławskich uczelni

⁶⁷ T. Gasiórowska, *Co dalej z doradztwem rolniczym?*, „Agro-Serwis”, 2005, nr 1–2, s. 37.

⁶⁸ Tamże.

wyższych i szkół rolniczych. Do tej działalności angażowani byli również doradcy z zakresu problematyki rolnej oraz rozwoju wsi. Ważnym przedsięwzięciem przed wstąpieniem Polski do Unii Europejskiej, było przygotowanie kadr zdolnych efektywnie wykorzystać pomoc finansową.

Zadania te, DODR realizował głównie poprzez organizowanie różnego typu kursów, konferencji i seminariów. Współpracowało w tym zakresie również z Centrami Kształcenia Praktycznego i Ustawicznego oraz szkołami uczącymi w zawodach rolniczych i gospodarki żywnościowej.

Trzeci zakres zadań, najbardziej charakterystyczny dla tej jednostki i jego struktur, związany był z szeroko rozumianym doradztwem. Polegało ono na upowszechnianiu wiedzy i docieraniu z nią do indywidualnego rolnika. Formy tej działalności były bardzo różne. Często były wynikiem inwencji i pomysłowości doradców rolniczych.

Kilka działań ośrodka miało charakter wdrożeniowy. Dotyczyło to programów przedakcesyjnych i strukturalnych UE, których efektem było otrzymanie wsparcia finansowego w ramach programów „Inwestycje w gospodarstwach rolnych” i „Różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich”.

DODR uczestniczył także w działalności badawczej. Współpracował w tym zakresie z: Instytutem Hodowli i Aklimatyzacji Roślin w Warszawie, Instytutem Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa w Warszawie, Instytutem Warzywnictwa w Skierniewicach, Instytutem Budownictwa, Mechanizacji i Elektryfikacji Rolnictwa w Warszawie, Instytutem Pszczelarstwa w Puławach, Centralnym Laboratorium Przetwórstwa i Przechowalnictwa Zbóż w Warszawie, a także Uniwersytetem Przyrodniczym we Wrocławiu. Ośrodek prowadził także działalność wydawniczą. Skupiała się ona przede wszystkim na publikacji materiałów szkoleniowych.

Do najbardziej znaczących zadań zrealizowanych w ostatnich latach przez DODR należały :

- Uczestnictwo w programie PHARE⁶⁹: „Przygotowanie do Wdrażania Wspólnej Polityki Rolnej”. W szkoleniu zorganizowanym przez Krajowe Centrum Doradztwa aktywnie brało udział 934 doradców. Otrzymali oni certyfikaty, potwierdzające ukończenie szkolenia.
- Uczestnictwo w programie PHARE: „Krajowy System Doradztwa Rolniczego”, którego celem jest przygotowanie polskiego systemu doradztwa rolniczego do realizacji głównych zadań związanych z integracją z UE w okresie przedakcesyjnym i pierwszym okresie członkostwa poprzez budowanie i usprawnienie instytucji stanowiących elementy systemu doradztwa rolniczego⁷⁰.

⁶⁹ Poland-Hungary Assistance to Restructuring of their Economics – rozpoczęty w sierpniu 2002 r. projekt unijny mający na celu dostosowanie rolnictwa polskiego do wymagań Unii Europejskiej oraz usprawnienie systemu doradztwa rolniczego.

⁷⁰ Pismo Regionalnego Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich we Wrocławiu dotyczące zadań zrealizowanych w 2002 r., ADODR, Wrocław, 2003, s. 5.

W latach 90. ubiegłego wieku DODR rozpoczął współpracę z Francją, Holandią, Niemcami, Rosją, Austrią i Stanami Zjednoczonymi. Dotyczyła ona produkcji zwierzęcej i roślinnej oraz przetwórstwa rolno-spożywczego. W ramach wymiany doświadczeń organizowano międzynarodowe szkolenia. Pracownicy delegowani byli przez dyrekcję ośrodka. Spotkania, składające się często z kilku sesji, prowadzili eksperci z krajów Unii Europejskiej. Ich atmosfera była zawsze przyjazna, tematyka ciekawa i wiele wnosząca do fachowego przygotowania ich uczestników. Wadą tych spotkań, zmniejszającą efektywność kształcenia, było to, że trwały po 10–12 godzin dziennie⁷¹.

Wrocławski ośrodek współdziałał z Fundacją 4H, która na Dolnym Śląsku istniała od 1994 r.⁷². Zadaniem klubów 4H (*head* – głowa, *heart* – serce, *hands* – ręce, *health* – zdrowie) było m.in. umożliwienie uczestnictwa w procesie podejmowania decyzji, rozwijanie sprawności manualnych i umiejętności poprzez własnoręcznie wykonywaną pracę, wpajanie szacunku dla innych osób czy propagowanie prowadzenia zdrowego stylu życia⁷³. Kluby zapewniały dzieciom i młodzieży nie tylko rozrywkę i edukację, ale też wiele ciekawych zajęć pozaszkolnych⁷⁴. Jedną z form działalności, wspieranych przez ośrodek, były konkursy. Od 1994 r. odbyło się ich 10 i wzięło w nich udział ponad 2500 osób. Konkursy dotyczyły m.in. dziedzictwa kulturowego (1998 r.), promowania regionu (2000 r., 2006 r.), ekologii (2001 r., 2002 r., 2003 r.), Unii Europejskiej (2002 r.) oraz wykorzystania techniki w rolnictwie (2005 r.). Dzięki zaangażowaniu w pracy nad projektami, młodzi mieszkańcy obszarów wiejskich mogli zapoznać się ze specyfiką swojego regionu, a także z podstawowymi problemami ekologicznego stylu życia czy zagadnień unijnych.

Wrocławski Ośrodek, we współpracy z Urzędem Marszałkowskim Województwa Dolnośląskiego, corocznie organizował również konkurs wojewódzki „Najaktywniejszy lider pracujący na rzecz społeczności wiejskiej”. Miał on na celu wyłonienie lidera-wolontariusza, najbardziej zasłużonego w działaniach na rzecz rozwoju oświaty pozaszkolnej na terenach wiejskich. W 2003 r. trzecie miejsce i nagroda – Kryształowa Koniczyna, przypadła Ewie Wróbel – dolnośląskiemu koordynatorowi wojewódzkiemu klubów 4H oraz pracownikowi Ośrodka Doradztwa⁷⁵.

W grudniu 1995 r. Ośrodek Doradztwa przeprowadził integracyjne spotkanie 78 osób delegacji z klubów 4H – „Najpiękniejsze pastorałki”. Również w lutym 1996 r.

⁷¹ Relacja ustna Czesławy Surwiłło, pracownika Działu Oświaty i Doskonalenia Zawodowego RCDRRiOW.

⁷² E. Wróbel, *Relacja pisemna dotycząca funkcjonowania klubów 4H w województwie dolnośląskim*, Wrocław, 2006.

⁷³ „Biuletyn Informacyjny”, 4H, Dolnośląski Ośrodek Doradztwa Rolniczego we Wrocławiu, Wrocław, 2005.

⁷⁴ W. Marciniak, *Klub Edukacyjny 4H we Wrocławiu*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2003, nr 4, s. 40.

⁷⁵ E. Wróbel, *Relacja...*, op. cit.

odbył się podobny zjazd, na temat „Oceny projektów klubowych”, w którym wzięło udział 155 osób. Spotkanie tego rodzaju było także rok później pod hasłem *Ucz się i zarabiaj dla zabawy i zysku*. W zjeździe udział wzięło 160 osób z klubów 4H. Inne spotkanie odbyło się także w 1999 r. (*Najlepsze niech będzie jeszcze lepsze*).

Jednym z ważniejszych zadań zrealizowanych wspólnymi siłami Fundacji i Ośrodka Doradztwa były warsztaty i obozy szkoleniowe. Poruszane były na nich tematy dotyczące rozwoju talentów przywódczych młodych liderów (1997 r., 1999 r.) i aktywizacji społeczności lokalnej na obszarach wiejskich (1999 r.). Warsztaty zorganizowane zostały również dla dzieci z terenów powodziowych (*Coś-z niczego*, 1997 r.).

2.7. Wnioski

Instytucje doradcze, od początku lat 90. ubiegłego wieku, zyskiwały coraz większe znaczenie. Dzięki rozbudowanym struktutom, oddziałom i pracownikom terenowym, rolnicy oraz mieszkańcy wsi mieli łatwy i bezpłatny dostęp do specjalistycznej wiedzy. Dzięki temu ODR-y szybko zyskiwały zaufanie chłopów i wkrótce stały się podstawowym źródłem wsparcia dla małych gospodarstw, działających wcześniej na granicy opłacalności. Początkowo DODR przekazywał informacje dotyczące produkcji roślinnej i zwierzęcej, nowych technologii czy niezbędnej wiedzy z zakresu prawa. W odpowiedzi na potrzeby rolników stopniowo rozszerzano tą tematykę. Uzupełniano ją o informacje pozwalające na zdobywanie nowych zawodów, zmianę profilu gospodarstwa czy samodzielne prowadzenie rachunkowości. Działalność wzmoczona została w okresie przed i po akcesyjnym. W ciągu 4 miesięcy w 2003 r. DODR przeprowadził ponad 1 tys. szkoleń z tematyki unijnej. Jednocześnie z tą formą ośrodek organizował kursy, konferencje, seminaria, targi i jarmarki. Promował w ten sposób nie tylko niezbędną wiedzę, ale i region – jego walory krajobrazowe i kulturowe.

Oprócz działań informacyjno-szkoleniowych ośrodek aktywnie współpracował z samorządami, grupami producenckimi, związkami rolników czy z innymi instytucjami związanymi z gospodarką żywnościową, czy jednostkami badawczymi. Prowadził także działalność wydawniczą. Skupiona była ona szczególnie na aktualnych problemach rolnictwa oraz upowszechnianiu działalności na rzecz ochrony przyrodniczego i kulturowego środowiska wsi.

Zadania te mogły być realizowane tylko dzięki kompetentnej kadrze doradczej. Trudności w zakresie jej kształcenia związane były z brakiem wystarczających środków finansowych oraz odpływem wysoko wykwalifikowanej i doświadczonej kadry doradczej do instytucji oferujących większe wynagrodzenia. Okresowo występowały też ograniczenia w wyjazdach i delegacjach służbowych.

Jednak poziom wykształcenia kadry doradczej był stale podwyższany, a pracownicy, będący absolwentami szkół rolniczych, byli coraz bardziej cenieni.

Efektem zwiększania kwalifikacji było rozszerzenie i urozmaicenie oferty doradczej, podejmowanie nowych inicjatyw na rzecz środowisk rolniczych oraz dotarcie do większej liczby rolników.

Usługi doradcze oraz sprawny przepływ wszelkich informacji były warunkami wdrażania mechanizmów polityki państwa w sferze nie tylko rolnictwa, ale i całej gospodarki. Doradztwo obejmowało takie zagadnienia, jak technologia produkcji rolniczej, zarządzanie, marketing, jakość produktów rolnych, dostosowanie rozwiązań systemowych, strukturalnych, organizacyjnych i gospodarczych do wymagań unijnych. Jednak najważniejszym celem doradztwa była pomoc mieszkańcom obszarów wiejskich w rozwiązywaniu problemów związanych z działalnością rolniczą i pozarolniczą⁷⁶.

⁷⁶ R. Sakowski, B. Sucharski, K. Borsuk, *Rola doradztwa rolniczego w przebudowie struktury dolnośląskiej wsi*, [w:] *Przekształcenie strukturalne wsi i rolnictwa w świetle wyzwań Unii Europejskiej*, Wrocław, 1999, s. 46.

3. Dolnośląska Izba Rolnicza we Wrocławiu (DIR)

3.1. Rys historyczny

Pierwsze izby rolnicze powstały w Skandynawii w XIX w. Jednak największy wpływ na ich kształtowanie się miały Francja i Niemcy. W 1851 r. we Francji opracowano pierwszą ustawę dotyczącą tych jednostek. W 1894 r. powołano izby w Królestwie Prus. Miały one przede wszystkim reprezentować interesy rolnictwa i leśnictwa oraz propagować rozwój techniczny w produkcji rolnej⁷⁷. W innych krajach – we Włoszech, Anglii, Belgii, Rumunii, Austrii czy na Węgrzech utworzono je w latach 1920–1938⁷⁸. Pierwsza izba na ziemiach polskich powstała w Poznaniu w 1895 r.⁷⁹ W jej skład weszły okręgi: poznański, pomorski, wrocławski i wschodniopruski. W latach 1896–1899, w radzie Wielkopolskiej Izby Rolniczej, zasiadało 51 Niemców oraz 18 Polaków⁸⁰.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r. rozpoczął się nowy etap kształtowania izb. 20 stycznia 1919 r. władze polskie przejęły je, co oznaczało objęcie stanowisk przez Polaków. W Konstytucji Rzeczypospolitej z dn. 17 marca 1921 r. znalazła się zapowiedź powołania izb rolniczych w innych regionach⁸¹.

Na mocy rozporządzenia z 22 marca 1928 r. izby rolnicze zyskały status samorządu gospodarczego. 4 lata później poszerzono ich kompetencje o m.in. opiniowanie projektów ustaw⁸². W okresie międzywojennym powołano 13 izb zrzeszonych w Związku Izb i Organizacji Rolniczych Rzeczypospolitej Polskiej z siedzibą w Warszawie. Ich rozwój został zahamowany przez wybuch II wojny światowej. W okresie okupacji nie zostały zlikwidowane jedynie biura powiatowe, które miały za zadanie ściągać od rolników nałożony przez okupanta kontyngent⁸³.

⁷⁷ *X lat Samorządu Rolniczego na Dolnym Śląsku*, Wrocław, 2007, s. 9.

⁷⁸ Tamże, s. 10.

⁷⁹ <http://www.ppr.pl/>, Pierwszy Portal Rolny.

⁸⁰ *X lat...*, op. cit., s. 10.

⁸¹ <http://www.pirol.pl/historia~.htm>, Historia izb rolniczych.

⁸² *X lat...*, op. cit., s. 13.

⁸³ <http://www.ppr.pl/artukul.php?id=133465>, Pierwszy Portal Rolny.

Powolna odbudowa izb rolniczych rozpoczęła się dopiero w latach 90. ubiegłego wieku. Przełomem była ustawa z dn. 14 grudnia 1995 r. Na jej podstawie został utworzony samorząd rolniczy, którego podstawowym celem było rozwiązywanie problemów rolników i reprezentowanie interesów osób w nim zrzeszonych. Jednostkami samorządu zostały izby rolnicze, które zakresem swoich działań objęły poszczególne województwa. Do września 1996 r. powstało 37 izb rolniczych⁸⁴. W 1998 r. zaczęto dostosowywać funkcjonowanie izb do nowego podziału administracyjnego kraju. Wynikiem tych działań było zlikwidowanie 49 istniejących dotychczas izb i powstanie 16 nowych⁸⁵. Trzy lata później, uchwalono ustawy określające nowe zasady, m.in. wyborów do Walnych Zgromadzeń, które miały na celu usprawnić funkcjonowanie izb.

Oprócz zadań zleconych przez organy rządowe, obowiązkami izb było także:

- działania na rzecz rozwoju infrastruktury rolnictwa i wsi oraz poprawy struktury agrarnej,
- sporządzanie analiz, ocen, opinii i wniosków z zakresu produkcji rolnej oraz rynku rolnego,
- podejmowanie inicjatywy w zakresie regulacji prawnych dotyczących rolnictwa, rozwoju wsi i rynków rolnych oraz opiniowanie projektów tych przepisów,
- podejmowanie działań mających na celu tworzenia rynku rolnego oraz poprawy warunków zbytu produktów rolnych i produktów rolnych,
- gromadzenie, przetwarzanie i przekazywanie informacji gospodarczych na potrzeby producentów rolnych oraz innych przedsiębiorców,
- doradztwo w zakresie działalności rolniczej, wiejskiego gospodarstwa domowego oraz uzyskiwania przez rolników dodatkowych dochodów,
- podnoszenie kwalifikacji osób zatrudnionych w rolnictwie,
- kształtowanie i upowszechnianie zasad etyki i rzetelnego postępowania w działalności gospodarczej,
- współpraca z szkołami rolniczymi i wspieranie ich działalności.
- inicjowanie działań mających na celu powoływanie i wspieranie zrzeszeń i stowarzyszeń producentów rolnych i leśnych,
- promowanie eksportu produktów rolnych,
- rozwijanie współpracy z zagranicznymi organizacjami producentów rolnych⁸⁶.

Izby rolnicze nie mogły prowadzić działalności gospodarczej, więc koszty ich funkcjonowania musiały być pokrywane z innych źródeł. Jednym z nich było 2% odpisu od podatku rolnego pobieranego na terenie działania izby. Dochody izb pochodziły również z darowizn, udziałów albo akcji spółek, składek członkowskich, opłat za

⁸⁴ *X lat...*, op. cit., s. 14.

⁸⁵ Tamże, s. 15.

⁸⁶ *Izby rolnicze jednoczą polskich rolników*, Warszawa, 2004, s. 5.

usługi świadczone przez izbę, z oprocentowania rachunków bankowych oraz lokat oraz ze środków na realizację zadań zleconych przez administrację rządową lub samorządową⁸⁷.

3.2. Przemiany organizacyjne

Skutkiem decyzji Walnego Zgromadzenia Izby Rolniczej, które odbyło się 29.09.1996 r. było powstanie Wojewódzkiej Izby Rolniczej we Wrocławiu (WIR). W pierwszym okresie jej funkcjonowania skupiono się przede wszystkim na formowaniu struktur i tworzeniu dokumentów niezbędnych do prawidłowej organizacji jednostki oraz statutów. Na kolejnym Walnym Zgromadzeniu na początku 1997 r. ostatecznie uchwalono Statut i powołano komisje: Budżetowo-Ekonomiczną, Oświaty Rolniczej, Legislacyjno-Organizacyjną, Restrukturyzacji, Modernizacji Rolnictwa i Integracji z Unią Europejską oraz Rozwoju Gospodarczego⁸⁸.

Władze izby stanowić miały 3 główne organy wybierane na 4 lata:

- Walne Zgromadzenie, które podejmowało najważniejsze decyzje. Jego zadaniami były: uchwalenie statutu i budżetu, wybór członków zarządu i komisji rewizyjnej, wyrażanie zgody na członkostwo izby w innych organizacjach.
- Komisja rewizyjna wybierana spośród Walnego Zgromadzenia. Powierzono jej funkcje kontrolne działalności finansowej i wykonywanie uchwał Walnego Zgromadzenia.
- Zarząd, wybierany z delegatów Walnego Zgromadzenia. Do jego zadań należało przygotowanie projektów uchwał oraz planu budżetowego i podejmowanie uchwał w kwestiach kredytów i zobowiązań finansowych⁸⁹.

W 1999 r. przeprowadzona została kolejna reforma administracyjna. Utworzono wtedy Dolnośląską Izbę Rolniczą (DIR). W jej skład weszły izby z województw: jeleńiogórskiego, legnickiego, wałbrzyskiego oraz wrocławskiego.

Zadania powierzone izbom rolniczym DIR realizowała przez:

- współpracę z administracją rządową i samorządem terytorialnym oraz organizacjami, stowarzyszeniami i fundacjami,
- działalność przedstawicieli w organach doradczych administracji rządowej i samorządu terytorialnego,
- wspieranie integracji środowisk wiejskich,
- wydawanie opinii i propozycji dotyczących projektów prawa miejscowego,
- inicjowanie i wspieranie działań na rzecz tworzenia i rozwijania giełd, rynków hurtowych, targów, wystaw produktów rolnych oraz konkursów rolniczych,

⁸⁷ <http://www.izba-dir.wroclaw.pl/>, Ustawa o Izbach Rolniczych.

⁸⁸ *X lat..., op. cit.*, s. 39.

⁸⁹ *Województwo wrocławskie ma izbę rolniczą*, „Czas na Wieś”, 1997, nr 1, s. 4.

- upowszechnianie wiadomości o regulacjach prawnych i standardach,
- prowadzenie działalności wydawniczej⁹⁰.

Najważniejszą rolę w funkcjonowaniu DIR odgrywały Walne Zgromadzenia Delegatów. W 1998 r. podczas jednego z nich, podjęto wniosek o wystosowanie listu do Premiera Rzeczypospolitej Polskiej – Jerzego Buzka o ochronę polskiego rolnictwa. Miała ona obejmować m.in. uporządkowanie importu produktów rolnych i niedopuszczenie do ich niekontrolowanego przywozu⁹¹.

Podczas tych spotkań analizowana była działalność statutowa Izby oraz rozpatrywano i zatwierdzano sprawozdania zarządu. W drugiej części odbywała się dyskusja z udziałem delegatów oraz zaproszonych gości. Tematy dotyczyły aktualnych problemów. Podczas V Zgromadzenia Delegatów w 1998 r. tematem wiodącym była organizacja skupu płodów rolnych⁹². Na spotkaniu w 2006 r. dyskutowano o rentach strukturalnych, wymaganiach dotyczących budowy płyt obornikowych i zbiorników na gnojnicę czy rozdysponowaniu środków na poszczególne zadania⁹³. Na kolejnych spotkaniach główne problemy stanowiły: udział izb rolniczych w kształtowaniu się polityki państwa, ubezpieczenia społeczne rolników oraz zmiany w systemie sprzedaży ziemi z zasobów ANR⁹⁴.

W 2006 r. zmianom uległa struktura organizacyjna Dolnośląskiej Izby. Oparta została na dwóch podstawowych pionach. Pierwszy pion obejmował biura terenowe, specjalistów rolnych oraz działy organizacyjno-kancelaryjny i finansowo-techniczny⁹⁵. W skład drugiego pionu weszły projekty Europe Direct oraz Leader+. Wydzieleni również zostali specjaliści od produkcji zwierzęcej i roślinnej.

W 2006 r. DIR miało 9 biur powiatowych. Mieściły się one w: Głogowie, Jeleniej Górze, Kłodzku, Legnicy, Miliczu, Strzelinie, Uboczu, Ząbkowicach Śląskich oraz Wrocławiu. Dzięki ich istnieniu rolnicy mogli skorzystać z rad specjalisty w swojej okolicy, a Izba i jej biura stały się dla rolników bardziej dostępne⁹⁶. Pracownicy biur byli w ciągłym kontakcie z innymi siedzibami DIR, nie tylko we Wrocławiu⁹⁷. Sprzyjało to swobodnemu przepływowi informacji i sygnalizowaniu zagrożeń oraz problemów, z jakimi spotykali się rolnicy i mieszkańcy wsi.

⁹⁰ Statut Dolnośląskiej Izby Rolniczej, Wrocław, 2003, s. 3.

⁹¹ Informacje, opinie, stanowiska, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 1998, nr 15, s. 8.

⁹² Tamże..., s. 15.

⁹³ X Walne Zgromadzenie delegatów II kadencji Dolnośląskiej Izby Rolniczej, „Wiś Dolnośląska”, 2006, nr 7, s. 1

⁹⁴ III Walne Zgromadzenie delegatów III kadencji DIR, „Wiś Dolnośląska”, 2008, nr 1, s. 1.

⁹⁵ Kontynuacja, ale i zmiany, „Wiś Dolnośląska”, 2006, nr 12, s. 3.

⁹⁶ O. Mikrut, Współpraca musi funkcjonować, „Wiś Dolnośląska”, 2007, nr 1–2, s. 12.

⁹⁷ Nowe Biuro Powiatowe DIR, „Wiś Dolnośląska”, 2006, nr 9, s. 2.

3.3. Działalność Dolnośląskiej Izby Rolniczej (DIR)

Ogromną rolę w funkcjonowaniu DIR odgrywała współpraca z agendami rządowymi, pozarządowymi, związkami działającymi na rzecz rolnictwa oraz organizacjami zagranicznymi. Pozwalała ona na doskonalenie struktur i organizacji Izby na podstawie doświadczeń innych jednostek. Przyczyniało się to również do poznania kierunków działalności i celów instytucji związanych z rolnictwem. DIR aktywnie współpracowała z:

- Agencją Nieruchomości Rolnych. Porozumienie funkcjonowało od 2003 r. i polegało na opiniowaniu przez Zarząd Izby i Rady Powiatowe rozdysponowanie gruntów z zasobu Agencji.
- Agencją Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa Oddział Terenowy we Wrocławiu. Polegało na pomocy w rejestracji wniosków gospodarstw o dopłaty bezpośrednie.
- Agencją Rynku Rolnego Oddział Terenowy we Wrocławiu. Obejmowało upowszechnianie rejestracji wniosków o przyznanie kwot mlecznych.
- Wojewódzkim Inspektoracie Ochrony Roślin i Nasiennictwa. Polegała na opracowaniu wniosku do Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska o dotację modernizacji opryskiwaczy na lata 2004–2006.
- Centralnym Ośrodkiem Badań Odmian Roślin Uprawnych w Słupi Wielkiej w zakresie upowszechniania systemu Porejestrowego Doświadczalnictwa Odmianowego⁹⁸.
- Wojewódzki Urząd Pracy – kontakty polegały na uczestnictwie Wojewódzkiej Rady Zatrudnienia oraz Rad Powiatowych⁹⁹.

Aby pogłębiać i zacieśniać współpracę, DIR organizowała regularne spotkania z przedstawicielami instytucji związanych z rolnictwem. Poruszane były na nich aktualne problemy gospodarki, kwestie realizacji projektów unijnych i dopłat bezpośrednich, a także planów związanych z rozwojem obszarów wiejskich¹⁰⁰. Jednym z ważniejszych problemów omawianym na jednym z zebrań było wypracowanie wniosków i postulatów skierowanych do władz samorządowych i Sejmowej Komisji Rolnictwa. Dotyczyły one zagrożeń wynikających z realizacji Strategii Województwa Dolnośląskiego¹⁰¹. Spotkania takie odbywały się również między przedstawicielami izb z róż-

⁹⁸ Porejestrowe doświadczalnictwo odmianowe (PDO) jest systemem doświadczalnym wzorowanym na krajach UE. Polega na współpracy organizacji zainteresowanych rozwojem rolnictwa (samorządy terytorialne, samorządy rolnicze, administracja rządowa, służby doradcze, firmy hodowlano-nasienne, jednostki badawczo-rozwojowe, związki plantatorów, przemysł przetwórczy oraz inne instytucje i organizacje działające na rzecz rolnictwa).

⁹⁹ *Izby...*, op. cit., s. 20.

¹⁰⁰ *Spokoju i dostatku*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2005, nr 1, s. 18.

¹⁰¹ P. Kondrakiewicz, *Być samowystarczalnym*, „Wieś Dolnośląska”, 2003, nr 47, s. 2.

nych województw i poświęcane były najpilniejszym sprawom związanym z rolnictwem oraz rynkiem rolnym¹⁰². W związku z planami przejęcia przez izby, części zadań doradztwa rolniczego, cyklicznie omawiane było także przygotowanie ich na taką ewentualność¹⁰³. W 2003 r. we Wrocławiu izby województw dolnośląskiego, opolskiego, lubuskiego, śląskiego i warmińsko-mazurskiego opracowywały system wspólnych działań. Miały one obejmować:

- organizację szkoleń dla pracowników i osób zatrudnionych w rolnictwie,
- koordynację współpracy z administracją rządową, samorządową oraz z zagranicznymi grupami producentów rolnych,
- prowadzenie list rzeczoznawców¹⁰⁴.

DIR w 2004 r. podpisała również umowy o współpracy na rzecz rozwoju rolnictwa i wsi z Wojewódzkim Związkiem Rolników, Kółek i Organizacji Rolniczych; Niezależnym Samorządnym Związkiem Zawodowym „Solidarność”; Dolnośląskim Związkiem Zawodowym Rolnictwa „Samoobrona”; Związkiem Zawodowym Rolników „Ojczyzna”; Dolnośląskim Związkiem Dzierżawców i Właścicieli Nieruchomości Rolnych; Związkiem Zawodowym „Centrum Narodowe Młodych Rolników; Związkiem Młodzieży Wiejskiej „Wici” i Rolniczymi Spółdzielniami Produkcyjnymi¹⁰⁵.

Izba prowadziła też aktywną działalność na rzecz promocji Dolnego Śląska. Była głównym organizatorem Regionalnej Wystawy Zwierząt Hodowlanych w Piotrowicach k. Chojnowa. Pod koniec czerwca 2006 r. odbyła się jej 10 edycja. Jej współorganizatorami byli m.in. Dolnośląski Ośrodek Doradztwa Rolniczego oraz Urząd Gminy w Chojnowie. Wystawa corocznie wzbudzała duże zainteresowanie, głównie wśród hodowców z Dolnego Śląska, ale również z pozostałych województw oraz z zagranicy. Dzięki niej promowani byli nie tylko sami wystawcy, ale także różne gatunki zwierząt. Rolnicy mogli wymieniać się doświadczeniem i dyskutować o najbardziej opłacalnych formach produkcji czy potrzebnych inwestycjach¹⁰⁶. Natomiast dla pozostałych zwiedzających przewidziane były inne atrakcje związane z samą formą festynu.

Jednym z ważniejszych spotkań zorganizowanych przez DIR było XI Krajowe Forum Kobiet Wiejskich, które odbyło się 24–26 listopada 2003 r. w Centrum Rehabilitacji Rolników KRUS w Szklarskiej Porębie. Poruszano na nim tematy związane z polityką rolną, izbami rolniczymi, ubezpieczeniami zdrowotnymi i społecznymi, ustawami dotyczącymi rolnictwa i wsi oraz kwestiami dotyczącymi rodzin wiejskich¹⁰⁷. Uczestniczki Forum miały również okazję przekonać się o zaletach nowocze-

¹⁰² *Spotkanie Porozumienia Izb Rolniczych*, „Wiś Dolnośląska”, 2005, nr 7, s. 3.

¹⁰³ *Nowy rząd, nowe nadzieje*, „Wiś Dolnośląska”, 2005, nr 11, s. 1.

¹⁰⁴ *Porozumienie ponad województwami i politykami*, „Nowy Plon”, 2003, nr 50, s. 3.

¹⁰⁵ *Izby...*, op. cit., s. 22.

¹⁰⁶ L. Grala, *Spotkajmy się w Piotrowicach*, „Wiś Dolnośląska”, 2003, nr 7, s. 1.

¹⁰⁷ *XI Krajowe Forum Kobiet Wiejskich*, „Wiś Dolnośląska”, 2003, nr 12, s. 1.

snego Ośrodka Rehabilitacji poddając się zabiegom leczniczym czy biorąc udział w pokazach kosmetycznych.

Kolejnym przedsięwzięciem, w którym wzięła udział DIR w 2005 r., był projekt realizowany w ramach V Edycji Grantów „Sieci Agro-Info” – „Dolnośląska Wieś w Europie”. Miał on na celu przygotowanie gospodarstw rolnych do zmian, jakich wymagało wejście Polski do Unii Europejskiej. Realizacja projektu miała za zadanie pomóc w restrukturyzacji i modernizacji gospodarstw, a także udostępniać wszelkie informacje związane z problemami, na jakie mógł natrafić producent żywności¹⁰⁸. Główna rola pracowników DIR polegała na prowadzeniu szkoleń dla rolników i pracowników instytucji działających na rzecz obszarów wiejskich. Dotyczyły one przede wszystkim „Kodeksu Zwyczajnej Dobrej Praktyki Rolniczej” i Wspólnej Polityki Rolnej.

Działania DIR obejmowały:

- pracę nad projektem Punktu Informacji Europejskiej w Legnicy w zakresie „Aktywizacji Ośrodka Informacyjnego o Unii Europejskiej dla Mieszkańców Obszarów Wiejskich”, finansowanego z programu Agro-Info, przy współpracy z Chrześcijańskim Stowarzyszeniem Saksonii,
- koordynację prac Punktów Informacji o Unii Europejskiej w zakresie Programu „EUROPE DIRECT” w Legnicy i Miliczu,
- współpracę z Dolnośląskim Regionalnym Stowarzyszeniem „Obszary Wiejskie”. W ramach działalności na rzecz aktywizacji środowiska wiejskiego realizowany jest na terenie jedenastu gmin program „Leader +”,

Izba Rolnicza nawiązała również kontakty zagraniczne, mające na celu wymianę doświadczeń, podnoszenie kwalifikacji pracowników DIR, wspólną organizację praktyk zawodowych czy wyjazdy studyjne. Izba współpracowała z Niemiecką Izbą Rolniczą Westfallen Lippe, Izbą Rolniczą z Alzacji z Departamentu Dolnego Renu, Chrześcijańskim Stowarzyszeniem Saksonii oraz Czeską Izbą Rolniczą w Hradec Kralowe¹⁰⁹.

Efektom współpracy DIR z Chrześcijańskim Stowarzyszeniem Saksonii był wyjazd 26 uczniów szkół rolniczych Dolnego Śląska na praktyki zawodowe w 2006 r. Mieli oni możliwość przez 3 tygodnie zapoznać się z zasadami projektowania i skutecznego prowadzenia strategii marketingowych w dziedzinie rolnictwa, ogrodnictwa i architektury krajobrazu¹¹⁰.

Aby zapobiec zagrożeniom wynikającym z trudnej sytuacji rolnictwa, organizowane były również spotkania z przedstawicielami zagranicznych Izb. Przykładem takiej współpracy było Porozumienia Izb Rolniczych Polski Południowo-Wschodniej i Południowo-Zachodniej oraz Słowackiej Izby Rolniczej i Orawskiej Izby Rolniczej

¹⁰⁸ *Dolnośląska wieś w Europie*, Lubań, 2005, s. 1.

¹⁰⁹ *Izby...*, op. cit., s. 22.

¹¹⁰ *Po wiedzę do Saksonii*, „Wieś Dolnośląska”, 2007, nr 3, s. 6.

w 2006 r. Tematem zebrania była zasada *cross-compliance*¹¹¹, która miała zacząć obowiązywać w 2009 r. na Orawie. Szanse rolników na dodatkowe dotacje rozpatrywano w zamian za spełnienie norm dotyczących ochrony środowiska czy identyfikacji i rejestracji zwierząt¹¹². Spotkanie było doskonałą okazją na przedyskutowanie niezbędnych inwestycji i kwestii gospodarstw karłowatych, które nie były przygotowane do spełnienia postawionych wymagań.

Kolejnymi zadaniami DIR była organizacja szkoleń, spotkań i konferencji. Ich tematyka obejmowała szeroki zakres wiedzy. Jednak brała w nich udział niewielka liczba osób. W 1998 r. podnoszono kwalifikacje kandydatów na zaprzysiężonych probobiorców zbóż i rzepaku – ze szkoleń skorzystało 11 osób¹¹³. W kolejnych latach DIR stopniowo rozszerzyła ofertę i korzystało z niej coraz więcej zainteresowanych.

Od 1999 r. DIR, zaczęła coraz częściej organizować różnego rodzaju konferencje:

- zorganizowana wspólnie z Regionalną Dyрекcją Lasów Państwowych we Wrocławiu – „Wpływ polityki proekologicznej Unii Europejskiej na gospodarkę leśną i łowiecką w Polsce”,
- „Wielokulturowość – dziedzictwem Europy” – w ramach Festiwalu Wielu Kultur w Szczawnie Zdroju,
- w ramach programu „Wsparcia procesów adaptacyjnych i modernizacyjnych w regionie” przygotowane zostały bezpłatne szkolenia z zakresu zawodu kuchacza i kelnera z elementami obsługi baru, z podstaw języka niemieckiego oraz bezpłatne doradztwo zawodowe dla osób z terenów wiejskich ubezpieczonych w KRUS, zamierzających podjąć pozarolniczą działalność.

Izba inicjowała oraz uczestniczyła w następujących projektach:

- w ramach Priorytetu VI Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki – Rynek pracy otwarty dla wszystkich, Działanie 6.2 „Wsparcie oraz promocja przedsiębiorczości i samozatrudnienia”,
- „Wspierania rozwoju kwalifikacji zawodowych i doradztwa dla przedsiębiorstw” mające na celu budowanie pozytywnego wizerunku przedsiębiorców oraz świadczenie usług najwyższej jakości.
- „Praktyki zawodowe z zakresu rolnictwa i ogrodnictwa w Saksonii” – w projekcie wzięli udział uczniowie szkół zawodowych, którzy uczestniczyli w 19-dniowej praktyce zawodowej.
- „Transgraniczne powiązanie działań na rzecz rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich polsko-czeskiego pogranicza” zrealizowany został przy współpracy Izby

¹¹¹ Zasada *cross-compliance* ma przyczyniać się do ochrony środowiska, poprawy bezpieczeństwa żywności, zdrowotności zwierząt i roślin oraz dobrostanu. W ten sposób warunkowane było, w jakich warunkach produkowana jest europejska żywność. W przypadku nieprzestrzegania wymagań, płatności są redukowane, proporcjonalnie do powodowanych zagrożeń.

¹¹² W. Nogal, *Coś za coś*, „Wiś Dolnośląska”, 2006, nr 7, s. 1

¹¹³ *Informacje...*, op. cit., s. 14

Rolniczej z Hradec Kralowe. Efektem projektu miało być podjęcie działań na rzecz przywrócenia i intensyfikacji chowu bydła mięsnego.

DIR prowadziła aktywną działalność wydawniczą. Oprócz informatorów dotyczących cen różnych towarów DIR co miesiąc wydawała „Wieś Dolnośląską” w nakładzie około 8 tys. egzemplarzy. Stanowiła ona źródło rzetelnej i szczegółowej informacji, która bezpłatnie docierała do rolników, sołtysów gmin, starostw oraz instytucji okołorolniczych¹¹⁴.

3.3.1. Wapnowanie gleb

„Program wapnowania gleb na Dolnym Śląsku” był inicjatywą DIR realizowaną dzięki środkom z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej we Wrocławiu¹¹⁵. Jego wdrażanie zostało zaplanowane na lata 2006–2007. Odczyn gleb był podstawowym wskaźnikiem ich żyzności. W województwie dolnośląskim przeważały gleby o odczynie kwaśnym – jest to 30%, bardzo kwaśnym – 16%, lekko kwaśnym – 33%. Gleby zasadowe i o odczynie obojętnym stanowiły 21%¹¹⁶. Gleby użytków rolnych powinny mieć wartość pH w przedziale 5,0–7,0. Jeśli jest poniżej 5,0, to występuje niebezpieczeństwo degradacji gleby. Odczyn wywiera wpływ na wzrost i rozwój roślin oraz na plony (tab. 3.1). Przy zakwaszeniu gleb uprawnych wysokie plony większości gatunków roślin uprawnych są niemożliwe. Najprostszym sposobem na rozwiązanie tego problemu jest zastosowanie naturalnego wapna nawozowego, które wpływa na:

- zmniejszenia szkodliwego działania kwasowości gleby, toksycznego działania glinu, manganu i innych metali ciężkich oraz szkodliwych grzybów i pasożytów,
- wzrost produktywności przez udostępnienie roślinom składników niezbędnych do ich wzrostu,
- przyspieszenie rozkładu substancji organicznej i procesu nityfikacji¹¹⁷,
- rozwój korzystnej mikroflory,
- zdrowotność roślin uprawnych,
- wzrost i wielkość systemu korzeniowego¹¹⁸.

¹¹⁴ *Co dalej z dolnośląskim rolnictwem?*, „Wieś Dolnośląska”, 2005, nr 7, s. 3.

¹¹⁵ *Fakty o DIR*, „Wieś Dolnośląska”, 2007, nr 1–2, s. 5.

¹¹⁶ Gleby kwaśne podzielić można na: silnie kwaśne – pH < 4,5; kwaśne – pH 4,6–5,5; lekko kwaśne – pH 5,6–6,5; gleby obojętne – pH 6,6–7,2; gleby zasadowe – pH > 7,2.

¹¹⁷ Zachodzący w glebie proces utleniania amoniaku i soli amonowych. Powstałe w wyniku nityfikacji azatany mogą być przyswajane przez rośliny.

¹¹⁸ L. Jedynak, *Rola i potrzeba wapnowania przy zastosowaniu nawozów wapniowych*, Wrocław, 2007, s. 1–2.

Tabela 3.1. Optymalne zakresy pH dla niektórych roślin uprawnych

Wrażliwość na kwaśny odczyn	Rośliny uprawne	Optymalne pH gleby
Bardzo wrażliwe	Burak cukrowy, kukurydza, lucerna, koniczyna, groch	6,6–7,0
Wrażliwe	Pszenica, jęczmień, rzepak, bobik, pszenożytko	6,1–6,5
Średnio wrażliwe	Owies, ziemniaki, mieszanki, zbożowe	5,6–6,0
Mało wrażliwe	Żyto, len, seradela, trawy	5,1–5,5

Źródło: L. Jedynak, *Rola i potrzeba wapnowania przy zastosowaniu nawozów wapniowych*, Wrocław, 2007, s. 1–2.

Wapnowanie gleb miało szczególne znaczenie w gospodarstwach ekologicznych, w których głównym źródłem składników pokarmowych były zasoby glebowe.

Kierując się optymalnym zakresem pH dla roślin uprawnych, DIR całość środków (1 000 000 zł) przeznaczyła na dofinansowanie zakupu wapna. Jeden rolnik mógł uzyskać na ten cel do 6 tys. zł¹¹⁹. Biura DIR zorganizowały przetarg i na jego podstawie wyłoniono dostawców, którzy zaoferowali najlepszą cenę.

Program wzbudził ogromne zainteresowanie, zwłaszcza że rolnicy mogli nabyć wapno nawozowe za połowę ceny (cena brutto bez dotacji wynosiła 25 zł za tonę). Skorzystało z niego 421 dolnośląskich rolników, a wapno zostało przeznaczone na 5700 ha pól¹²⁰. Kontynuacją projektu był przewidziany na lata 2007–2008 „Program rekultywacji gleb zakwaszonych na Dolnym Śląsku”. Procedurą naboru i rozliczenia, podobnie jak poprzednio, zajmowały się biura terenowe i biuro DIR we Wrocławiu¹²¹.

3.3.2. *Europe Direct*

Program miał na celu pobudzenie aktywności środowisk lokalnych i ich zaangażowanie w tworzenie oraz realizację lokalnych strategii rozwoju obszarów wiejskich. Wdrażany był w ramach dwóch schematów. Schemat I dotyczył tworzenia Lokalnych Grup Działania, analizy możliwości rozwoju terenów wiejskich. W jego trakcie reali-

¹¹⁹ Zasady, procedura naboru i rozliczania wniosków do „Programu wapnowania gleb na Dolnym Śląsku” realizowany przez Dolnośląską Izbę Rolniczą, Wrocław, 2006, s. 1, Archiwum DIR.

¹²⁰ L. Jedynak, E. Jankowska, *Program wapnowania gleb na Dolnym Śląsku w latach 2006–2007 realizowany przez DIR*, „Wieś Dolnośląska”, 2007, nr 5, s. 3.

¹²¹ Zasady, procedura i rozliczenia dotacji do „Programu rekultywacji gleb zakwaszonych na Dolnym Śląsku w latach 2007–2008” realizowany przez Dolnośląską Izbę Rolniczą, „Wieś Dolnośląska”, 2007, nr 10, s. 4.

zowane były szkolenia, działania informacyjne i doradcze. Miały one zaangażować mieszkańców w proces rozwoju obszarów wiejskich. Natomiast w schemacie II, Lokalne Grupy Działania wdrażać miały plany dotyczące strategii promocji obszarów wiejskich. Schemat uwzględniał przede wszystkim rozwój turystyki, ochronę oraz promocję środowiska naturalnego, krajobrazu i zasobów historyczno-kulturowych, popularyzację i rozwój produkcji wyrobów regionalnych.

W 2005 r. Komisja Europejska rozpoczęła tworzenie punktów informacyjnych o Unii Europejskiej „Europe Direct”. Wyznaczona do tego celu DIR utworzyła dwa punkty – w Miliczu i Legnicy. Na ten cel Izba otrzymała dofinansowanie w wysokości 26 493 euro¹²². Prowadzenie przez jedną instytucję dwóch centrów było ewenementem w Polsce¹²³. Miało to ułatwić w przyszłości budowanie całej sieci punktów, a informacje, porady i pomoc dotycząca zagadnień związanych z UE będzie docierała do większej liczby osób.

3.4. Wnioski

Podczas swojego funkcjonowania DIR spełniała dwojaką rolę – organizacji zawodowej, występującej w imieniu rolników i chłopskiego (wiejskiego) parlamentu. Parlament miał inspirować i aktywizować środowisko rolnicze oraz kształcić wiejskich liderów¹²⁴. Jej priorytetowym działaniem było przyczynianie się do poprawy sytuacji ekonomicznej i bytowej społeczności wiejskiej¹²⁵. Izba cały czas rozwijała się, zwiększając swoje kompetencje oraz zyskując autorytet nie tylko wśród mieszkańców wsi i rolników, ale również pośród innych instytucji związanych z rynkiem rolnym. Od momentu powstania DIR zrobiła duży postęp, a jej główną siłą było to, że pracownicy byli mieszkańcami wsi, więc znali problemy z autopsji¹²⁶. Dzięki pracy kadry, Izba była coraz bardziej rozpoznawalna na Dolnym Śląsku, w skutek tego, mogła skuteczniej i lepiej służyć rolnikom¹²⁷. Również wybory członków DIR wykazywały rosnące zainteresowanie ze strony samorządu rolniczego oraz samych rolników, pomimo iż w gminie był tylko jeden lokal wyborczy, co było pewnym utrudnieniem¹²⁸. Jednak Izba wciąż nie mogła konkurować na tym gruncie z instytucjami takimi jak DODR.

¹²² *Informacja w regionie*, „Wieś Dolnośląska”, 2005, nr 7, s. 1.

¹²³ *W Miliczu informacja europejska*, „Wieś Dolnośląska”, 2005, nr 8, s. 1.

¹²⁴ *Co dalej z...*, s. 1.

¹²⁵ Relacja pisemna M. Jarosik, z-ca Dyrektora Biura Dolnośląskiej Izby Rolniczej.

¹²⁶ *Konieczna jeszcze większa aktywność*, „Wieś Dolnośląska”, 2007, nr 6, s. 1.

¹²⁷ Relacja pisemna M. Jarosik, op. cit.

¹²⁸ K. Wróblewski, *Skuteczni i odpowiedzialni*, „Wieś Dolnośląska”, 2007, nr 6, s. 3.

Z rozmów z rolnikami wynikało, że duża ich część nadal nie wiedziała, w jakich sprawach Izba może okazać się pomocna.

Najważniejszymi projektami DIR było wapnowanie gleb i udział w Europe Direkt. Oba programy wzbudziły duże zainteresowanie rolników. Dzięki pierwszemu mogli oni nabyć wapno nawozowe za połowę ceny. Natomiast drugi program, sprawił, że zostali oni zaangażowani w tworzenie lokalnych strategii rozwoju obszarów wiejskich.

Dolnośląska Izba Rolnicza współpracowała z Agencją Nieruchomości Rolnych, realizując zadania związane z zagospodarowaniem mienia Administracji Państwa. Zajmowała się także opiniowaniem wniosków dotyczących sposobu rozdysponowania gruntów należących do Zasobu ANR. Samorząd Rolniczy Dolnego Śląska, uczestnicząc w kreowaniu i kształtowaniu wizerunku wsi i miasteczek, miał również wpływ na plany zagospodarowania przestrzennego i ich wdrażanie, a szczególnie przeznaczanie gruntów rolnych i leśnych na cele nierolnicze przez samorządy.

Dużą porażką DIR była przegrana w negocjacjach z ANR o majątek trwały. Izba zabiegała o teren, na którym mogłoby powstać gospodarstwo. Chciała prowadzić tam doświadczenia i organizować praktyczne szkolenia dla rolników¹²⁹. Jednak wobec braku możliwości finansowych oraz niepowodzenia w negocjacjach zrezygnowano z tego pomysłu.

Szansą dla rozwoju izb było rozszerzenie ich oferty usług, zatrudnienie większej liczby pracowników, a także podjęcie wzmożonej współpracy z innymi instytucjami tego typu, również w krajach unijnych. Wstępem do realizacji tego ostatniego celu było zorganizowanie w 2005 r. w Poznaniu, pierwszej konferencji izb unijnych. Inicjatorem tego spotkania była Krajowa Rada Izb Rolniczych. Uczestniczyli w niej przedstawiciele 9 samorządów rolniczych. Następne spotkanie zaplanowano na 2007 r. w Brukseli. Organizatorem miało być Stałe Zgromadzenie Francuskich Izb Rolniczych.

¹²⁹ O. Mikrut, *Nasze działania oceniają rolnicy*, „Wieś Dolnośląska”, 2007, nr 1–2, s. 12.

4. Dolnośląskie Centrum Hurtu Rolno-Spożywczego S.A. we Wrocławiu

4.1. Powstanie i funkcjonowanie rolno-spożywczych rynków hurtowych

Na początku lat 90. ubiegłego wieku w Polsce nastąpił kryzys spółdzielczości rolniczej. Dlatego główne punkty, będące do tej pory miejscami skupu wytwarzanych w gospodarstwach płodów rolnych, zastępowano nowymi podmiotami hurtu pierwotnego¹³⁰. Jednak słaba konkurencyjność towarów producentów rolnych nie zaspokajała potrzeb rynku, a także wymagań jakościowych i ilościowych¹³¹. Problem stanowił także brak otoczenia instytucjonalnego, a także niezorganizowany oraz rozproszony rynek. Nie mógł on sprostać nowym standardom. Również struktury funkcjonujących do tej pory instytucji były przestarzałe. Zaistniała zatem konieczność utworzenia ogólnodostępnych miejsc dystrybucji artykułów rolno-spożywczych. Chociaż miały one wnieść dużo korzyści, skrócić drogę produktów od rolników do konsumentów i sprzyjać promocji lokalnych produktów, prace nad odpowiednią ustawą trwały ponad 10 lat¹³². Rynki miały ograniczyć niekorzystne zjawiska, takie jak:

- brak profesjonalnego hurtu rolno-spożywczego oraz problemy związane z przechowywaniem, konfekcjonowaniem, dostawami oraz standaryzacją produktów rolnych,
- niewystarczająca promocja produktów rolno-spożywczych,
- słaba infrastruktura¹³³.

¹³⁰ Tworzą go transakcje kupna-sprzedaży oparte na umowach o dostawę towaru.

¹³¹ M. Lemanowicz, *Organizacje i grupy producentów szansą na poprawę konkurencyjności polskiego rolnictwa*, Warszawa, 2005, s. 71.

¹³² *To nie jest targowisko ani giełda*, „Słowo Polskie – Gazeta Wrocławska”, 22 I 2004, s. 13.

¹³³ Archiwum Dolnośląskiego Centrum Hurtu Rolno-Spożywczego S.A. We Wrocławiu (ADCHR-S S.A.) Informacja dotycząca dotychczasowego funkcjonowania rynków hurtowych, ze szczególnym uwzględnieniem środków finansowych przeznaczonych na Rządowy Program Budowy i Rozwoju Rynków Hurtowych i Warszawskiej Giełdy Towarowej, etap I, Warszawa, 1999, s. 1.

Chciano utworzyć nowy model handlu, zbliżający producenta do odbiorcy. Miał być on oparty na dwustopniowej strukturze. W jej skład wejść miały grupy producenckie produkujące i sprzedające artykuły rolne jako rynki pierwotne oraz rynki hurtowe i giełdy towarowe jako rynki wtórne¹³⁴.

W 1996 r. przyjęty został program budowy oraz rozwoju rynków hurtowych i giełd towarowych. Na jego podstawie powstała nowoczesna infrastruktura rynku rolno-spożywczego. Jej głównymi udziałowcami mieli być producenci rolni lub grupy producentów i hurtownicy. Pierwszą tego typu inwestycją był rynek hurtowy w Poznaniu. Przy jego budowie wykorzystane zostały dotacje pochodzące od rządu Szwajcarii. Do realizacji kolejnych inicjatyw tego typu powołano spółki akcyjne. Ich akcjonariuszami były Agencja Rynku Rolnego, Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa (Agencja Nieruchomości Rolnych) oraz podmioty gospodarcze, producenci rolni, banki, handlowcy, firmy przetwórstwa rolno-spożywczego, organizacje samorządowe i społeczno-zawodowe rolników.

Uruchamianie rynków objętych programem rządowym rozpoczęto od IV kwartału 1998 r. (Wrocław). Początkowo przewidywano powstanie 8 rynków ponadregionalnych¹³⁵. Do 1999 r. powstało 27 rynków hurtowych i giełd. Były to:

- Wielkopolska Giełda Rolno-Ogrodnicza S.A. w Poznaniu (1992 r.)
- Rolno-Spożywczy Rynek Hurtowy „Giełda Elbląska” S.A. z siedzibą w Elblągu (1994 r.)
- Zielonogórska Giełda Rolno-Towarowa S.A (1994 r.)
- Lubelska Giełda Rolno-Ogrodnicza S.A. w Elizówce k/ Lublina (1995 r.)
- Rolno-Spożywczy Rynek Hurtowy „Radomska Giełda Rolna” S.A. w Radomiu (1995 r.)
- Rolno-Przemysłowy Rynek Hurtowy Giełda Hurtowa S.A. w Legnicy (1995 r.)
- Małopolska Giełda Rolno-Towarowa S.A. w Rzeszowie (1995 r.)
- Giełda Rolno-Towarowa S.A. w Białymstoku (1995 r.)
- Kielecka Giełda Rolna S.A. w Kielcach (1996 r.)
- Mazurski Rynek Rolno-Hurtowy S.A. w Ełku (1996 r.).
- Małopolski Rynek Hurtowy S.A. w Tarnowie (1996 r.)
- Rynek Rolny Ziemi Łowickiej S.A. w Łowiczu (1996 r.)
- Beskidzka Giełda Towarowa S.A. w Bielsku Białej. Powstała w 1996 r., a proces inwestycyjny rozpoczęła pracę w 1999 r.
- Środkowopomorskie Hurtownie Centrum Rolno-Spożywcze S.A. w Koszalinie (1996 r.)
- Łużyckie Centrum Hurtu Rolnego S.A w Zaleskiej Wsi (1996 r.) W wyniku działań pierwszego Zarządu utraciła płynność finansową i w lipcu 1999 r. ogłoszono jej upadłość.

¹³⁴ W. Jaremko, *Powstaje nowoczesny rynek hurtowy*, „Czas na Wieś”, 1997, nr 1, s. 21.

¹³⁵ *Rynki aktywizujące rolnictwo*, „Kurier Gminny – Gazeta Wrocławska”, 28 X 1997, s. 7.

- „Owoc Polski” S.A. w Grójcu (1997 r.)
- Giełda Rolno-Ogrodnicza Ziemi Sandomierskiej S.A. w Sandomierzu (1997 r.)
- Kujawsko-Pomorski Rynek Hurtowy S.A. w Bydgoszczy (1997 r.)
- Rolno-Spożywczy Rynek Hurtowy S.A. w Płocku (1997 r.)
- Dolnośląskie Centrum Hurtu Rolno-Spożywczego S.A. we Wrocławiu (grudzień 1998 r.)
- Warszawski Rolno-Spożywczy Rynek Hurtowy S.A. w Broniszach (1999 r.)
- Łódzki Rolno-Spożywczy Rynek Hurtowy S.A. w Ksawerowie (1999 r.)
- Pomorskie Hurtowe Centrum Rolno-Spożywcze S.A. w Gdańsku (1999 r.)
- Śląski Rynek Rolno-Przemysłowy w Będzinie (postawiony w stan likwidacji ze względu na brak kapitału akcyjnego)
- Wałbrzyska Giełda Rolno-Spożywcza S.A. w Wałbrzychu (zawieszona w lipcu 1996 r., uruchomiona w 1999 r.)
- Małopolska Giełda Rolno-Ogrodnicza „MAGRO” S.A. (nie prowadziła działalności handlowej). Koncentrowała się na opracowaniu programu naprawczego i pozyskiwaniu nowych terenów pod budowę rynku hurtowego
- Zachodniopomorskie Rolno-Spożywcze Centrum Hurtowe S.A. w Szczecinie. Spółka nie uzyskała odpowiednich środków finansowych ani majątku, dlatego w 2004 r. Zarząd Spółki złożył do Sądu Rejonowego w Szczecinie wniosek o ogłoszenie upadłości.

Rynki nie tylko spełniały rolę miejsca handlu artykułami rolno-spożywczymi. Były także miejscami współpracy i organizowania się grup producentów rolnych, przeprowadzania szkoleń oraz seminariów, nawiązywania kontaktów handlowych czy wymiany informacji na temat dystrybucji i cen towarów oferowanych na rynku. Oprócz wynajmu powierzchni, do podstawowych zadań rynków hurtowych należało zapewnienie:

- warunków do dystrybucji artykułami spożywczymi i prowadzenia działalności handlowej,
- dojazdów i parkingów dla użytkowników powierzchni handlowej,
- bezpieczeństwa i czystości na terenie rynku¹³⁶.

Pośród powstających rynków znalazły się spółki ponadregionalne, mające duży potencjał produkcji rolniczej. Usytuowane zostały w dużych aglomeracjach miejskich¹³⁷. Należały do nich giełdy: warszawska, poznańska, łódzka, wrocławska, lubelska, gdańska oraz śląska. Pozostałe rynki ze względu na zasięg i oddziaływanie podzielono na lokalne, regionalne oraz graniczne.

Zgodnie z ustawą określającą organizację rynków hurtowych miały one formę zamkniętą, a więc mogły oferować klientom jedynie towar zmagazynowany na terenie

¹³⁶ ADCHR-S S.A., Ustawa określająca ogólną organizację rolno-spożywczych rynków hurtowych.

¹³⁷ ADCHR-S S.A., *Rządowy program budowy i rozwoju rynków hurtowych, etap II*, Warszawa, 2001, s. 12.

rynku. Oferta skierowana została do sprzedawców i pośredników kupujących oraz ich pośredników, a także innych użytkowników (właścicieli, a także użytkowników firm świadczących usługi na terenie rynku). Mieli oni możliwość wynajmu powierzchni handlowej w halach lub pod wiatami, magazynowej (dla prowadzenia działalności usługowej), biurowej i dla samochodów dostawczych lub ciężarowych¹³⁸.

4.2. Finansowanie rynków hurtowych

Budowa rynków w Polsce została zainicjowana „Programem organizacji rynków hurtowych i giełd towarowych do 2000 r.” Jego kontynuacją był „Rządowy program budowy i rozwoju rynków hurtowych i Warszawskiej Giełdy Towarowej – etap I” z 1999 r. oraz „Rządowy program budowy i rozwoju rynków hurtowych – etap II” z 2001 r.¹³⁹. Etap I rządowego programu obejmował rynek warszawski, łódzki, lubelski, wrocławski, gdański, poznański oraz śląski.

Dofinansowaniem państwowym zostały objęte ponadregionalne rynki hurtowe w Broniszach k/Warszawy, Wrocławiu, Lublinie, Ksawerowie k/Łodzi i Gdańsku oraz regionalne – zlokalizowane w Radomiu, Białymstoku, Tarnowie, Rzeszowie, Wałbrzychu oraz Legnicy¹⁴⁰.

Największe wsparcie (łącznie 90 mln zł) przekazano rynkom w Łodzi, Warszawie, Wrocławiu i Lublinie, ponieważ były one budowane od podstaw.

Etap II natomiast miał na celu stworzenie warunków do uzyskania samodzielności finansowej przez rynki. Agencja Nieruchomości Rolnych w 2000 r. przekazała łącznie 38,8 mln zł rynkom:

- warszawskiemu w Broniszach (25 mln zł),
- łódzkiemu w Ksawerowie (5,80 mln zł),
- pomorskiemu w Gdańsku (0,80 mln zł).

W 2001 r. i 2002 r. zasilono ze środków publicznych 9 kolejnych rynków (tab. 4.1):

- Dolnośląskie Centrum Hurtu Rolno-Spożywczego S.A. we Wrocławiu – 37 mln zł,
- Lubelski Rynek Hurtowy S.A. w Elizówce – 22 mln zł,
- Pomorskie Hurtowe Centrum Rolno-Spożywcze S.A. w Gdańsku – 2,5 mln zł,
- Podlaskie Centrum Rolno-Towarowe S.A. w Białymstoku – 1,2 mln zł,
- Podkarpackie Centrum Hurtowe „Agrohurt” S.A. w Rzeszowie – 1,6 mln zł,
- Rolno-Spożywczy Rynek Hurtowy S.A. w Radomiu – 2,17 mln zł,

¹³⁸ ADCHR-S S.A., Ustawa określająca ogólną organizację rolno-spożywczych rynków hurtowych.

¹³⁹ *Informacja o sytuacji na rynkach hurtowych oraz ich przyszłości*, Warszawa, 2004 r., s. 2.

¹⁴⁰ Tamże., s. 7.

Tabela 4.1. Finansowanie hurtowych rynków rolno-spożywczych ze środków publicznych w latach 2001–2002 (w mln zł)

Lp.	Rynek hurtowy	ARiMR (a)	AWRSP (b)	ARR (c)	Ogółem
1	Dolnośląskie Centrum Hurtu Rolno-Spożywczego S.A.	27	10	–	37
2	Lubelski Rynek Hurtowy S.A.	12	10	–	22
3	Pomorskie Hurtowe Centrum Rolno-Spożywcze S.A.	2,5	–	–	2,5
4	Podlaskie Centrum Rolno-Towarowe S.A.	1,2	–	–	1,2
5	Podkarpackie Centrum Hurtowe „Agrohurt”	1,6	–	–	1,6
6	Rolno-Spożywczy Rynek Hurtowy S.A.	2,17	–	0,67	2, 17
7	Wałbrzyski Rynek Hurtowy S.A.	0,5	–	–	0,5
8	Rolno-Przemysłowy Rynek Hurtowy „Giełda Hurtowa” S.A.	0,7	–	–	0,7
9	Małopolski Rynek Hurtowy S.A.	0,6	–	–	0,6
Razem		48, 27	20	0, 67	68, 27

a) ARR – Agencja Rynku Rolnego.

b) AWRSP – Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa.

c) ARiMR – Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

Źródło: ADCHR-S S.A., *Informacja o sytuacji na rynkach hurtowych oraz ich przyszłości*, Warszawa, 2004 r., s. 4.

- Wałbrzyski Rynek Hurtowy S.A. w Wałbrzychu – 0,5 mln zł,
- Rolno-Przemysłowy Rynek Hurtowy „Giełda Hurtowa” S.A. w Legnicy – 0,7 mln zł,
- Małopolski Rynek Hurtowy S.A. w Tarnowie – 0,6 mln zł.

Ogółem, na dofinansowanie rynków hurtowych przeznaczono 68,27 mln zł, z tego najwięcej ze środków Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Największe wsparcie otrzymało wrocławskie Centrum. Jedynie dla Małopolskiego Rynku w Tarnowie nie uruchomiono pożyczki w wysokości 0,6 mln zł. Zaangażowanie finansowe nie zostało zakończone na programach rządowych. Również w późniejszych latach rynki dotrzymywały wsparcie kapitałowe.

Rynki hurtowe finansowane również były z funduszy PHARE/FAPA, Projektu Polsko-Holenderskiego oraz darowizny rządu japońskiego.

Tabela 4.2. Dofinansowanie rynków hurtowych (w mln zł)

Lp.	Nazwa	Kapitał	Skarb Państwa	%	ARiMR	%	Skarb Państwa + ARiMR	%
1	Warszawski Rolno- Spożywczy Rynek Hurtowy S.A.	119,9	71,1	59,32	15	12,51	86,1	71,84
2	Dolnośląskie Centrum Hurtu Rolno-Spożywczego S.A.	103,6	37,6	37,09	53,4	50,59	89	87,68
3	Lubelski Rynek Hurtowy S.A.	59,01	21,6	36,60	27	45,75	48,6	82,35
4	Pomorskie Hurtowe Centrum Rolno-Spożywcze S.A	21,4	5,4	25,40	5	23,41	10,4	48,81
5	Wielkopolska Gildia Rolno-Ogrodnicza S.A w Poznaniu	21,9	1,2	5,48	–	0,00	1,2	5,48
6	Łódzki Rolno-Spożywczy Rynek Hurtowy w Ksawerowie	17	7,5	44,44	5	29,46	12,5	73,90
A	Razem rynki hurtowe ponadregionalne	340,6	144,5	42,43	103,4	30,34	247,9	72,77
7	Zielonogórski Rynek Rolno-Towarowy S.A. w Zielonej Górze	8,6	2,1	24,36	3	34,79	5,1	59,15
8	Rolno-Spożywczy Rynek Hurtowy S.A. W Radomiu	9,5	2,9	30,28	5,3	55,51	8,1	85,79
9	Podlaskie Centrum Rolno- Towarowe S.A.	14,8	0,8	5,40	3	20,26	3,8	25,67
10	Rolno-Spożywczy Rynek Hurtowy „Giełda Elbląska” S.A. w Elblągu	13	1,9	15,01	3	23,08	4,9	38,09
11	Podkarpackie Centrum Hurtowe „Agrohurt”	9,5	0,5	5,34	4,6	48,58	5,1	53,92
12	Wałbrzyski Rynek Hurtowy S.A.	5,6	0,04	0,71	3,5	62,24	3,5	62,96
13	Rolno-Przemysłowy Rynek Hurtowy „Giełda Hurtowa” S.A. w Legnicy	4,3	2,3	53,48	1,7	39,21	4,01	92,69
14	Małopolski Rynek Hurtowy S.A. WwTarnowie	6,8	1,4	19,72	1,5	21,91	2,9	41,63
B	Razem pozostałe rynki	72,2	11,9	16,53	25,6	35,41	37,5	51,94
A+B	Razem rynki hurtowe	412,8	156,4	37,90	128,9	31,23	285,3	69,13

Źródło: ADCHR-S S.A., *Informacja o sytuacji na rynkach hurtowych oraz ich przyszłości*, Warszawa, 2004 r., s. 6–7.

1. Fundusze PHARE/FAPA. Podczas realizacji projektów z unijnych środków na dofinansowanie rynków hurtowych otrzymano 1215,4 tys. ECU¹⁴¹ (tab. 4.3). Najwięcej kosztów pochłonęły projekty budowlane Warszawskiego Rolno-Spożywczego Rynku Hurtowego i Dolnośląskiego Centrum Hurtu Rolno-Spożywczego Rynku Hurtowego we Wrocławiu.

Tabela 4.3. Finansowanie rolno-spożywczych rynków hurtowych w ramach projektów unijnych

Lp.	Zrealizowane zadania	Koszty w ECU
1	Projekt budowlany Warszawskiego Rolno-Spożywczego Rynku Hurtowego + suplement	296 tys.
2	Studium wykonalności Górnośląskiego Rynku Hurtowego	250 tys.
3	Projekt budowlany Dolnośląskiego Centrum Hurtu Rolno-Spożywczego Rynku Hurtowego we Wrocławiu + suplement	183 tys.
4	Organizacja Małopolskiej Giełdy Rolno-Towarowej S.A. w Rzeszowie	100 tys.
5	Ramy prawne i instytucjonalne dla transakcji terminowych na giełdzie towarowej (izba rozliczeniowa)	100 tys.
6	Organizacja Rolno-Towarowego Rynku Hurtowego „Giełda Tarnowska” S.A.	27 tys.
7	Wspieranie procesu organizacji i funkcjonowania producenckich grup marketingowych i spółdzielni w kontekście rynków hurtowych – Białystok, Lublin, Poznań, Rzeszów	210 tys.
8	Wsparcie dla projektu budowlanego Lubelskiej Giełdy Rolno-Ogrodnicznej S.A.	49,4 tys.
	Razem	1215,4 tys.

Źródło: ADCHR-S S.A., *Informacja dotycząca dotychczasowego funkcjonowania rynków hurtowych, ze szczególnym uwzględnieniem środków finansowych przeznaczonych na Rządowy Program Budowy i Rozwoju Rynków Hurtowych i Warszawskiej Giełdy Towarowej, etap I*, Warszawa, 1999, s. 4.

2. Projekt Polsko-Holenderski. Projekt realizowany był w latach 1995–1997 w regionie lubelskim oraz w byłych województwach radomskim i kieleckim. Współpracę prowadzono z przedstawicielami firm holenderskich oraz Fundacją Akademii Rolniczej im. W. Witosa. Jej rezultatem było powołanie 11 grup marketingowych oraz Spółdzielni Marketingowej „Lub-Vit” w Lublinie. Program miał zostać przedłużony do 1999 r., jednak w 1998 r. nastąpiło jego wyhamowanie. Do ogólnych kosztów pro-

¹⁴¹ ECU (ang. *European Currency Unit*) – jednostka rozliczeniowa w Europejskim Systemie Monetarnym używana w latach 1979–1998. Pełniła również funkcję składnika rezerw walutowych w krajach Unii Europejskiej. W 1981 r. zastąpiła Europejską Jednostkę Rozrachunkową (EUA). 1 I 1999 r. zamiast ECU wprowadzono Euro.

Tabela 4.4. Zaangażowanie środków finansowych Projektu Polsko-Holenderskiego

Lp.	Lata	Koszt, w PLN	Narzuty na koszty fundacji, w PLN
1	1995	124 337	6580
2	1996	519 641	52 197
3	1997	575 510	54 936
Razem		1 219 488	1 13 713

Źródło: ADCHR-S S.A., *Informacja dotycząca dotychczasowego funkcjonowania rynków hurtowych, ze szczególnym uwzględnieniem środków finansowych przeznaczonych na Rządowy Program Budowy i Rozwoju Rynków Hurtowych i Warszawskiej Giełdy Towarowej, etap I*, Warszawa, 1999, s. 5.

Tabela 4.5. Darowizny rzeczowe dla Projektu Polsko-Holenderskiego w latach 1995–1997

Lp.	Darowizny rzeczowe	Koszt, w PLN
1	Zegar aukcyjny	87 476
2	Instalacja chłodnicza	64 437
3	Wywrotnice do sortownicy	31 037
4	Opakowania	43 175
5	Maszyna sortownicza	23 592
6	Sprzęt komputerowy	57 268
7	Wyposażenie do komputerów	11 232
Razem		318 217

Źródło: ADCHR-S S.A., *Informacja dotycząca dotychczasowego funkcjonowania rynków hurtowych, ze szczególnym uwzględnieniem środków finansowych przeznaczonych na Rządowy Program Budowy i Rozwoju Rynków Hurtowych i Warszawskiej Giełdy Towarowej, etap I*, Warszawa, 1999, s. 5.

jektu w wysokości 1219,5 tys. zł dodano również dodatkowe wydatki związane z funkcjonowaniem Fundacji w wysokości 13,7 tys. zł (tab. 4.4).

Oprócz środków finansowych projekt otrzymał również darowizny rzeczowe o łącznej wartości 318,2 tys. zł (tab. 4.5).

3. Darowizna rządu japońskiego. Za pośrednictwem Banku Światowego trzy rynki uzyskały dotacje w wysokości 33 600 tys. jenów (około 260 tys. USD) (tab. 4.6). Ze środków tych prowadzono projekty związane z:

Tabela 4.6. Środki z darowizny rządu Japońskiego (w tys. USD)

Lp.	Rynki hurtowe w poszczególnych miastach	Wysokość darowizny
1	Wrocław	95
2	Lublin	73,6
3	Gdańsk	81

Źródło: ADCHR-S S.A., Informacja dotycząca dotychczasowego funkcjonowania rynków hurtowych, ze szczególnym uwzględnieniem środków finansowych przeznaczonych na Rządowy Program Budowy i Rozwoju Rynków Hurtowych i Warszawskiej Giełdy Towarowej, etap I, Warszawa, 1999, s. 5.

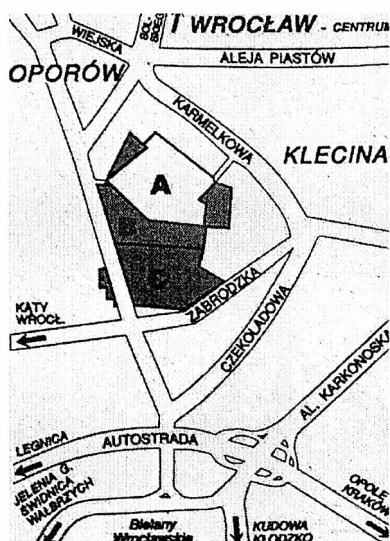
- aktualizacją projektów finansowych na potrzeby kredytów z Banku Światowego,
- opracowaniem dokumentów związanych z uzyskaniem gwarancji finansowych Skarbu Państwa,
- projektami budowlanymi,
- przygotowaniem przetargów,
- pomocą w kwestii organizacji grup marketingowych,
- ochroną środowiska.

Pośród wszystkich polskich rynków najwięcej zainwestowano w Dolnośląskie Centrum. Dzięki temu stworzono nowoczesne i zaawansowane technologicznie miejsce hurtu, umożliwiające rozwój handlu międzynarodowego. Pozostałe rynki hurtowe, szczególnie w pierwszych latach powstawania wciąż były niewystarczająco dofinansowane. Stanowiło to barierę ich rozwoju. W najlepszej sytuacji były te, których największymi akcjonariuszami było państwo. W późniejszym okresie wzrosła liczba indywidualnych akcjonariuszy. Bez nich rynki funkcjonowałyby nadal, ale miałyby dużo mniejsze szanse na rozwój dostosowania się do zmieniających się warunków i nie stanowiłyby konkurencji¹⁴².

4.3. Dolnośląskie Centrum Hurtu Rolno-Spożywczego

Rynek hurtowy we Wrocławiu został utworzony w sierpniu w 1995 r. Na jego lokalizację zostały wybrane południowo-zachodnie tereny Wrocławia. Pierwsze działania związane z jego funkcjonowaniem nastąpiły 31 sierpnia 1993 r. Podpisano

¹⁴² Będą kontrakcje, „Nowy Plon”, 2003, nr 33, s. 6.

Rys. 4.1. Pierwsze plany zagospodarowania terenu DCHRS: ABC – etapy tworzenia

Źródło: *Będzie wielkie targowanie*,

„Magazyn gospodarczy”, 25 listopada 1997, s. 10.

wtedy list intencyjny przez 24 sygnatariuszy reprezentujących 14 akcjonariuszy założycieli. Jednak dopiero w 1995 r. zarejestrowano spółkę w sądzie rejonowym. We wrocławskim Muzeum Architektury 9.V.1996 r. nastąpiła prezentacja DCHR-S, w której udział wzięli m.in. wicepremier i minister rolnictwa Roman Jagieliński, władze miasta oraz przedstawiciele innych rynków hurtowych¹⁴³. Rok później rozpoczęto budowę wrocławskiego rynku przy ul. Karmelkowej (rys. 4.1). W 1998 r. prace były na tyle zaawansowane, że handlującym udostępniono około 200 stanowisk pod wiatami do sprzedaży owoców, warzyw oraz innych artykułów spożywczych bezpośrednio z samochodów¹⁴⁴. Początkowo kupców i producentów zachęcano 85 tys. m² bezpłatnego parkingu i udzielaniem

informacji z krajowych giełd rolno-spożywczych¹⁴⁵. Jednak wkrótce przekazano producentom i hurtownikom hale kwiatowe nr 1 i 2. To właśnie one budziły największe zainteresowanie, a pierwsi kupcy korzystali z nich już w lecie¹⁴⁶. W pierwszych dniach działania Centrum – w lipcu 1998 r., na teren giełdy wjeżdżało kilka do kilkunastu samochodów. Jednak już w kolejnym miesiącu dziennie z terenu Centrum korzystało 100–150 aut, a średni czas pozbycia się towarów wynosił około 4 godzin¹⁴⁷.

W 2000 r. do dyspozycji hurtowników oddano 280 stanowisk pod wiatami i 750 miejsc niezadaszonych z możliwością postawienia 120 namiotów ogrodowych¹⁴⁸. Zostały one wyposażone w energię elektryczną, telefony i instalację wodną. Uruchomiono także radiowęzeł, służący do ogłaszania komunikatów. W planach, na teren Centrum jak najszybciej mieli się przenieść hurtownicy z innych działających na terenie Wrocławia targów. Pierwszymi byli kupcy z giełdy kwiatowej przy ul. Gnieźnień-

¹⁴³ E. Bodkowski, *Dolnośląskie Centrum Hurtu Rolno-Spożywczego S.A. we Wrocławiu*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 1996, nr 10, s. 23.

¹⁴⁴ <http://www.dchrs.com.pl/webcm/historia>, Dolnośląskie Centrum Hurtu Rolno-Spożywczego we Wrocławiu.

¹⁴⁵ Już wkrótce wielkie otwarcie, „Kurier Gminny – Gazeta Wrocławska”, 30 VI 1998, s. 3.

¹⁴⁶ Półmetek na Karmelkowej, „Informator Rolny”, 14.05.1998, s. 7.

¹⁴⁷ Uwaga Handlowcy – Ruszamy!, „Kurier Gminny – Gazeta Wrocławska”, 29–30 VIII 1998, s. 3.

¹⁴⁸ Gwarancja stabilnego handlu, „Kurier Gminny”, 2000, nr 7, s. 28.

skiej, którzy opuścili swoje dotychczasowe miejsca w 2000 r.¹⁴⁹ Dzięki wsparciu programu Fundacji Pomocy dla Rolnictwa w 2001 r. Centrum dostało dwie linie technologiczne do pakowania i sortowania owoców i warzyw, a dofinansowanie z Urzędu Marszałkowskiego pozwoliło na powstanie stacji kompletacji. Posłużyć ona miała do skupowania towaru bezpośrednio od producentów, sortowania i pakowania oraz przygotowania do dystrybucji¹⁵⁰.

W 2001 r. zakończył się proces oddłużania rynków hurtowych. Dzięki temu pozbyto się problemów związanych ze spłatą wykonawców i banków komercyjnych, w których Centrum zaciągało drogie kredyty na rozbudowę i działalność¹⁵¹. Zaczęto ponownie usprawniać i rozwijać infrastrukturę (tab. 4.2). W 2003 r. na terenie DCHR-S funkcjonowały:

- hala kwiatów ciętych i doniczkowych oraz akcesoriów kwiatarskich (5,9 tys. m²),
- hala cytrusów, owoców i warzyw, wyrobów mięsnych i wędliniarskich (3,2 m²),
- trzy hale zajmowane przez Stowarzyszenie Kupców i Ogrodników „Wrocławska Giełda Kwiatowa” (4,6 tys. m²),
- hala wynajmowana przez Kompanię Piwowarską „Lech” (3,1 tys. m²),
- hala nabiałowa (1,1 tys. m²),
- hala o powierzchni użytkowej 1069 m kw., stacja pakowania i kompletacji owoców i warzyw,
- dwie wiaty handlowe (6,3 tys. m²)¹⁵².

Nie należy zapominać, że DCHR-S było drugim rynkiem w Polsce, który miał stację kompletacji owoców i warzyw. Była ona największym przedsięwzięciem tego typu na Dolnym Śląsku i kosztowała 2,2 mln zł¹⁵³. Jej głównym użytkownikiem była spółka „Żywność Polska”. Celem inwestycji było podniesienie wartości polskich produktów dzięki standaryzacji i nowoczesnym metodom pakowania i przechowywania oraz umożliwienie producentom obrotu towarów na poziomie standardów unijnych¹⁵⁴. Pomimo rozbudowanej infrastruktury, wrocławskie Centrum nie zaprzestało rozbudowy. Podążając na światowymi tendencjami zaplanowano poszerzyć swoją działalność o sektor mięsno-rybny¹⁵⁵.

W 1999 r. utworzono firmy „Żywność Polska” Sp. z o.o. ze 100% udziałem DCHR-S dla prowadzenia działalności w zakresie hurtowego obrotu owocami, warzywami i roślinami ozdobnymi. Jednym z priorytetowych zadań tej spółki było na-

¹⁴⁹ B. Serafin, *Zapraszamy kupców z Dolnego Śląska!*, „Kurier Gminny”, 2000, nr 3, s. 8.

¹⁵⁰ H. Maziejuk, *W zasięgu pięta część kraju*, „Zielony Sztandar”, 2002, nr 24, s. 12.

¹⁵¹ Tamże.

¹⁵² U. Solińska-Marek, S. Kemon, *Wychodzenie na prostą*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2003, nr 12, s. 15.

¹⁵³ E. Hełpa-Kulińska, *Nowa stacja*, „Magazyn Region”, 5 XII 2002, s. 1.

¹⁵⁴ Tamże.

¹⁵⁵ *Mięso i ryby pod jednym dachem*, „Słowo Polskie – Gazeta Wrocławska”, 4 III 2004, s. 4.

wiązywanie i prowadzenie współpracy z producentami owoców i warzyw. Zapewniono im sortowanie, kompletowanie i pakowanie towarów z użyciem profesjonalnych urządzeń. „Żywność Polska” zaczęła także prowadzić skup warzyw i owoców od producentów, aby ułatwić im pozbywanie się nadwyżek. Trafiały one do sklepów, hurtowni i zakładów zbiorowego żywienia¹⁵⁶. Po trzech latach istnienia i jednym roku działalności spółka już odnosiła sukcesy wysyłając dużą część towarów za granicę – do Niemiec, Czech, Austrii i Słowenii. Na eksport przeznaczone zostały warzywa krajowe i ich przetwory. Natomiast jesienią 2003 r. rozpoczęto eksport jabłek¹⁵⁷.

DCHR-S, aby nawiązać i ułatwić kontakty z rolnikami i ogrodnikami, w 2003 r. utworzono elektroniczną bazę danych o producentach warzyw i owoców – „Centrum Danych o Handlu Produktami Rolnymi”. Dostępna na stronie internetowej baza, została przeznaczona zarówno dla sprzedających, jak i kupujących¹⁵⁸.

W 2005 r. nastąpiło podpisanie listu intencyjnego, którego sygnatariusze zadeklarowali utworzenie we Wrocławiu Centrum Kształcenia Florystycznego i Europejskiej Wyższej Szkoły Florystyki i Kształcenia Terenów Zieleni i Krajobrazu.

List podpisany został przez Urząd Marszałkowski, Gminę Wrocław, Akademię Rolniczą we Wrocławiu oraz:

1. HORTITHEQUE Szkołę Ogrodniczą i Kształtowaną Pejzażu z Fauville-en-Caux we Francji,
2. I.T.I.A.P.E. Instytut Technik Inżynieryjnych Zagospodarowania Przestrzennego i Pejzażu z Lille we Francji,
3. Szkołę Florystyczną z Hradec Kralove w Czechach,
4. Związek Florystów Francuskich z siedzibą w Paryżu,
5. Międzynarodową Wyższą Szkołę Logistyki i Transportu we Wrocławiu – CL Consulting i Logistyka Sp. z o.o.

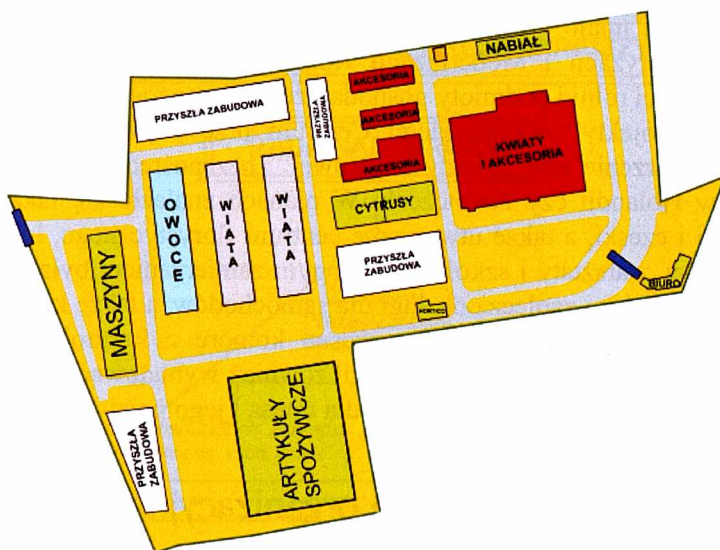
Obecnie głównymi przedmiotami działalności spółki jest:

- obsługa nieruchomości, maszyn i urządzeń rolniczych,
- badanie rynku, opinii publicznej i analizy techniczne,
- doradztwo w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej i zarządzania,
- prace badawczo-rozwojowe w dziedzinie nauk leśnych, rolniczych i weterynaryjnych oraz ekonomicznych,
- przeładunek, magazynowanie i przechowywanie towarów,
- działalność usługowa związana z uprawami rolnymi,
- pozaszkolne formy kształcenia,

¹⁵⁶ E. Bodkowski, *Rynek europejskich standardów*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2003, nr 5, s. 9.

¹⁵⁷ E. Helpa-Kulińska, *Kontrakt dla rolnika to korzystne rozwiązanie*, „Słowo Polskie – Gazeta Wrocławska”, 8 I 2004, s. 3.

¹⁵⁸ E. Bodkowski, *Żywność Polska spółka z o.o.*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2003, nr 8/9, s. 6.

Rys. 4.2. Teren giełdy Dolnośląskiego Centrum Hurtu

Źródło: <http://www.dchrs.com.pl/firmy.html>, Baza firm na terenie Giełdy Dolnośląskiego Centrum Hurtu Rolno-Spożywczego.

- działalność związana z turystyką
- działalność wydawnicza, wytwórcza, handlowa i usługowa¹⁵⁹.

Dolnośląskie Centrum emituje również akcje serii:

- A – obejmowane przez Agencję Rynku Rolnego, Agencję Nieruchomości Rolnych oraz Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa,
- B – obejmowane przez Gminę Miejską Wrocław i Skarb Państwa,
- C – obejmowane przez producentów rolnych,
- D – obejmowane przez inne podmioty.

Duży wpływ na budżet DCHR-S mieli akcjonariusze spółki. W 1995 r. było ich 14, a ich kapitał założycielski wynosił 1,5 mln zł¹⁶⁰. Wartość początkowych inwestycji oceniono na 84 mln zł, połowa tej kwoty miała zostać sfinansowana dzięki sprzedaży akcji¹⁶¹. W 2003 r. Centrum miało 100 mln zł kapitału zakładowego zgromadzonego przez około 500 akcjonariuszy, wśród których największymi były agencje rządowe¹⁶².

¹⁵⁹ ADCHR-S S.A., *Tekst jednolity statutu Spółki Akcyjnej*, Wrocław, 2007, s. 2.

¹⁶⁰ R. Gramza, S. Hamkało, *Powstaje nowoczesny rynek hurtowy*, „Gospodarz – Poradnik Sołecki”, 1997, nr 6, s. 24.

¹⁶¹ K. Blesznowska, *Wrocław otworzy Centrum Hurtu Rolno-Spożywczego*, „Puls Biznesu”, 1997, nr 67, s. 5.

¹⁶² U. Solińska-Marek, S. Kemona, *Wychodzenie na prostą*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2003, nr 12, s. 4.

W 2006 r. akcje miało przeszło 550 akcjonariuszy. Najważniejszymi z nich była Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (50,7%) oraz Skarb Państwa (35,7%). Producenci rolni i podmioty gospodarcze miały pozostałe 13,7 % udziałów.

Do 2015 r. projekty wrocławskiego Centrum przewidywały rozbudowę rynku kwiatowego, utworzenie tzw. „giełdy zegarowej” (bez pośredników), na wzór tych, działających w Holandii czy Niemczech. W planach znalazło się także wyjście na rynek słowacki i czeski, a także utworzenie centrum florystycznego, które będzie organizowało kursy, warsztaty i szkolenia¹⁶³. Innym zamierzeniem była budowa hotelu dla kierowców TIR-ów i zaplecza obsługi dla samochodów, a także kolejnej hali owo-cowo-warzywnej wyposażonej w nowoczesną komorę z kontrolowaną atmosferą o pojemności 4800 ton¹⁶⁴. Zarząd postanowił również wybudować hale do sprzedaży świeżych ryb i owoców morza oraz drugiej dla mięsa i jego przetworów¹⁶⁵.

4.4. Struktura organizacyjna

Od początku powstania Centrum plan organizacyjny, funkcjonowanie czy zakres obowiązków w przeważającej części nie uległ zmianie. Dokonywano tylko niewielkich udoskonaleń w szczegółach organizacyjnych czy liczbie pracowników. Zmieniali się także członkowie Rady Nadzorczej czy prezesi. W początkowym okresie powstawania DCHR-S, Rada liczyła 11 osób, a jej przewodniczącym był Romuald Woźniak. Jego zastępcą został Andrzej Kalisz. Zarząd składał się z prezesa (Tadeusz Herezo), jego zastępcy (Andrzej Kobel) oraz członków zarządu (Roman Gramza, Włodzimierz Głównyński, Stanisław Hamkało)¹⁶⁶.

W pierwszym planie organizacyjnym z 1999 r., oprócz Walnego Zgromadzenia, Rady Nadzorczej, Zarządu i dwóch wiceprezesów, podmiotami nadrzędnymi byli dyrektor ds. organizacyjnych zarządzający specjalistami ds. organizacyjno-kadrowych oraz ds. szkoleń i kontaktów z producentami (schemat 4.1).

W 2003 r. zreorganizowano Centrum Hurtu. Utworzono nowe działy i cztery stanowiska wicedyrektorów (schemat 4.2):

- akcjonariatu i marketingu, któremu podlegały działy marketingu i akcjonariatu,
- ds. techniczno-inwestycyjnych, który zarządzał działem technicznym, pracownikami ruchu, specjalistą ds. bhp i inspektorami nadzoru.

¹⁶³ M. Michalak, *Dolnośląska giełda kwiatowa*, „Rośliny Ozdobne”, 2006, nr. 5, s. 34.

¹⁶⁴ J. Katowicz, *Wrocławski potentat*, „Chłopska Droga – Gazeta Rolnicza”, 2006, nr 7, s. 14.

¹⁶⁵ K. Godlewska, *Ambitne zamierzenia*, „Nasz Dom i Ogród – Flora”, 2006, nr 3, s. 33.

¹⁶⁶ R. Gramza, *Dolnośląskie Centrum Hurtu Rolno-Spożywczego we Wrocławiu nowoczesnym rynkiem hurtowym*, 1996, nr 21, s. 8.

Schemat 4.1. Schemat organizacyjny Dolnośląskiego Centrum Rolno-Spożywczego we Wrocławiu w 1999 r.

Źródło: ADCHR-S S.A., *Regulamin organizacyjny DCHR-S S.A. we Wrocławiu.*

- ds. organizacyjnych, który zarządzał: działem organizacyjno-administracyjnym, specjalistą kadrowym oraz radcą prawnym.
- ds. finansowych, któremu podlegał dział księgowości.

W 2006 r. Zarząd nadzorował i prowadził spółkę przy pomocy wicedyrektora ds. obsługi i marketingu, ds. organizacyjnych, finansowych oraz ekonomicznych i rozwoju (schemat 4.3 i 4.4).

W skład Centrum weszło 8 działów:

- Obsługi rynku: zajmujący się administrowaniem rynku, sprawami wynajmu powierzchni handlowych i wydzierżawienia gruntów, kontrolą przestrzegania zasad najmu. Odpowiadał również za funkcjonowanie obiektów handlowych, prowa-

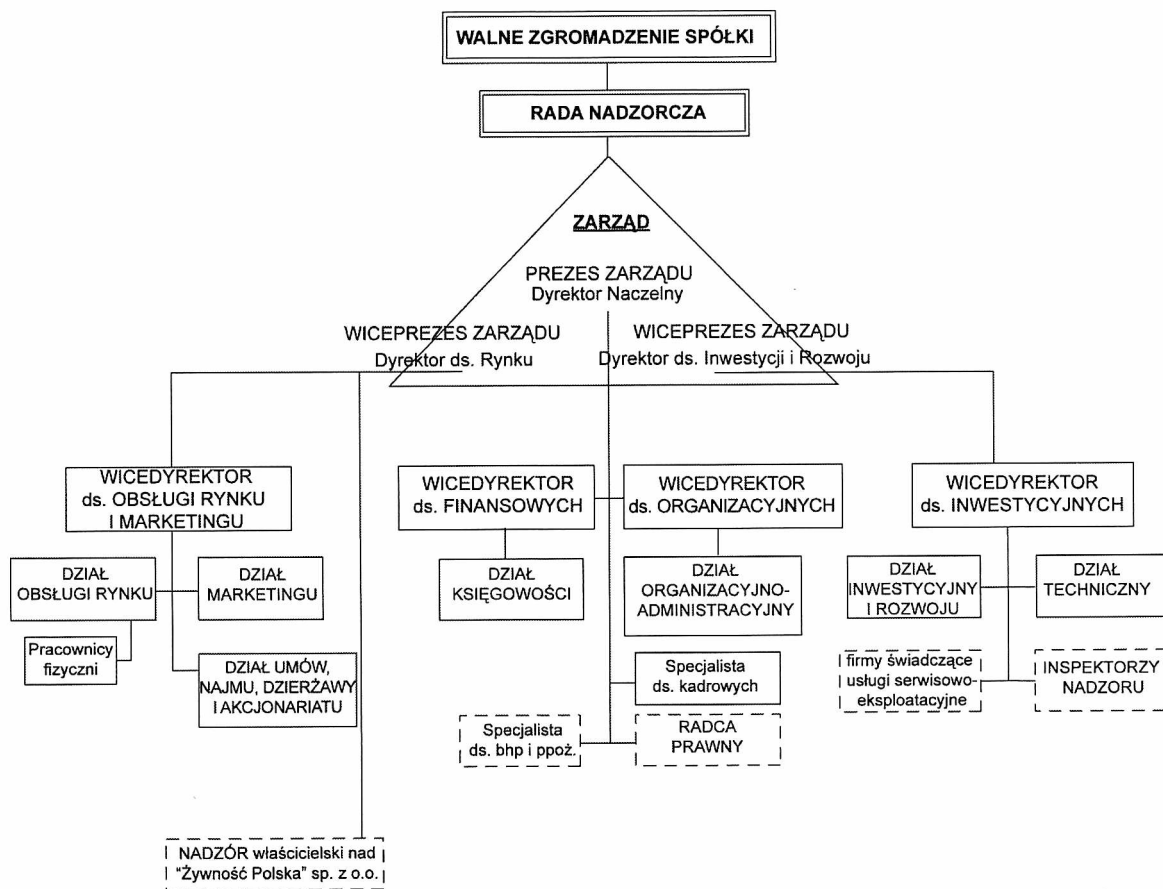
Schemat 4.2. Schemat organizacyjny Dolnośląskiego Centrum Rolno-Spożywcze we Wrocławiu w 2003 r.

Źródło: ADCHR-S S.A., *Regulamin organizacyjny DCHR-S S.A. we Wrocławiu*.

dził ewidencję podmiotów wjeżdżających na teren spółki. Prowadził nadzór nad ochroną i pracami porządkowymi¹⁶⁷,

- Marketingu, odpowiadał za kontakty z mediami, monitorował je i sporządzał analizy rynkowe dotyczące towarów oferowanych na terenie Centrum,
- Finansowy, odpowiadał za sprawozdawczość, sporządzanie analiz i projekcji okresowych oraz windykację należności,
- Techniczny, nadzorował i kontrolował funkcjonowanie obiektów i ich wyposażenie.

¹⁶⁷ ADCHR-S S.A., *Regulamin organizacyjny DCHR-S S.A.*, Wrocław, 2006, s. 2.

Schemat 4.3. Schemat organizacyjny Dolnośląskiego Centrum Rolno-Spożywczego we Wrocławiu w 2006 r.

Źródło: ADCHR-S S.A., *Regulamin organizacyjny DCHR-S S.A. we Wrocławiu*, Wrocław, 2007, s. 4.

- Organizacyjno-administracyjny, odpowiadał za pełny zakres spraw dotyczących władz spółki.
- Rozwoju, odpowiedzialny za przygotowywanie analiz, pozyskiwanie inwestorów – przyszłych najemców.
- Inwestycyjny, zajmował się prowadzonymi przez spółkę inwestycjami.
- Akcjonariatu, zajmował się sprawami dotyczącymi akcjonariuszy Centrum, prowadzeniem dokumentacji.

Najwyższym organem Centrum było Walne Zgromadzenie spółki. Do jego zadań należało:

- rozpatrywanie i zatwierdzanie sprawozdań Zarządu spółki,
- decydowanie o przeznaczeniu i podziale zysku bilansowego lub o sposobie pokrycia strat,
- wprowadzanie zmian w Statucie i kierunkach działań spółki,
- zatwierdzanie regulaminu Rady Nadzorczej,
- zwiększanie i zmniejszanie kapitału zakładowego,
- przekształcenia spółki,
- rozwiązanie spółki i wybór likwidatorów,
- uchwalanie regulaminu,
- emisja obligacji,
- tworzenie i znoszenie funduszy,
- wyrażanie zgody na zbycie nieruchomości lub prawa użytkowania wieczystego, zbycie lub wydzierżawienie przedsiębiorstwa oraz ustanowienie na nim prawa użytkownika,
- ustalenie składu liczbowego Rady Nadzorczej oraz powoływanie i odwoływanie jej członków,
- określanie wynagrodzeń pracowników¹⁶⁸.

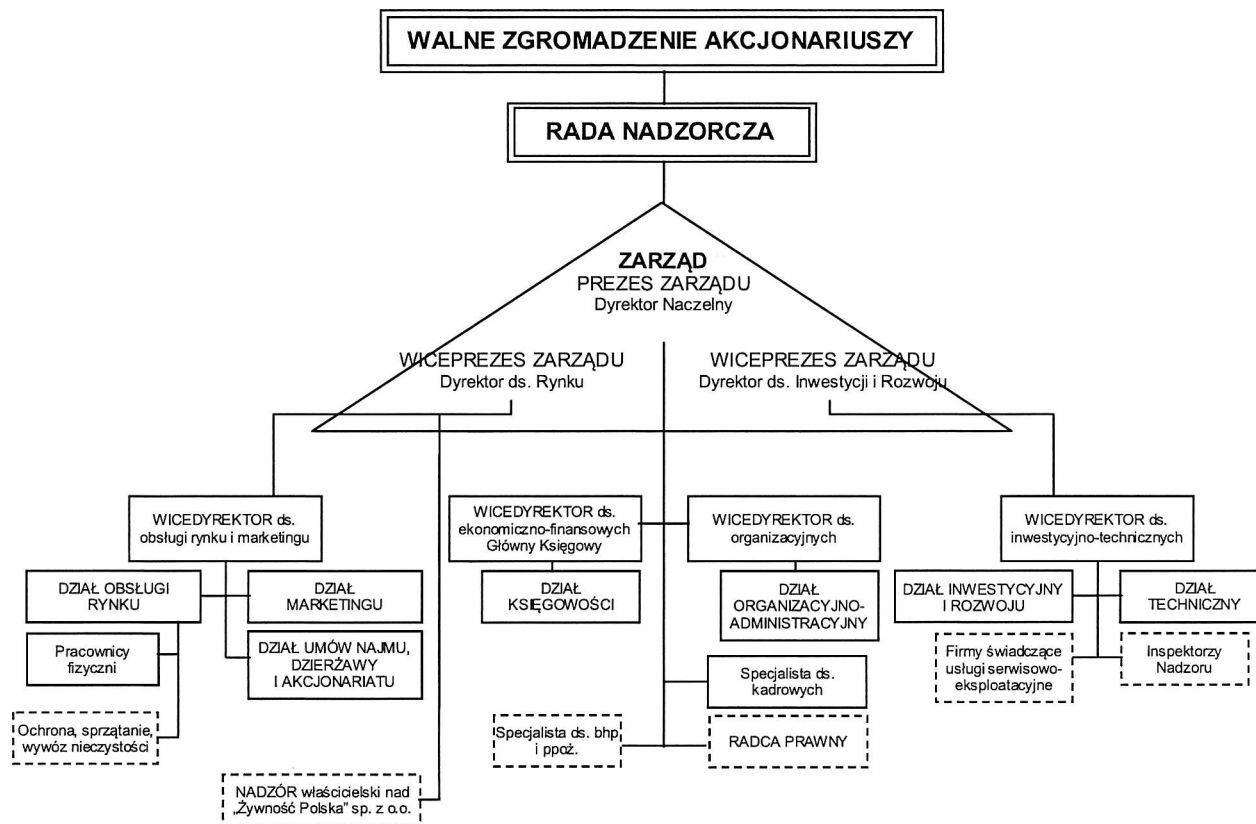
Zadaniem Walnego Zgromadzenia było również powoływanie i odwoływanie Rady Nadzorczej liczącej od 5 do 7 osób. Sprawowała ona funkcję nadzorczą i kontrolną nad bieżącą działalnością Zarządu oraz odwoływała i powoływała członków Zarządu, którzy zatrudniani byli na podstawie umów o pracę na okres 3 lat. Zarząd Centrum pełnił funkcje zarówno zarządczą, wykonawczą, jak i reprezentacyjną. Złożony był z prezesa zarządu i dwóch wiceprezesów.

Spółka składała się z 7 działów:

- Obsługi rynku – administrowanie, ewidencja podmiotów wjeżdżających na teren spółki, nadzór nad ochroną obiektów oraz kontrola przestrzegania zasad najmu powierzchni handlowych, odpowiedzialność za sprawne, również pod względem technicznym, funkcjonowanie obiektów¹⁶⁹, prace serwisowe i konserwacyjne.

¹⁶⁸ Tamże, s. 3.

¹⁶⁹ ADCHR-S S.A., *Regulamin organizacyjny obowiązujący od 2 marca 2007 r.*, Wrocław, 2007, s. 2.

Schemat 4.4. Schemat organizacyjny Dolnośląskiego Centrum Rolno-Spożywczego we Wrocławiu w 2006 r.

Źródło: ADCHR-S S.A., *Regulamin organizacyjny DCHR-S S.A. we Wrocławiu*, Wrocław, 2007, s. 6.

- Marketingu – kontakty z mediami w sprawach dotyczących spółki – przygotowywanie tekstów sponsorowanych, reklamowych i ogłoszeń prasowych, monitorowanie i analizowanie rynków dotyczących towarów oferowanych na terenie spółki; przygotowanie pokazów, szkoleń i wystaw związanych z działalnością spółki; prowadzenie „Kroniki Spółki”, dokumentacji fotograficznej, zbieranie informacji ukazujących się o spółce w mediach. Pracownicy tego działu zajmują się też pozyskiwaniem nowych najemców i dzierżawców.
- Umów najmu i dzierżawy oraz akcjonariatu – zajmowanie się sprawami wynajmu powierzchni handlowych i wydzierżawianiem gruntów spółki; korespondencja z najemcami, dzierżawcami i akcjonariuszami; prowadzenie dokumentacji dotyczącej struktury kapitałowej spółki, ksiąg akcyjnych; obrót akcjami i certyfikatami.
- Ekonomiczno-finansowego, którym kierował główny księgowy. Był on odpowiedzialny za sprawozdawczość, kierowanie działem, sporządzanie okresowych projekcji, planów rozwoju, analiz ekonomiczno-finansowych oraz windykacją. Częścią tego działu była księgowość, której głównym zadaniem było prowadzenie spraw i dokumentacji w zakresie gospodarki materiałowej oraz finansowej¹⁷⁰.
- Organizacyjno-administracyjnego – przygotowywanie rocznych sprawozdań, specjalista ds. kadrowych, radca prawny i specjalista do spraw bhp.
- Inwestycji i rozwoju – nadzorowanie prac budowlano-montażowych, prowadzenie dokumentacji związanej z procesem inwestycyjnym.
- Technicznego – nadzorowanie i kontrolowanie funkcjonowania obiektów i ich wyposażenia pod względem technicznym, kontrolowanie użytkowania maszyn, sprzętu i samochodów.

Najważniejsze były trzy pierwsze działy, które miały największy wpływ na funkcjonowanie Centrum oraz na promowanie jego działań.

4.5. Zatrudnienie

Początkowo w Centrum Hurtu było zatrudnionych¹⁷¹ 6 osób, w tym 5 członków Zarządu (tab. 4.7). W pozostałych latach stan zatrudnienia podlegał dużym wahaniom. Oprócz 1995 r., najmniej osób pracowało w Centrum w 2002 r. Od 2003 r. systematycznie wzrastała liczba zatrudnionych – od 15 w 2003 r. i 2004 r. do 24 osób w 2006 r.

¹⁷⁰ Tamże.

¹⁷¹ Dużym problemem wrocławskiego Centrum jest brak uporządkowanego i usystematyzowanego archiwum. Dane dotyczące zatrudnienia są średnią z sumy osób zatrudnionych w całym roku.

Tabela 4.7. Stan zatrudnienia w Dolnośląskim Centrum Hurtu Rolno-Spożywczego we Wrocławiu w latach 1995–2006

Stan na	Ogółem	Kobiety	Mężczyźni
30.09. 1995	6	–	–
30.09. 1997	16	7	9
30.09. 1998	20	6	14
30.09.1999	14	6	8
31.12.2000	14	8	6
31.12.2001	13	–	–
31.12.2002	12	–	–
31.12.2003	15	–	–
31.12.2004	15	–	–
31.12.2004	15	–	–
31.12.2005	16	–	–
31.12.2006	24	–	–

– brak danych

Źródło: ADCHR-S S.A., *Stan zatrudnienia w latach 1995–2006*, Wrocław, 2007, s. 4.

Jedynie w latach 1997–2000 prowadzono statystyki dotyczące płci pracowników oraz zatrudnionych na pełny etat i niepełnozatrudnionych. Pośród nich przewagę stanowili mężczyźni. W 1997 r. na 16 osób było 9 mężczyzn i 7 kobiet. Porównywalne proporcje wystąpiły w latach: 1998 (na 20 osób 14 było mężczyzn, a tylko 6 kobiet), 1999 (z 14 pracowników, było 8 mężczyzn i 6 kobiet). Tylko w 2000 r. było więcej kobiet (8) niż mężczyzn (6).

4.6. Sprzedaż towarów na rynku hurtowym

Jedyna kompleksowa analiza dotycząca hurtowników korzystających z usług Centrum została wykonana w 2006 r. Z danych zgromadzonych w archiwum wynika, że najczęściej sprzedających na rynku pochodziło z województwa dolnośląskiego, bo aż 72%. Pozostałe 28% stanowili sprzedawcy z pozostałych regionów Polski. Najwięcej z województwa śląskiego, wielkopolskiego, opolskiego oraz lubuskiego. Najliczniejszymi odbiorcami towarów oferowanych na terenie Centrum były sklepy, w tym

zwłaszcza kwaciarnie (65%). Oprócz tego towary kierowane były do barów, restauracji i stołówek (15%), hurtowni (10%), targowisk (5%) i innych (5%)¹⁷².

Wrocławski rynek prowadził bezpośrednią działalność handlową, a jego przedmiotem były warzywa (tab. 4.8). Na przełomie 2006/2007 r. ich wolumen¹⁷³ wynosił 200 ton. Odbiorcami były podmioty prowadzące handel oraz gastronomia na rynku krajowym i unijnym.

Chociaż na terenie rynku przeprowadzane były kontrole jakości żywności przez Sanepid i Wojewódzki Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, właściciele Centrum mieli niewielki wpływ na jakość towarów i opakowań. Przedsiębiorcom funkcjonującym na rynku zapewniona była pod tym względem pełna autonomia. Rynek jedynie promował dostawców i ich towary w reklamach, artykułach, na targach czy konferencjach.

Wrocławski rynek hurtowy kwiatów i akcesoriów pod względem powierzchni był największy w Polsce¹⁷⁴. Główna hala to 11 tys. m², a trzy pozostałe, łącznie zajmowały teren 4,5 tys. m kw. W klimatyzowanych pomieszczeniach oferowane były kwiaty cięte i doniczkowe. Między innymi ze względu na rozmiar hal oraz zapewnione warunki, miejsca te były bardzo cenione przez producentów. Udział tych towarów w ogólnej podaży na rynku hurtowym wynosił 27,4%. Innymi towarami pojawiającymi się na rynku w przeważającej ilości były owoce. Pośród nich, najwięcej hurtownicy oferowali cytrusów, bo aż 90 tys. ton rocznie. Stanowiły one prawie 30% ogólnego udziału w podaży na rynku hurtowym. Pod tym względem przekraczała je jedynie liczba kwiatów które stanowiły 35% udziału. Również cukier oferowany był w ogromnej ilości – 36 tys. ton rocznie. Innym produktem sprzedawanym na terenie rynku były warzywa. Największy procent stanowiły ziemniaki. Sprzedawano ich ponad 2 tys. ton rocznie. Na drugim pod tym względem miejscu znajdowały się pomidory – ponad 1,5 tys. ton rocznie. Inny towar to nabiał – prawie 17 tys. ton rocznie, mięso i jego przetwory – 388 ton oraz wyroby przemysłu młynarskiego – 160 ton rocznie.

Centrum w 2006 r. przeprowadziło ankietę dotyczącą osób dzierżawiących powierzchnię handlową długoterminowo (średnio w roku), korzystających z biletów wjazdowych jednomiesięcznych (średnio w miesiącu) oraz osób wykupujących bilety jednorazowe (średnio na dobę) (tab. 4.9). Z ankiety wynikało, że pośród pierwszej grupy najwięcej było producentów rolnych (264), z czego przeważająca większość zajmowała się dystrybucją kwiatów (263). Pozostałymi osobami byli operatorzy, którzy nie byli producentami rolnymi (128), w tym 6 osób sprzedających kwiaty, 1 mięso i jego przetwory, 2 nabiał oraz 100 sprzedających akcesoria kwaciarskie, znicze itd. Pozostałe 10 osób należało m.in. do branży gastronomicznej.

¹⁷² ADCHR-S S.A., *Ankieta przeprowadzona przez Centrum Hurtu*, Wrocław, 2006, s. 3.

¹⁷³ Ogół transakcji sprzedaży i kupna obliczany przez zsumowanie wartości wszystkich przeprowadzonych transakcji.

¹⁷⁴ K. Godlewska, *Ambitne zamierzenia*, „Nasz Dom i Ogród – Flora”, 2006, nr 3, s. 33.

Tabela 4.8. Wielkość oferowanych towarów w Centrum w poszczególnych branżach (rocznie)

Rodzaj towaru	Wielkość w tonach, kwiaty w szt.	Udział towarów w ogólnej podaży na rynku hurtowym w %	Pochodzenie towarów w %, kraj	Pochodzenie towarów w %, import
Owoce ogółem				
Jabłka	182	0,06	100	
Gruszki	22,5	0,01	100	
Owoce miękkie	300	0,1	100	
Cytrusy	90 000	29,81		100
Warzywa ogółem				
Ziemniaki	2350	0,78	60	40
Cebula	782	0,26	95	5
Kapusta	450	0,15	90	10
Pomidory	1528	0,51	60	40
Marchew	32	0,01	95	5
Pietruszka	28	0,01	100	
Ogórki	82	0,03	75	25
Papryka	280	0,09	70	30
Inne	1,453	0,48	50	50
Nabiał	16800	5,56	100	
Mięso i jego przetwory	388 ton	0,13	100	
Wyroby przemysłu młynarskiego	160	0,09	100	
Cukier	36000	11,92	100	
Kwiaty ogółem				
Cięte	12,5 mln	27,4	50	50
Doniczkowe	295800	7,6	70	30
Akcesoria kwiatowe	2 mld	15	10	90

Źródło: ADCHR-S S.A., *Towary oferowane przez Dolnośląskie Centrum Hurtu Rolno-Spożywczego*, Wrocław, 2006, s. 2.

Tabela 4.9. Osoby dzierżawiące powierzchnię handlową długoterminowo – na czas nieokreślony

Rodzaj operatorów	Liczba osób ogółem	Liczba osób w poszczególnych branżach								
		owoce	warzywa	kwiaty	mięso i jego przetwory	ryby i ich przetwory	nabiał	wyroby przemysłu młynarskiego	inne branże	inne branże
Producenci rolni	264	–	–	263	–	–	–	–	1 – uprawa rolna – pszenica	–
Operatorzy niebędący producentami rolnymi	128	6	–	9	1	–	2	–	100 – akcesoria kwiaciarskie, znicze, porcelana, ziemia, torf, wieńce	5 – działalność gastronomiczna 1 – stacja paliw 1 – składowanie cukru maszyn budowlanych, wyrobów hutniczych
Ogółem	392	6	–	272	1	–	2	–	101	10

Źródło: ADCHR-S S.A., *Ankieta przeprowadzona przez Centrum Hurtu*, Wrocław, 2006.

Pod względem liczby osób wykupujących bilety ważne przez jeden miesiąc, liczby te były o wiele większe. W ciągu miesiąca z takiej oferty korzystało średnio ponad 8 tys. producentów rolnych (tab. 4.10). Były to osoby działające głównie w branży kwiaciarskiej. Najwięcej osób z nią związanych było również wśród innych klientów Centrum – handlujących akcesoriami kwiaciarskimi – ponad 2 tys. Łącznie, w tym dosyć krótkim czasie, z usług Centrum skorzystało średnio ponad 10 tys. osób.

Tabela 4.10. Osoby korzystające z biletów wjazdowych jednomiesięcznych

Rodzaj operatorów	Liczba osób	Kwiaty	Inne	Akcesoria kwiatowe
Producenci rolni	8393	8243	150 szkółkarzy	–
Operatorzy nie będący producentami rolnymi	2098	0	0	2098
Ogółem	10491	8243	150	2098

Źródło: ADCHR-S S.A., *Ankieta przeprowadzona przez Centrum Hurtu*, Wrocław, 2005.

Największe liczby związane z osobami korzystającymi z oferty Centrum Hurtu z branży kwiaciarskiej występowały też w statystykach dotyczących wykupywania biletów. Średnio było to 64 producentów rolnych na dobę, 6 szkółkarzy oraz 8 osób zajmujących się sprzedażą nasion. Łącznie było to 78 osób. Z czego 70 stanowili producenci rolni (tab. 4.11).

Tabela 4.11. Osoby wykupujące bilety jednorazowe

Rodzaj operatorów	Liczba osób	Liczba osób w poszczególnych branżach		
		Kwiaty	Inne	Inne
Producenci rolni	70	64	6 szkółkarzy	0
Operatorzy niebędący producentami rolnymi	8	0	0	8 (nasiona)
Ogółem	78	64	6	8

Źródło: ADCHR-S S.A., *Ankieta przeprowadzona przez Centrum Hurtu*, Wrocław, 2005.

Rynek hurtowy prowadził nieregularne giełdy niedzielne. Były to:

- giełdy samochodów tuningowanych 2 razy w roku,
- giełdy pojazdów zabytkowych i starych zorganizowane wspólnie z giełdą motocykli – *Old Timer Bazar* – 5 razy w roku.

Działalność ta przynosiła Centrum 1–2% udziału w dochodach.

Na terenie Centrum powstać miała również giełda samochodowa – konkurencyjna w stosunku do tej odbywającej od 1989 r. się na ul. Gnieźnieńskiej. Jednak nie zdobyła się dużego zainteresowania. Pierwsza odbyła się 5 VI 2005 r., ale na terenie giełdy zaoferowano jedynie 30 samochodów, a do godziny 12 przyszło 200 osób. Na

ul. Gnieźnieńskiej natomiast wystawionych do sprzedaży było 728 pojazdów. Do południa pojawiło się 1000 osób¹⁷⁵. Nie bez znaczenia była również cena biletu: wstęp bezpłatny, a dla sprzedających 10 zł na ul. Giełdowej, a na ul. Gnieźnieńskiej wstęp kosztował 1 zł, a bilet dla sprzedających 30–40 zł¹⁷⁶.

Kolejną atrakcją miała być Giełda Antyków i Osobliwości. Wystawcom zaoferowano bezpłatne stoiska w klimatyzowanej hali. Pierwsza miała się odbyć w dniach 30 IV i 1 V 2005 r. Jednak ze względu na niewielkie zainteresowanie inicjatywa ta została porzucona¹⁷⁷.

W 2006 r. powstał projekt przeniesienia kupców z wrocławskiego Dworca Świebodzkiego i Niskich Łąk. Zamiast złych warunków na targowiskach, które nie spełniały większości norm, sprzedawcom zaproponowano ponad 2 tys. stanowisk na ul. Giełdowej z pełną infrastrukturą i znakomitymi warunkami sanitarnymi¹⁷⁸. Jednak kupcy nie zdecydowali się na zmianę miejsca, tłumacząc się zbyt dużymi opłatami i problemami z dojazdem do Centrum.

4.7. Współpraca Centrum z innymi ośrodkami

Dolnośląskie Centrum aktywnie współpracowało z innymi ośrodkami związanymi z rynkiem rolnym. Jednym z nich były ośrodki doradztwa rolniczego i samorządem rolniczym. Centrum utrzymywało z nimi kontakty od początku swojego powstania, a od 2003 r. z Uniwersytetem Przyrodniczym we Wrocławiu. Współpraca ta obejmowała organizowanie szkoleń, konferencji, spotkań dyskusyjnych, praktyk studenckich oraz współuczestniczenie w targach czy dożynkach.

Podczas kształtowania się struktur Hurtu podpisano także porozumienia o współpracy z:

- 1997 r. z Lipskim Rynkiem Hurtowym Grossmarkt Leipzig GmbH,
- 1998 r. z Rynkami Hurtowymi w Gdańsku, Warszawie i Poznaniu,
- w 2003 r. z Akademią Rolniczą we Wrocławiu, Akademią Ekonomiczną we Wrocławiu oraz Regionalnym Centrum Doradztwa Rolniczego we Wrocławiu¹⁷⁹.

¹⁷⁵ *Pojedynek o poranku*, „Słowo Polskie – Gazeta Wrocławska”, 6 VI 2005, s. 4.

¹⁷⁶ Tamże.

¹⁷⁷ A. Kilian, *Nowa giełda motoryzacyjna, już wkrótce – antyki i osobliwości*, „Gazeta Wyborcza – Wrocław”, 16–17 IV 2005, s. 6.

¹⁷⁸ J. Tacik, *Wysła kupców na Karmelkową*, „Gazeta Wyborcza – Wrocław”, 6 IV 2006, s. 5.

¹⁷⁹ <http://www.dchrs.com.pl/webcm/historia>, Dolnośląskie Centrum Hurtu Rolno-Spożywczego we Wrocławiu.

Centrum współpracowało również z innymi rynkami hurtowymi w zakresie:

- wymiany informacji cenowej – z rynkiem poznańskim,
- wymiany informacji handlowej – ze wszystkimi rynkami zrzeszonymi w Stowarzyszeniu Polskich Rynków Hurtowych,
- florystyki – z rynkami warszawskim, gdańskim, tyskim i poznańskim.

Współpraca wrocławskiego Centrum utrzymywana była także z zarejestrowanymi formalnymi organizacjami takimi jak:

- Grupa Producentów Jabłek z Białej,
- Dolnośląskie Stowarzyszenie Produktu Lokalnego i Regionalnego,
- Biuro Kwiatowe Holandia – holenderską organizacją producentów roślin. Współpraca dotyczy głównie promocji roślin, trendów florystycznych, wspólnej organizacji warsztatów pokazów florystycznych,
- Klub Producentów Anturium,
- Polski Związek Florystów,
- Centrum Edukacji, Promocji i Urzędzeń Ekologicznych Stowarzyszenie Ekona-tura.

DCHR-S prowadziło także współpracę z supermarketami. W latach 2004–2006 spółka Żywność Polska prowadziła kontakty handlowe z Auchan, Plus, Kaufland, Makro Cash and Carry i Społem.

W ramach pogłębiania wzajemnych stosunków, DCHR-S na przełomie marca i kwietnia 2005 r., zorganizowało wyjazd do Holandii i Niemiec. Głównymi tematami wyjazdu był rynek hurtowy kwiatów, holenderscy producenci anturium oraz nowoczesne rozwiązania w dziedzinie handlu warzywami i owocami. W Holandii znajdowały się największe w Europie giełdy kwiatów, a giełdy w Naaldwijku, Rjnsburgu, Bleiwijk, Venlo i Eelde uznane zostały za lidera w sprzedaży kwiatów ciętych i doniczkowych¹⁸⁰. Uczestnicy wyjazdu mieli okazję przekonać się w jaki sposób zorganizowane były nie tylko giełdy holenderska i niemiecka, ale również mogli poznać zaplecze logistyczne i drogę towarów od producenta do kupców.

4.8. Szkolenia, imprezy i działalność wydawnicza

Rynek hurtowy prowadził również działalność szkoleniową dla producentów oraz operatorów prowadzących działalność na rynku. W ich skład wchodziły pokazy, warsztaty, konferencje, prezentacje oraz działalność edukacyjna i promocyjna.

Jednymi z ważniejszych konferencji zorganizowanej przez DCHR-S (wspólnie ze Stowarzyszeniem Opolskich Rynków Hurtowych) było „Funkcjonowanie Rynków Hurtu Rolno-Spożywczego w Polsce w uwarunkowaniach Wspólnej Polityki Rolnej

¹⁸⁰ B. Kalińska, *Gdy zegar zatoczy koło*, „Nasz Dom i Ogród – Flora”, 2005, nr 3, s. 14.

Unii Europejskiej”. Odbyła się ona 26.02.2003. Wygłoszono na niej referaty dotyczące m.in. produkcji oraz obrotu żywności w Unii Europejskiej, a także działania systemu HACCP¹⁸¹ w sprzedaży towarów spożywczych na rynkach hurtowych¹⁸². Także dużym zainteresowaniem cieszyły się cykle spotkań prowadzone w styczniu 2005 r. Wzięło w nich udział 1500 rolników, a tematy dotyczyły konieczności zakładania grup producenckich i zdobywania środków na ich działalność¹⁸³.

Innym przedsięwzięciem DCHR-S, wspólnie ze Śląską Giełdą Kwiatową, była organizacja wyjazdu szkoleniowego, który miał na celu poznanie rynków hurtowych we Włoszech. Przedstawiciele Centrum mieli zapoznać się z funkcjonowaniem, finansowaniem i tworzeniem wizerunku rynku hurtowego w Mediolanie¹⁸⁴. Mieli także nawiązać nowe kontakty, które zaowocować miały przyszłą współpracą. Głównym punktem programu była wizyta na targach poświęconych ogrodnictwu – „Flormart-Miflor” w Padwie. Wyjazd poprzedzony został wizytą w DCHR-S holenderskich producentów i hurtowników branży kwiatowej. W ramach spotkania zorganizowano seminarium na temat rozwoju rynku kwiatów w Polsce – „Polska dnia jutrzejszego”. Udział w nim wzięli goście z Holandii, członkowie Centrum Niderlandzkiego, pracownicy giełd hurtowych z wielkopolskiej, lubelskiej, warszawskiej i pomorskiej, członkowie SITO, urzędnicy miejscy, kwiaciarki oraz polscy producenci i hurtownicy¹⁸⁵.

Szczególnie aktywne Centrum działało w dziedzinie pokazów i szkoleń florystycznych. W 2006 r. z tego zakresu przeszkolono 217 osób. Były to:

- 26.04.2006 r. – „Komunia w kwiatach” – przeszkolono 15 osób,
- 02.06.2006 r. – „Ach, cóż to był za ślub” – przeszkolono 25 osób,
- 02.07. 2006 r. – „Do ślubu” – przeszkolono 18 osób,
- 22.10.2006 r. – „Na pożegnanie” – przeszkolono 11 osób,
- 04.06.2006 r. – Międzynarodowy pokaz florystyczny „Ach, cóż to był za ślub” i warsztaty florystyczne – przeszkolono 127 osób.

Szczególnie dużym zainteresowaniem cieszyły się warsztaty florystyczne i międzynarodowy pokaz florystyczny „Ach, cóż to był za ślub”. Zaprezentowano na nim prace związane z tematyką ślubną: bukiety, biżuteria oraz dekoracje stołów i samochodów¹⁸⁶.

¹⁸¹ Hazard Analysis and Critical Control Point (Analiza Zagrożeń i Krytyczny Punkt Kontroli). Opracowano go w celu rozpoznania i kontroli zagrożeń, które mogą pojawić się w procesie produkcyjnym i składowania żywności.

¹⁸² P. Kondrakiewicz, *Rynki Hurtowe we Wspólnej Polityce Rolnej*, „Nowy Plon – Wieś Dolnośląska”, 2004, nr 9, s. 11.

¹⁸³ K. Wiązowska, *W grupie siła*, „Słowo Polskie – Gazeta Wrocławska”, 27 I 2005, s. 3.

¹⁸⁴ ADCHR-S, *Kronika DCHR-S*, 2003–2004, s. 59.

¹⁸⁵ M. Przybył, *Misja gospodarcza*, „Nasz Dom i Ogród – Flora”, 2004, nr 1, s. 28.

¹⁸⁶ M. Przybył, *Ach cóż to był za ślub*, „Rośliny Ozdobne”, 2006, nr 5, s. 35.

Ważnym ogniwem w układzie społecznym i ekonomicznym były gminy, dlatego Centrum zabiegało o integrację i ścisłą współpracę z nimi¹⁸⁷. Miało to ułatwić cyklicznie organizowaną „Prezentację Gmin i Producentów Zjednoczonej Europy”. Brało w niej udział kilkadziesiąt gmin dolnośląskich, które przedstawiały swoje osiągnięcia w przemyśle rolno-spożywczym¹⁸⁸. Oprócz prezentacji, odbywały się tam również przeglądy zespołów ludowych i folklorystycznych, konkursy i koncerty. Oceniało się, że atrakcje te oglądało średnio około 6 tys. mieszkańców Wrocławia¹⁸⁹. Dla osób bardziej związanych z rynkiem rolnym organizowane były konferencje dotyczące produktów ekologicznych i regionalnych na Dolnym Śląsku¹⁹⁰. Imprezie towarzyszyły również aukcje kompozycji kwiatowych, a wpływy z nich były przeznaczane na cele charytatywne¹⁹¹.

Centrum świętowało również pięciolecie istnienia placówki, nad którą patronat honorowy objęli ówczesny doradca prezydenta RP Katarzyna Duczkowska-Małysz oraz marszałek województwa dolnośląskiego Henryk Gołębiowski¹⁹². W trakcie dwudniowej imprezy organizatorzy zapewnili zabawę przy muzyce granej na żywo, daniach z grilla, wystawach i towarach sprzedawanych po atrakcyjnych cenach. Odbyły się również prezentacje motocykli i jazdy próbne samochodami¹⁹³. Dużą atrakcją był pokaz florystyczny zorganizowany przez Biuro Kwiatowe Holandia i występ holenderskiego florysty Gerarda van der Geesta, który stworzył kilkanaście kompozycji.¹⁹⁴ Głównym punktem programu było bicie rekordu Guinnessa, ogrodnicy i floryści mieli za zadanie ułożyć najdłuższy na świecie stół kwiatowy o długości 53 m i szerokości 0,5 m złożony z 26 tys. kwiatów¹⁹⁵. Dzięki organizacji tak hucznej i atrakcyjnej dla zwiedzających zabawy, Centrum chciało podkreślić znaczenie Rynku i jego silną pozycję jako partnera gospodarczego, a także zaznaczyć, że nadal się rozwija¹⁹⁶.

Hucznie świętowano również dziesięciolecie Centrum, które odbyło się 18.12.2006 r. W trakcie imprezy wręczono Krzyż Oficerski Orderu Odroczenia Polski Złoty, Srebrny i Brązowy Krzyż Zasługi i odznaczenia honorowe „Zasłużony dla Rolnictwa”¹⁹⁷.

Bardzo ważne dla sprawnego funkcjonowania Centrum było tworzenie się grup producenckich. Dzięki nim rolnicy mogli być bardziej konkurencyjni, oferować atrakcyjniejsze towary i wykorzystywać w produkcji nowoczesną technikę. Poza tym

¹⁸⁷ A. Kilian, *Od prezentacji do integracji*, „Gazeta Wyborcza”, 16 września 2004, s. 6.

¹⁸⁸ J. Katowicz, *Wrocławski potentat*, „Chłopska Droga – Gazeta Rolnicza”, 2006, nr 7, s. 14.

¹⁸⁹ E. Bodkowski, *Świętowanie na Gieldowej*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2005, nr 10, s. 17.

¹⁹⁰ *Gielda, bazar – wszystko dla ludzi*, „Dylematy Polityczne”, 2006, nr 10, s. 8.

¹⁹¹ *Rynek dynamiczny*, „Nasz Dom i Ogród – Flora”, 2005, nr 5, s. 18.

¹⁹² A. Gałązka-Curyło, *Pobili rekord Guinnessa*, „Super Piast”, 2003, nr 37, s. 4.

¹⁹³ *Rekord w hurcie*, „Gazeta Wrocławska”, 4 września 2003, s. 20.

¹⁹⁴ *Spotkanie z Holandią na jubileuszu Dolnośląskiej Gieldy*, „Dom i Ogród – Flora”, 2003, nr 6, s. 31.

¹⁹⁵ *Wrześniowe Święto Kwiatów*, „Kurier Gminny”, 2003, nr 8, s. 24.

¹⁹⁶ *Okrągła rocznica*, „Gazeta Wrocławska”, 18 września 2003, s. 15.

¹⁹⁷ ADCHR-S, *Kronika...*, op. cit., s. 5.

grupy mogły korzystać z funduszy i dotacji unijnych. Działalność Centrum opierała się na handlu, a handel na produkcji. Dlatego Centrum bardzo zależało na zorganizowanych grupach rolników. W związku z tym podejmowano przedsięwzięcia związane ze szkoleniami, marketingiem, promocją i organizacją, aby zachęcić i zmobilizować sadowników i ogrodników do tworzenia takich grup¹⁹⁸. Dla grup producentów ogórków w 2006 r. Centrum zorganizowało szkolenia prowadzone przez Spółkę Żywność Polska na terenie Dolnego Śląska. Podczas 12 spotkań przeszkolono 180 osób.

16.09.2006 r. przeprowadzono konferencję *Perspektywa rozwoju produktów ekologicznych i regionalnych na Dolnym Śląsku w świetle funduszy Unii Europejskiej*. W ramach IV Edycji Prezentacji Gmin i Producentów Zjednoczonej Europy wzięło udział około 250 osób. Na jej potrzeby wydano „Materiały konferencyjne”. Dotyczyły one:

- produktów regionalnych i ekologicznych oraz ich rozwoju na Dolnym Śląsku,
- funkcji Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej we wspieraniu obszarów wiejskich, znaczeniu produktów regionalnych i ekologicznych i ich roli w świetle przepisów UE¹⁹⁹.

Autorami publikacji byli przedstawiciele Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, DODR, Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu oraz Dolnośląskiego Stowarzyszenia Produktu Regionalnego i Lokalnego.

Centrum wydało również *Materiały dotyczące produkcji i przetwórstwa oraz zasad higieny żywności w oparciu o wymogi UE*.

Działalność szkoleniowa była ważnym zadaniem Centrum i miała duży wpływ na jego funkcjonowanie²⁰⁰. Oprócz aspektów merytorycznych, wiązała producentów z rynkiem hurtowym, a dzięki temu wzrastały szanse na zawarcie kolejnych umów kontraktacyjnych²⁰¹. Przeprowadzone pokazy czy targi wzbudzały zainteresowanie i cieszyły się liczną frekwencją, zwłaszcza międzynarodowy pokaz florystyczny. Dzięki zorganizowanej konferencji zaproszeni goście zapoznali się z planami Ministerstwa dotyczących obszarów wiejskich na lata 2007–2013.

¹⁹⁸ W. Górka, *Niech każdy robi swoje*, „Hasło Ogrodnicze”, 2005, nr 6, s. 36.

¹⁹⁹ ADCHR-S S.A., *Ankieta przeprowadzona przez Centrum Hurtu Rolno-Spożywczego*, Wrocław, 2005, s. 5.

²⁰⁰ Relacja ustna M. Gawła, Prezesa Zarządu i Dyrektora Naczelnego.

²⁰¹ Umową zawieraną pomiędzy producentem rolnym a odbiorcą jego produktów. Przez umowę kontraktacji producent rolny zobowiązuje się wytworzyć i dostarczyć kontraktującemu oznaczoną ilość produktów rolnych określonego rodzaju, a kontraktujący zobowiązuje się te produkty odebrać w terminie umówionym oraz zapłacić umówioną cenę.

4.9. Wnioski

Jednym ze skutków urynkowienia gospodarki żywnościowej była likwidacja struktur zajmujących się organizacją i obrotem artykułami rolno-spożywczymi. Przestały istnieć spółdzielcze i państwowe struktury państwowe, które zajmowały najmocniejszą pozycję w handlu produktami żywnościowymi, zwłaszcza w kwestii skupu i dystrybucji. Skutkiem tego był długi i kosztowny transfer produktów od producenta do końcowego odbiorcy. Aby utworzyć sprawnie działający i nowoczesny rynek rolny, niezbędne było powołanie zorganizowanej instytucji zajmującej się profesjonalnym obrotem artykułami rolno-spożywczymi. Miała ona zapewnić:

- większą stabilizację cen,
- równowagę podaży i popytu,
- wprowadzenie i przestrzeganie norm i standardów,
- zmniejszenie liczby pośredników w handlu,
- dostosowanie produkcji rolniczej do wymogów stawianych przez rynek,
- organizację rynku producenta²⁰².

Centra hurtu stanowiły szansę uporządkowania rynku rolnego w kraju, który spełniałby wymagania konsumentów i producentów²⁰³. Nie bez znaczenia było również to, iż rynki hurtowe były jedną z najbardziej efektywnych i skutecznych form handlu hurtowego. Przyczynić się również miały do przyspieszenia obrotu towarami i ograniczenia kosztów pośrednictwa²⁰⁴.

Do najważniejszych problemów rynków należały zadłużenia, które były najczęściej wywołane trudnościami w terminowym spłaceniu należności kredytowych. Następstwem tego była likwidacja spółek. Przykładem był Łódzki Rynek Hurtowy, w który zostały zainwestowane duże środki, w tym również prywatne. Jednakże jednostka nie rozpoczęła działalności określonej w statucie, przede wszystkim ze względu na trudności lokalizacyjne. Innym problemem były niezakończone lub w ogóle nie podejmowane inwestycje. Również zbyt żywiołowe i nieprzemyślane powstawanie rynków hurtowych zarówno dużych ponadregionalnych jak i regionalnych, wpływało na trwałość spółek oraz jakość ich usług. Wiązało się to przede wszystkim z brakiem wypracowania odpowiedniej koncepcji, braku założeń budowy rynku pierwotnego, brakiem zabezpieczenia środków finansowych na realizację podjętych założeń oraz brakiem odpowiedniego nadzoru²⁰⁵. Warunkami utrzymania rynków oraz sprawnego

²⁰² ADCHR-S S.A., *Rządowy program budowy i rozwoju rynków hurtowych i Warszawskiej Giełdy Towarowej, etap I*, Warszawa, 1999, s. 2.

²⁰³ „Giełdą” do Europy, L. Różycka, „Kurier Gminny – Gazeta Wrocławska”, 30.12.1997, s. 8.

²⁰⁴ <http://www.logistykafirm.com/>, A. Jezierski, Funkcje logistyki w kształtowaniu rolno-spożywczego rynku hurtowego w Polsce.

²⁰⁵ ADCHR-S S.A., *Rządowy program budowy i rozwoju rynków hurtowych, etap II*, Warszawa 2001, s. 12.

ich funkcjonowania było przede wszystkim dostosowanie kierunków ich działań do przemian zachodzących w obrocie artykułami rolno-spożywczymi ze szczególnym uwzględnieniem pośrednictwa w eksporcie i dystrybucji i rozwoju logistyki.

Niezwykle ważna była także współpraca pomiędzy rynkami a grupami producentów rolnych i grup marketingowych w zakresie informacji dotyczących produkcji i cen. Nieodzownym było bezwzględne przestrzeganie obowiązujących przepisów prawnych w kwestiach epidemiologicznych, fitosanitarnych, przeciw pożarowych i komunikacyjnych, jak również wdrażanie programów naprawczych.

Początkowo wrocławskie Centrum zatrudniało minimalną liczbę osób, która nie mogła od razu wykonywać wszystkich zadań wynikających z charakteru tej instytucji. Wróżyono mu szybki upadek – najdłużej w ciągu roku²⁰⁶. Jednak duży wpływ na zmiany zachodzące w rynku miały fundusze, które zasilaly jego budżet. Szczególnie dotyczyło to funduszy unijnych czy darowizn. Ustabilizowany został schemat organizacyjny oraz zakres zadań poszczególnych działów. Dzięki sprawnemu zarządzaniu dwa lata po utworzeniu rynku hurtowego rozpoczęto budowę stanowisk i hal. Nie porzeczano na tym i na 36 ha należących do rynku stopniowo wdrożono kolejne plany rozbudowy, aby zapewnić hurtownikom i nabywcom jak najlepsze warunki do handlu. Dzięki takiemu zapleczu DCHR-S nie musiało szukać kupców, bo sami się do niego zgłaszali. Tak było w przypadku nowo powstałej spółki zrzeszającej sadowników, którzy w pierwszej kolejności chcieli zacząć współpracę właśnie z Centrum²⁰⁷. Oprócz dystrybucji produktów spożywczych, Centrum zostało organizatorem jednych z największych giełd kwiatowych w Polsce. Klientami rynku są nie tylko przedsiębiorcy z województwa dolnośląskiego, ale także z pozostałych regionów Polski, w szczególności z województwa Śląskiego, Wielkopolskiego, Opolskiego oraz Lubuskiego.

Oprócz roli, jaką spełniało Centrum w dziedzinie dystrybucji towarów, prowadziło także działalność szkoleniową i wydawniczą. Współpracowało także z innymi ośrodkami związanymi z gospodarką i rynkiem rolnym. Głównie obejmowała ona organizowanie konferencji, targów, spotkań dyskusyjnych czy praktyk studenckich. Od początku istnienia, Centrum Hurtu ewoluowało i rozszerzało swoją działalność poprzez chociażby udostępnianie terenu nowym projektom, jakim były giełdy motocyklowe, samochodowe oraz bazy pojazdów zabytkowych. Jednak potencjał tej instytucji nadal nie był w pełni wykorzystany. Wynikało to z zbyt małej liczby grup producenckich, które mogły być jednymi z najważniejszych klientów Centrum.

²⁰⁶ A. Kilian, *Czas na giełdę*, „Gazeta Wyborcza Wrocław”, 24 II 2005, s. 7.

²⁰⁷ W. Zawada, *Pierwsza na Dolnym Śląsku*, „Głos Milicza”, nr 8, s. 1.

5. Agencja Rynku Rolnego Oddział Terenowy we Wrocławiu (ARR)

5.1. Organizacja Agencji Rynku Rolnego

W krajach Unii Europejskiej oraz w Stanach Zjednoczonych stosowane były następujące formy oddziaływania polityki rolnej na gospodarkę:

- bezpośrednie regulowanie wielkości produkcji i podaży najważniejszych produktów rolnych,
- wspieranie eksportu nadwyżek,
- ochrona przed konkurencją towarów importowanych poprzez cła,
- pomoc w podnoszeniu kwalifikacji, organizacji szkoleń oraz dodatkowej działalności gospodarczej²⁰⁸.

Potrzeba podjęcia podobnych działań, wprowadzenia do gospodarki interwencjonizmu państwowego oraz wyprowadzenia gospodarki z kryzysu, doprowadziła do powstania w 1990 r. Agencji Rynku Rolnego (ARR). Realizując politykę rolną państwa, agencja przede wszystkim miała stabilizować rynek produktów rolnych oraz ochraniać dochody uzyskiwane z rolnictwa²⁰⁹. Agencja Rynku Rolnego, przez wprowadzanie w 1992 r. cen minimalnych na pszenicę, żyto i mleko, miała zapewnić minimum opłacalności upraw. Były one negocjowalne w marcu każdego roku z przedstawicielami związków zawodowych rolników²¹⁰. Pozostałymi zadaniami agencji były:

- interwencyjny zakup i sprzedaż produktów rolnych oraz ich przetworów na rynku krajowym i zagranicznym,
- gromadzenie i gospodarowanie państwowymi rezerwami produktów rolnych oraz produktów i półproduktów żywnościowych w ramach określonych zadań oraz przeznaczonych na ten cel środków finansowych,
- udzielanie poręczeń kredytów (z wyjątkiem kredytów inwestycyjnych) przedsiębiorcom realizującym zadania zlecone przez agencję,

²⁰⁸ *Zadania i funkcje Agencji Rynku Rolnego*, „Biuletyn Informacyjny”, 1997, nr 6, s. 4.

²⁰⁹ A. Dryszel, *Czym jest Agencja Rynku Rolnego?*, „Biuletyn Informacyjny”, 1991, nr 1, s. 5.

²¹⁰ R. Kreft, *ARR nie może i nie powinna zastępować rynku*, „Biuletyn Informacyjny”, 1995, nr 4, s. 3.

- analizowanie rynku produktów rolnych i żywnościowych,
- przedstawianie Radzie Ministrów propozycji regulacji organizacyjno-prawnych w zakresie funkcjonowania rynku podstawowych produktów rolnych i żywnościowych oraz propozycji dotyczących regulacji handlu zagranicznego w zakresie produktów będących przedmiotem działalności interwencyjnej agencji,
- inicjowanie i udział w działaniach organizacyjnych mających na celu rozwój rynku produktów rolnych i żywnościowych²¹¹.

Początkowo jej działania ograniczały się do doraźnej pomocy wobec trudnej sytuacji rynkowej czy nadwyżek produktów²¹². Pierwsze zadania podejmowano nieco chaotycznie, jednak kolejne lata przyniosły nowe doświadczenia i praca agencji była coraz lepiej zorganizowana²¹³. Okres przystosowywania polskiego rolnictwa do wymogów unijnych ostatecznie ustabilizował tę sytuację. Od dnia akcesji agencja miała realizować działania zgodnie z prawem wspólnotowym regulującym organizację rynków rolnych²¹⁴.

Agencja Rynku Rolnego, by dostosować się do wymogów unijnych, podjęła się realizacji pięciu celów. Było to:

- sporządzanie rocznych programów interwencji,
- wspieranie rozwoju instytucji infrastruktury rynkowej w otoczeniu rolnictwa – agencja zaangażowała się logistycznie i kapitałowo w powstawanie sieci rynków hurtowych i giełd,
- doskonalenie systemu informacji o podstawowych rynkach rolniczych – agencja stała się użytkownikiem Internetu, co dało możliwość stworzenia strony internetowej oraz utrzymywanie stałego kontaktu z Głównym Urzędem Statystycznym czy Ministerstwem Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej,
- modyfikacja zakresu i form interwencji rynkowej w rolnictwie – rozpoczęto ujednolicanie form i zakresu interwencji z regulacjami obowiązującymi na terenie Unii Europejskiej,
- uczestniczenie w pracach nad wsparciem poprawy jakości produktów rolnych – agencja przyjęła nowy system interwencji przyjmujący skup towarów o wyższej jakości²¹⁵.

Aby osiągnąć wyznaczone cele, ARR wprowadziła nowe mechanizmy. Od 1999 r. wyznaczono terminy zakupów interwencyjnych pszenicy i żyta (od listopada do grud-

²¹¹ Dziennik Ustaw z 1997 r. nr 142, poz. 951.

²¹² R. Wenerski, *Kilka refleksji na 15-lecie ARR*, [w:] Agencja Rynku Rolnego 1990–2005, Warszawa, 2005, s. 8.

²¹³ Relacja ustna J. Sołtysa, dyrektora ARR OT Wrocław.

²¹⁴ *Agencja rynku Rolnego po akcesji z UE*, „Biuletyn Informacyjny” wydawany przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz Agencje restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, 2004, nr 1–3, s. 14.

²¹⁵ A. Grzegorzczuk, M. Fedak, *Działania dostosowawcze Agencji Rynku Rolnego do wymogów Unii Europejskiej*, „Biuletyn Informacyjny”, 1998, nr 4, s. 31.

nia). Dzięki temu agencja nie konkurowała z innymi podmiotami skupującymi. Od 2001 r. zwiększono zaangażowanie w monitoring obrotów handlowych z zagranicą oraz w tzw. ustawach sektorowych określono działania interwencyjne podejmowane przez ARR. W kolejnych latach wprowadzono możliwość przekazywania zapasów do jednostek pomocy społecznej (od 2002 r.) i dokonano przekształceń w strukturze ARR, dostosowując je do wymogów agencji płatniczej – m.in. zwiększono do 16 liczbę oddziałów terenowych (od 2003 r.)²¹⁶.

Od 2004 r. ARR była akredytowaną agencją płatniczą nadzorującą niektóre mechanizmy Wspólnej Polityki Rolnej. Od tego czasu do podstawowych zadań agencji należały kwestie związane z handlem zagranicznym, interwencyjnym zakupem i sprzedażą produktów rolnych i ich przetworów, dopłatami do prywatnego przechowywania produktów, wsparciem popytu wewnętrznego, w tym opłaty do przetwórstwa i sprzedaży po obniżonych cenach czy pomocą żywnościową dla najuboższej ludności UE²¹⁷.

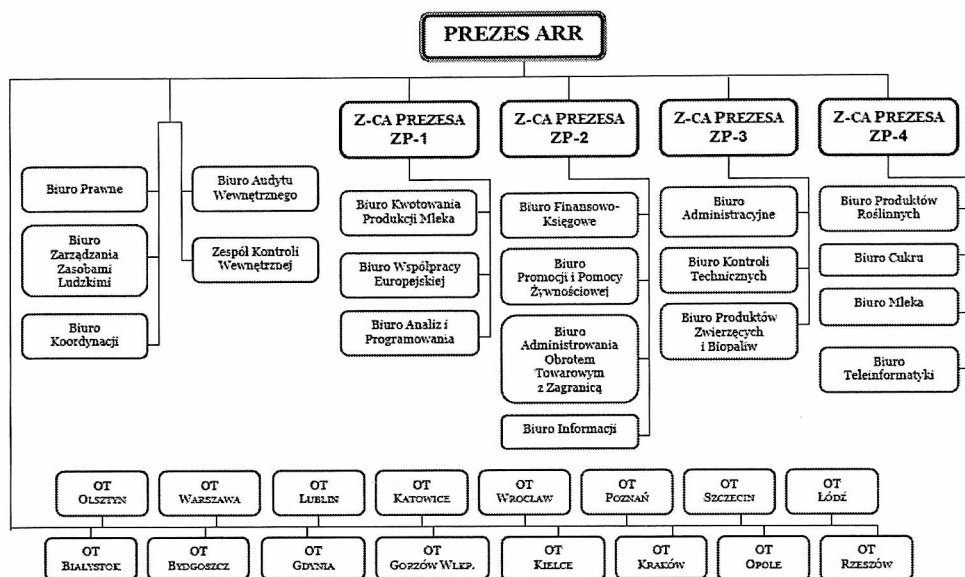
Wyznaczone zadania i cele agencja realizowała w czterech etapach:

- 1990–1995 r. – okres tworzenia oraz konsolidacji polityki interwencyjnej. Głównym celem agencji było zniwelowanie negatywnych skutków wcześniejszych decyzji politycznych, zmian cenowych i dochodowych, które odczuli przede wszystkim rolnicy i konsumenci. Agencja przejęła od Głównego Zarządu Rezerw Państwowych produkty rolne, półprodukty i artykuły żywnościowe. Otrzymała także magazyny zbożowe o łącznej pojemności 1 mln ton. Zaczęto tworzyć również system informacji rynkowej i własne bazy informacyjne.
- 1996–1998 r. – okres doskonalenia metod i form interwencji. Wprowadzono kolejne ustawy zwiększające kontrolę nad działaniami ARR i ich skutecznością. Rozszerzono także zakres obowiązków agencji o m.in. podejmowanie inicjatyw w tworzeniu giełd czy targowisk oraz nowych rozwiązań regulacji handlu zagranicznego artykułami będącymi przedmiotem działalności interwencyjnej agencji.
- 1999–2004 r. – okres dostosowywania mechanizmów interwencyjnych do wymogów unijnych. Zadania agencji uzupełniono o udzielanie dopłat do przechowywania niektórych produktów oraz dopłat do cen skupu zbóż. W Statucie ARR dokonano zmian dotyczących warunków sprzedaży zapasów, od 1999 r. zmieniono terminy zakupów interwencyjnych żyta i pszenicy, w 2002 r. ARR uzyskała możliwość przekazywania zapasów do instytucji pomocy społecznej. Natomiast w 2004 r. wprowadzono zmiany w strukturze, zwiększając liczbę oddziałów terenowych do 16.
- od 1 maja 2004 r. – okres funkcjonowania działalności ARR jako agencji płatniczej. Główne zadania wynikały z realizacji mechanizmów Wspólnej Polityki Rolnej²¹⁸.

²¹⁶ W. Rembisz, S. Stańko, *ARR w systemach regulacji polskiego rynku rolnego*, [w:] Agencja Rynku Rolnego 1990–2005, Warszawa, 2005, s. 25.

²¹⁷ *Agencja Rynku Rolnego – agencją płatniczą*, Warszawa, 2006, s. 2.

²¹⁸ *Agencja Rynku Rolnego 1990–2005*, Warszawa, 2005, s. 19.

Schemat 5.1. Struktura Centrali Agencji Rynku Rolnego w 2006 r.

Źródło: *Sprawozdanie z działalności ARR 2006*, Warszawa, 2007, s. 201.

Początkowo w skład ARR wchodziło Biuro pełniące rolę centrali, Regionalne Agencje Rynku Rolnego oraz Rada jako organ opiniodawczy i doradczy Prezesa.

W strukturze organizacyjnej znalazło się również dziewięć działów: Gospodarki Żywnościowej Rezerwami Państwowymi; Marketingu i Regulacji; Organizacyjno-Handlowy; Analiz i Prognoz Rynkowych; Bazy Danych; Ewidencji i Rozliczeń Obrotów; Finansowo-Księgowy; Organizacyjny oraz Zespół Radców Prawnych i Zespół Obrotów²¹⁹. W 1992 r. liczba działów ograniczono do pięciu: Operacyjno-Handlowego, Rezerw Państwowych, Informacji Rynkowej, Finansowo-Księgowego oraz Organizacyjnego²²⁰.

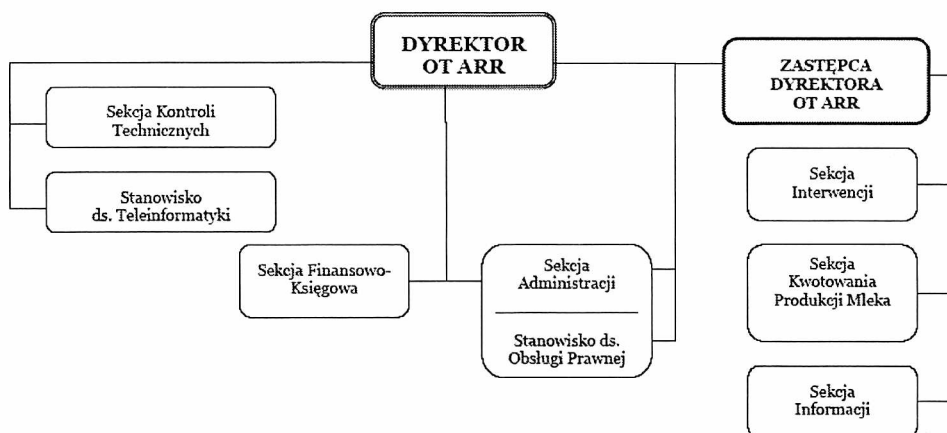
Centrala przejęła rolę programowania, koordynowania i nadzorowania wszelkich działań Agencji oraz obrotu zagranicznego. Natomiast reszta zadań, tj. gospodarowanie rezerwami czy interwencjonizm, zostały powierzone oddziałom regionalnym²²¹.

Aby skutecznie realizować zadania, utworzono 19 jednostek Centrali (schemat 5.1). Były to biura: Audytu Wewnętrznego, Kontroli Wewnętrznej, Prawno-Organizacyjne, Promocji i Pomocy Żywnościowej, Współpracy Europejskiej, Zarzą-

²¹⁹ *Struktura organizacyjna Agencji Rynku Rolnego*, „Biuletyn Informacyjny”, 1991, nr 1, s. 8.

²²⁰ Z. Adamczyk, *Zmiany personalne i organizacyjne w Agencji Rynku Rolnego*, „Biuletyn Informacyjny”, 1992, nr 10, s. 5.

²²¹ W. Rembisz, *Strategie działań Agencji Rynku Rolnego*, „Biuletyn Informacyjny”, 1992, nr 11, s. 6.

Schemat 5.2. Schemat organizacyjny oddziałów terenowych Agencji Rynku Rolnego w 2006 r.

Źródło: *Sprawozdanie z działalności ARR 2006*, Warszawa, 2007, s. 202.

dzania Kapitałem Ludzkim, Administracyjne, Administrowania Obrotem Towarowym z Zagranicą, Kontroli Technicznych, Informacji, Cukru, Kwotowania Produkcji Mleka, Mleka, Produktów Roślinnych, Produktów Zwierzęcych i Biopaliw, Promocji i Pomocy Żywnościowej (w zakresie pomocy żywnościowej), Analiz i Programowania, Finansowo-Księgowe oraz Teleinformatyki.

W skład agencji weszło również 16 oddziałów terenowych (schemat 5.2). Ich siedzibami dla poszczególnych województw były: Wrocław (dolnośląskie), Bydgoszcz (kujawsko-pomorskie), Lublin (lubelskie), Gorzów Wielkopolski (lubuskie), Łódź (łódzkie), Kraków (małopolskie), Warszawa (mazowieckie), Opole (opolskie), Rzeszów (podkarpackie), Białystok (podlaskie), Gdynia (pomorskie), Katowice (śląskie), Kielce (świętokrzyskie), Olsztyn (warmińsko-mazurskie), Poznań (wielkopolskie) oraz Szczecin (zachodniopomorskie).

Oddziały terenowe składały się z sześciu sekcji. Do najważniejszych należały Sekcja Kontroli Technicznych, Interwencji i Kwotowania Produkcji Mleka.

We wrocławskim oddziale początkowo było zatrudnionych jedynie 6 osób, w tym 4 mające wykształcenie wyższe i 2 z wykształceniem średnim (tab. 5.1.). Jednak już w roku kolejnym – 1991, liczba ta podwoiła się, a 8 osób miało dyplom studiów wyższych, 3 osoby miały wykształcenie średnie, a 1 zawodowe. Od 1995 r. liczba pracowników systematycznie się zwiększała. W 1995 r. zatrudnionych było 13 osób, natomiast w 2006 r. już 42, w tym 36 z wykształceniem wyższym, a 6 średnim.

Tabela 5.1. Liczba pracowników i struktura wykształcenia w OT ARR we Wrocławiu w latach 1990–2006

Rok	Stan na 31.12.	Wykształcenie		
		wyższe	średnie	zawodowe
1990	6	4	2	–
1991	12	4	3	1
1992	14	8	4	1
1993	16	9	4	1
1994	14	11	4	1
1995	13	9	4	1
1996	14	8	4	1
1997	18	9	4	1
1998	21	13	6	1
1999	22	14	6	1
2000	25	15	7	1
2001	30	17	8	1
2002	38	21	8	1
2003	41	29	9	–
2004	41	32	9	–
2005	41	32	8	–
2006	42	33	6	–

Źródło: *Pismo w sprawie zatrudnienia i wykształcenia pracowników OT ARR za lata 1990–2006*, Wrocław, 2007, s. 2.

5.2 Działalność ARR

Pierwszy etap funkcjonowania ARR oraz jej oddziałów, opierał się głównie na zbieraniu doświadczeń oraz kształtowaniu struktur. Swoje działania agencja rozpoczęła od interwencyjnego skupu zbóż, aby zapewnić rolnikom jego zbytni. Do 15 listopada

1990 r. skupiła 630 ton zbóż, które kierowane było do sprzedaży²²². Kolejne czynności obejmowały zakup masła, zapobiegając jego brakowi i wzrostowi cen, zakup wełny i mączki ziemniaczanej, dopłaty do eksportu cukru oraz zakup 1500 ton miodu, który był niezbędny do uratowania działalności wielu spółdzielni. W drugim roku istnienia agencja uzyskała z budżetu państwowego 2,3 biliona zł – czyli połowę sumy o jaką zabiegała²²³. Z tego powodu jej działania musiały być ograniczone. Na 1991 r. zaplanowano zintegrowanie gospodarki rezerwami z działalnością interwencyjną (zakup i zbyty produktów w zależności od sytuacji na rynku), dopłaty do eksportu produktów rolniczych, poręczenia kredytowe na inwestycje w przechowywalnictwie, przetwórstwie i rozbudowie infrastruktury rynkowej. Pozostałymi działaniami była interwencja na rynkach zbóż, cukru i buraków cukrowych, ziemniaków, masła, żywca bydlęcego i wieprzowego, żywca i mięsa baraniego, wełny, miodu oraz lnu. W kolejnych latach również skupiano się na podobnych działaniach, uzupełniając je o proces przejmowania magazynów należących do przedsiębiorstw przemysłu zbożowo-młynarskiego²²⁴. Agencja przejęła także rezerwy państwowe produktów rolnych, półproduktów i artykułów żywnościowych od Głównego Zarządu Rezerw Państwowych.

Od 1994 r. zakres i rozmiar interwencjonizmu w rolnictwie nasilił się. Działania agencji opierały się na wypracowanych i udoskonalonych formach interwencji. W 1995 r. ich zróżnicowanie, najlepiej oddawała interwencja na rynku zbóż. Mogła ona być przeprowadzona na pięć sposobów:

- atestacja magazynów – otrzymanie niezbędnego zaświadczenia było warunkiem funkcjonowania skupu.
- skup zbóż poprzez sieć magazynów autoryzowanych – punkty skupowe mogły zawierać umowy z ARR na skup zbóż wg cen interwencyjnych.
- skup zbóż w wariantcie zaliczkowym – oferta została skierowana do producentów zbóż dysponującymi jednolitymi partiami minimum 100 ton pszenicy albo żyta oraz odpowiednimi magazynami.
- skup bezpośredni za środki agencji – dotyczył on zakupu na rezerwy państwowe.
- udzielanie przez agencję poręczeń kredytu na skup zbóż²²⁵.

Agencja prowadziła wiele projektów w ramach Wspólnej Polityki Rolnej i mechanizmów krajowych. Były to zadania interwencyjne na rynku rolno-żywnościowym związane z:

- rynkiem zbóż obejmującym interwencyjny zakup i sprzedaż zbóż oraz refundacje wywozowe,

²²² A. Dryszel, *Pierwszy rok działalności Agencji*, „Biuletyn Informacyjny”, 1991, nr 1, s. 12.

²²³ A. Dryszel, *Ramowy program działania Agencji w 1991 r.*, „Biuletyn Informacyjny”, 1991, nr 1, s. 14.

²²⁴ R. Kreft, *Działalność Agencji Rynku Rolnego w 1992 r.*, „Biuletyn Informacyjny”, 1993, nr 2, s. 3.

²²⁵ M. Kozikowski, R. Kreft, *Działania ARR w 1994 r. oraz zamierzenia na 1995 r.*, „Biuletyn Informacyjny”, 1995, nr 1, s. 11.

- rynkiem mięsa obejmującym wieprzowinę (refundacje wywozowe do wieprzowiny; dopłaty do prywatnego przechowywania wieprzowiny) oraz wołowinę i cielęcinę (refundacje wywozowe do wołowiny i cielęciny),
- rynkiem drobiu i jaj obejmującym refundacje wywozowe do drobiu i jaj oraz wsparcie rynku w tym sektorze,
- rynkiem mleka obejmującym mleko surowe (dopłaty do spożycia mleka i przetworów mlecznych w placówkach oświatowych), masło (interwencyjny zakup i sprzedaż masła; refundacje wywozowe; dopłaty do zakupu masła przez instytucje i organizacje niedochodowe; dopłaty do przetwórstwa masła, masła skoncentrowanego i śmietanki, dopłaty do prywatnego przechowywania; wystawianie certyfikatów jakości masła przeznaczonego do wykorzystywania w ramach mechanizmów WPR w innych państwach członkowskich UE), mleko w proszku (interwencyjny zakup i sprzedaż odtłuszczonego mleka w proszku; refundacje wywozowe), sery (dopłaty do prywatnego przechowywania serów i jego wywozu; wydawanie zezwoleń na wykorzystywanie kazeiny i kazeinianów do produkcji sera), a także refundacje do innych wyrobów mleczarskich, kwotowanie produkcji mleka, rejestr podmiotów skupujących mleko oraz administrowanie Funduszem Pomocy Mleczarstwa,
- rynkiem cukru obejmującym interwencyjny zakup i sprzedaż, refundacje wywozowe, dopłaty do wykorzystywania cukru w przemyśle chemicznym, opłaty cukrowe, monitorowanie produkcji oraz opłat na rynku cukru, przetwarzanie cukru przemysłowego, restrukturyzacja przemysłu cukrowniczego, rozliczanie eksportu cukru,
- rynkiem skrobi obejmującym dopłaty i płatności w ramach kwotowania produkcji skrobi ziemniaczanej, refundacje wywozowe, dopłaty do skrobi wykorzystywanej na cele niespożywcze,
- rynkiem tytoniu obejmującym odbiór i przetwórstwo surowca tytoniowego oraz płatności dla producentów,
- rynkiem nasion, miodu, lnu i konopi, suszu paszowego, wina,
- rynkiem owoców i warzyw obejmującym refundacje wywozowe do świeżych owoców i warzyw oraz administrowanie rozdysponowaniem owoców i warzyw nieprzeznaczonych do sprzedaży,
- dostarczaniem nadwyżek żywności najuboższej ludności Unii Europejskiej,
- wsparciem działań promocyjnych i informacyjnych na rynkach wybranych produktów rolnych,
- monitorowaniem rynku biokomponentów i biopaliw ciekłych,
- kontrolą wykorzystywania roślin energetycznych,
- kontrolą wykorzystywania surowców uprawianych na gruntach odłogowanych z przeznaczeniem do wytworzenia produktów nieżywnościowych.

5.3. Działalność ARR OT Wrocław

W początkowym okresie działania Oddział Terenowy ARR we Wrocławiu obejmował województwa: jeleniogórskie, legnickie, wałbrzyskie i wrocławskie. Podobnie jak w przypadku Centrali, pierwsze działania ograniczały się do przeprowadzania analiz rynkowych. Następnie dokonywano interwencji na rynku zboża, mięsa i masła. Na rynku zboża prowadzona była w czterech wariantach:

1. Wariant bezskupowy – zaliczkowy wykup pszenicy i żyta. Zaliczka wynosiła 55% wartości według ceny interwencyjnej. Do końca 1991 r. podpisano 80 umów na wykup 60,2 tys. ton pszenicy i 14,4 tys. ton żyta. Producent musiał rozliczyć się z zaliczki po upływie 6 miesięcy.

2. Skup zboża za pośrednictwem magazynów autoryzowanych – jednostki (głównie gminne spółdzielnie) dzięki umowie podpisanej z ARR korzystały z kredytu preferencyjnego udzielanego przez banki. Podpisano 63 umowy na skup 41 tys. ton pszenicy i 14 tys. ton żyta. Gdyby zboże nie zostało wykorzystane przez 6 miesięcy, miała je wykupić agencja.

3. Umowy-zlecenia na skup zbóż – skierowane zostały do jednostek przetwórstwa paszowego i młynarskiego. Mogły one ubiegać się o kredyt preferencyjny. Podpisano 18 umów na skup 30,6 tys. ton pszenicy i 3,5 tys. ton żyta.

4. Skup żyta za pośrednictwem Polskich Zakładów Zbożowych (PZZ) – jednostki otrzymały środki finansowe i skupiły na rzecz agencji 30,9 tys. ton żyta²²⁶.

ARR udzieliła również 13 poręczeń na uzyskanie kredytu na wykup zbóż. W tym czasie interwencja agencji nie była potrzebna na rynku żywca wieprzowego, dlatego prowadzono skup mięsa przeznaczonego na rezerwy państwowe. Organizatorami zakupu zarówno mięsa, jak i masła były Przedsiębiorstwa Przemysłu Chłodniczego w Legnicy, Wałbrzychu i Wrocławiu²²⁷.

W 1992 r. działania wrocławskiej Agencji koncentrowały się na gromadzeniu zapasów. W związku ze skutkami suszy i ograniczonego stosowania środków plonotwórczych, wzrosło zainteresowanie współpracy z ARR. Początkowo agencja otrzymała oferty od 91 podmiotów gospodarczych na 166 tys. ton zbóż. Jednak ostatecznie zawarto 27 umów na 31 tys. ton zbóż – 22,2 tys. ton pszenicy i 0,4 tys. ton żyta²²⁸. Kontynuowano zakup żywca wieprzowego: w I kwartale 483 ton i 839 ton w II kwartale. Interwencyjny skup był spowodowany niskim stanem pogłowia bydła na terenie Dolnego Śląska i małym zainteresowaniem powiększenia go ze strony hodowców.

²²⁶ M. Rybczyński, *Z działalności Regionalnej Agencji Rynku Rolnego we Wrocławiu*, „Biuletyn Informacyjny”, 1991, nr 1, s. 24.

²²⁷ Tamże, s. 25.

²²⁸ T. Pernal, *Działalność RARR w Olsztynie, Wrocławiu i Warszawie w warunkach rynkowych w 1992 r.*, „Biuletyn Informacyjny”, 1993, nr 4, s. 23.

Skupowane było także masło i miód. Okręgowe spółdzielnie mleczarskie, oprócz jednej działającej w Świdnicy, nie dysponowały nadwyżkami. Z terenu Dolnego Śląska skupionych zostało 0,7 ton, natomiast pozostałe kupione 58 ton pochodziło spoza regionu. ARR nabyła również 43 tony miodu.

Niezbędna okazała się również interwencja na rynku cukru, aby ustabilizować cenę detaliczną. ARR wprowadziła do sprzedaży 1,5 tys. ton cukru – na teren województwa legnickiego i wałbrzyskiego przeznaczono po 200 ton, a jeleniogórskiego i wrocławskiego – 1 tys. ton i 100 ton²²⁹.

W kolejnym roku prace dotyczące rynku zbóż uzupełnione zostały o atestację magazynów. Były to:

1. Skup przez sieć magazynów autoryzowanych – oddział we Wrocławiu podpisał umowy z 51 podmiotami gospodarczymi, przewidującymi skup 42 tys. ton pszenicy i 16,5 tys. ton żyta. Do końca sierpnia 1993 r. skupionych zostało 56% przewidzianej ilości pszenicy i ponad 40% przewidzianej ilości żyta.

2. Zaliczkowanie odroczonej dostaw – przewidziany został dla gospodarstw wysokotowarowych o dużym udziale zbóż w strukturze zasiewów. Agencja zawarła 22 umowy na 16,8 tys. ton pszenicy i żyta.

3. Skup zlecany na zapasy wrocławskiej ARR – podpisane zostały 4 umowy na zakup 12 tys. ton pszenicy i 1 tys. ton żyta.

4. Atestacja magazynów – wystąpiło o nią 30 podmiotów gospodarczych z terenu Dolnego Śląska. W 1993 r. łączna pojemność magazynów atestowanych na tym terenie wynosiła 114 tys. ton.

5. Udzielanie poręczeń kredytu bankowego podmiotom gospodarczym gwarantującym jego zwrot – oddział udzielił 5 poręczeń na wartość 20,2 mld zł. Dzięki temu podmioty gospodarcze mogły skupić 9 tys. ton pszenicy i 3 tys. ton żyta²³⁰.

Wobec wysokiego stanu pogłowia trzody chlewnej i dużych cen zbóż paszowych, które wpłynęły na zwiększenie podaży żywca wieprzowego, oddział od 15.01. do 30.06.1993 r., skupił 4 tys. ton półtuszy wieprzowych. W drugiej połowie 1993 r. sytuacja uległa zmianie i ceny zaczęły gwałtownie rosnąć (z średnio 13 300–14 000 zł/kg do 19 500 zł/kg). Agencja uruchomiła wtedy sprzedaż zgromadzonych półtuszy i w ten sposób wpłynęła na stabilizację cen²³¹.

Wrocławski oddział interweniował również na rynku mleka i miodu. Aby zabezpieczyć minimalne ceny mleka, umowę na skup masła przez ARR na Dolnym Śląsku podpisały Okręgowe Spółdzielnie Mleczarskie w województwach jeleniogórskim, legnickim i wałbrzyskim. Do końca sierpnia skupiono 127 ton masła, na przewidzia-

²²⁹ Tamże, s. 24.

²³⁰ M. Rybczyński, *Informacja o realizowanych działaniach interwencyjnych na tle sytuacji rynkowej na terenie działania RARR we Wrocławiu*, „Biuletyn Informacyjny”, 1993, nr 10, s. 27.

²³¹ Tamże, s. 28.

nych 195 ton²³². Agencja skupowała także miód, aby utrzymać jego produkcję. Przewidziano zakup 44 ton tego towaru.

W ciągu trzech lat działania ARR we Wrocławiu skupiła ponad 305 tys. ton pszenicy i żyta, podpisując 268 umów. Skupiła także 87 ton miodu oraz prawie 254 ton masła, z czego 23% pochodziło spoza Dolnego Śląska. Od początku 1997 r. zakup zbóż od rolników przez przedsiębiorstwa, został znacznie ograniczony ze względu na duże zapasy oraz wzmożony import. ARR OT we Wrocławiu prowadził działania interwencyjne poprzez:

- skup zbóż ze zbiorów w 1997 r. na zapasy operacyjne, 10 podmiotów skupowych zakupiło 31 105 ton zbóż – w tym 28 600 ton pszenicy i 2505 ton żyta,
- zakup zbóż ze zbiorów w 1997 r. w systemie magazynów autoryzowanych, oddział terenowy zawarł 33 umowy na zakup 149 240 ton zbóż,
- pośrednią formę działań – poręczenia spłaty kredytów bankowych, udzielono 5 poręczeń na kwotę 2,5 mln zł,
- dodatkowe działania od 2.09.1997 do 15.10.1997 r. – ARR oddział terenowy Wrocław skupił ze swojego terenu 21 934 ton pszenicy konsumpcyjnej i 400 ton żyta²³³.

W pierwszej połowie 1997 r. oddział zakupił 6109 ton półtuszy. W drugim półroczu poprawiła się opłacalność chowu trzody chlewnej i wzrosły ceny skupu żywca. Dlatego Agencja rozpoczęła sprzedaż zgromadzonych półtuszy wieprzowych. Podobnie sytuacja wyglądała na rynku mleka. W okresie maj–wrzesień OT skupił 230 ton masła, a w zimie prowadził jego sprzedaż²³⁴.

Działania dostosowawcze ARR do wymogów Unii Europejskiej sprowadzały się do realizacji 5 celów:

1. Nowelizacja Ustawy o utworzeniu ARR oraz nowelizacja statutu – wprowadzono zmiany w systemie interwencji, definiując funkcje ARR, zobowiązano agencję do sporządzania rocznych programów interwencji.

2. Wspieranie rozwoju instytucji infrastruktury rynkowej w otoczeniu rolnictwa – agencji wyznaczono zadanie wspierania logistycznie i kapitałowo budowy sieci rynków hurtowych i giełd. W końcu 1997 r. ARR miała udziały w 18 rynkach hurtowych oraz giełdach w Poznaniu, Olsztynie i Lublinie. Inicjowała także powstanie nowoczesnego systemu przechowywania i skupu zbóż (tworzenie sieci magazynów licencjonowanych, wprowadzenie tzw. kwitów składowych).

3. Doskonalenie systemu informacji o podstawowych rynkach rolnych – oprócz korzystania z systemu gromadzenia, przetwarzania i przekazywania informacji, ARR

²³² Tamże.

²³³ J. Abramowicz, T. Pernal, *Działalność interwencyjna Oddziału Terenowego ARR we Wrocławiu*, „Biuletyn Informacyjny”, 1998, nr 8, s. 49.

²³⁴ Tamże, s. 50.

stała się użytkownikiem sieci Internet. Za jej pomocą utrzymuje kontakt z Głównym Urzędem Statystycznym, Ministerstwem Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Bankiem Światowym, giełdami towarowymi itd.

4. Modyfikacja zakresu i form interwencji rynkowej w rolnictwie – powołane zostały zespoły złożone z przedstawicieli Ministerstwa Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej oraz pracowników ARR. Ich zadaniem było poznanie ustawodawstwa unijnego, porównanie go z przepisami polskimi i przygotowanie propozycji nowych rozwiązań.

5. Uczestniczenie w pracach nad wspieraniem poprawy jakości produktów rolnych – działalność ARR przyczyniła się do poprawy jakości produktów rolnych poprzez:

- ustalanie cen interwencyjnych za pszenicę i żyto na podstawie wymagań jakościowych określonych dla ziaren,
- skup interwencyjny, któremu podlega jedynie masło ekstra oraz odtłuszczone mleko w proszku w klasie I,
- wprowadzenie na rynku mięsa systemem klasyfikacji EUROP uwzględniający procentową zawartość mięsa w tuszy²³⁵.

Od 2006 r. oddział terenowy Wrocław zajmował się nielicznymi zadaniami spośród wymienionych. Był to:

- interwencyjny zakup i sprzedaż zbóż,
- kwestie związane z rynkiem mięsa i nasion,
- dopłaty do spożycia mleka i przetworów mlecznych w placówkach oświatowych oraz dopłaty krajowe do spożycia mleka i przetworów mlecznych w szkołach podstawowych,
- kwotowanie produkcji mleka,
- restrukturyzacja przemysłu cukrowniczego,
- dopłaty w ramach kwotowania produkcji skrobi ziemniaczanej oraz płatności dla plantatorów ziemniaków,
- płatności dla producentów surowca tytoniowego.

5.3.1. Interwencyjny zakup i sprzedaż zbóż

Działania interwencyjne miały na celu zagospodarowanie nadwyżek rynkowych oraz ochronę dochodów otrzymywanych z rolnictwa. Aby ustabilizować ceny produktów i nie dopuścić do ich gwałtownego wzrostu, agencja wykorzystywała zgromadzone wcześniej zapasy. Obrót nimi był najlepszym gwarantem stabilnej sytuacji na rynku i utrzymaniem cen minimalnych. Natomiast bezpośrednie zakupy ze środków ARR

²³⁵ A. Grzegorczyk, M. Fedak, *Działania dostosowawcze Agencji Rynku Rolnego do wymogów Unii Europejskiej*, „Biuletyn Informacyjny”, 1998, nr 4, s. 31–35.

związane były z odbudową rezerw. W ciągu 13 lat działań interwencyjnych OT Agencji, zakupił ze środków własnych prawie 575 tys. ton zboża: pszenicy, żyta i kukurydzy (tab. 5.2). Najmniej zboża agencja zgromadziła na początku swojego działania – niecałe 10 tys. ton. Natomiast najwięcej zakupiono w 2001 r. – ponad 180 tys. ton. Jedynym rokiem, w którym nie dokonano żadnych uzupełnień w rezerwach był 2000 r. W tym czasie jednak wyprzedawano zapasy interwencyjne – ponad 90 tys. ton. Była to niemal największa ilość zboża sprzedanego przez oddział terenowy ANR. Jedynie w 2003 r. sprzedano rekordową ilość tego produktu – prawie 180 tys. ton.

Od 2005 r. agencja prowadziła wydawanie pszenicy na pomoc żywnościową. Początkowo OT we Wrocławiu nie brał w niej udziału. Zmieniło się to w 2006 r., kiedy oddział przekazał 716 ton pszenicy w ramach programu „Dostarczanie nadwyżek żywności najuboższej ludności Unii Europejskiej”. Wszystkie jednostki agencji ogółem przekazały 88 tys. ton²³⁶.

Tabela 5.2. Wielkość skupu zbóż ze środków agencji dokonanych przez ARR OT we Wrocławiu w latach 1994–2006 (w tys. ton)

Rok	Zakupione zboża ze środków własnych	Sprzedane zboża z zapasów interwencyjnych
1994	9,9	–
1995	51,5	–
1996	–	10,5
1997	41,6	–
1998	67	31
1999	41,1	89,6
2000	0	90,8
2001	180,6	–
2002	62,2	1,5
2003	–	178,7
2004	6,6	–
2005	63,8	15,8
2006	50,6	88,4
Razem	574,9	506,3

– brak danych

Źródło: Sprawozdania z działalności Agencji Rynku Rolnego w latach 1994–2006, opracowanie własne.

²³⁶ Sprawozdania z działalności Agencji Rynku Rolnego w 2006 r., Wrocław, 2007, s. 19.

Agencja, w takich działaniach interwencyjnych, wykorzystywała w głównej mierze formy pośrednie. Odnosiło się to szczególnie do rynku zbóż, gdzie najważniejszą rolę spełniały autoryzowane magazyny. Miały one za zadanie przechowywać przez określony czas (zazwyczaj 3–4 miesiące) nadwyżki ze zbiorów²³⁷.

Jakość zbóż, podobnie jak innych produktów, musiała spełniać ustalone normy i wymogi. W 1999 r., oprócz ogólnych wskazówek dotyczących czystości czy dojrzałości ziaren, producenci, mogli wybrać jeden z dwóch obowiązujących zakresów jakościowych obejmujących m.in. ilość glutenu, zawartość białka, wilgotność, zanieczyszczenia²³⁸.

W 2004 r. na terenie Dolnego Śląska działały 42 centra interwencyjne dla zbóż. Najwięcej, bo 23, było przeznaczonych dla pszenicy, 12 żyta i 7 kukurydzy²³⁹. Wszystkie trzy zboża sprzedawać lub kupować można było w Bolesławcu, Legnicy, Strzelinie, Środzie Śląskiej, Wrocławiu, Ząbkowicach Śląskich i Świdnicy. Z relacji rolników wynikało, że była to wystarczająca liczba punktów interwencyjnego skupu i sprzedaży.

Od 2004 r. ARR zaczęła zawierać umowy z przedsiębiorcami (tab. 5.3), którzy oferowali stawki za świadczenie usług przechowalniczych zbliżone do następujących kwot:

- 10,20 zł/t – stawka za przyjęcie,
- 6,50 zł/t – stawka za przechowanie,
- 8,60 zł/t – stawka za wydanie.

W ciągu 3 lat oddział terytorialny we Wrocławiu podpisał 9 umów na łączną pojemność pomieszczeń magazynowanych prawie 88 tys. ton. Najwięcej umów zawarto

Tabela 5.3. Umowy zawarte przez oddział terenowy ARR we Wrocławiu z przedsiębiorstwami przechowalniczymi w latach 2004–2006

Rok	Liczba podpisanych umów	Umowna pojemność pomieszczeń magazynowych (tony)
2004	3	12900
2005	4	58000
2006	2	16810

Źródło: *Sprawozdania z działalności Agencji Rynku Rolnego za lata 2005–2006*, opracowanie własne.

²³⁷ K. Gutkowski, *Doświadczenia i perspektywy działalności Agencji Rynku Rolnego*, „Biuletyn Informacyjny”, 1995, nr 11, s. 15.

²³⁸ W. Sochaczewski, *Działania interwencyjne Agencji Rynku Rolnego w 1999 r.*, „Biuletyn Informacyjny”, 1999, nr 7, s. 7.

²³⁹ *Rynek zbóż po nowemu*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2004, nr 10, s. 5.

Tabela 5.4. Zakup zbóż przez oddział terenowy ARR we Wrocławiu z dopłatą do cen skupu dla producentów (w tys. ton)

Rok	Pszenica	Żyto	Razem
2002	59,9	2,3	62,2
2003	495,1	37,0	532,1
Razem	555	39,3	594,3

Źródło: Sprawozdania z działalności Agencji Rynku Rolnego za lata 2002–2003, opracowanie własne.

w 2005 r. – 4 na magazyny o pojemności 58 tys. ton. Natomiast najmniej w 2006 r. – 2 umowy, jednak na pojemność większą niż w 2004 r. (16,8 tys. ton).

W 1997 r. ARR Wrocław dokonała dodatkowego zakupu zboża ze zbiorów na zapasy operacyjne za kredyty bankowe (pszenicy i żyta) 22,3 tys. ton.

Od 2002 r. oddział terenowy we Wrocławiu rozpoczął zakup zbóż z dopłatą do cen dla producentów (tab. 5.4.). Dopłat wyrównawczych udzielano przedsiębiorcom, którzy skupowali zboże ze zbiorów w 2002 r. na podstawie umów zawartych z agencją lub dokonali sprzedaży skupionego zboża w okresie od 1 stycznia do 30 czerwca 2002 r. za pośrednictwem giełdy towarowej.

W pierwszym roku tego działania zakupiono 62,2 tys. ton zbóż, co stanowiło 20,8% zakupu prowadzonego przez wszystkie oddziały agencji na terenie Polski. W 2003 r. w samym wrocławskim oddziale, zakupiono 9 razy więcej pszenicy i żyta.

5.3.2. Tytoń

W 2004 r. ARR uruchomiła płatności dla producentów surowca tytoniowego na podstawie przyjętego przez Polskę systemu uzupełniających krajowych płatności bezpośrednich (CNDP – *Complementary National Direct Payments*). Jednak OT Wrocław do akcji został włączony dopiero rok później – w 2005 r. W ciągu 2 lat złożono do wrocławskiej agencji 1858 wniosków o dopłaty na 3,4 tys. ton tego produktu, na ogólną kwotę 18,1 tys. zł (tab. 5.5). Było to 4% wniosków złożonych we wszystkich jednostkach (Białystok, Bydgoszcz, Gdynia, Kielce, Kraków, Lubin, Olsztyn, Opole i Rzeszów), 5,5% ilości surowca, do którego złożono wniosek oraz 5,2% wypłaconej kwoty.

Największą ilość stanowiła odmiana typu Virginia – w 2005 r. było to 58% ogólnej zbioru. Za ten rodzaj tytoniu stawka płatności wynosiła 6,34 zł/kg, a za pozostałe odmiany sprzedanego surowca tytoniowego – 5,53 zł/kg.

Tabela 5.5. Płatności dla producentów surowca tytoniowego oddziału terytorialnego ARR Wrocław w latach 2005–2006

Rok	Liczba złożonych wniosków	Ilość surowca tytoniowego, do którego wypłacono dopłaty (tony)	Kwota (tys. zł)	Liczba złożonych wniosków w pozostałych jednostkach	Ilość surowca tytoniowego, do którego wypłacono dopłaty w pozostałych jednostkach (tony)	Kwota w pozostałych jednostkach (tys. zł)
2005	979	1666	8331	22437	27388	136938
2006	879	1768	9822	22685	31865	191440
Razem	1858	3434	18153	45122	59253	328378

Źródło: Sprawozdania z działalności Agencji Rynku Rolnego za lata 2005–2006, opracowanie własne.

5.3.3. Cukier

Restrukturyzacja przemysłu cukrowniczego oparta została na rekompensatach finansowych w zamian za wycofanie się z działalności. Działanie to miało na celu ograniczyć produkcję cukru, aby zrównoważyć rynek unijny. W projekcie zawarto następujące zmiany:

- plantatorzy, którzy utracą prawo do dostarczania buraków do producentów oraz podmioty używające specjalistycznych maszyn rolniczych otrzymają 10% całej pomocy restrukturyzacyjnej,
- plantatorzy, po utracie możliwości uprawy i dostawy buraka cukrowego, otrzymają płatność w wysokości 237,50 euro/tonę cukru,
- plantatorzy będą mogli skorzystać z tzw. inicjatywy plantatorskiej²⁴⁰.

5.3.4. Miód

Interwencja ARR na rynku miodu polegała na skupie tego towaru od producentów w okresie nasilonej podaży i jego stopniowej sprzedaży oraz odsprzedaży cukru pszczelarzom z zapasów agencji po niższych cenach niż rynkowe. Ze względu na stosunkowo małą liczbę utrzymywanych na Dolnym Śląsku pasiek, działania te były

²⁴⁰ *Pomoc na osłode*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2007, nr 11, s. 24.

niezwykle ważne²⁴¹. Przez 8 lat obrotu miodem, oddział terenowy we Wrocławiu skupił 80,8 ton, a sprzedał – 55,6 ton (tab. 5.6). Najwięcej skupiono i sprzedano w 1995 r. – odpowiednio 32 i 23 tony. Agencja nie prowadziła skupu i sprzedaży jedynie w 3 latach – 1994, 1997 i 1998.

Tabela 5.6. Obrót miodem przez oddział terenowy ARR we Wrocławiu w latach 1994–2002 (w tonach)

Rok	Skup	Sprzedaż
1995	32	23
1996	0	9,3
1997	0	0
1998	0	0
1999	7,8	3,3
2000	13	3
2001	9	7
2002	19	10
Razem	80,8	55,6

Źródło: *Sprawozdania z działalności Agencji Rynku Rolnego za lata 1994–2002*, opracowanie własne.

5.3.5. Masło

W 1995 r. nastąpiła zwiększona podaż na masło. Z tego powodu zastosowano interwencyjny wykup masła w rejonach, gdzie występowały nadwyżki i spadek cen tego produktu poniżej cen interwencyjnych. Agencja wykupiła łącznie 7079 ton, z czego 1,1% w oddziale terenowym we Wrocławiu, a pozostałe, prawie 99% w pozostałych oddziałach (Katowice, Lublin, Szczecin, Warszawa)²⁴² (tab. 5.7). W 1999 r. udział w skupie masła oddziału terytorialnego we Wrocławiu wynosił 1,5 % zakupów na terenie całego kraju.

W 2001 r. agencja wprowadziła na rynku masła nowy instrument interwencyjny – dopłaty do prywatnego przechowywania. Zakładał on dofinansowanie do składowania 3 tys. ton masła w kwocie 1800 tys. zł²⁴³.

²⁴¹ *Sprawozdanie z działalności Agencji Rynku Rolnego w 1995 r.*, Warszawa, 1996, s. 13.

²⁴² Tamże, s. 9.

²⁴³ *Sprawozdanie z działalności Agencji Rynku Rolnego w 2001 r.*, Warszawa, 2002, s. 30.

Tabela 5.7. Obrót masłem przez oddział terytorialny ARR we Wrocławiu w latach 1995–2002

Rok	Skup (tony)	Średnia cena zakupu zł/kg	Skup ogółem w pozostałych jednostkach (tony)
1995	80	–	6999
1999	63,7	5,60–5,81	4081,8
2000	0	–	–
2001	15	0,85	–
2002	–	–	4145,5

Źródło: *Sprawozdania z działalności Agencji Rynku Rolnego za lata 1995–2002*, opracowanie własne.

5.3.6. Mięso

W okresie od 1999 r. do 2004 r. oddział terenowy ARR skupił prawie 20 tys. ton półtuszy: wieprzowych (82%) i wołowych (18%) (tab. 5.8). Najwięcej zakupiono w 1999 r. Sprzedaż natomiast nasiliła się w 2004 r., szczególnie w okresie styczeń–kwiecień. Było to związane z uwarunkowaniami wynikającymi z przystąpienia Polski do Unii Europejskiej. Polska została zobowiązana do przejścia na gospodarowanie rezerwami w sposób neutralny dla rynku (na zasadzie rotacji ciągłej rezerw) oraz do rozdysponowania wszystkich nadwyżek mięsa wieprzowego. Wszystkie oddziały terenowe ARR założyły w 2004 r., w ramach *Rocznego programu działań interwen-*

Tabela 5.8. Obrót półtuszymi wieprzowymi i wołowymi przez oddział terytorialny ARR w latach 1999–2004 (w tonach)

Rok	Skup	Sprzedaż
1995	7641 (w tym 3628 półtuszy wołowych)	1161
1999	8251	–
2000	–	794
2001	3986	799
2004	–	1054
Razem	19878	2647

– brak danych

Źródło: *Sprawozdania z działalności Agencji Rynku Rolnego za lata 1995–2004*, opracowanie własne.

cyjnych Agencji Rynku Rolnego w 2004r., sprzedaż ok. 15 tys. ton półtuszu²⁴⁴. Ilości, które pozostały, przeznaczono na rynek krajowy. Oferowane były w cenie wywoławczej netto 4,72–5,00 zł/kg. W poprzednich latach ceny półtuszu wahały się w granicach od 2,90 zł/kg (1999 r.) do 4,05 zł/kg (1995 r.)

5.3.7. Ziemniaki

W 2002 r. agencja wprowadziła płatności kompensacyjne dla plantatorów ziemniaków w wysokości 96 zł do 1 tony skrobi zawartej w ziemniakach. Przewidziano na ten cel 19,2 mln zł. Limit dla wrocławskiego oddziału wynosił 16,23 tys. ton na kwotę 1557,98 tys. zł. Zrealizowano z niego płatności na 0,98 tys. ton na kwotę 93,61 tys. zł, co stanowiło 6% wykonania płatności²⁴⁵. Limit płatności w 2004 r. wynosił 17,9 tys. ton na kwotę 1857 tys. zł. Wykonanie limitu wyniosło 57,9% – dopłacono do 38,1 tys. ton na kwotę 3961 tys. zł²⁴⁶.

5.3.8. Susz paszowy

W 2004 r. ARR realizowała dopłaty do produkcji suszu paszowego (tab. 5.9). Rynek ten został dopiero w tym roku uregulowany ustawami. Nałożyły one na Agencję obowiązek zatwierdzania przedsiębiorstw przetwórczych zajmujących się produkcją tego towaru oraz skupem zielonki do suszenia i śrutowania. Do końca kwietnia 2004 r. w rejestrze producentów z całego terenu Polski wpisanych było 11 przedsiębiorców (po akcesji uprawnienia cofnięto dwóm przedsiębiorcom). We Wrocławiu zarejestrowany został 1 przedsiębiorca.

W okresie 1.05–31.12.2004 r. zrealizowano dopłaty w kwocie 286 tys. zł na 1,5 ton produktu, z tego we Wrocławiu było to 11,4 % ogólnej ilości suszu i 11,2 % ogólnych

Tabela 5.9. Realizacja dopłat do produkcji suszu paszowego w okresie 1.05–31.12.2004 r.

Oddziały	Ilość suszu (tony)	Kwota (tys. zł)
Wrocław	175	32
Pozostałe oddziały	1350	254
Razem	1525	286

Źródło: *Sprawozdanie z działalności Agencji Rynku Rolnego z 2004 r.*,
Wrocław, 2005, opracowanie własne.

²⁴⁴ *Sprawozdanie z działalności Agencji Rynku Rolnego w 2004 r.*, Warszawa, 2005, s. 28.

²⁴⁵ *Sprawozdanie z działalności Agencji Rynku Rolnego w 2002 r.*, Warszawa, 2003, s. 71.

²⁴⁶ *Sprawozdanie z działalności Agencji Rynku Rolnego w 2004 r.*, Warszawa, 2005, s. 50.

płatności we wszystkich jednostkach (Bydgoszcz, Kielce, Poznań, Szczecin, Wrocław). Największą kwotę dopłacono w Szczecinie (124 tys. zł na 659 ton suszu). Najmniejszą natomiast w Poznaniu (17 tys. zł ton na 88 ton suszu).

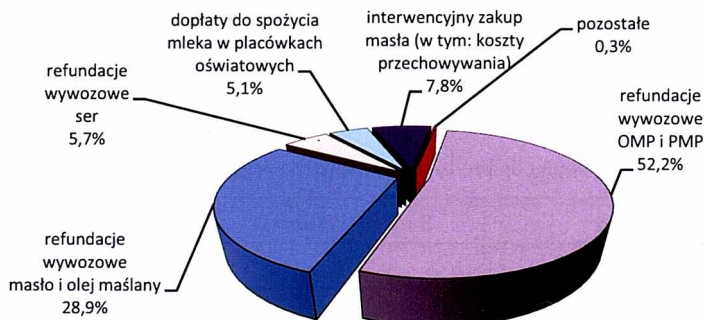
5.3.9. Szklanka mleka

W 2004 r. agencja zaczęła przyznawać dopłaty do mleka i niektórych przetworów mlecznych dla dzieci w placówkach oświatowych. Wszystkie produkty musiały być wyprodukowane w zakładach autoryzowanych przez agencję²⁴⁷.

Na rynku mleka agencja w 2005 r. najwięcej wydatków przeznaczyła na refundacje wywozowe odtłuszczonego mleka w proszku (OMP) i pełnego mleka w proszku (PMP) oraz masła i oleju maślanego (wykres 5.1). Następne w kolejności wydatków znalazły się działania związane z interwencyjnym zakupem masła razem z kosztami jego przechowywania, refundacje wywozowe sera oraz dopłaty do spożycia mleka w placówkach oświatowych.

W 2006 r. najwięcej funduszy ARR przeznaczyła na rynek masła: refundacje wywozowe masła i oleju maślanego oraz interwencyjny zakup masła, który razem z kosztami przechowywania wyniósł prawie 30% wydatków (wykres 5.2). Przeznaczono je również, choć w mniejszym stopniu, na refundacje wywozowe OMP i PMP oraz sera, a także dopłaty do spożycia mleka w placówkach oświatowych.

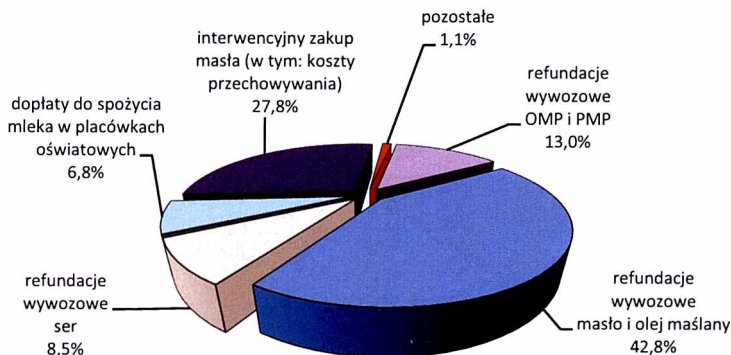
W roku kwotowym 2006/2007 OT ARR skupiły łącznie z terenu całego kraju 897 555 tys. kg mleka (po przeliczeniu na referencyjną zawartość tłuszczu) (wy-

Wykres 5.1. Struktura wydatków interwencyjnych na rynku mleka w 2005 r.

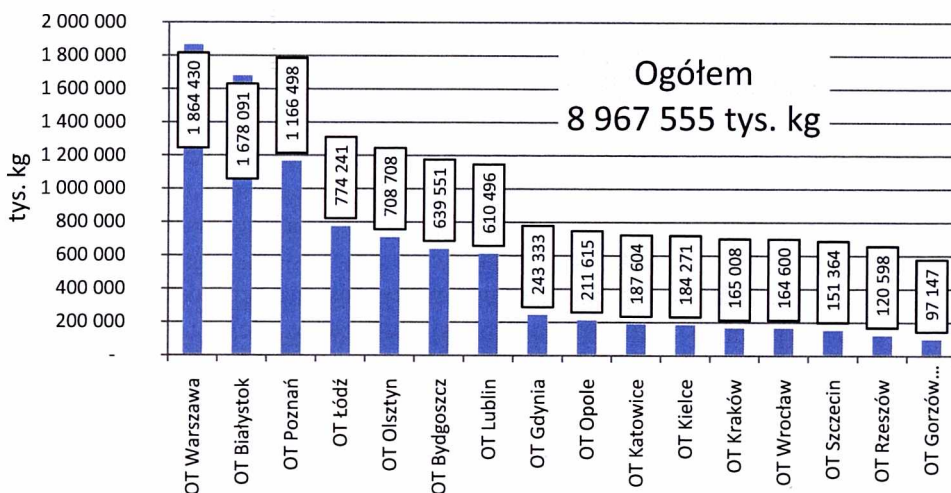
Źródło: *Sprawozdanie z działalności Agencji Rynku Rolnego w 2005 r.*, Warszawa, 2006 s. 45.

²⁴⁷ E. Bodkowski, *Dopłaty do spożycia mleka, przetworów mlecznych w placówkach oświaty – szklanka mleka*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2004, nr 10, s. 7.

Wykres 5.2. Struktura wydatków interwencyjnych na rynku mleka w 2006 r.

Źródło: Sprawozdanie z działalności Agencji Rynku Rolnego w 2006 r., Warszawa, 2007, s. 39.

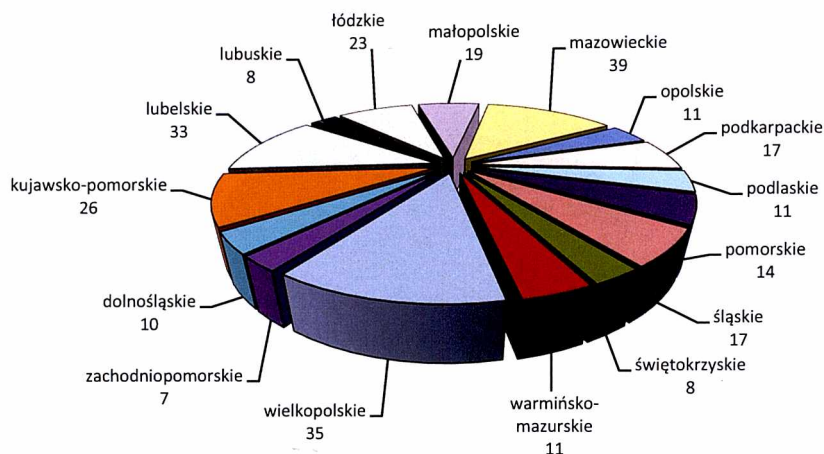

Wykres 5.3. Ilość mleka skupionego od dostawców hurtowych w roku kwotowym 2006/2007

Źródło: Sprawozdanie z działalności Agencji Rynku Rolnego z 2007 r., Warszawa 2008, s. 51.

kres 5.3). Najbardziej aktywne w tej kwestii, spośród 16 jednostek, były oddziały w Warszawie, Białymstoku i Poznaniu. Natomiast najmniej – w Szczecinie, Rzeszowie i Gorzowie Wielkopolskim. Wrocław znalazł się na 13 miejscu (2% łącznej ilości).

W tym okresie do prowadzonego przez agencję rejestru wpisanych zostało 289 podmiotów (wykres 5.4). Najwięcej w województwie mazowieckim (39), wiel-

Wykres 5.2. Liczba podmiotów skupujących mleko zarejestrowanych w poszczególnych województwach w 2006 r.

Źródło: *Sprawozdanie z działania Agencji Rynku Rolnego z 2007 r.*, Warszawa 2008, s. 56

kopolskim (35) i lubelskim (33), a najmniej w lubuskim (8), świętokrzyskim (8) i zachodniopomorskim (7). W dolnośląskim – 10 podmiotów.

W późniejszym okresie, Komisja Europejska ustanowiła nowe zasady dostarczania mleka i przetworów mlecznych dla uczniów. Najważniejsze zmiany to:

1. Rozszerzenie listy produktów mlecznych o nowe produkty (mleko poddane obróbce cieplnej z m.in. czekoladą, zawierające co najmniej 90% mleka i maksymalnie 7% cukru/miodu; smakowe lub niesmakowe fermentowane produkty mleczne z/bez dodatku soku owocowego, zawierające co najmniej 90% mleka i maksymalnie 7% cukru/miodu; smakowe lub niesmakowe fermentowane produkty mleczne z owocami, zawierające co najmniej 80% mleka i maksymalnie 7% cukru/miodu; smakowe lub niesmakowe sery zawierające co najmniej 90% sera);

2. Ustanowienie nowych stawek dopłat:

- 18,15 euro/100 kg dla I kategorii,
- 16,34 euro/kg dla II kategorii,
- 54,45 euro/kg dla III kategorii,
- 138,85 euro/kg dla IV kategorii²⁴⁸.

²⁴⁸ *Mleko, a nawet serek*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2008, nr 8, s. 15.

5.4. Wnioski

Agencja została stworzona, by wzmacniać działania w warunkach szczególnych, zapobiegać zachwianiom rynku oraz utrzymywać równowagę rynkową między podażą a popytem²⁴⁹. Efektem postępowania ARR było niwelowanie negatywnych skutków nadprodukcji poprzez chociażby wspieranie eksportu produktów oraz dzięki gromadzeniu rezerw.

Agencja od początku swojego istnienia podejmowała działania polegające na obrocie inwestycyjnym produktami i półproduktami rolnymi i ich przetworami. Angażowała się również w prace pośrednie: analizy rynku rolnego i żywnościowego, poręczenia kredytowe, a także przygotowywanie dla rządu propozycji organizacyjno-prawnych dotyczących rynku rolnego²⁵⁰. Początkowo, jednym z głównych celów była stabilizacja warunków ekonomicznych na podstawowych rynkach rolno-żywnościowych. Wahania cen podstawowych produktów wynikały ze zmienności klimatu wpływającego na plony, sezonowości w produkcji oraz wahań produkcji zwierzęcej zależnej od poziomu plonów cyklicznych²⁵¹. Z tego powodu podejmowano negocjacje ze związkami zawodowymi rolników dotyczące cen mleka, pszenicy czy żyta, a także współpracowano ze specjalistami z Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Ministerstwa Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej oraz Ministerstwa Rolnictwa USA²⁵². Wynikiem takiej kooperacji były raporty o sytuacji na światowych rynkach zbóż, cukru, warzyw i owoców.

Działania interwencyjne w pierwszym okresie funkcjonowania agencji, koncentrowały się na rynkach zbóż, mięsa i mleka. Na innych rynkach (cukier, ziemniaki, miód, wełna, len) miały raczej charakter marginalny²⁵³. Sytuacja ta zmieniła się nieco w 1995 r., gdy agencja coraz większą uwagę przywiązywała do rynku cukru. Wynikało to z niewystarczającej produkcji wobec przeciętnego zużycia krajowego. Zapasy tego produktu były także niewielkie i przewidywano znaczny wzrost ich cen. W styczniu 1995 r. ceny cukru były o 15,5% wyższe niż w grudniu 1994 r.²⁵⁴. Aby przeciwdziałać dalszemu wzrostowi cen, agencja zaczęła prowadzić interwencyjną sprzedaż cukru. W wielu województwach ARR niejednokrotnie stwarzała producen-

²⁴⁹ E. Gorzelak, *Czy Agencja pomaga rolnictwu?*, „Biuletyn Informacyjny”, 1991, nr 2, s. 4.

²⁵⁰ B. Woźniak, *Przedmiotowy zakres działania Agencji Rynku Rolnego*, „Biuletyn Informacyjny”, 1991, nr 3, s. 5.

²⁵¹ E. Gorzelak, *Miejsce Agencji Rynku Rolnego w polskim interwencjonizmie rolnym*, „Biuletyn Informacyjny”, 1995, nr 1, s. 19.

²⁵² R. Kreft, M. Zadura, *Działalność Agencji Rynku Rolnego w III kwartale 1992 r.*, „Biuletyn Informacyjny”, 1992, nr 11, s. 8.

²⁵³ R. Kreft, *Podstawowe zadania i funkcje Agencji Rynku Rolnego*, „Biuletyn Informacyjny”, 1993, nr 10, s. 17.

²⁵⁴ Z. Adamczyk, *Działalność interwencyjna Agencji Rynku Rolnego w I półroczu 1995 r.*, „Biuletyn Informacyjny”, 1995, nr 9, s. 9.

tom rolnym jedyną możliwość sprzedaży zboża czy też innych produktów, utrzymywała minimalne ceny lub wyhamowywała ich wzrost oraz zapobiegała pogorszeniu się opłacalności produkcji ograniczając nadmierny spadek cen.

W 1997 r. na łamach miesięcznika „Agrobazar” umieszczono ankietę dotyczącą ARR, na którą odpowiedziało ponad 2 tys. rolników. Jednym z ważniejszych pytań było „Czy działania agencji przyczyniają się do ochrony dochodów rolników?”. Pozytywnie odpowiedziało na nie 51% ankietowanych. Rolnicy zapytani również zostali o źródła pozyskiwania wiedzy rolniczej. Najwyżej ocenione zostały programy telewizyjne (95,5%) i Ośrodki Doradztwa Rolniczego (94,7%). Najsłabiej biuletyny informacyjne ARR (28,5%) oraz raporty rynkowe (20,5%)²⁵⁵. Z badań wynika, że w początkowym okresie istnienia agencja nie cieszyła się zbyt wielką popularnością i zaufaniem pośród rolników. Jednak do niewątpliwych jej sukcesów zaliczyć można ułatwianie rolnikom zbytu produktów rolnych, łagodzenie niedoborów niektórych towarów i udział w powstawaniu giełd towarowo-żywnościowych. Aby poprawić jakość funkcjonowania agencji, w 2007 r. uruchomiono kontrole przeprowadzane przez służby techniczne ARR. Miały one zapewnić dostarczanie wiarygodnych danych, które stanowią podstawę podejmowanych decyzji w ramach mechanizmów stosowanych przez Agencję²⁵⁶.

Rosnące oczekiwania wobec działań agencji hamowane były przez niewystarczające środki finansowe, jakimi dysponowała. Dlatego ARR często bywała postrzegana jako instytucja mało skuteczna. W pierwszych latach istnienia Agencji na działalność interwencyjną przeznaczono 40% środków budżetowych, ale w 1997 r. było to niecałe 26%²⁵⁷. Skutkiem tego było ograniczenie z roku na rok interwencyjnych zakupów produktów. Pracę agencji utrudniał także słabo rozwinięty rynek, który był skutkiem małej aktywności gospodarczej producentów rolnych oraz braku rozwiniętej infrastruktury rynkowej.

²⁵⁵ E. Gorzelak, *Jak rolnicy oceniają działalność Agencji Rynku Rolnego?*, „Biuletyn Informacyjny”, 1995, nr 7, s. 22.

²⁵⁶ *Sprawozdanie z działalności Agencji Rynku Rolnego w 2007r.*, Warszawa, 2008, s. 174.

²⁵⁷ *Zadania i funkcje ...*, s. 6.

6. Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa Regionalny Oddział Dolnośląski we Wrocławiu (ARiMR)

6.1. Struktura organizacyjna i zadania ARiMR

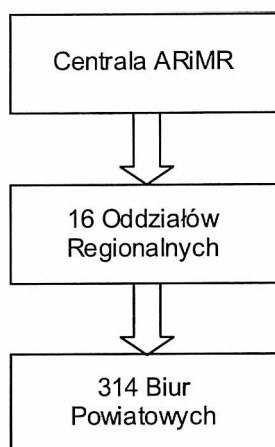
Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa powstała na podstawie art. 3 ust 5 ustawy z dn. 29 grudnia 1993 r. Jej celem było wspieranie rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich. Od 2002 r. zajmowała się głównie wdrażaniem instrumentów współfinansowanych z budżetu Unii Europejskiej. Udzielała także pomocy ze środków krajowych²⁵⁸. Pomoc ta wypłacana była przede wszystkim w ramach Specjalnego Przedakcesyjnego Programu na Rzecz Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich SAPARD²⁵⁹. Działania Agencji miały wpłynąć na zmniejszenie kosztów produkcji i poprawę jej efektywności, lepsze wykorzystanie zasobów pracy, zwiększenie oferty towarowej oraz usługowej, a także ochronę środowiska²⁶⁰. W 2006 r. zadania te zostały uzupełnione o tworzenie bazy surowcowej upraw roślin energetycznych, promocję produktów rolnych i poprawę struktury agrarnej. Pod uwagę wzięto także zbiór, transport i utylizację padłych zwierząt gospodarskich. Agencja zająć się miała również problemem wznowienia produkcji w gospodarstwach lub działach specjalnych produkcji rolnej znajdujących się na obszarach dotkniętych klęskami suszy, gradobicia, powodzi, wymarznienia, huraganu, pożaru albo osuwiskami ziemi²⁶¹.

²⁵⁸ Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, biuletyn informacyjny, Archiwum ARiMR Regionalny Oddział Dolnośląski (AARiMR ROD), Warszawa, 2007, s. 1.

²⁵⁹ Liczby i fakty, „Biuletyn Informacyjny wydawany przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, 2005, nr 1, s. 34.

²⁶⁰ Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie szczegółowych kierunków działań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz sposobów ich realizacji z dn. 22 marca 1994 r., AARiMR ROD, Warszawa 1994, s. 1.

²⁶¹ Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie szczegółowych kierunków działań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz sposobów ich realizacji z dn 26 kwietnia 2007 r., AARiMR ROD, Warszawa, 2007, s. 1

Schemat 6.1. Uproszczony schemat organizacyjny ARiMR

Źródło: AARiMR ROD, opracowanie własne.

Działania i pomoc oferowana przez agencję zostały skierowane do rolników, mieszkańców wsi, przedsiębiorców, a także pracowników sektora rybackiego.

Podstawowym zadaniem ARiMR była pomoc finansowa obejmująca kupno nieruchomości rolnych, budowę, rozbudowę, urządzenie i modernizację gospodarstw rolnych oraz urządzenie dzierżawionych nieruchomości. Zaangażowała się ona również w projekty dotyczące budowy wodociągów i kanalizacji na terenach wiejskich, telefonizacji i gazyfikacji wsi, małej przedsiębiorczości na wsi, zaopatrzenia w energię elektryczną terenów wiejskich, budowę i modernizację dróg gminnych wiejskich i miejsko-wiejskich oraz powiatowych²⁶². Finansowanie przez

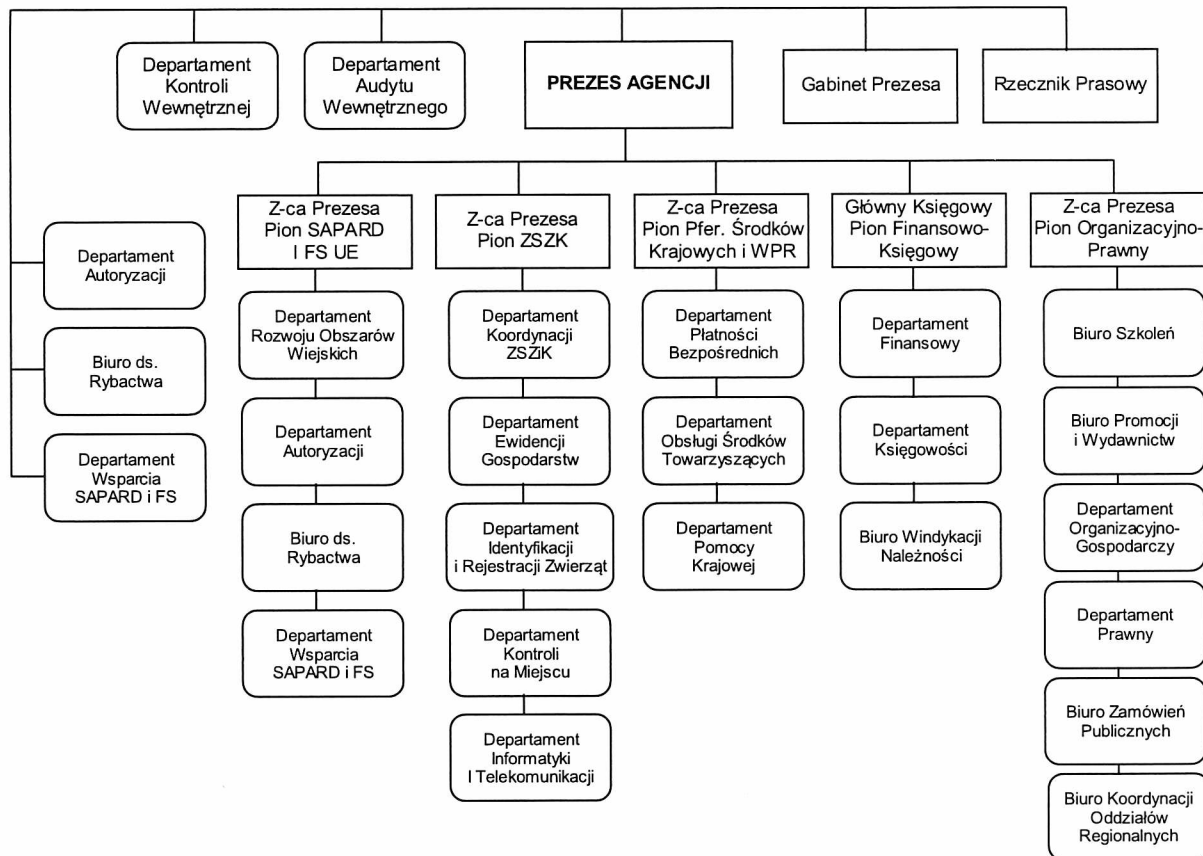
agencję wymienionych przedsięwzięć miało ograniczony charakter. Pomoc nie mogła przekraczać:

- 35% kosztów budowy wodociągów – w województwach, w których procent gospodarstw wiejskich zaopatrywanych w wodę z wodociągów zbiorczych nie przekraczał 70% średniej krajowej,
- 30% kosztów budowy wodociągów – w województwach, w których procent gospodarstw wiejskich zaopatrywanych jest w wodę z wodociągów zbiorczych mieścił się między 70% średniej krajowej a średnią krajową,
- 25% kosztów budowy wodociągów – województwach, w których procent gospodarstw wiejskich zaopatrywanych w wodę z wodociągów zbiorczych był wyższy od średniej krajowej,
- 40% kosztów budowy kanalizacji,
- 25% kosztów telefonizacji²⁶³.

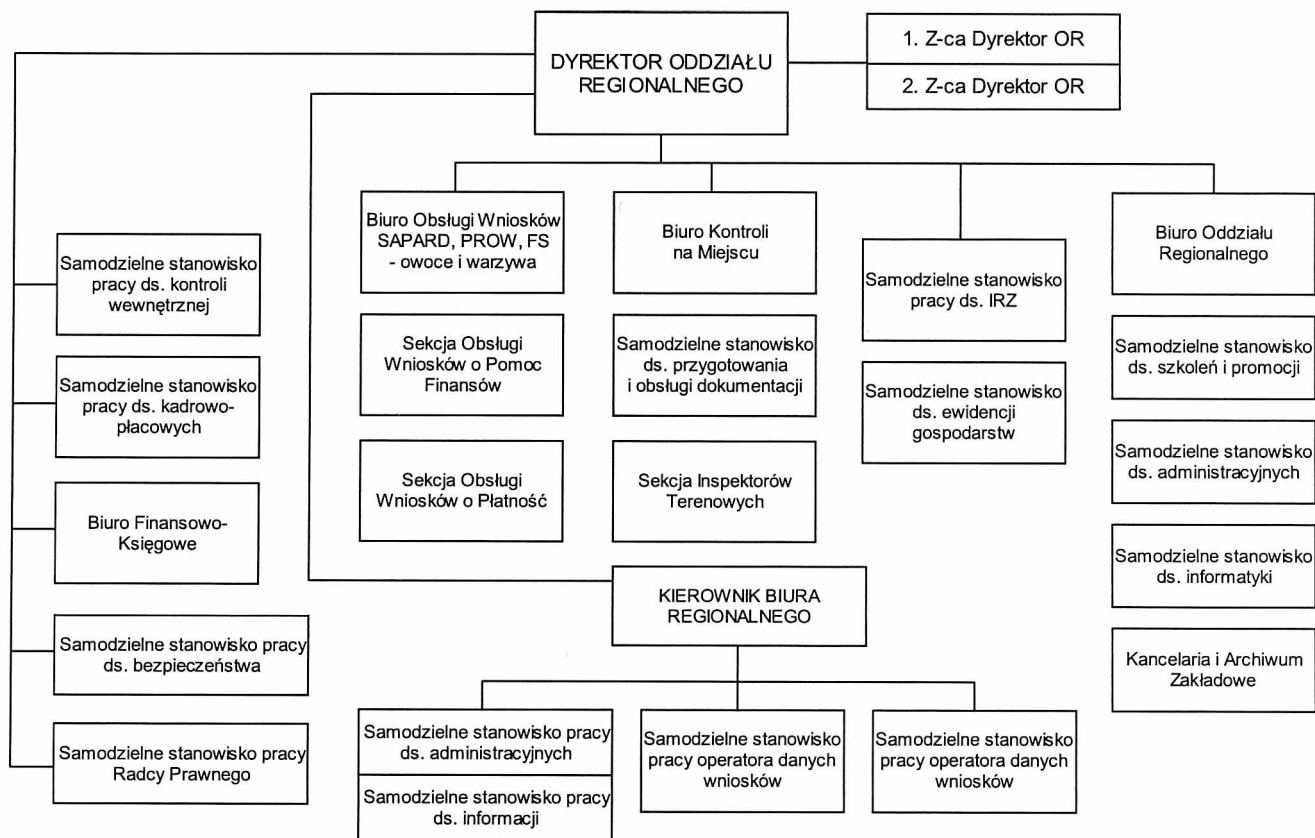
W związku z realizacją zróżnicowanego programu działań, struktura agencji miała wieloszczeblowy charakter. Centrali podlegało 16 Oddziałów Regionalnych i 314 Biur Powiatowych (schemat 6.1).

²⁶² Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie szczegółowych kierunków działań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz sposobów ich realizacji z dn. 30 stycznia 1996 r., AARiMR ROD, Warszawa, 1995, s. 2.

²⁶³ Rozporządzenie Rady Ministrów ..., z dn. 4 kwietnia 1995 r., AARiMR ROD, Warszawa, 1995, s. 4.

Schemat 6.2. Struktura organizacyjna Centrali ARiMR, stan na czerwiec 2005 r.
 Źródło: ARiMR – rok po akcesji, Warszawa, 2005, s. 12.

Schemat 6.3. Struktury organizacyjne Oddziałów Terenowych

Źródło: ARiMR – rok po akcesji, Warszawa, 2005, s. 13.

W momencie powstania agencji w jej skład weszły zespoły: Organizacyjny, Prawny, Kontroli Wewnętrznej, Księgowości, Ekonomiczno-Finansowy, Analiz i Programów, Funduszu Gwarancji Kredytowych oraz Zespół do Spraw Wykorzystania Środków Uzyskanych z Pomocy Zagranicznej²⁶⁴.

Organem opiniodawczo-doradczym prezesa agencji została Rada Agencji, która zajmowała się opiniowaniem projektów rocznych planów finansowych i sprawozdań z działalności²⁶⁵.

W 2000 r., w ramach przygotowań do Programu SAPARD, utworzono 16 Oddziałów Regionalnych Agencji. Siedziby w poszczególnych województwach mieściły się we: Wrocławiu (dolnośląskie), Toruniu (kujawsko-pomorskie), Elizówce k. Lublina (lubelskie), Zielonej Górze (lubuskie), Łodzi (łódzkie), Krakowie (małopolskie), Warszawie (mazowieckie), Opolu (opolskie), Rzeszowie (podkarpackie), Łomży (podlaskie), Gdyni (pomorskie), Częstochowie (śląskie), Kielcach (świętokrzyskie), Poznaniu (wielkopolskie), Szczecinie (zachodniopomorskie) oraz Olsztynie (warmińsko-mazurskie)²⁶⁶.

W województwie dolnośląskim w 2003 r. utworzono 23 biura dla powiatów: boleślawieckiego, dzierzoniowskiego, głogowskiego, górowskiego, jaworskiego, jeleniogórskiego, kamiennogórskiego, kłodzkiego, legnickiego, lubańskiego, lubińskiego, lwóweckiego, milickiego, oleśnickiego, oławskiego, polkowickiego, strzelińskiego, średzkiego, świdnickiego, trzebnickiego, wałbrzyskiego, wołowskiego oraz wrocławskiego.

W skład wrocławskiego oddziału regionalnego weszły cztery biura i pięć sekcji²⁶⁷:

- Biuro Wsparcia Inwestycyjnego z wydziałami ds. wdrożeń i autoryzacji oraz samodzielnymi stanowiskami pracy ds. monitoringu i raportowania programów oraz ds. kancelaryjno-biurowych, a także sekcją ds. Rybactwa,
- Biuro Działań Społecznych i Środowiskowych oraz Płatności Bezpośrednich samodzielnymi stanowiskami pracy ds. Głównego Inspektoratu Sanitarnego oraz Ewidencji Producentów i ds. kancelaryjno-biurowych, Sekcją ds. Windykacji i Wydziałem ds. PROW i Płatności Bezpośrednich,
- Biuro Kontroli na Miejscu, na które złożyło się: samodzielne stanowisko pracy ds. Raportowania UE i ds. kancelaryjno-biurowych, Sekcja ds. Obsługi i Przygotowania Dokumentacji oraz Wydział ds. Kontroli Terenowych,
- Biuro Oddziału Regionalnego złożone z samodzielnych stanowisk pracy ds. administracyjno-organizacyjnych, informatyki i telekomunikacji, zamówień pu-

²⁶⁴ Statut Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa z dn. 8 marca 1994, AARiMR ROD, Warszawa, 1994, s. 1.

²⁶⁵ Statut Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, AARiMR ROD, Warszawa, 2002, s. 1.

²⁶⁶ Statut agencji..., s. 2.

²⁶⁷ Załącznik nr 1 do Wewnętrznego Regulaminu Organizacyjnego Dolnośląskiego Oddziału Regionalnego, AARiMR ROD, Wrocław, 2006, s. 1.

blicznych, kancelarii, nieruchomości, transportu, archiwum, obsługi sekretariatu dyrektora oddziału regionalnego, bezpieczeństwa oraz BHP.,

- Sekcja ds. Identyfikacji i Rejestracji Zwierząt,
- Sekcja ds. Obsługi Prawnej,
- Sekcja Kontroli Wewnętrznej,
- Sekcja Kadr i Szkoleń,
- Sekcja ds. Finansowo-Księgowych.

W ostatnich latach najważniejszymi zadaniami ARiMR ROD była realizacja płatności wynikających z Systemu Jednolitej Płatności Obszarowej, z tytułu cukru, uzupełniającej obszarowej oraz z tytułu Obszarów o Niekorzystnych Warunkach gospodarowania (ONW)²⁶⁸.

Innym zadaniem agencji było prowadzenie szkoleń dla rolników. Dzięki nim mogli oni poznać zasady przyznawania dopłat bezpośrednich i uczyli się wypełniania wniosków²⁶⁹.

6.2. Pomoc finansowa ARiMR ROD przeznaczona dla rolników dolnośląskich w latach 1990–2006

Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej wpłynęło na zwiększenie dotacji przyznawanych rolnikom. Miały one ułatwić podejmowanie inwestycji, wdrażanie nowych systemów zgodnych z prawami unijnymi, upowszechnianie nowych technologii, lepsze gospodarowanie odpadami, poszerzanie asortymentu oferowanych usług i towarów oraz poprawę ich jakości. Dolnośląscy rolnicy skorzystali z dopłat z następujących projektów:

- płatności bezpośrednich do gruntów,
- Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW),
- rent strukturalnych,
- wspierania gospodarstw niskotowarowych,
- wspierania działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania,
- przedsięwzięć rolno-środowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt,
- zalesiania gruntów rolnych,
- wspierania grup producentów rolnych,
- dostosowywania gospodarstw rolnych do standardów Unii Europejskiej,

²⁶⁸ *Zestawienie zrealizowanych płatności bezpośrednich*, Wrocław, 2006, Archiwum Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa Regionalny Oddział Terenowy (AARiMR ROD), s. 1.

²⁶⁹ *Szkolenia o dopłatach*, „Nowy Plon”, 2003, nr 47, s. 3.

- Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004–2006”,
- ułatwiania startu młodym rolnikom,
- wsparcia dla rybołówstwa i przetwórstwa ryb,
- SAPARD.

6.2.1. Płatności bezpośrednio do gruntów

W ramach „Traktatu o akcesji” rolnicy zostali objęci uproszczonym systemem płatności do gruntów rolnych²⁷⁰. Finansowanie miało być proporcjonalne do powierzchni upraw. Do 2006 r. wnioski składane były w biurach powiatowych w 3 kampaniach:

- I – 2004 – 15.04–30.06.2004 r.
- II – 2005 – 15.03–31.05.2005 r.
- III – 2006 – 15.03–15.06.2006 r.

W 2004 r. najwięcej wniosków złożono w województwach mazowieckim, lubelskim i małopolskim (tab. 6.1). Podobna sytuacja nastąpiła w dwóch kolejnych latach. Na terenie województwa dolnośląskiego w 2005 r. złożono o 1879 wniosków więcej niż w 2004 r. Natomiast w 2006 r. – o 961 wniosków mniej niż w roku poprzednim. W 2005 r. ich ogólna liczba wzrosła w stosunku do 2004 r. o 6%. Natomiast zmniejszenie tej liczby w 2006 r. najprawdopodobniej wynikało z faktu, że rolnicy wybierali renty strukturalne. Wiązało się to z przekazywaniem gruntów następcy lub powiększaniem gospodarstwa już istniejącego²⁷¹.

Tabela 6.1. Liczba złożonych wniosków o przyznawanie płatności bezpośrednich do gruntów rolnych w latach 2004–2006

Województwo	2004 r.	2005 r.	2006 r.
Dolnośląskie	61 459	63 338	62 377

Źródło: ARiMR – Trzy..., op. cit., s. 34.

W ciągu trzech lat na Dolnym Śląsku zrealizowano niecałe 183 tys. płatności do gruntów rolnych (tab. 6.2). Stanowiło to niewiele ponad 4% płatności realizowanych na terenie całej Polski (4,3 mln). W 2005 r. liczba ta była większa o 1810 niż w roku poprzednim. Natomiast w stosunku do roku następnego zmniejszyła się o 1129. Najwięcej płatności uzupełniających obejmujących chmiel zrealizowano w 2004 r.

²⁷⁰ Ustawa z 18 grudnia 2003 r. o płatnościach bezpośrednich. Dz. U. z 2004 r. Nr 6, poz. 40.

²⁷¹ ARiMR – Trzy..., op. cit., s. 36.

Tabela 6.2. Liczba i kwoty zrealizowanych płatności do gruntów rolnych w województwie dolnośląskim w latach 2004–2006 (w mln zł)

Rok	Suma zrealizowanych płatności
2004	406,6
2005	421,7
2006	486,6
Razem	1314,9

Źródło: *Liczba i kwoty zrealizowanych płatności do gruntów rolnych w poszczególnych województwach*, AARIMR ROD, Wrocław, 2007, s. 1–7.

Tabela 6.3. Liczba złożonych wniosków o dopłaty oraz zgłoszona w nich powierzchnia plantacji wierzby lub róży bezkolcowej w latach 2005–2006

Województwo	Liczba złożonych wniosków w		Powierzchnia uprawy zgłoszona we wnioskach w ha	
	2005	2006		
Dolnośląskie	58	84	474,61	493,26

Źródło: *ARiMR – Trzy...*, op. cit., s. 40–42.

W przypadku pozostałych roślin ta sytuacja wystąpiła w 2006 r. W latach 2004–2006 na płatności przeznaczono ponad 1 mld zł. Na terenie całego kraju kwota ta równała się ok. 21 mld zł.

Niesprzyjające warunki panujące na niektórych obszarach wiejskich, bieda, bezrobocie czy niekorzystna struktura ziemi, mobilizowały rolników do poszukiwania nowych źródeł dochodu. Jednym z rozwiązań tego problemu, stanowiącym również rozstrzygnięcie kwestii zaopatrzenia gospodarstw w energię ciepłą, była uprawa roślin energetycznych. Jedną z nich była chociażby wierzba krzewiasta, charakteryzująca się szybkim wzrostem, łatwością w dostosowaniu się do warunków glebowych i klimatycznych oraz tanią produkcją²⁷². Od 2005 r. ARiMR realizowała płatności do upraw tych roślin (tab. 6.3). W roku tym, w województwie dolnośląskim, złożono 58 wniosków o dopłaty do plantacji wierzby lub róży bezkolcowej, o 26 mniej niż w roku kolejnym. W obu przypadkach było to najwięcej w skali kraju. Jednocześnie, zgłoszone powierzchnie upraw były mniejsze niż w Wielkopolsce, w województwie podlaskim czy mazowieckim.

Najmniej wniosków złożono w 2005 r. w województwie podlaskim (12), natomiast w 2006 r. – podlaskim i małopolskim (22).

²⁷² E. Bodkowski, *Uprawa wierzby energetycznej*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2003, nr 4, s. 11.

Tabela 6.4. Liczba rolników i kwoty dopłat z tytułu prowadzenia plantacji wierzby lub róży bezkolcowej w latach 2005–2006

Województwo	Liczba rolników, którzy otrzymali dopłatę		Kota wypłacona w zł		Powierzchnia, do której przyznano dopłatę w ha	
	2005	2006	2005	2006	2005	2006
Dolnośląskie	17	50	57861,45	105647	266,25	383,87
Razem wszystkie województwa	209	492	789204,04	1687142	3732,59	6206,72

Źródło: ARiMR – Trzy..., op. cit., s. 41–43.

Tabela 6.5. Liczba złożonych wniosków z tytułu cukru w 2006 r.

Województwo	Liczba złożonych wniosków
Dolnośląskie	3425
Razem we wszystkich województwach	61204

Źródło: ARiMR – Trzy..., op. cit., s. 45.

W 2005 r. na Dolnym Śląsku dopłatę z tytułu prowadzenia plantacji wierzby lub róży bezkolcowej otrzymało 17 rolników, czyli 8% ogólnej liczby (tab. 6.4.). Najwięcej rolników pozytywną decyzję otrzymało w województwach mazowieckim (35) i wielkopolskim (26). Najmniej – w małopolskim i lubelskim. Już w 2006 r. dopłatę dostało o 33 osób więcej, co dało Dolnemu Śląskowi pierwsze miejsce pod tym względem. Również w 2006 r. kwota wypłacona przez ARiMR była niemal dwa razy większa niż w roku poprzednim. Natomiast powierzchnia, do której przyznano dopłatę zwiększyła się o 117,62 ha. W 2005 r. największą powierzchnię uprawy wierzby i róży bezkolcowej odnotowano w województwach wielkopolskim, mazowieckim, podlaskim oraz lubuskim. Średnia powierzchnia uprawy na jedno województwo wynosiła 373 ha. Natomiast w 2006 r. w wielkopolskim, mazowieckim, lubuskim i warmińsko-mazurskim – 450 ha.

W czerwcu 2006 r. rolnicy mieli możliwość uzyskania płatności z tytułu cukru (tab. 6.5). W całej Polsce ubiegało się o nią ponad 61 tys. rolników, a w samym województwie dolnośląskim prawie 3,5 tys. Najmniej zainteresowanych było w lubuskim (261) oraz warmińsko-mazurskim (275). Najwięcej – w lubelskim (14 238), wielkopolskim (10 764), a także kujawsko-pomorskim (10 632). Ze względu na warunki glebowe i klimatyczne były to rejony o największej powierzchni upraw buraków cukrowych.

6.2.2. Udział ARiMR w „Planie Rozwoju Obszarów Wiejskich” (PROW)

PROW obejmował działania zaliczane do II filaru Wspólnej Polityki Rolnej, współfinansowanego z Sekcji Gwarancji Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji w Rolnictwie, a także z budżetu krajowego. Działania podejmowane w ramach projektu służyć miały zdynamizowaniu modernizacji rolnictwa oraz obszarów wiejskich w Polsce. Był on również największym, pod względem liczby beneficjentów i budżetu programem wdrażanym w Unii Europejskiej²⁷³. W PROW wyznaczone zostały dwa strategiczne cele:

I. Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich:

- wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW),
- wspieranie przedsięwzięć rolno-środowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt,
- zalesienie gruntów rolnych,
- dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów Unii Europejskiej.

II. Poprawa konkurencyjności gospodarki rolno-żywnościowej:

- renty strukturalne,
- wspieranie gospodarstw niskotowarowych,
- grupy producentów rolnych²⁷⁴.

Pierwszy z etapów realizacji planu wykonano w latach 2000–2006. Kolejny etap zaplanowano na lata 2007–2013. Warunkiem realizacji PROW z finansowym udziałem Unii Europejskiej było posiadanie przez Polskę akredytowanej agencji płatniczej. Zanim ARiMR uzyskiwała taki status, była badana pod względem m.in. pisemnych procedur wdrożeniowych, zakresu obowiązków dla poszczególnych stanowisk pracy, zatrudnienia pod względem liczby pracowników i ich kwalifikacji oraz systemu informatycznego²⁷⁵.

6.2.3. Renty strukturalne

Renty strukturalne były emeryturami dla rolników, którzy zdecydowali się przekazać swoje grunty następcom albo przeznaczyć je na powiększenie innego gospodarstwa. Wypłacane były małżeństwom prowadzącym wspólne gospodarstwo, rolnikom, których współmałżonek nie zajmował się działalnością rolniczą oraz rolnikom samotnym²⁷⁶. Te comiesięczne świadczenia miały zapewnić dochód osobom, które zrezy-

²⁷³ *Uruchamianie działań PROW 2007–2013*, „Biuletyn Informacyjny”, 2008, nr 5, s. 15.

²⁷⁴ <http://www.minrol.gov.pl/>, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

²⁷⁵ *ARiMR – Trzy...*, op. cit., s. 48.

²⁷⁶ *Renty strukturalne, czyli wcześniejsze emerytury rolnicze*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2004, nr 1, s. 29.

Tabela 6.6. Dane dotyczące wniosków o renty strukturalne w latach 2004–2006

Województwo	Wnioski złożone	Postanowienia	Decyzje o przyznaniu renty	Decyzje o nieprzyznaniu renty
Dolnośląskie	3138	2953	2876	79
Razem we wszystkich województwach	58350	55165	53596	53644

Źródło: *Pismo dotyczące rent strukturalnych wypłacanych w latach 2004–2006*, AARiMR ROD, Wrocław, 2007.

gnowały z działalności rolniczej. Mógł ją otrzymać każdy rolnik, który ukończył 55 lat, lecz nie osiągnął wieku emerytalnego i nie miał ustalonego prawa do emerytury lub renty. Musiał również prowadzić nieprzerwanie działalność rolniczą w gospodarstwie przez co najmniej 10 lat (bezpośrednio poprzedzających złożenie wniosku o rentę strukturalną)²⁷⁷. Program był pierwszym, który miał w znacznym stopniu poprawić strukturę obszarową gospodarstw²⁷⁸.

Przez 3 lata na terenie województwa dolnośląskiego złożono ponad 3 tys. wniosków, z czego rozpatrzonych zostało 94% (tab. 6.6). Decyzję odmowną otrzymało 2,7% rolników. Pozostałe 97,3% uzyskało renty. Wnioski z Dolnego Śląska stanowiły 5,4% wszystkich podań z Polski. Najwięcej złożono w województwie mazowieckim – ponad 10 tys. (18% ogółu). Najmniej – w lubuskim – 600, co stanowiło 1% wniosków z całej Polski

6.2.4. Wspieranie gospodarstw niskotowarowych

Wsparcie udzielane było również gospodarstwom rolnym o niewielkim potencjale ekonomicznym, produkującym towary przede wszystkim na własne potrzeby. Pomoc ta, miała zwiększyć ich możliwości inwestycyjne. Przyznawana była na 5 lat w wysokości 1250 euro rocznie. Uzyskane pieniądze rolnik mógł wykorzystać na przedsięwzięcia dotyczące produkcji rolniczej lub pozarolniczej. Na lata 2004–2006 przewidziano wspieranie gospodarstw niskotowarowych kwotą 293,1 mln euro²⁷⁹.

²⁷⁷ <http://prow.rolnicy.com/renty-strukturalne-2007/nowe-zasady-przyznawania-rent-strukturalnych.html>, Nowe zasady przyznawania rent strukturalnych.

²⁷⁸ J. Kroner, *Rezygnacja z pracy za pieniądze z Brukseli*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2004, nr 9, s. 21.

²⁷⁹ <http://www.arimr.gov.pl/index.php?id=5&id1=2&idpage=1>, Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

W 2005 r. i 2006 r. przeprowadzono dwa nabory wniosków. W pierwszym, zebrano ich prawie 115 tys.²⁸⁰ Natomiast w drugim: ponad 105 tys. Początkowo, najczęściej podań złożono w lubelskim – ponad 20 tys., co stanowiło prawie 18% ogólnej ilości. Pozytywnie rozpatrzono 95%. Najmniej rolników ubiegało się o wsparcie w lubuskim – złożono tylko 916 – 0,8% ogółu, z czego przychyłono się do 85%. W województwie dolnośląskim złożono niewiele ponad 2 tys., czyli 1,7% wszystkich wniosków. Dotacje zostały przyznane 92% gospodarstwom. W drugim naborze zgromadzono o 9200 wniosków mniej. Najwięcej złożono ich w lubelskim – 16%. 92% wniosków zostało rozpatrzonych pozytywnie. Najmniej w lubuskim – 385 wniosków (0,7% z całej Polski). Na Dolnym Śląsku złożono o 732 wniosków mniej niż w roku poprzednim. Finansowanie uzyskało 1150 rolników.

6.2.5. Wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania

Jednym z ważniejszych działań podejmowanych w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich było wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania. Jego celem było zapobieganie wyludnianiu się obszarów wiejskich i zatacaniu ich rolniczego charakteru. Była to pomoc finansowa udzielana gospodarstwom rolnym położonym na terenach, na których produkcja rolnicza była utrudniona ze względu na niekorzystne warunki naturalne. Dopłaty wyrównawcze miały rekompensować wyższe koszty produkcji ponoszone przez te gospodarstwa²⁸¹.

Wyróżniono następujące rodzaje obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania:

- Obszary górskie – takie, gdzie produkcja rolna była utrudniona ze względu na klimat i ukształtowanie terenu. Do obszarów górskich zaliczane były gminy, w których ponad połowa użytków rolnych znajdowała się na wysokości powyżej 500 m n.p.m.
- Obszary nizinne – tereny, gdzie występowały ograniczenia produktywności rolnictwa. Związane było to z niską jakością gleb, niekorzystnymi warunkami klimatycznymi i wodnymi, niesprzyjającą rzeźbą terenu, niskim wskaźnikiem zaludnienia i znacznym udziałem ludności związanej z rolnictwem.
- Obszary ze specyficznymi naturalnymi utrudnieniami – obejmowały gminy i obręby geodezyjne rejonów podgórskich, gdzie co najmniej 50% całkowitej powierzchni znajdowało się powyżej 350 m n.p.m. Musiały również spełniać przynajmniej dwa z podanych kryteriów:

²⁸⁰ ARiMR – Trzy..., op. cit., s. 53.

²⁸¹ E. Bodkowski, *Instrumenty wspierania rolnictwa i obszarów wiejskich*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2004, nr 9, s. 12.

1. Średnia wielkość gospodarstwa wynosi mniej niż 7,5 ha.
2. Występują gleby zagrożone erozją wodną.
3. Zaprzestano prowadzenia działalności rolniczej w co najmniej 25% ogólnej liczby gospodarstw rolnych;
4. Udział trwałych użytków zielonych w strukturze użytków rolnych jest wyższy niż 40%.

O dofinansowanie zgłoszono najwięcej terenu górskiego – aż 72%, najmniej tereny nizinne w strefie I – 2%.

Od 2004 r. systematycznie rosła liczba złożonych wniosków w województwie dolnośląskim (tab. 6.7). W 2005 r. było ich o 2287 więcej niż w roku poprzednim. Natomiast w 2006 r. – o 468 niż w 2005 r. Wnioski dotyczyły użytków rolnych o powierzchni 234,3 tys. w 2004 r., 251,1 tys. w 2005 oraz 256 tys. w 2006 r. Na terenie Polski najwięcej złożono w 2004 r. w województwach mazowieckim (114 tys.), wielkopolskim (71 tys.) oraz łódzkim (65 tys.). Dolny Śląsk pod tym względem znalazł się na 13 miejscu, a w 2005 r. i 2006 r. na 12.

Tabela 6.7. Wsparcie działalności rolniczej na ONW w latach 2004–2006

Województwo	2004		2005		2006	
	liczba wniosków	użytki rolne (ha)	liczba wniosków	użytki rolne (ha)	liczba wniosków	użytki rolne (ha)
Dolnośląskie	18254	234314	20541	251078	21009	255963
Razem	628762	6439309	706365	7057659	720497	7191049

Źródło: *Pismo w sprawie ONW*, AARIMR ROD, Wrocław, 2007, s. 2–7.

W 2005 r. największą liczbę wniosków złożono również w województwie mazowieckim – ponad 131 tys. dotyczących terenów o powierzchni 1,2 mln ha. Najmniejszą ich liczbę agencja otrzymała w województwie opolskim: niewiele ponad 6 tys., co stanowiło niecały 1% wszystkich wniosków. Także w 2006 r. w czołówce znalazły się województwa mazowieckie (134 tys. wniosków na 1,2 mln ha użytków), wielkopolskie (76 tys. wniosków na ponad 925 tys. ha) oraz łódzkie (74 tys. wniosków na ponad 520 tys. ha).

W ciągu trzech lat realizacji płatności z tytułu ONW rolnicy z szesnastu województw otrzymali łącznie ok. 3,7 mld zł (tab. 6.8). W 2004 r. agencja wypłaciła dolnośląskim rolnikom prawie 42 mln zł, w 2005 r. i 2006 r. około 46 mln zł. W 2004 r. najwięcej otrzymali rolnicy z województw mazowieckiego (ok. 209 mln zł), wielkopolskiego (ok. 151 mln zł), podlaskiego (ok. 149 mln zł). W 2005 r. na pierwszych

Tabela 6.8. Płatności realizowane przez ARiMR z ONW w latach 2004–2006 (w mln zł)

Województwo	2004 r.	2005 r.	2006 r.
Dolnośląskie	41,7	45,9	46,4
Razem we wszystkich województwach	1144,7	1267,5	1283,9

Źródło: ARiMR – *Trzy...*, op. cit., s. 55.

miejscach znalazły się województwa mazowieckie (ok. 235 mln zł), podlaskie (ok. 170 mln zł), wielkopolskie (ok. 160 mln zł). Najmniejszą pomoc uzyskało, podobnie jak w roku poprzednim, województwo opolskie (ok. 10 mln zł). W ostatnim roku płatności z tytułu ONW najmniej pieniędzy dostali rolnicy opolscy, a najwięcej – mazowieccy (ok. 236 mln zł), podlascy (ok. 175 mln zł) i z wielkopolski (161 mln zł).

W 2006 r. wprowadzono nowe zasady płatności z tytułu ONW. Do tego czasu zerwanie umowy oznaczało zwrot całości uzyskanych środków, nawet w przypadku kiedy doszło do niego nie z winy dzierżawcy. Zmieniły się także uregulowania związane z powierzchnią gospodarstw. Nie każde zmniejszenie ilości posiadanych gruntów obciążane było zwrotem płatności. Wyjątkami było chociażby przekazanie części gospodarstwa. Jedynie czas, w którym rolnik był zobowiązany do zgłoszenia takiej czynności, został skrócony z 35 dni do 14 dni²⁸².

6.2.6 Przedsięwzięcia rolno-środowiskowe i poprawa dobrostanu zwierząt

Przyjmowanie wniosków agencja rozpoczęła 1 września 2004 r. Na dofinansowanie mogli liczyć rolnicy, których działania przyczynić się miały do promocji produkcji zgodnej z wymogami ochrony środowiska i zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich. Rolnikom zaoferowano siedem pakietów, z których mogli wybrać trzy. Dotyczyły one rolnictwa zrównoważonego i ekologicznego, utrzymania łąk i pastwisk ekstensywnych, ochrony gleb i wód, tworzenia stref buforowych oraz zachowania lokalnych ras zwierząt gospodarskich.

W 2006 r. na terenie całej Polski zgłoszono do płatności bezpośrednich ponad 14 mln ha (tab. 6.9). Na Dolnym Śląsku – prawie 884 tys. ha, co stanowiło 7% ogółu wniosków. Największy areal wyznaczono w województwie mazowieckim (ok. 1,9 mln ha), wielkopolskim (ok. 1,7 mln ha) oraz podlaskim (ok. 1 mln ha). Najmniejszy – w województwie śląskim (ok. 349 tys.). Projekt realizowano najbardziej aktywnie

²⁸² *Mniej kłopotów z ONW*, „Rolnik Dzierżawca”, 2006, nr 4, s. 27.

Tabela 6.9. Realizacja programu rolno-środowiskowego (PRŚ) w 2006 r. (w tys. ha)

Województwo	Powierzchnia zgłoszona do płatności bezpośrednich	Powierzchnia realizacji PRŚ
Dolnośląskie	883,8	64,6
Razem we wszystkich województwach	14243,7	899,8

Źródło: ARiMR – Trzy..., op. cit., s. 58.

w województwach wielkopolskim i zachodniopomorskim. Tam objęto działaniami odpowiednio ponad 100 tys. ha i ponad 131 tys. ha. Na Śląsku projekt wdrażany był na powierzchni najmniejszej – 15 tys. ha.

6.2.7. Zalesianie gruntów rolnych

Aby otrzymać dofinansowanie, producenci rolni musieli być wpisani do ewidencji producentów. Warunkiem było także zobowiązanie się do pielęgnacji obszaru zalesionego przez okres 5 lat oraz zalesiania działek rolnych, na których (do dnia złożenia wniosku) prowadzona była działalność rolnicza²⁸³.

Pomoc finansowa udzielana była do m.in. gruntów ornych i sadów przeznaczonych do zalesiania w planie zagospodarowania przestrzennego oraz terenów będących własnością wnioskodawcy. Wnioski, dotyczące gruntów rolniczych nienależących do skarbu państwa, rolnicy mogli składać w siedzibach agencji od 1 września 2004 r. Łącznie w latach 2004–2006 złożono ponad 10 tys. wniosków, z czego 90% przyznana została pomoc (tab. 6.10). Na Dolnym Śląsku złożono 425, z czego 385 zostało

Tabela 6.10. Realizacja projektu zalesiania gruntów rolnych w latach 2004–2006

Województwo	Wnioski 2004–2006	Wydane postanowienia 2004–2006	Decyzje przyznające pomoc 2004–2006	Powierzchnia zalesiona w ha w latach 2005–2007
Dolnośląskie	425	385	369	2590
Razem we wszystkich województwach	10913	10205	9786	42832

Źródło: ARiMR – Trzy..., op. cit., s. 60.

²⁸³ Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004–2006, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2004, nr 11, s. 8.

zaopiniowanych. Natomiast decyzji o dofinansowaniu zapadło 369. Najwięcej wniosków rolnicy złożyli w województwie mazowieckim (1502), podkarpackim (1561) oraz warmińsko-mazurskim (1228). Najmniej – w opolskim (152), śląskim (211) i zachodniopomorskim (259).

W kolejnej edycji PROW działanie realizowane miało być w dwóch schematach. Pierwszy dotyczył zalesiania gruntów rolnych. Natomiast drugi zalesiania gruntów innych niż rolne (np. niewykorzystywane do produkcji rolniczej użytki rolne albo grunty zadrzewione i zakrzewione). Pomoc udzielana była w trzech wariantach:

1. Wsparcie na zalesianie – jednorazowe wsparcie na koszty zalesiania o ogrodzenia uprawy leśnej zależny m.in. od proporcji gatunków iglastych i liściastych, grodzenie zabezpieczające przed zwierzyną czy ukształtowania terenu.

2. Premia pielęgnacyjna – płacona od ha zalesianych gruntów wypłacana co roku przez 5 lat. Obejmować ona miała koszty prac pielęgnacyjnych.

3. Premię zalesieniową – wypłacana od ha zalesionych gruntów co roku przez 15 lat. Wynikała ona z utraconych dochodów z przekształcenia gruntów rolnych na leśne²⁸⁴.

W zamian za przyznanie płatności, rolnik zobowiązany był m.in. do zalesiania gruntów, pielęgnacji uprawy leśnej przez 5 lat od dnia zalesienia oraz prowadzenia uprawy przez 15 lat od dnia uzyskania pierwszej płatności²⁸⁵.

6.2.8. Dostosowywanie gospodarstw rolnych do standardów Unii Europejskiej

Pomoc skierowana została do rolników chcących uzyskać finanse na wyposażenie gospodarstw w urządzenia do przechowywania nawozów naturalnych (projekt według Schematu 1 programu unijnego), dostosować produkcję mleka do obowiązujących standardów (projekt według Schematu 2 programu unijnego) albo zmodernizować fermę produkującą jaja. Wysokość dofinansowania nie mogła przekroczyć 25 tys. euro rocznie na gospodarstwo. Wnioski przyjmowane były przez agencję od 1 lutego 2005 r. Na Dolnym Śląsku złożono 671 wniosków, natomiast w ramach Schematu 2–53 wnioski (tab. 6.11). Na oba działania przyznano rolnikom łącznie niecałe 222 mln zł. Większe zainteresowanie wzbudził Schemat 1. Na terenie całej Polski złożono ponad 73 tys. wniosków, z czego najwięcej w województwie wielkopolskim (15 173), mazowieckim (13 711) i kujawsko-pomorskim (13 320).

²⁸⁴ *Zalesianie gruntów oraz zalesianie gruntów innych niż rolne*, „Biuletyn informacyjny”, Warszawa, 2008, s. 2.

²⁸⁵ Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007–2013: Działanie 221, 223, Poradnik dla beneficjentów, Warszawa, 2008, s. 2.

Tabela 6.11. Wnioski i kwota pomocy przeznaczone na pomoc gospodarstwom rolnym w latach 2005–2007

Województwo	Schemat 1 –wnioski	Schemat 1 –kwota pomocy [mln zł]	Schemat 2 –wnioski	Schemat 2 –kwota pomocy [mln zł]
Dolnośląskie	671	21,3	53	0,8
Razem we wszystkich województwach	73063	2507,9	7449	125,7

Źródło: ARiMR – Trzy..., op. cit., s. 64.

6.2.9. Wspieranie grup producentów rolnych

Dzięki wspólnym działaniom rolników zrzeszonych w grupy producenckie, ułatwione zostało dostosowanie produkcji do wymogów rynku, przygotowanie do sprzedaży i dostarczanie towarów na rynek. Pomoc udzielana przez agencję przeznaczona była dla 104 grup zarejestrowanych między 1 maja 2004 a 31 grudnia 2006 r. (tab. 6.12) Na Dolnym Śląsku istniało w tym czasie 12 grup. Wydano 11 decyzji przyznających pomoc na ponad 273 tys. zł. Ani jednego wniosku nie złożono w województwach łódzkim i podlaskim. Najwięcej – w Wielkopolsce (23) i województwie kujawsko-pomorskim (20).

Tabela 6.12. Wnioski i zrealizowane płatności w ramach wsparcia grup producenckich w latach 2004–2006

Województwo	Wnioski o pomoc	Zrealizowane płatności [zł]
Dolnośląskie	12	273161
Razem we wszystkich województwach	102	12293642

Źródło: Wnioski i zrealizowane płatności przez ARiMR w latach 2004–2006, Wrocław, 2007, AARiMR ROD Wrocław.

6.3. Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004–2006”.

Pierwszy etap programu wyznaczony został na lata 2004–2006, a realizacja płatności odbywać się miała do końca 2008 r. Jego najważniejszymi celami była poprawa konkurencyjności gospodarki rolno-żywnościowej oraz zrównoważony rozwój obszarów wiejskich (realizowany także poprzez PROW). Aby zyskać większe zainteresowanie, złagodzone zostały wymogi dotyczące wykształcenia i doświadczenia zawodowego. Zamiast dyplomu średniej szkoły rolniczej lub wykształcenia wyższego, które wcześniej było warunkiem koniecznym, rolnikowi wystarczył 3-letni staż pracy w rolnictwie (przy wykształceniu zawodowym rolniczym, wyższym lub średnim innym niż rolniczym) lub 5-letni staż pracy (przy wykształceniu zawodowym nie rolniczym lub podstawowym)²⁸⁶.

Sektorowy Program Operacyjny pt. „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich” finansowane były przez budżet państwa, budżet samorządów regionalnych i lokalnych oraz Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji w Rolnictwie – Sekcja Orientacji (EAGGF), a także inwestorów prywatnych.

W zakresie projektu znalazły się działania mające przyspieszyć rozwój instytucjonalny oraz:

- inwestycje w gospodarstwach rolnych, celem podstawowym była poprawa konkurencyjności gospodarstw poprzez podniesienie jakości produkcji, obniżenie kosztów oraz podnoszenie standardów weterynaryjnych i sanitarnych,
- ułatwianie startu młodym rolnikom,
- przywracanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego naturalną katastrofą lub pożarem; program objął tereny leśne uszkodzone przez huragany (2002 r.) oraz w części południowej i wschodniej (2002–2003 r.), a także powodzi w Bieszczadach (2004 r.),
- różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa; celem działania było wsparcie dodatkowej działalności podejmowanej przez rolników,
- rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem, celem działania było umożliwienie rolnikom dostępu do infrastruktury technicznej oraz poprawa warunków sanitarno-higienicznych²⁸⁷.

²⁸⁶ *Możliwe zmiany w Sektorowym Programie Operacyjnym*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2004, nr 1, s. 7.

²⁸⁷ <http://www.funduszeStrukturalne.gov.pl/>, SPO.

6.3.1. Ułatwianie startu młodym rolnikom

Program skierowany został do osób w wieku od 18 do 40 lat, które po raz pierwszy rozpoczęły działalność rolniczą. Zainteresowani musieli być posiadaczami przynajmniej 1 ha użytków rolnych. Wnioski przyjmowane były od 15 września 2004 r. Najwięcej złożono ich w województwach mazowieckim, wielkopolskim i lubelskim. Na Dolnym Śląsku złożono 839 podań i podpisano 617 umów. Rolnikom przyznano prawie 31 mln zł²⁸⁸.

W kolejnej edycji programu rozłożonego na lata 2007–2013 przewidziano zastrzeżenie warunków przyznawania funduszy. Powierzchnia użytków nie mogła być mniejsza niż średnia w danym województwie i nie większa niż 300 ha. Wnioskodawcy musieli mieć również odpowiednie wykształcenie: rolnicze zasadnicze zawodowe średnie lub wyższe albo odpowiednio długi staż pracy w rolnictwie²⁸⁹.

6.3.2. Wsparcie dla rybołówstwa i przetwórstwa ryb

Poprzez wdrożenie Sektorowego Programu Operacyjnego – Rybołówstwo i przetwórstwo ryb 2004–2006 realizowana była unijna polityka rybacka ustanowiona w 1983 r. Obejmowała ona ochronę zasobów, wprowadzenie zasad rynkowych, finansowanie statków czy urządzeń portowych oraz politykę zewnętrzną (umowy zawierane z państwami nie będącymi członkami UE, w kwestii rybołówstwa).

Realizacja programu pozwoliła na m.in. wycofanie ok. 30–40% statków rybackich, które wymagały renowacji. Równocześnie priorytetami w tym działaniu było: odnowa i renowacja floty rybackiej, budowa nowych statków oraz ochrona i rozwój zasobów wodnych, rybackiej infrastruktury portowej, przetwórstwa i rynku rybnego, a także rybołówstwa śródlądowego²⁹⁰.

Zainteresowani, aby uzyskać refundację części lub całości kosztów (od 40% do 100%), musieli najpierw rozdysonować całą sumę. W ramach projektu na Dolnym Śląsku złożono 36 wniosków dotyczących chowu i hodowli ryb. Więcej podań złożono w województwie wielkopolskim (44), mazowieckim (38), świętokrzyskim i warmińsko-mazurskim (42). Najmniej – w lubuskim (9)²⁹¹.

²⁸⁸ ARiMR – Trzy..., op. cit., s. 79.

²⁸⁹ A. Jaśkiewicz, E. Całka, *PROW 2007–2013 Ułatwianie startu młodym rolnikom*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2008, nr 1, s. 46.

²⁹⁰ *Sektorowy Program Operacyjny Rybołówstwo i przetwórstwo ryb 2004–2006*, „Biuletyn Informacyjny” wydawany przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz Agencję restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, 2004, nr 1–3, s. 12.

²⁹¹ *Pismo w sprawie chowu i hodowli ryb*, AARiMR ROD, Wrocław, 2007.

W kolejnych latach zaistniała obawa, że Polska utraci unijne fundusze przeznaczone na ten projekt, ponieważ wydano tylko ich część (niecałe 60% czyli 600 mln zł)²⁹². Ratunkiem dla agencji okazało się zwiększenie płatności oraz dofinansowanie projektów, które początkowo odrzucono.

Część programów realizowanych w ramach SPO, wdrażanych było przez Fundację Programów Pomocy dla Rolnictwa (FAPA). Powstała ona 17 kwietnia 1992 r. Jej zadaniami było wspieranie działań mających na celu rozwój obszarów wiejskich, rolnictwa, rynków rolnych oraz sektorów związanych z rolnictwem. Pełniła także funkcję wdrożeniowo-doradczą, analityczno-badawczą, popularyzatorską oraz informacyjną. FAPA realizowała przedsięwzięcia, które skierowane były do Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, instytucji okołorolniczych, rolników i przedsiębiorców sektora żywnościowego oraz mieszkańców obszarów wiejskich²⁹³. Do programów tych należały pilotażowy program Leader+, wsparcie doradztwa rolniczego oraz szkolenia dotyczące m.in. ubezpieczeń majątkowych w rolnictwie, alternatywnych kierunków produkcji zwierzęcej i roślinnej, organizacji rynków rolnych i zagadnień ekologicznych.

6.4. Program SAPARD

Realizacja programu SAPARD²⁹⁴ rozpoczęła się w Polsce w lipcu 2002 r. Obejmował on sześć podstawowych działań. Oprócz szkoleń zawodowych i pomocy technicznej, były to:

- poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych,
- inwestycje w gospodarstwach rolnych (w tym restrukturyzacja produkcji mleka, modernizacja gospodarstw specjalizujących się w hodowli zwierząt rzeźnych, zwiększenie różnorodności produkcji gospodarstw rolnych),
- rozwój i poprawa infrastruktury obszarów wiejskich (w tym zaopatrzenie gospodarstw wiejskich w wodę razem z jej uzdatnieniem; odprowadzenie i oczyszczanie ścieków komunalnych; gospodarka odpadami stałymi, drogi gminne i powiatowe na obszarach wiejskich; zaopatrzenie w energię),
- różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich (w tym tworzenie: źródeł dodatkowo dochodu, nowych miejsc pracy oraz publicznej infrastruktury turystycznej na obszarach wiejskich).

²⁹² M. Gwarychowski, *Polska nie musi stracić dotacji na sektor rybny*, „Gazeta Prawna”, 2008, nr 131,

s. 7.

²⁹³ <http://www.fapa.com.pl/>, Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa.

²⁹⁴ Specjalny Przedakcesyjny Program na Rzecz Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich.

6.5. Kredyty

Od początku swojej działalności ARiMR oferowała dopłaty do oprocentowania kredytów. Były to:

- kredyty inwestycyjne związane z zakupem, budową, adaptacją i modernizacją budynków, a także zakupem gruntów rolnych,
- kredyty „klęskowe” zgłaszane w okresie do 2 miesięcy od nastąpienia klęski,
- kredyty obrotowe przeznaczone na cele rolnicze (w 2004 r. udzielano ich po raz ostatni).

Od 1996 r. limity kwot kredytów objętych dopłatami do oprocentowania zostały szczegółowo dopracowane. Nie mogły one przekraczać:

- 80% wartości nakładów inwestycyjnych na gospodarstwo rolne lub nakładów na realizację przedsięwzięć w gospodarstwie (nie więcej niż 4 mln zł);
- 95% wartości nakładów inwestycyjnych na utworzenie lub urządzenie gospodarstwa rolnego w ramach programu osadnictwa rolniczego na gruntach Skarbu Państwa (nie więcej niż 4 mln zł);
- 90% wartości zakupu nieruchomości rolnych przeznaczonych na stworzenie albo powiększenie gospodarstwa rodzinnego (nie więcej niż 4 mln zł);
- 70% nakładów inwestycyjnych – m.in w przetwórstwie rolno-spożywczym nie więcej niż 8 mln w zł, w przetwórstwie mleka, mięsa lub ziemniaków na skrobię – nie więcej niż 16 mln na dostosowanie działalności do wymogów Unii Europejskiej.
- 80% wartości nakładów inwestycyjnych na modernizację, budowę i rozbudowę zakładów prowadzących inną działalność rolną²⁹⁵.

W 2000 r. dopłaty były przeznaczone na zakup:

- nawozów mineralnych, środków ochrony roślin i pasz,
- materiału siewnego zbóż, rzepaku, kukurydzy, lnu, motylkowych grubonasiennych i drobnonasiennych, rzepiku ozimego, gorczycy, traw, buraków cukrowych i pastewnych, sadzeniaków ziemniaka, nasion warzyw oraz materiału szkółkarskiego do nowych nasadzeń i odnowień,
- hodowlanych jałówek, loszek, owiec – maciorek, kózek oraz rozplodników buhajów, knurów, tryków, kozłów i ogierów,
- pszczelich matek użytkowych i reprodukcyjnych,
- paliwa na cele rolnicze.

Agencja stosowała także pomoc w postaci zabezpieczeń spłat kredytów. Polegało to na podjęciu zobowiązania wobec banku i spłaceniu kredytu w przypadku, kiedy nie

²⁹⁵ Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie szczegółowych kierunków działań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz sposobów ich realizacji z dn. 30 stycznia 1996 r., AARiMR ROD, Warszawa, 1996, s. 3–4.

Tabela 6.13. Pomoc dla grup producentów udzielanych przez ARiMR w latach 2004–2006 (w tys. zł)

Rok zawarcia umowy	Grupy, które otrzymały pomoc	Całkowita kwota wypłaconej pomocy	Średnia kwota pomocy dla 1 grupy
2004	58	5 071,3	87,4
2005	49	2 746,8	56,1
2006	44	3 332,6	58,5
Razem	151	11150,7	202

Źródło: ARiMR – *Trzy lata po akcesji*, Warszawa, 2007, s. 23.

zrobi tego kredytobiorca. Były to poręczenia oraz gwarancje spłaty kredytów inwestycyjnych, kłeskowych i studenckich.

Szczególną opieką ARiMR objęła grupy producentów rolnych, którym od 2002 r. udzielane było wsparcie finansowe na zakładanie działalności administracyjnej (tab. 6.13). W 2004 r. na Dolnym Śląsku, pomoc uzyskało 6 grup, w 2005 r. – 5, natomiast w 2006 r. jedynie 4 grupy. W porównaniu do innych województw – wielkopolskiego²⁹⁶ czy łódzkiego²⁹⁷ była to niewielka liczba, jednakże w większości województw liczba grup starających się o wsparcie od 2004 r. malała. Natomiast w skali Polski, przez 3 lata pomoc otrzymało 151 grup – najwięcej, bo 58 w 2004 r. Średnia kwota dla 1 grupy nie przekroczyła 88 tys., a najniższa była w 2005 r. (56,1 tys. zł).

Dzięki takiej pomocy, zrzeszeni rolnicy uzyskali możliwość korzystania z nowoczesnych technik, szkoleń oraz, co najważniejsze, z programów pomocy finansowej krajowej i unijnej. Mogli również korzystać ze wspólnego majątku grup w postaci maszyn rolniczych czy bazy przechowalniczej.

Od 2002 r. do 2004 r. w Polsce obowiązywała ustawa z dn. 8 czerwca 2001 r.,²⁹⁸ na podstawie której zalesiono grunty rolne o łącznej powierzchni prawie 19 400 ha. Pod względem powierzchni najwięcej terenu zalesiono w województwach mazowieckim i wielkopolskim. Dolny Śląsk usytuował się na 6 miejscu. W ciągu trzech lat w tym województwie na zalesienie obszaru 1352,5 ha, wydano prawie 7,6 mln zł. Najmniej zalesiono w województwie małopolskim (223,3), śląskim (386,8) i opolskim (455,6). Większe fundusze na ten cel dostały województwa warmińsko-mazurskie (11 mln zł), wielkopolskie (12,6 mln zł), mazowieckie (15,2 mln zł), a także łódzkie (8,7 mln zł)²⁹⁹.

²⁹⁶ 2004 r. – 7; 2005 r. – 6; 2006 r. – 5.

²⁹⁷ 2004 r. – 8; 2005 r. – 7; 2006 r. – 7.

²⁹⁸ Dz. U. z 2001 r. Nr 73, poz. 764

²⁹⁹ Pismo w sprawie zalesiania gruntów rolnych w latach 2002–2003 oraz kwot wypłacanych przez ARiMR w latach 2004–2007, AARIMR ROD, Wrocław, s. 1–3.

Od 2001 r. ARiMR finansowo pomagało także rolnikom działającym w branży utylizacyjnej. Dopłaty obejmowały zbiórkę, transport, przetwarzanie na mączkę zwłok zwierzęcych bydła, owiec i kóz oraz spalanie mączki wyprodukowanej z tych zwierząt³⁰⁰. Od 2004 r. dopłaty do utylizacji dotyczyły także przeżuwaczy i świń.

6.6. Kontrole ARiMR

Aby wszystkie projekty były wdrażane poprawnie, a finansowanie było przeznaczone na działania opisane we wnioskach, agencja wprowadziła kontrolę terenową (pomiar działek, sprawdzanie stanu pracy) oraz dokumentacji (faktury, biznes plany).

W ramach płatności bezpośrednich weryfikacji podlegała powierzchnia i rodzaj uprawy, przestrzeganie wymagań utrzymania gruntów w dobrej kulturze rolnej. Najwięcej inspekcji dokonano w województwie mazowieckim (14 812), lubelskim (10 515) i małopolskim (10 091) (tab. 6.14). Poziom nieprawidłowości wynosił odpowiednio 11,7%, 4,2% oraz 12,2%. W dolnośląskim przeprowadzono ponad 4,5 tys. kontroli, a poziom ten sięgał prawie 10%. Najmniej kontroli wykonano w lubuskim (1243) i pomorskim (2383), ale niewywiązywanie się z umów było zjawiskiem bardzo częstym – 10,1% i 13,2%. Najwięcej błędów wykazano w zachodniopomorskim – 18,5%.

W skład kontroli PROW 2004–2006 weszły renty strukturalne, zalesianie gruntów rolnych, wspieranie przedsięwzięć rolno-środowiskowych i poprawa dobrostanu zwierząt, a także ONW – wspieranie gospodarowania na obszarach górskich oraz innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania. We wszystkich województwach łącznie przeprowadzono prawie 40 tys. kontroli z zakresu ONW, a średni poziom nieprawidłowości wyniósł 6%. Na Dolnym Śląsku wykonano ponad 1 tys. in-

Tabela 6.14. Kontrole ARiMR w 2006 r.

Rodzaj kontroli	Liczba kontroli	Poziom nieprawidłowości, w %
W ramach płatności bezpośrednich	4651	9,9
PROW	1191	4
U osób przekazujących gospodarstwo	104	0
U osób przejmujących gospodarstwo	115	8

Źródło: Pismo w sprawie przeprowadzonych kontroli AARiMR, ROD, Wrocław, 2007, opracowanie własne.

³⁰⁰ ARiMR – Trzy lata po akcesji, Warszawa, 2007, s. 27.

spekcji. Najmniej przeprowadzono ich w opolskim (150), a najwięcej w mazowieckim (8039). Najwięcej błędów wykryto w warmińsko-mazurskim (27%) i łódzkim (23%). Najczęstszymi nieprawidłowościami był brak odpowiednich urządzeń do odprowadzania ścieków oraz nieprzestrzeganie zwykłej dobrej praktyki rolniczej.

W ramach rent strukturalnych nadzorem objęte zostały gospodarstwa pod względem prowadzenia produkcji rolnej, zwierząt hodowlanych i użytków rolnych. W województwie dolnośląskim przeprowadzono kontrolę w 104 gospodarstwach należących do osób przekazujących. Każde z nich funkcjonowało bez zastrzeżeń. Błędy wykazano jedynie w lubelskim, łódzkim, małopolskim oraz opolskim. Na 1993 skontrolowanych gospodarstw u osób przekazujących, tylko 9 funkcjonowało nieprawidłowo. U rolników przejmujących gospodarstwa w 2006 r., na 2171 kontroli, w prawie 17% wystąpiły nieprawidłowości. Na Dolnym Śląsku było to prawie 8%. Najwięcej błędów wykryto w województwie podkarpackim: na 109 kontroli, wykazano je w 31 gospodarstwach (28,4%). Nie wykryto w opolskim żadnych nieprawidłowości

W ramach Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004–2006” i „Rybołówstwo i przetwórstwo ryb 2004–2006” na terenie województwa dolnośląskiego dokonano 213 kontroli. 59 przeprowadzono podczas obsługi wniosków o dofinansowanie projektów, 123 podczas obsługi wniosków o płatność kontrolując realizację inwestycji. Pozostałych 31 kontroli dokonano przez okres 5 lat od ostatniej płatności ze strony Agencji. Polegały one na sprawdzeniu czy beneficjent wywiązał się ze swoich zobowiązań.

Agencja przeprowadziła również inne kontrole. Były to:

- kontrole rynku owoców i warzyw,
- kontrola produkcji suszu paszowego w zakresie działek rolnych, z których pochodzi zielonka do produkcji suszu: w 2006 r. przeprowadzono 3 kontrole w województwach, zachodniopomorskim, świętokrzyskim oraz dolnośląskim,
- kontrola na miejscu w zakresie dopłat z tytułu prowadzenia plantacji wierzby lub róży bezkońcowej, w 2006 r. przeprowadzono 43 kontrole; najwięcej nieprawidłowości wykryto w powierzchni upraw,
- kontrole na miejscu z tytułu kontroli zawartości THC³⁰¹ w konopiach włóknistych, w 2006 r. wykonano 78 kontroli u 43 rolników, ale nie wykryto żadnych nieprawidłowości,
- kontrole interwencyjne siedzib stad wykonywane w ramach Systemu Identyfikacji i Rejestracji Zwierząt, przedmiotem kontroli było m.in. oznakowanie zwierząt i prowadzenie dokumentacji.

Ogółem przeprowadzono 2043 kontrole, z czego 131 na Dolnym Śląsku.

³⁰¹ Tetrahydrokannabinol jest główną substancją psychoaktywną zawartą w konopiach indyjskich.

6.7. Wnioski

Początkowo agencja miała za zadanie wspierać rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich. Wkrótce cel ten został uszczegółowiony i od 2002 r. zajmowała się ona głównie wdrażaniem instrumentów współfinansowanych z budżetu Unii Europejskiej, a także udzielaniem pomocy ze środków krajowych. ARiMR została wyznaczona do pełnienia roli akredytowanej agencji płatniczej oraz instytucji wdrożeniowej dla środków pochodzących z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej. W ramach tych zadań agencja dokonywała transferów finansowych dla większości działań w ramach Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) i Funduszy Strukturalnych, tj. Sektorowych Programów Operacyjnych „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004–2006” oraz „Rybołówstwo i przetwórstwo ryb 2004–2006”. Zaangażowana była także w pomoc krajową, dopłacając do oprocentowania kredytów bankowych, udzielając gwarancji, poręczeń oraz pożyczek. Właśnie w tych latach agencja podejmowała najwięcej zadań.

W latach 2004–2006 na Dolnym Śląsku uzyskano dopłaty w wysokości 1995 mln zł z czterech programów: dopłaty bezpośrednie i ONW, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja rolnictwa oraz rozwój obszarów wiejskich”, SPO „Rybołówstwo i przetwórstwo ryb” oraz Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich (tab. 6.15). Najwięcej pieniędzy, bo aż 1389 mln zł, pochodziło z pierwszych wymienionych programów.

W 2006 r. ARiMR miała duże trudności w wypłacaniu dopłat bezpośrednich w ustalonym terminie. W województwie dolnośląskim dopłaty dostało jedynie niewiele ponad 5% uprawnionych dzierżawców³⁰². Agencja tłumaczyła tę sytuację rozszerzonym, a co za tym idzie – czasochłonnym, zakresem przeprowadzanych kontroli

Tabela 6.15. Finanse przeznaczone na wieś dolnośląską w latach 2004–2006 (w mln zł)

Nazwa programu	Kwota
Dopłaty bezpośrednie i ONW	1389
SPO „Restrukturyzacja i modernizacja rolnictwa oraz rozwój obszarów wiejskich”	296
SPO „Rybołówstwo i przetwórstwo ryb”	10
Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich.	300
Razem	1995

Źródło: *Pomoc ARiMR dla dolnośląskiego rolnictwa w 2 lata po wstąpieniu do UE*, Wrocław, 2007, s. 10.

³⁰² A. Wrutniak, *Ci z końca kolejki*, „Rolnik Dzierżawca”, 2006, nr 4, s. 26.

związanych z Planem Rozwoju Obszarów Wiejskich i Sektorowym Programem Operacyjnym. Agencji zarzucano także słabą organizację, której skutkiem było wielogodzinne oczekiwanie rolników na to, by złożyć wniosek o dopłaty. Sytuacja taka miała miejsce w przypadku wniosku na dofinansowanie z PROW³⁰³.

Problematyczne okazały się również inne projekty realizowane w kolejnych latach. Jednym z nich była „Modernizacja gospodarstw rolnych”³⁰⁴. Oddziały regionalne agencji rozpoczęły preselekcję wniosków z dużym opóźnieniem. O przyznanie wsparcia z tego tytułu ubiegało się prawie 19 tys. rolników. Jednak agencja podpisała jedynie kilkaset umów na terenie całego państwa³⁰⁵. Wszelkie aplikacje złożone przez rolników zostały zamrożone z powodu braku akredytacji, potwierdzającej, że procedury stosowane przez ARiMR są zgodne z prawem i wymogami unijnymi

W stosunku do lat poprzednich miała wzrastać skala udzielanej przez ARiMR pomocy. Zwiększyła się również liczba dostępnych instrumentów wsparcia. Nowymi zadaniami agencji miało być prowadzenie pomocy finansowej z Europejskich Funduszy Rolnych Gwarancji i na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Funduszu Rybackiego.

Kolejnym projektem miało być „Różnicowanie działalności w kierunku nierolniczej” polegające na dopłatach dla mieszkańców wsi i małych miasteczek (do 5 tys. mieszkańców). Maksymalne dopłaty wynosiły 100 tys. złotych na dodatkowe źródła dochodów – np. sklepy czy firmy transportowe.

Największym problemem agencji był system informatyczny, którego nie można było usprawnić, bo brakowało nakładów pieniężnych. Dwie trzecie środków, które agencja miała w budżecie IT, przeznaczone zostało na utrzymanie już funkcjonujących systemów informatycznych³⁰⁶. Reszta natomiast obejmowała działania niezbędne do uruchomienie Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW). Agencja wydać na to miała 20–30 mln zł.

³⁰³ L. Grała, *Ważne czyny, nie bijatyka*, „Wiś Dolnośląska”, 2008, nr 2, s. 1.

³⁰⁴ M. Leśny, *Kosztowna niekompetencja*, „Rolnik Dzierżawca”, 2008, nr 6, s. 7.

³⁰⁵ A. Wrutniak, *Wnioski odlogowane*, „Rolnik Dzierżawca”, 2008, nr 6, s. 9.

³⁰⁶ Całe wsparcie dla wsi ruszy do końca roku, rozmowa z D. Wojtasikiem, prezesem ARiMR, gazeta-prawna.pl, Artykuł z dnia: 2008.06.03.

7. Agencja Nieruchomości Rolnych Oddział Terenowy we Wrocławiu

7.1. Historia Agencji Nieruchomości Rolnych

Agencja Nieruchomości Rolnych powstała w 1993 r. jako Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa. Zarządzała majątkiem byłych PGR-ów, czyli ziemią, zwierzętami, budynkami, maszynami itp. Została zobowiązana do ich przejęcia w ciągu dwóch lat³⁰⁷. Agencja sprzedawała, wydierżawiała i sama, lub przy pomocy spółek, gospodarowała tym mieniem. Od 1 stycznia 1993 r. miała też obowiązek dostarczać do budżetu środki na spełnienie roszczeń zabużańskich. Była najważniejszą jednostką mającą 85% udziału w państwowym segmencie rynku.

Ustawa z 1991 r. określiła zadania agencji. Było to przede wszystkim:

- restrukturyzacja i prywatyzacja mienia skarbu państwa przeznaczonego na cele rolnicze, umożliwienie racjonalnego wykorzystania potencjału produkcyjnego zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa,
- obrót ziemią należącą do majątku skarbu państwa,
- administrowanie i zabezpieczenie zasobu skarbu państwa,
- inicjowanie prac urządzeniowo-rolnych na gruntach skarbu państwa,
- wspieranie procesu powstawiania na tych gruntach prywatnych gospodarstw rolnych,
- tworzenie i wspieranie struktur gospodarstw rodzinnych³⁰⁸.

W 1993 r. ustawa ta została znowelizowana. Wprowadzono zmiany dotyczące możliwości włączania do zasobu m.in. gruntów leśnych, które nie były wcześniej wydzielone geodezyjnie z nieruchomości PFZ czy PGR. Do innych zmian należało:

- możliwość sprzedaży nieruchomości bezprzetargowo, kiedy w dwóch kolejnych przetargach nie została zakupiona,

³⁰⁷ Po nowelizacji ustawy z dn. 19.10.1991 r., w grudniu 1993 r., czas ten wydłużono do trzech lat.

³⁰⁸ Ustawa z dn. 19.10.1991 r., o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi skarbu państwa.

- w przypadku braku rozstrzygnięcia przetargu – możliwość obniżenia ceny wywoławczej ziemi,
- wprowadzenie dzierżawy z opcją kupna (umowa leasingowa),
- możliwość przeprowadzenia publicznych przetargów ustnych na dzierżawę oraz wydzierżawienia nieruchomości bez przetargu dotychczasowemu dzierżawcy,
- rozłożenie na raty spłaty należności za nieruchomości nierolne,
- złagodzenie warunków zakupu mieszkań, ogródków, garaży oraz budynków gospodarczych,
- odstąpienie od oprocentowania należności rozłożonej na raty³⁰⁹.

Przejmowanego przez agencję mienia nie stanowiły tylko grunty. Były to również typowe dla produkcji rolnej budynki i urządzenia, a także gorzelnie, przetwornie owoców i warzyw, masarnie, mieszalnie pasz, młyny, sklepy, czy tartaki. Ziemię oraz obiekty te wcielono do zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa (WRSP).

Zostały one przeznaczone na:

- sprzedaż majątku w całości lub w części,
- oddanie na czas określony do odpłatnego korzystania (wydzierżawienia) osobom prawnym lub fizycznym oraz administratorowi w celu gospodarowania,
- wniesienie całości lub jego części do spółki,
- przekazanie w zarząd nieruchomości wchodzące w skład zasobu WRSP, także nieodpłatnie: gminom na cele związane z inwestycjami infrastrukturalnymi, Polskiej Akademii Nauk, szkołom wyższym i jednostkom badawczo-rozwojowym na cele służące wykonywaniu ich zadań statutowych, Lasom Państwowym w celu zalesiania, osobom prawnym Kościołów.

W niektórych przypadkach grunty rolne wchodzące w skład zasobu mogły być odłogowane, czyli czasowo wyłączone z produkcji rolnej³¹⁰.

Przy zagospodarowaniu mienia agencja musiała uwzględnić wiele czynników, takich jak:

- stan prawny nieruchomości, w tym roszczenia zgłaszane przez spadkobierców,
- możliwość wydzielenia gospodarstw rolnych, rybackich, szklarniowych albo zakładów przetwórstwa rolno-spożywczego, które mogły stanowić o sprawności ekonomicznej danego terenu,
- zapotrzebowanie na grunty zgłaszane przez rolników, mieszkańców wsi lub pracowników likwidowanych PGR-ów,
- sytuacja na rynku pracy w danym regionie³¹¹.

³⁰⁹ R. Brzezik, *Przekształcenia własnościowe państwowego sektora rolnego*, [w:] *Stowarzyszenie polski z Unią Europejską – Niezbędne procesy dostosowawcze polskiej gospodarki żywnościowej*, Warszawa, 1997, s. 173.

³¹⁰ <http://www.anr.gov.pl/>, Agencja Własności Rolnej.

³¹¹ R. Brzezik, *Przekształcenia...*, op. cit., s. 174.

W połowie lat 90. ubiegłego wieku agencja zakończyła przejmowanie dużych powierzchni z byłych PGR-ów. W latach następnych wcielano do zasobu WRSP już tylko niewielkie obszary – przeważnie leśne i zadrzewione, niewydzielone geodezyjnie oraz sporadycznie inne grunty³¹².

Od 16 lipca 2003 r., wraz z wprowadzeniem w życie ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego³¹³, do końca grudnia 2006 r. agencja zawarła ponad 290 tys. umów, które przenosiły własność nieruchomości rolnych (około 448 tys. ha) na ANR. Największą część stanowiły działki poniżej 1 ha³¹⁴.

Głównymi celami restrukturyzacji nieruchomości rolnych było:

- ograniczenie nieracjonalnej koncentracji gruntów m.in. przez podział przedsiębiorstw,
- uwolnienie części gruntów z przeznaczeniem na powiększenie gospodarstw indywidualnych,
- oddzielenie działalności socjalnej przedsiębiorstw od ich funkcji gospodarczych,
- wyłączenie gruntów potrzebnych do zrealizowania pozarolniczych planów związanych m.in. z budową autostrad, ochroną przyrody i zalesianiem oraz utrzymaniem możliwie dużej liczby miejsc pracy.

Przy realizacji wymienionych założeń agencja wykorzystywała różne formy rozdysponowania mienia. Były nimi m.in. sprzedaż, dzierżawa, administrowanie, a także tworzenie spółek prawa handlowego.

Podmiotami nadrzędnymi w strukturach agencji był Prezes, który kierował agencją i reprezentował ją na zewnątrz oraz Rada Nadzorcza. Pełniła ona stały nadzór we wszystkich dziedzinach działalności agencji.

Od reorganizacji struktur i zmiany nazwy, w skład agencji weszły zespoły Gospodarowania Zasobem, Nadzoru Właścicielskiego, Finansowy, Księgowości, Prawny, Kontroli Wewnętrznej, Audytu Wewnętrznego oraz Organizacyjny (schemat 7.1).

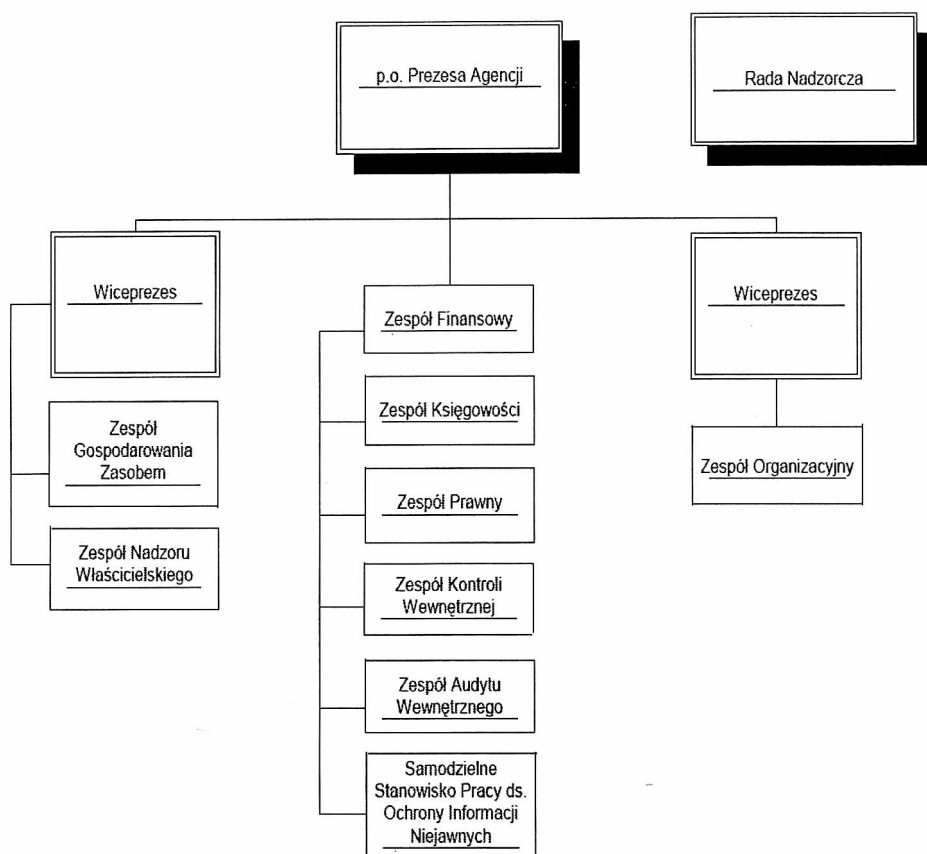
Początkowo struktura agencji składała się z 14 oddziałów terenowych. W 1993 r. utworzono kolejny oddział w Pile. Natomiast w 1999 r., dopasowując się do nowego podziału administracyjnego, liczba oddziałów zmniejszyła się z 15 do 12. Były to placówki w Bydgoszczy, Gorzowie (filia w Zielonej Górze), Gdańsku, Lublinie, Olsztynie (filia w Elblągu), Opolu, Poznaniu (filia w Pile), Rzeszowie, Suwałkach, Szczecinie (filia w Koszalinie), Warszawie (filia w Łodzi), Wrocławiu. Zmiany wprowadzone przez zarządzenie prezesa agencji³¹⁵ objęły także obszar działania oddzia-

³¹² Archiwum Agencji Nieruchomości Rolnych we Wrocławiu (dalej AANRW), Raport z działalności Oddziału Terenowego (dalej OT) Agencji Nieruchomości Rolnych (dalej ANR) we Wrocławiu w 2005 r.

³¹³ Dz. U. Nr 64, poz. 593. Jednym z najważniejszych postanowień ustawy było prawo pierwokupu przysługujące ANR.

³¹⁴ ANR w 2006 r., „Dzierżawca”, 2007, nr 7/8, s. 26.

³¹⁵ Zarządzenie nr 1/99 Prezesa Własności Rolnej Skarbu Państwa z dn. 27.01.1999.

Schemat 7.1. Struktura organizacyjna Agencji Nieruchomości Rolnych

Źródło: www.anr.gov.pl

łów. W kolejnych latach liczbę oddziałów ograniczono do 11 z 5 filiami w Zielonej Górze, Koszalinie, Pile, Suwałkach i Łodzi.

Oddziałami kierowali dyrektorzy, a do ich zadań należało:

- przejmowanie mienia do zasobu,
- ewidencja i gospodarowanie mieniem zasobu będącego w zakresie działania oddziału terenowego,
- prowadzenie sprawozdań z nadzoru właścicielskiego nad mieniem zasobu oraz nad jednostkami gospodarczymi,
- umarzanie, odraczanie i rozkładanie na raty należności agencji,
- udzielania poręczeń i gwarancji kredytowych,
- działanie na rzecz tworzenia miejsc pracy i aktywizacji zawodowej byłych pracowników państwowych przedsiębiorstw gospodarki rolnej i członków ich rodzin

oraz udzielania im pomocy w przezwyciężaniu trudnych sytuacji życiowych, w szczególności przyznania stypendiów ich dzieciom,

- gromadzenie, przechowywanie i obsługa dokumentacji pozostałej po zlikwidowanych państwowych przedsiębiorstwach gospodarki rolnej³¹⁶.

W 2006 r. pojawiły się plany likwidacji agencji w ramach realizacji programu „taniego państwa”. Na jej miejsce miał powstać Bank Ziemi lub Fundusz do Zarządzania Ziemią³¹⁷. Innym projektem tego typu miało być połączenie Agencji Rynku Rolnego z Agencją Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. W 2007 r. dzięki temu pomysłowi budżet państwa miał zaoszczędzić 110 mln zł. Proces miał przebiegać w dwóch etapach. W pierwszym zaplanowano zmniejszenie zatrudnienia w ARR o 20%. Natomiast w drugim – ARiMR przejmować miała stopniowo zadania ARR³¹⁸. Żaden z tych planów nie został zrealizowany.

7.2. Działalność Agencji Nieruchomości Rolnych

7.2.1. Obrót ziemią

Sprzedawane i dzierżawione grunty rolne na terenie województwa dolnośląskiego były głównie gospodarstwami z infrastrukturą: mieszalnikami pasz, suszarniami zbóż, fermami drobiu, gorzelniami i bazami transportu. Do grupy tej należały też tereny zalesione. Innym rodzajem nieruchomości były zespoły zabytkowe – pałace, parki oraz folwarki o różnym stanie zachowania. Były one, podobnie jak gospodarstwa rolne, położone na terenach bardzo urozmaiconych krajobrazowo: górzystych, nizinnych i zalesionych. Równie atrakcyjne pod względem inwestycyjnym były obszary aktywności gospodarczej, zlokalizowane w okolicach autostrady A4 (Zgorzelec, Bolesławiec, Legnica, Wrocław), w rejonie przygranicznym (Bogatynia–Zgorzelec oraz Kotlina Kłodzka), w sąsiedztwie Wrocławia (razem z terenem Bielana) oraz w zasięgu działania Kombinatu Polska Miedź (Legnica, Głogów, Lubin, Polkowice)³¹⁹.

Do końca 2006 r. wrocławski oddział przejął 482,4 tys. ha. Większą część tej liczby, bo aż 81% stanowiły grunty pochodzące z byłych PGR-ów. Pozostałe tereny po-

³¹⁶ www.anr.gov.pl

³¹⁷ K. Naszkowska, *Rząd likwiduje Agencje Nieruchomości Rolnych*, artykuł z dn. 2006.03.10, Wyborcza.pl.

³¹⁸ *Zniknie Agencja Nieruchomości Rolnych*, Gazeta.pl. Artykuł z dn. 14.03.2006.

³¹⁹ <http://www.anr.gov.pl/>, Agencja Własności Rolnej.

chodziły z PFZ (13%) oraz z innych tytułów (6%)³²⁰. Przez 5 ostatnich lat ANR przejmowała ziemię tylko z tego ostatniego źródła.

Najwięcej ziemi agencja sprzedała kolejno w: 2000 r. oraz w 2002 r. Najmniej, bo 336 ha, na początku działalności ANR w 1992 r. i 1993 r. (tab.7.1). Zmniejszenie sprzedaży odnotowano również w latach 1993–1995. Sytuacja ta wiązać się mogła z kryzysem gospodarczym, a także z wysoką nieopłacalnością produkcji rolnej. Poza tym 2003 r. był drugim z rzędu, w którym sytuacja finansowa Agencji pogarszała się. Nałożone na nią zobowiązania przekroczyły jej możliwości finansowe, wpływy zmniejszały się, a wydatki wzrosły³²¹. Również ze względu na brak rozstrzygnięcia w kwestii zabużańskiej, ANR zmuszona była ograniczyć sprzedaż gruntów w formie przetargów do niewielkich obszarowo (kilkuhektarowych) nieruchomości rolnych. W pozostałych latach sprzedawano powyżej 8 tys. ha. Jednakże tylko w 2004 r. i 2005 r. znaleziono nabywców na działki o powierzchni 300 ha i większe. W tej grupie obszarowej sprzedano kolejno 317 ha oraz 838 ha.

W 2005 r. sprzedaż działek zmniejszyła się poniżej 100 ha, a te ponad 100 ha nie znalazły nabywców (tab. 7.2). Wzrósł natomiast popyt na nieruchomości większe obszarowo. Jednym z ważniejszych powodów takiej sytuacji był wzrost liczby wyga-

Tabela 7.1. Sprzedaż i dzierżawa gruntów w latach 1992–2006 przez Agencję Nieruchomości Rolnych oddział terenowy we Wrocławiu

Rok	Sprzedaż w ha	Dzierżawa w ha	Rok	Sprzedaż w ha	Dzierżawa w ha
1992	336	0	2000	16777	11145
1993	721	20954	2001	14794	6396
1994	4106	83322	2002	16020	4094
1995	7467	154324	2003	7523	10176
1996	16756	46366	2004	10300	11197
1997	14868	21437	2005	9512	8346
1998	13699	14870	2006	11263	8734
1999	8275	11707	Razem	152417	413063

Źródło: AANR we Wrocławiu, *Sprawozdania z rocznej działalności agencji Nieruchomości Rolnych Oddział Terenowy we Wrocławiu za lata 1992–2006*.

³²⁰ Są to grunty przejęte od państwowych jednostek organizacyjnych niemających osobowości prawnej, państwowych osób prawnych, w wieczystym użytkowaniu, z mocy ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego, ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników itd.

³²¹ AANR we Wrocławiu, Reasumpcja raportu z działalności Agencji Nieruchomości Rolnych na Zasobie Własności Rolnej Skarbu Państwa w 2003 r.

Tabela 7.2. Grunty sprzedane przez wrocławski oddział terenowy ANR we Wrocławiu z zasobu WRSP w latach 2002–2006, wg grup obszarowych

Rok	Razem	Do 1,00	1,01–9,99	10,00–99,99	100,00–299,99	300,00 i więcej
2002	16020	194	2229	8414	5183	–
2003	7523	143	1738	4067	1575	–
2004	10300	141	1667	7351	824	317
2005	8208	130	1895	5345	–	838
2006	11263	115	1624	7859	1665	–

Źródło: AANR we Wrocławiu, *Grunty sprzedawane z zasobu WRSP, w latach 2002–2006*.

Tabela 7.3. Ceny gruntów sprzedanych z zasobu WRSP przez oddział terenowy we Wrocławiu w latach 2002–2006

Rok	Cena średnio	W tym w grupie obszarowej				
		Do 1,00	1,01–9,99	10,00–99,99	100,00–299,99	300,00 i więcej
2002	3671,5	5413,75	2965,25	3428,5	3801,5*	–
2003	3640,25	5304,75	3696,25	3645,25	3606*	–
2004	4335,25	8065,25	4980,75	4284	3220	4046
2005	5983,75	7767,5	6136,5	5935,5	–	5291,5
2006	6986,5	9674,25	6916	9798	–	–

* Pod uwagę wzięte zostały grunty w grupie obszarowej 100,00 i więcej.

Źródło: AANR we Wrocławiu, *Ceny gruntów sprzedawanych z zasobu WRSP przez oddział we Wrocławiu, opracowanie własne*.

sających albo rozwiązywanych umów dzierżawy (w tym również większych nieruchomości) i ich wykupywanie przez dotychczasowych użytkowników. Natomiast w 2006 r. przeprowadzono 66,3 tys. przetargów, w tym na sprzedaż 57,7 tys.³²². Wynikiem tego było sprzedanie 68,6 tys. ha, w tym 11,3 tys. ha przez oddział terenowy we Wrocławiu.

W latach 2002–2006 ceny gruntów zasobu WRSP, oprócz trzeciej grupy obszarowej, systematycznie rosły (tab. 7.3). Nawet pomimo problemów, z jakimi musiała uporać się agencja w 2003 r., ceny sprzedawanej przez nią ziemi, były tylko nieznacznie niższe. Najtaniej ziemię można było kupić w 2002 r. i 2003 r. Średnia cena wyno-

³²² ANR w 2006..., op. cit., s. 26.

siła wtedy około 3,6 tys. zł. Natomiast w 2006 r. była już ona prawie dwukrotnie większa. Najdroższe działki znajdowały się w pierwszej grupie obszarowej – do 1 ha. W 2002 r. zainteresowani musieli zapłacić 5,4 tys. zł za ha, w 2004 r. – już ponad 8 tys., a w 2006 r. około 9,8 tys. Teren o powierzchni 1,01–9,99 ha, był stosunkowo tańszy. Jednak w ciągu 4 lat jego cena również wzrosła: z prawie 3 tys. w 2002 r. do 7 tys. w 2006 r. Natomiast cena działek znajdujących się w trzeciej grupie obszarowej (10,00–99,99) zwiększyła się trzykrotnie. W dwóch pierwszych latach nie zmieniała się ona drastycznie, ale już w 2004 r. odnotowano skok o 600 zł; w 2005 r., w stosunku do 2003 r., różnica wynosiła ponad 2 tys., a w 2006 r. – aż 6 tys. Cena sprzedawanych w 2004 r. i 2005 r. terenów z czwartej grupy także wzrosła z około 4 tys. do prawie 5,3 tys. zł. Jedynie w przypadku gruntów o powierzchni 100–299,99 ha, ceny z 2004 r. w porównaniu z 2002 r. były niższe. Było to związane z mniejszym zapotrzebowaniem na powiększanie gospodarstw o tak duży areal.

Dzierżawa gruntów, jako dogodny i stosunkowo łatwo dostępny sposób użytkowania ziemi, od początku funkcjonowania agencji, wzbudzała wśród rolników i przedsiębiorców rolnych największe zainteresowanie³²³. W porównaniu do statystyk sprzedaży, liczby dotyczące wielkości dzierżawionej ziemi były o wiele większe. Przyczyną tego była nie tylko wygoda w takim sposobie obrotu gruntem, ale również wygasanie i rozwiązywanie umów czy upływy ich terminów. W konsekwencji, poszczególne działki były ponownie rozdysponowywane. Jedynie w 1992 r. ANR nie wynajęła żadnej działki. Jednak już rok później wydzierżawiono powierzchnię o wielkości około 21 ha. Wyjątkowe pod tym względem były lata: 1995 (154,3 ha), 1996 (46,34 ha), 1997 (21,4). W 2005 r. ANR na podstawie 9,6 tys. umów wydzierżawiła 78,5 tys. ha, z czego prawie 8,1 tys. ha było wydzierżawione przez oddział terenowy we Wrocławiu. Natomiast w 2006 r. agencja z zasobu WRSP wydzierżawiła 80,5 tys. ha na podstawie około 6,6 tys. umów³²⁴. Pod tym względem, wrocławski oddział z wynikiem 8,7 tys. ha, był na czwartym miejscu spośród jednostek organizacyjnych ANR³²⁵.

W latach 2002–2006 oddział terenowy we Wrocławiu wydzierżawił 42,5 tys. ha gruntów (tab. 7.4). Największym zainteresowaniem cieszyły się działki w trzeciej grupie obszarowej obejmującej tereny od 10,00 do 99,99 ha. W latach 2004–2006 za pośrednictwem agencji nie wydzierżawiono ani jednej działki o powierzchni 300,00 ha lub większej. Od 2002 r. powierzchnia gruntów chętniej dzierżawionych rosła. W 2002 r. było to 4,1 tys. ha, w 2003 r. – 10,2 tys. ha, a w 2004 r. – 11,2 tys. ha. Dopiero w 2005 r. nastąpiła tendencja spadkowa. W porównaniu do roku poprzedniego, wydzierżawiono o 2,8 tys. ha mniej.

³²³ Spłata często była rozkładana na raty. Dzięki temu nie trzeba było na początku angażować całego kapitału w nieruchomości i jego część mogła być wykorzystana na niezbędne środki do produkcji rolnej.

³²⁴ ANR w 2006..., s. 27.

³²⁵ AANR we Wrocławiu, Grunty wydzierżawione z zasobu WRSP w 2006 r. w grupach obszarowych.

Tabela 7.4. Powierzchnia gruntów wydzierżawionych w latach 2002–2006 (w ha)

Rok	Razem	Do 1,00	1,01–9,99	10,00–99,99	100,00–299,99	300,00 i więcej
2002	4094	223	1071	2454	346*	–
2003	10174	224	1533	5655	2762*	–
2004	11197	207	1721	7899	1370	–
2005	8346	317	817	5601	1611	–
2006	8734	48	764	5207	2041	674

* Pod uwagę wzięte zostały grunty w grupie obszarowej 100,00 i więcej ha.

Źródło: AANR we Wrocławiu, Grunty wydzierżawione z zasobu WRSP w 2006 r. wg grup obszarowych.

W 2002 r. i 2003 r. średni czynsz za wydzierżawione grunty wynosił 2,4 dt pszenicy/ha (tab. 7.5.). Jednak w 2006 r. był on już prawie trzykrotnie wyższy. W pierwszych dwóch grupach obszarowych wzrastał on systematycznie od 2002 r. do 2005 r. Dopiero w 2006 r. zmniejszył się średnio do 4,4 dt pszenicy/ha. W przypadku gruntów o powierzchni 10–99,99 ha wzrost odnotowano we wszystkich wymienionych latach. Natomiast w czwartej grupie obszarowej najwyższa cena za dzierżawę była w 2006 r. Za hektar zainteresowani rolnicy płacili 11,3 dt pszenicy/ha. W porównaniu do 2002 r. cena wzrosła ponadpięciokrotnie. Najmniej kosztowały działki o powierzchni większej niż 300 ha. Średnia cen z całego roku wynosiła 1 dt pszenicy/ha.

Pod koniec 2006 r. jednostki ANR w Warszawie, Bydgoszczy, Gdańsku, Gorzowie, Lublinie, Olsztynie, Opolu, Poznaniu, Rzeszowie, Szczecinie i Wrocławiu miały 386,2 tys. ha do rozdysponowania. 15% tej liczby stanowiły urwiska, skarpy czy tereny podmokłe, a więc grunty nienadające się do zagospodarowania. Wrocław-

Tabela 7.5. Czynsz za grunty wydzierżawione z zasobu WRSP przez oddział terenowy we Wrocławiu Agencji Nieruchomości Rolnych wg grup obszarowych (w dt pszenicy/ha)

Rok	Razem	Do 1,00	1,01–9,99	10,00–99,99	100,00–299,99	300,00 i więcej
2002	2,4	1,2	1,8	2,4	2,1	–
2003	2,4	2,0	2,8	2,6	2,2	–
2004	4,7	2,9	3,8	4,3	4,8	–
2005	6,3	6,6	6,5	6,8	3,3	–
2006	7,1	3,8	5,0	7,9	11,3	1,0

* Pod uwagę wzięte zostały grunty w grupie obszarowej 100,00 i więcej.

Źródło: AANR we Wrocławiu, Czynsz za grunty wydzierżawione z zasobu WRSP przez Oddział Terenowy we Wrocławiu Agencji Nieruchomości Rolnych.

skiemu oddziałowi pozostało 40 tys. ha. Więcej ziemi miały oddziały w Szczecinie (72,4 tys. ha), Olsztynie (67,4 tys. ha) i Gorzowie (42,1 tys. ha). Oddział we Wrocławiu na cele rolnicze przeznaczył 14,3 tys. ha. 13,7 tys. ha zaplanowano pod zalesienie (11,5 tys. ha), pod budownictwo i działalność usługową (1,2 tys. ha), a także rekreację czy ochronę środowiska (1 tys. ha). Funkcjonowanie agencji oraz zadania przez nią wykonywane zostały uwarunkowane przez sytuację polityczną i, w głównej mierze, zachodzące na rynku rolnym przemiany. Najważniejsze z nich dokonały się w okresie wejścia Polski do Unii Europejskiej oraz w ostatnich latach. Jednym z osiągnięć agencji było rozwiązanie problemu zadłużenia przejętego wraz z majątkiem. Pojawiła się również nadwyżka bieżących wpływów nad wydatkami. Stworzyła ona możliwość wzmożenia aktywności w sferze działalności socjalnej oraz aktywizującej środowiska byłych pracowników PGR³²⁶. Agencja podjęła działania na rzecz m.in.:

- utrzymania lub tworzenia nowych miejsc pracy,
- udzielania pomocy dzieciom i młodzieży z rodzin byłych pracowników PGR w dostępie do kształcenia i w sprawach socjalnych,
- prowadzenia prac urządzeniowo-rolnych na gruntach Skarbu Państwa,
- organizacji programu osadnictwa rolniczego na gruntach Skarbu Państwa³²⁷.

W ostatnich latach pojawiły się realne plany likwidacji ANR. Jej kompetencje miały przejąć samorządy wojewódzkie i tzw. Bank Ziemi. Innym pomysłem było połączenie ANR i ARiMR w jedną instytucję mającą być unijną jednostką płatniczą³²⁸. Głównym zarzutem stawianym agencji była jej nierentowność. Jednak bardzo szybko obalono go, przedstawiając statystyki i wyniki działalności. Stosując się do ustaw określonych przez Sejm, ANR do końca 2004 r. sprzedała 1478,5 tys. ha państwowych gruntów, a ponad 300 tys. ha przekazano nieodpłatnie podmiotom, takim jak: samorządy terytorialne, lasy państwowe czy kościelnym osobom prawnym³²⁹. Do końca 2005 r. w zasobach WRSP pozostało ponad 2,9 mln ha, z czego 2/3 znajdowało się w dzierżawie³³⁰. Agencja spłaciła również sięgające 2 mld zł długi Państwowych Gruntów Rolnych, a wszelkie nadwyżki przekazywała do budżetu Państwa lub wskazywanych instytucji (około 2,2 mld zł w latach 1993–2005)³³¹.

Również Najwyższa Izba Kontroli, odnosząc się do wykonania planu finansowego agencji w 2003 r. i 2006 r. pozytywnie oceniła jego wykonanie. Niewielkie uchybienia

³²⁶ <http://www.anr.gov.pl/>, Agencja Własności Rolnej.

³²⁷ <http://www.anr.gov.pl/>, Agencja Własności Rolnej.

³²⁸ A. Wrutniak, *Agencja do odstrzału*, „Dzierżawca”, 2005, nr 12, s. 7.

³²⁹ E. Szot, *Duży błąd*, „Dzierżawca”, 2005, nr 12, s. 9.

³³⁰ Tamże, s. 10.

³³¹ Tamże.

dotyczyły jedynie 0,02% wydatków w 2003 r.³³². Natomiast w 2006 r. były to m.in. kwestie związane z niższym niż planowane przychodami agencji (o 7,4%) czy niższymi kosztami zagospodarowania mienia z zasobu WRSP (o 7,7%)³³³.

ANR oddział we Wrocławiu od rozpoczęcia swojej działalności tylko w ciągu trzech lat odnotowała gorsze wyniki w realizowanych zadaniach. Było to widoczne głównie w ilości sprzedanej ziemi, oraz w mniejszym stopniu – w dzierżawie. Pierwszym był 1999 r. – sprzedaż gruntów spadła o prawie 5 tys. ha, a powierzchnia wydzierżawionej ziemi o 3 tys. ha w porównaniu z rokiem poprzednim. Także w 2003 r. wrocławski oddział terenowy sprzedał mniej ziemi niż w 2002 r. (o 8,5 tys. ha). Jednak o ponad 6 tys. ha wzrosła powierzchnia wydzierżawionej ziemi. Spadek odnotowano również w 2005 r. Zmniejszyła się zarówno ilość sprzedanych, jak i wydzierżawionych gruntów. Tych pierwszych o prawie 1 tys., a drugich o około 3 tys. Pomimo przeszkód wynikających m.in. z braku zainteresowania potencjalnych nabywców czy wewnętrznymi problemami agencji, w każdym kolejnym po 1999, 2003 czy 2005 r. sprzedaż i dzierżawa zauważalnie rosły, a 2006 r. pod względem sprzedaży był jednym z lepszych.

Od 2002 r. wzrosły również prawie trzykrotnie ceny gruntów sprzedawanych z zasobu WRSP przez wrocławski oddział terenowy. Za 1 ha w 2002 r. trzeba było zapłacić średnio od 3,4 tys. zł do 4 tys. zł, a cztery lata później od 8 tys. zł do prawie 10 tys. zł. Natomiast w przypadku gruntów dzierżawionych nie odnotowano systematycznego wzrostu cen. Podlegały one dużo większym wahaniom, niż ceny sprzedaży. Najbardziej stabilnym pod tym względem był 2004 r. Ceny utrzymywały się w granicach od 4,1 do 5,3 dt pszenicy/ha. W 2006 r. było to 5–8,9 dt pszenicy/ha. W porównaniu do 2002 r. wzrosły o średnio od 3,7 do 5,9 dt pszenicy/ha.

7.2.2. Obiekty zabytkowe

W latach 1992–1995 ANR przejmowała również obiekty zabytkowe. W ciągu tych trzech lat przekazano agencji ponad dwa tysiące zespołów dworskich, pałacowych czy parkowych, które zostały wpisane do rejestru zabytków. Działania agencji w odniesieniu do tych obiektów ograniczały się do zabezpieczenia przed uszkodzeniem, zniszczeniem, dewastacją do czasu ich trwałego rozdysponowania oraz przygotowania obiektów do sprzedaży. Znajdowały się one w bardzo zróżnicowanym stanie, a duża ich część od lat była zaniedbywana i popadła w ruinę. Było to wynikiem oddzielania pałaców i dworów od gospodarstw rolnych i przekazywania ich w ręce nieraz przy-

³³² <http://ks.sejm.gov.pl:8009/kad4/099/40992146.htm>, Raport z działalności Agencji Nieruchomości Rolnych na Zasobie Własności Rolnej Skarbu Państwa w 2003 r. wraz ze stanowiskiem Komisji Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz Komisji Skarbu Państwa, 99 posiedzenie Sejmu, 10.03.2005.

³³³ Protokół kontroli Agencji Nieruchomości Rolnych z 2006 r., Archiwum Najwyższej Izby Kontroli Delegatura we Wrocławiu.

padkowych osób. Niektóre dwory i pałace przystosowywano na biura, hotele, świetlice i mieszkania dla pracowników PGR-ów. Reszta jednak pozostawała bez użytkowników i stopniowo ulegała zniszczeniu. Z oceny zabytków przeprowadzonej przez agencję wynikało, że jedynie 27% obiektów było utrzymanych prawidłowo, natomiast 43% wymagało natychmiastowych prac remontowych, a 30% było doszczętnie zniszczonych. Największą dewastację pośród obiektów zabytkowych stwierdzono w północnych i zachodnich częściach kraju. Do momentu rozdysponowania i znalezienia nowych właścicieli lub dzierżawców agencja miała za zadanie sprawować opiekę nad zabytkami – chronić przed dalszym zniszczeniem i kradzieżami.

Do najstarszych obiektów rozdysponowanych przez agencję należał zamek w Bobolicach, w pobliżu Żąbkowic Śląskich. Według przekazów Jana z Czarnkowa i Jana Długosza warownia ta wchodziła w skład obronnych fundacji Kazimierza Wielkiego.

Niestety istniało wiele czynników ograniczających lub wykluczających trwałe rozdysponowanie obiektów zabytkowych. Jednym z głównych był brak rozstrzygnięć reprivatyzacyjnych. Właściciele lub prawni spadkobiercy obiektów nie byli zainteresowani zakupem w drodze przysługującego im pierwszeństwa. Pismo z 7 listopada 1997 r. Prezesa Rady Ministrów, zakazywało sprzedaży nieruchomości, które nie miały uregulowanych spraw roszczeniowych. Kolejnym utrudnieniem w tej sprawie była ustawa z 15 grudnia 2000 r. o zasadach zbywania mieszkań (prawo pierwszeństwa nabycia lokali przez ich aktualnych najemców). Natomiast konserwatorzy zabytków, do wejścia w życie ustawy z dnia 17 listopada 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tylko sporadycznie wyrażali zgodę na sprzedaż poszczególnych lokali na rzecz najemców³³⁴. Ich zdaniem, taki podział obiektu zabytkowego był niezgodny z zasadami konserwatorskimi.

7.3. Wnioski

Ustawa o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi powołała agencję, obarczając ją trzema podstawowymi zadaniami: przejęcie, restrukturyzacja i zagospodarowanie mienia Skarbu Państwa przeznaczonego na cele rolnicze³³⁵. Ze względu na niejedynolitą i niekonsekwentną politykę rolną państwa, w pełni udało się zrealizować pierwsze zadanie. Tempo prywatyzacji i restrukturyzacji zostało wyhamowane przez niektóre uwarunkowania ekonomiczne, luki w charakterze prawnym agencji (ograniczenia w obrocie nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa) oraz przejęcie kolej-

³³⁴ <http://www.anr.gov.pl/pl/article/81970>

³³⁵ A. Zieliński, *Refleksje nad prywatyzacją rolnictwa*, [w:] *Gospodarka, administracja, samorząd*, pod red. H. Olszewski, B. Popowska, Poznań, 1997, s. 572.

nych zadań, takich jak nadzór właściciela nad zasobem³³⁶. Innymi niekorzystnymi czynnikami było:

- terytorialne rozmieszczenie gruntów,
- brak ustawy reprivatyzacyjnej, umożliwiającej trwałe rozdysponowanie nieruchomości, co do których zgłaszane były roszczenia byłych właścicieli lub spadkobierców,
- zadłużenie ciążące na przejmowanym przez agencję mieniu.

Sytuacja ta zmieniła się nieco na lepsze, kiedy zadania statutowe agencji zostały rozszerzone m.in. o realizację prawa pierwokupu i wykupu nieruchomości rolnych, zbywanych przez inne podmioty³³⁷. Również 2006 r. obfitował w wprowadzanie ustaw regulujących pracę agencji. Najważniejszą z nich była ustawa z dn. 23 czerwca 2006 r. o specjalnych strefach ekonomicznych. Dała ona agencji prawo bezpłatnego przekazywania nieruchomości z zasobu osobom zarządzającym tą strefą³³⁸. Dzięki podobnym rozporządzeniom agencja i jej oddziały terenowe miały większe możliwości nabywania ziemi, jej sprzedaży, a także z powodzeniem mogły sprawować nadzór właścicielski, który zapewnił prawidłowe wykorzystanie majątku Skarbu Państwa przez użytkowników³³⁹.

Pomimo wielu oskarżeń i usilnych prób likwidacji, agencja przekazała w 2006 r. do budżetu państwa 677,1 mln zł. Była to wypracowana w 2005 r. nadwyżka wpływów nad wydatkami, uzyskana z gospodarowania mieniem zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa³⁴⁰. Jednak nadal zgłaszanych było wiele uwag co do jej funkcjonowania. Winą za opieszałość w działaniu i niedopełnianiu swoich zadań w oddziale terenowym Wrocław, obarczani byli przede wszystkim dyrektorzy oddziału. Zwłaszcza w latach 1995–2000 prokuratura szczegółowo sprawdzała działania agencji. Podejrzewano wtedy, że ziemia z zasobu sprzedawana była po zaniżonych cenach³⁴¹. Jednak ANR przyczyniła się do wielu pozytywnych zmian w rolnictwie Dolnego Śląska. Jedną z najważniejszych było powiększanie gospodarstw od kilku do kilkunastu ha. Dzięki temu rolnicy mogli zintensyfikować produkcję i wprowadzać do niej nowoczesne technologie. Dzierżawiąc i sprzedając grunty, agencja ułatwiła proces prywatyzacji.

Najpoważniejszymi problemami, które ANR musiała rozwiązać były przepisy prawne oraz ograniczona współpraca z innymi instytucjami okołorolniczymi. W pierwszym przypadku utrudnienia dotyczyły m.in. braku możliwości wymiany

³³⁶ M. Możdżeń-Marcinkowski, *Agencja Nieruchomości Rolnej*, Kraków, 2003, s. 193.

³³⁷ AANR we Wrocławiu, Reasumpcja raportu z działalności Agencji Nieruchomości Rolnych na zasobie Własności Rolnej Skarbu Państwa w 2003 r.

³³⁸ AANR we Wrocławiu, Reasumpcja raportu z działalności Agencji Nieruchomości Rolnych na zasobie Własności Rolnej Skarbu Państwa w 2006 r.

³³⁹ Tamże.

³⁴⁰ Agencja Nieruchomości Rolnych zasila budżet państwa, *Gazeta.pl*, artykuł z dn. 03.07.2006.

³⁴¹ M. Rybak, *Afera w Agencji Nieruchomości Rolnych*, *Gazeta.pl*, artykuł z dn. 15.10.2006.

gruntów w przypadku dzierżawy oraz braku potencjału mieszkaniowego³⁴². Ten ostatni bardzo ograniczał możliwości zagospodarowania zasobów zabytkowych, gdyż agencja nie miała dokąd przeprowadzić osób ich zamieszkujących. Dotychczasowa współpraca między instytucjami dotyczyła przede wszystkim kontaktów personalnych. Jednak jej rozszerzenie o wspólne lub udostępniane nawzajem bazy danych wydawała się być niezbędna. Ułatwiłoby to i skróciło czas kontroli gospodarstw czy postępowania w razie windykacji. Agencja musiała również odzyskać zaufanie rolników oraz zmienić sposób dotychczasowego jej postrzegania jako placówki niepotrzebnej, niedochodowej i działającej na granicy prawa lub go łamiącej.

³⁴² Relacja ustna A. Jamrozika, dyrektora wrocławskiego oddziału terenowego ANR.

8. Efekty działań instytucji okołorolniczych

Pośród 120 rolników z Dolnego Śląska autorka przeprowadziła badania ankietowe. Pierwsze pięć pytań dotyczyło wielkości gospodarstw, ich rozwoju pod względem obszarowym przed i po wejściu Polski do UE. Pozostałe pytania dotyczyły profilu działalności ankietowanych rolników oraz ich wieku. Druga część ankiety natomiast miała określić kontakty rolników z instytucjami okołorolniczymi oraz ocenić oferowaną pomoc i stopień jej wykorzystania w prowadzeniu gospodarstw.

Spośród ankietowanych mieszkańców wsi dolnośląskich największą grupę stanowili właściciele gospodarstw, których powierzchnia wahała się w granicach od 5 do 20 ha (39%). Drugą, liczącą 29%, stanowili posiadacze gospodarstw o powierzchni od 20 do 100 ha. Najmniej rolników, bo 16%, posiadało drobne gospodarstwa rolne – do 5 ha oraz osoby mające bardzo duże gospodarstwa, których powierzchnia przekraczała 100 ha.

Z odpowiedzi wynikało, że ankietowani powiększali swoje gospodarstwa przede wszystkim przed wejściem Polski do UE. Nabywano działki o bardzo różnej wielkości, w zależności od możliwości finansowych. Ich wielkość wahała się od 5 ha do 780 ha. Po 2004 r. rolnicy kupowali grunty mniejsze – od 1 ha do 15 ha. Wynikało to głównie z wysokich cen ziemi. Tylko trzech spośród pytanых kupiło od ANR działki 30 ha, 45 ha i 48 ha.

Najwięcej, bo 49% zajmowało się produkcją wyłącznie roślinną. Byli to rolnicy posiadający większe arealy ziemi, zwłaszcza powyżej 100 ha. Produkcję zwierzęcą prowadziło 12,5% ankietowanych. Uprawą roślin i hodowlą zwierząt zajęło się 35% osób. Najmniej rolników utrzymywało się z niewielkich gospodarstw ekologicznych – jedynie 3,5%.

Spośród tych rolników z pomocy instytucji okołorolniczych najbardziej zadowoleni byli posiadacze średnich, dużych i bardzo dużych gospodarstw. Najczęściej oceniali oni usługi bardzo dobrze (34%) i dobrze (46%). Jako najbardziej wartościową wymieniali pomoc w wypełnianiu wniosków o dotacje unijne i krajowe, podkreślali także fachowe rady dotyczące zarządzania i prowadzenia gospodarstw. Najniżej pomoc tę wartościowali posiadacze najmniejszych gospodarstw. Dostatecznie oceniło instytucje 15% ankietowanych, a źle 5%. Wynikało to zwłaszcza z nieuzyskania dopłat unijnych, problemów z wypełnianiem wniosków i braku rzetelnych informacji o działalności

instytucji. Rolnicy ci, narzekali również na dużą odległość dzielącą ich od placówek oraz niedostępność pracowników ARiMR czy ANR. Jednocześnie podkreślali, że najefektywniej działającą na ich rzecz instytucją jest DODR.

Oceniając wpływ różnych instytucji na poziom wiedzy respondentów, 57% stwierdziło, że największe znaczenie miał Dolnośląski Ośrodek Doradztwa Rolniczego. Określili go jako bardzo duży. 24% oceniło go na znaczny, 12% – niewielki, a 7% – żaden.

Oceniając Dolnośląską Izbę Rolniczą, 12% badanych było zdania, że ma ona bardzo duży wpływ na wiedzę rolniczą, 26% – znaczny, 17% – niewielki. Natomiast aż 45% uznało, że ośrodek ten nie miał żadnego wpływu. Wielu z nich mówiło, że słyszeli o istnieniu tej instytucji, ale nie wiedziało z jakich świadczonych przez nią usług mogliby skorzystać. Podobnie określono Dolnośląskie Centrum Hurtu Rolno-Spożywczego. Bardzo duży wpływ na wiedzę dostrzegło tylko 15% ankietowanych i byli to posiadacze największych gospodarstw. O znacznym wpływie informowało 13%. Pozostali mówili o wpływie niewielkim (24%) i żadnym (48%). Badani krytycznie ocenili znaczenie Agencji Rynku Rolnego. Tylko 9% było zdania, że ta placówka ma bardzo duży wpływ na ich wiadomości. O znacznym wpływie mówiło 23%, niewielkim – 32%, żadnym – 36%. Nieco wyższą ocenę wystawiono Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Ponad 1/4 badanych (27%) uznała, że jej wpływ na poziom wiedzy jest bardzo duży, a prawie 1/3 (31%), że znaczny. Pozostali byli zdania, że ma niewielki wpływ (28%) lub nie ma wcale (14%). Ostatnim badanym ośrodkiem była Agencja Nieruchomości Rolnych. Bardzo duży wpływ stwierdziło 24%, a znaczny 14%. Byli to przeważnie rolnicy, którzy zakupili lub wdzierżawili od tej instytucji duże arealy ziemi. Niewielki wpływ wskazało 25% osób, a żaden 37%.

Zdecydowana większość rolników – 87% stwierdziła, że wykorzystuje wiedzę zdobytą w instytucjach. Ta najbardziej dla nich pomocna dotyczyła produkcji roślinnej, zwierzęcej i tematyki unijnej. 13% orzekło, że w swoim gospodarstwie rzadko kieruje się takimi informacjami.

Również w kwestii wpływu uzyskanej wiedzy na produkcję rolniczą aż 97% rolników potwierdziło jej przydatność. 84% ankietowanych wskazało, że korzystało z pomocy DODR w okresie przed i po akcesji. 19% pytanych osób w tym samym czasie zwracało się do DIR. Niemal niezmiennie liczebność rolników – 15% korzystała z usług DCHR-S zarówno przed i po wejściu Polski do UE. Zmiany w częstotliwości w wykorzystywaniu usług świadczonych przez instytucje dotyczyły szczególnie pozostałych jednostek. Z pomocy świadczonej przez ARR, przed 2004 r. korzystało 14% rolników, a po tym czasie już 34%. Z ARiMR przed akcesją korzystało 27%, a po – prawie dwa razy więcej (62%). Wynikało to z większej liczby zadań, które powierzono tym instytucjom po wejściu Polski do Unii Europejskiej. Podobnie sytuacja wyglądała w przypadku ANR – analogicznie 16% i 41%.

Rolnicy najczęściej i najchętniej brali udział w organizowanych szkoleniach. 72% stwierdziło, że pomogły im zarówno przed, jak i po akcesji do UE. Po tym okresie wzrosła przydatność umiejętnego wypełniania wniosków – wskazało na nią 75% ankietowanych. Podobnie było z pomocą instytucji w prowadzeniu dokumentacji. Przed wejściem do UE korzystało z niej 35% rolników, po – 57%. Po 2004 r. podwoiła się też liczba rolników, którzy kupowali produkty rolne z pomocą instytucji. Było to odpowiednio 7% i 14%.

Na pytanie jak często rolnicy przyjeżdżają do instytucji okołorolniczych, 28% odpowiedziało, że często; 35% – od czasu do czasu, a 34% – rzadko. Jedynie 3% ankietowanych przyznało, że nigdy w nich nie byli.

Podobne odpowiedzi uzyskała autorka w pytaniu o częstotliwość przyjazdów do gospodarstw pracowników terenowych. Najwięcej osób, bo 43% odpowiedziało, że przyjeżdżają oni od czasu do czasu, 37% że często, 16% – rzadko. Tylko 4% rolników odpowiedziało, że nigdy nie spotkali się z pracownikami terenowymi instytucji. Zdecydowana większość wizyt składana była przez kadry ośrodka doradczego – 71%. Pozostałe 29% stanowili pracownicy ARiMR.

Z ankiet wynikało, że najpopularniejszą instytucją dla osób posiadających mniej niż 100 ha był DODR. Natomiast gospodarze dysponujący obszarem większym, najbardziej cenili sobie pomoc ARiMR, głównie ze względu na dotacje, jakie mogli za pośrednictwem tej agencji otrzymać.

Na podstawę dobrze funkcjonującego i rozwijającego się rolnictwa składa się wiele czynników. Najważniejszym z nich jest stworzenie odpowiednich warunków sprzyjających racjonalnemu wykorzystywaniu produkcji oraz obniżeniu jej kosztów.

Rys. 8.1. Króliki hodowlane w Paszkowicach k. Jawora

Źródło: Fot. A. Merta.

Rys. 8.2. Jedno z największych gospodarstw w gminie Kostomłoty
Źródło: Fot. A. Merta.

Niezbędne jest:

- dążenie do maksymalizacji dochodowości produktów i samych gospodarstw,
- usprawnienie organizacji zbytu i obniżenie kosztów obrotu produktami rolnymi,
- ułatwienie rolnikom zdobycia niezbędnej wiedzy rolniczej,
- wdrażanie nowych technologii upraw i hodowli³⁴³.

Dolnośląscy rolnicy, w miarę rozwoju instytucji okołorolniczych, mieli coraz większe możliwości na spełnienie tych wymagań. Uzyskali możliwość uczestnictwa w międzynarodowych targach. W 2006 r. po raz pierwszy w Europie odbyła się wystawa „Potatoeurope” dotycząca uprawy i zbioru ziemniaków. W niemieckiej miejscowości Bockerode, zgromadziło się ponad 7300 zwiedzających, z czego prawie 60% stanowili rolnicy³⁴⁴. Zainteresowani, w tym również Polacy, mogli przyjrzeć się niemieckim, francuskim i holenderskim odmianom ziemniaków oraz maszynom do sadzenia i formowania redlin. Podobne imprezy odbywały się również na terenie Polski. Na największej z nich – POLAGRA–FARM, reprezentowane były ekspozycje z czterech bloków tematycznych: pole, hodowla, ogrodnictwo i rozwój wsi. Obejmowały one m.in. maszyny i urządzenia rolnicze, nasiona, nawozy, środki ochrony roślin, pasze, szklarnie oraz urządzenia nawadniające. W targach udział brali wystawcy z wielu krajów: Polski, Austrii, Belgii, Czech, Szwajcarii, Niemiec, Danii, Grecji czy

³⁴³ S. Grabowski, *Specjalizacja w rolnictwie chłopskim*, „Wieś i Rolnictwo”, 1976, nr 2, s. 22.

³⁴⁴ *Kopaczka to już historia*, „Rolnik Dzierżawca”, 2006, nr 10, s. 56.

Włoch³⁴⁵. Kolejne edycje zostały wzbogacone o cykl konferencji i seminaria, tj.: „Odnowa wsi – szanse i zagrożenia” czy „Bioenergia w rolnictwie”³⁴⁶.

Systematyczne powiększanie areалу gospodarstw wymagało odpowiedniego sprzętu rolniczego. W odpowiedzi na tę potrzebę w 2006 r. na polski rynek trafił Challenger – producent najmocniejszych ciągników na gąsienicach przeznaczonych do pracy w trudniejszych warunkach. Na polach o dużej powierzchni użycie tych maszyn pozwalało na obniżenie kosztów upraw z 1 ha³⁴⁷.

Przez podnoszenie zysków z gospodarstw polepszyła się sytuacja materialna rolników. Dzięki temu mieli oni ułatwiony dostęp do nowinek technologicznych. Wszelkie targi i imprezy związane z rolnictwem nie były nieosiągalne. Coraz więcej polskich rolników zaczęło uczestniczyć w wystawach techniki rolniczej w Hanowerze, która odbywała się co 2 lata w listopadzie³⁴⁸.

Poprzez działania instytucji, rolnictwo darzono coraz większym zainteresowaniem, a inwestorzy, sprzedawcy i producenci zagraniczni zrozumieli, że z jego rozwoju w Europie środkowo-wschodniej mogą czerpać wiele korzyści. Dzięki pogłębiającej się współpracy instytucji z nowymi partnerami związanymi ze światowym rynkiem rolnym, polskie rolnictwo zyskało olbrzymie szanse rozwoju. Jedną z takich możliwości był FARMSTAR, satelitarny system, diagnozujący stan poszczególnych upraw. Pozwalał on precyzyjnie określić wielkość nawożenia azotowego, stopień i terminy potrzebnego nawadniania, niebezpieczeństwo spowodowane chorobami oraz termin zbiorów. System testowany był we Francji, Wielkiej Brytanii, Hiszpanii, Australii, Kanadzie i w Niemczech. Zaplanowano wprowadzenie go także do krajów Ameryki Południowej³⁴⁹.

8.1. Przemiany w strukturze agrarnej

Do 2002 r. dolnośląska struktura agrarna była niekorzystna, gdyż gospodarstwa rolne odznaczały się dużym rozdrobnieniem. Największy odsetek stanowiły małe gospodarstwa o powierzchni do 1 ha. Było to prawie 44% wszystkich gospodarstw. W latach kolejnych liczba ta zmniejszała się. W 2006 r. było ich o prawie 11% mniej niż w 1996 r.

W 1996 r. najmniej było gospodarstw znajdujących się w przedziale 30–50 ha oraz większych niż 50 ha. W tym okresie rolnictwo wciąż uważane było za nierentowne,

³⁴⁵ POLAGRA-FARM 2002, Międzynarodowe Targi Rolnicze, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2002, nr 10, s. 17.

³⁴⁶ O. Mikrut, *Polagra po nowemu*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2007, nr 1, s. 12.

³⁴⁷ *Mocarne nowości*, „Rolnik Dzierżawca”, 2006, nr 10, s. 59.

³⁴⁸ T. Bujak, T. Towpik, *Giganty i drobiazgi*, „Rolnik Dzierżawca”, 2007, nr 12, s. 56.

³⁴⁹ Z. Michalewski, *Z satelitą za pan brat*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2008, nr 2, s. 10.

Tabela 8.1. Liczba gospodarstw rolnych wg grup obszarowych (w %)

Rok	Do 1 ha	1–5 ha	5–10 ha	10–15 ha	15–30 ha	30–50 ha	50 ha i więcej
1996	43,7	28,9	13,8	6,7	4,9	1	1,1
2002	41	34,3	11,7	5,7	4,6	1,4	1,5
2006	34,9	36,1	13,2	6,4	5,4	3,2	1,8

Źródło: Roczniki Statystyczne Rolnictwa za lata 1996, 2002, 2006, opracowanie własne.

a chłopci szukali innych, alternatywnych źródeł dochodów. Sytuacja zaczęła zmieniać się w okresie dostosowywania się do struktur i przepisów unijnych. Dotacje, intensywne wprowadzanie nowych technik uprawy i ochrony roślin oraz hodowli zwierząt, a także podwyższanie standardów w produkcji, wzmogły zainteresowanie tą gałęzią produkcji. Możliwości czerpania większych dochodów z działalności rolniczej sprawiły, że w miarę upływu lat, sukcesywnie powiększono liczbę gospodarstw dużych (tab. 8.1). W 2006 r. odnotowano wzrost liczby gospodarstw wiejskich w sześciu z wymienionych grup obszarowych. Odbywało się to często kosztem pierwszej (do 1 ha). Największe zmiany zaszły w przypadku gospodarstw od 30 do 50 ha. W stosunku do 1996 r. ich liczba zwiększyła się ponadtrzykrotnie.

Największe szanse na poszerzanie areалу posiadanych gospodarstw miały osoby już wcześniej dysponujące dużą powierzchnią gruntów. Tylko oni byli w stanie zainwestować w nowe, bardziej opłacalne produkcje, wykupując jednocześnie gospodarstwa małe, które nie mogły być konkurencyjne. Jednak nabywanie małych powierzchni nie było wystarczające. Dlatego w krótkim czasie głównym źródłem uzyskiwania wielohektarowych działek stała się Agencja Nieruchomości Rolnych. Dysponowała ona ogromnym arealem byłych PGR-ów. Grunty i obiekty zgromadzone w jej zasobie były szybko sprzedawane lub wydzierżawiane. Wobec rosnących cen ziemi, klientami ANR stawały się osoby posiadające duży potencjał pieniężny. Według badań prowadzonych przez agencję, z jej oferty korzystał co 10 rolnik³⁵⁰. Dodatkowym czynnikiem stymulującym powiększanie powierzchni gospodarstw były programy i projekty realizowane przez inne instytucje okołorolnicze. Szczególnie ważna była tu działalność Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Dofinansowania oraz projekty mające na celu podniesienie poziomu życia mieszkańców wsi oraz rozwoju infrastruktury wpłynęła na zrównanie warunków ich funkcjonowania do tych, panujących w innych krajach europejskich.

W latach 90. ubiegłego wieku niewielki odsetek gospodarstw był w stanie podjąć inwestycje mające na celu polepszenie swojej sytuacji. Zdecydowaną większość z nich

³⁵⁰ www.gospodarka.gazeta.pl, tylko 13 proc. rolników planuje powiększenie gospodarstw.

Tabela 8.2. Średnia powierzchnia gospodarstw indywidualnych wg grup obszarowych (w ha)

Rok	Do 1,99	2–10	10–50	50–100	100 i więcej
2000	0,1	2,4	–	–	–
2002	0,7	4,8	18,9	66,3	209,2
2005	0,7	5,0	19,3	68	373,3

Źródło: Roczniki Statystyczne Rolnictwa za lata 2000, 2002, 2005, opracowanie własne.

uznano za pozbawioną szans na dalszy rozwój³⁵¹. Było to wynikiem średniej wielkości gospodarstw, która wynosiła do 8 ha. Użytkownik takiego areału nie miał możliwości utrzymać się wyłącznie z działalności rolniczej.

Średnia wielkość powierzchni gospodarstw ulegała zwiększeniu zwłaszcza po 2000 r. (tab. 8.2) Zmiany w powierzchni posiadanej ziemi w przypadku niewielkich gospodarstw były szczególnie widoczne między rokiem 2000 a 2002. Wielkość gruntów do 2 ha wzrosła średnio o 0,6 ha. Natomiast działki od 2 ha do 10 ha powiększyły się dwukrotnie. Co do działek większych niż 10 ha brakuje danych. Najwyraźniejszy skok, w przypadku gospodarstw powyżej 100 ha, dokonał się między latami 2002 i 2005. Ich średnia wielkość zwiększyła się o ponad 160 ha. Przypadło to na okres najbardziej intensywnej działalności instytucji okołorolniczych. Powiększeniu, średnio o 0,8 ha, uległy również grunty znajdujące się w pozostałych grupach obszarowych. Ważnym czynnikiem decydującym o powiększaniu gospodarstw rolnych była też cena ziemi. W 2002 r. za 1 ha z zasobu ANR płacono średnio 3,6 tys. zł. Na zakup gruntów stać było dużo większą liczbę rolników niż w kolejnych latach. Natomiast w 2005 r. było to już około 6 tys. zł. Dlatego w tym czasie na powiększanie swoich gospodarstw środki finansowe mieli tylko najzamożniejsi rolnicy.

Szanse wynikające z przystąpienia Polski do Unii Europejskiej wzmogły działania mające na celu poprawę warunków funkcjonowania rolników i mieszkańców wsi. Dzięki temu zmienił się sposób postrzegania rolnictwa jako zacofanego i nieefektywnego źródła utrzymania. Inwestowanie w rozwój gospodarstw oraz zwiększenie ich areału, znacznie wpłynęło na poprawę struktury agrarnej dolnośląskiego rolnictwa. Rolnicy zrozumieli, że konkurencyjne mogą być tylko gospodarstwa wielkoobszarowe z wyspecjalizowaną produkcją utrzymującą się na najwyższym poziomie.

Trudno jednoznacznie stwierdzić, która instytucja miała największy wpływ na zmiany agrarne w dolnośląskim rolnictwie. Jednak najważniejsze dla rolników były te, które umożliwiały zakup ziemi oraz uzyskanie dopłat.

³⁵¹ www.wiadomosci.gazeta.pl. 90 proc. gospodarstw rolnych nie ma minimalnej siły ekonomicznej?, komentarz prof. J. Wilkina (Uniwersytet Warszawski – Wydział Nauk Ekonomicznych).

8.2. Efekty produkcji roślinnej

Pierwsze lata, które nastąpiły po przemianach ustrojowych, charakteryzowały się zaniedbaniem gospodarczym wsi polskiej, małą opłacalnością produkcji rolniczej, zubożeniem ludności wiejskiej i bezrobociem. Dlatego rolnicy i mieszkańcy wsi potrzebowali wsparcia i pomocy w rozwijaniu produkcji. Szczególną rolę w tej kwestii odgrywały instytucje okołorolnicze. Miały one opracowany system pomocy, dobrze rozbudowane struktury, możliwości wspierania przedsięwzięć oraz szerzenia wiedzy koniecznej do prowadzenia nowoczesnych gospodarstw³⁵². Instytucje rozwinęły swoją działalność na terenie Dolnego Śląska w latach 90. ubiegłego wieku i przyczyniły się do odbudowy sektora rolno-żywnościowego. Zaczęły także rozwiązywać strategiczne problemy rolnictwa i mieszkańców wsi. Dodatkowo ich zaangażowanie w sprawy rozwoju gospodarki było niezbędnym elementem w okresie poprzedzającym wejście Polski do Unii Europejskiej. Czas ten był momentem tworzenia się służb rolniczych nowego typu, a wiedza specjalistów od produkcji roślinnej i zwierzęcej, strategii czy funduszy unijnych, zaczęła być wykorzystywana w przedsiębiorczości na wsi.

Omawiane instytucje miały duży wpływ na produkcję rolną na terenie Dolnego Śląska. Można go zauważyć szczególnie po 2004 r., kiedy ich struktury zostały w pełni ukształtowane i uzupełnione biurami powiatowymi oraz oddziałami terenowymi. Sprawiały one, że instytucje były bardziej dostępne dla rolników.

Plony zbóż podstawowych (kukurydza na ziarno, pszenica, jęczmień, żyto, owies, pszenżyto) na terenie całego kraju do 2001 r. zmniejszały się (tab. 8.3). W 1999 r. były mniejsze o 5% niż w roku poprzednim, a w 2000 r. na skutek spadku zbiorów o 14–18%, krajowe zasoby skurczyły się jeszcze bardziej³⁵³. Do tej sytuacji najbardziej przyczyniła się wiosenna i letnia susza. Efektem tego były najmniejsze od 1992 r. zapasy zbóż. Na przełomie 2000 r. i 2001 r. doszło również do wyczerpania zapasów operacyjnych Agencji Rynku Rolnego. Podjęte przez nią działania (sprzedaż 570 tys. ton pszenicy i 460 tys. ton żyta) poprawiły nieco sytuację. Po 2000 r. nastąpiła intensyfikacja upraw, która była możliwa dzięki opłacalnym cenom i wspieraniu produkcji. Do momentu gdy ceny zaczął kształtować rynek, bodźce rynkowe nie odnosiły większych skutków i nie można było liczyć na wzrost produkcji³⁵⁴. Na Dolnym Śląsku plony zbóż najwyższe były w 2004 r. oraz 2005 r. W 2004 r. plony z 1 ha wynosiły 44,7 dt, w następnym – 42,1 dt. Najmniejsze plony zebrano w 1997 r. (27,3 dt z 1 ha).

³⁵² A. Wiatrak, *Kierunki pomocy w rozwoju działań przedsiębiorczych w środowisku wiejskim*, „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego”, 2003, nr 4, s. 19.

³⁵³ E. Obidzińska, *Rok 2000 nie zapisze się dobrze na rynku zbóż i pasz*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2001, nr 1, s. 9.

³⁵⁴ R. Małkowski, *Perspektywy rozwoju rynku głównych produktów zwierzęcych na tle rynku zbóż*, „Biuletyn Informacyjny”, Polagra '96, s. 32.

Nie można wykazać tendencji rosnącej w kwestii zbiorów ziemniaków. Najwięcej zebrano w 1993 r. – 229 dt. Wszystkie plony pochodziły z gospodarstw indywidualnych. Najmniej ziemniaków zebrano w 1992 r. Wpływ na taką sytuację miały ich niskie ceny, a co za tym idzie, mała opłacalność ich produkcji. Dlatego ograniczenie areалу uprawy ziemniaków w Polsce nasilało się³⁵⁵.

W ostatnim czasie nastąpił drastyczny spadek eksportu tego produktu. W latach 80. i 90. ubiegłego wieku wynosił on ponad 1 mln ton. Natomiast po 2004 r. nie przekraczał 100 tys. ton rocznie. Głównym problemem był brak danych o producentach i ich ofercie. Zmienić to miało utworzenie w 2002 r. z inicjatywy IHARs „Stowarzyszenia Polski Ziemniak”, któremu powierzono stworzenie bazy danych o producentach ziemniaków. W tej kwestii miało ono współdziałać z instytucjami okolorolniczymi. Stowarzyszenie miało również reprezentować hodowlę i nasiennictwo oraz zaangażować się w unowocześnianie branży ziemniaczanej w Polsce³⁵⁶.

Kolejnymi uprawami, ważnymi dla polskiego rolnictwa, był rzepak i rzepik. Od 2000 r. (oprócz 2003 r.) ich plony przewyższały 20 dt z 1 ha. Najwięcej zebrano również w 2004 r. – 34,4 dt. Najmniejsze plony uzyskano w 1992 r. – 15,6 dt. Od 2005 r. produkcja rzepaku utrzymywała się na dość wysokim poziomie – ponad 28 dt z 1 ha. Przewidywać można, że od 2007 r. produkcja ta odczuwalnie wzrośnie, gdyż rolnicy będą mogli ubiegać się o przyznanie płatności do upraw roślin energetycznych, które realizowane będą przez ARiMR.

W Polsce w latach 1996–2006 zarejestrowano wiele odmian rzepaku ozimego, w tym 10 odmian pochodzących z krajowych hodowli³⁵⁷. Do niedawna głównymi towarami otrzymywanymi z nasion rzepaku był olej na cele spożywcze oraz poekstrakcyjna śruta i wytloki rzepakowe jako źródło białka pastewnego. Jednak w miarę postępu technicznego oraz podnoszenia kwalifikacji rolników, rozwinęła się też inna produkcja, dużo bardziej opłacalna – przerób rzepaku na biopaliwa. Wszelkie uszkodzenia nasion wynikające z krótkotrwałego składowania, nieodpowiedniego miejsca przechowywania (zawilgocone, źle przewietrzalne i nieprzystosowane szopy czy strychy) były przyczyną pogarszającej się jakości nasion³⁵⁸. Rzepak w okresie wegetacji narażony był również na wiele gatunków szkodników, tj.: mszyca kapuściana, pchełki ziemne, chowacz galasówek, pchełki rzepakowe, gnatarz rzepakowiec, mszyca kapuściana, miniarka kapuściana, rolnice, tantniś krzyżowiaczek oraz śmietka kapuściana³⁵⁹. Dlatego nieustająca pomoc, zarówno informacyjna, jak i finansowa, udzielana rolnikom przez instytucje okolorolnicze była niezbędna.

³⁵⁵ *Mniej ziemniaków*, „Rolnik Dzierżawca”, 2008, nr 5, s. 19.

³⁵⁶ W. Nowacki, *Jak usprawnić handel polskimi ziemniakami*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2004, nr 1, s. 6.

³⁵⁷ S. Heilmann, *Decyduje odmiana*, „Rolnik Dzierżawca”, 2006, nr 6, s. 50.

³⁵⁸ T. Wałkowski, *Rzepak na 102*, „Rolnik Dzierżawca”, 2006, nr 6, s. 45.

³⁵⁹ M. Mrówczyński, H. Wachowiak, G. Pruszyński, *Rzepakozercy*, „Rolnik Dzierżawca”, 2006, nr 6.

Rys. 8.3. Borówka amerykańska w gospodarstwie rolnym
w Piotrowicach k. Katow Wrocławskich
Źródło: Fot. A. Merta.

Opłacalność produkcji rzepaku zainteresowała także kraje unijne. W 2006 r. w Sewilli odbyła się konferencja „Word Biofuel”, na której zgłoszono potrzebę zwiększenia produkcji rzepaku w ciągu 3–4 lat o 4 mln ton³⁶⁰. Aby było to możliwe, produkcja musiała być bardziej opłacalna, a więc cena rzepaku w stosunku do pszenicy powinna wzrosnąć 2,5 razy. Takie działanie umożliwiłoby także zwiększenie produkcji biodiesla w UE średnio o 20% rocznie.

Dzięki informacjom oraz szkoleniom prowadzonym przez instytucje, rolnicy inwestowali nie tylko w uprawy znane i tradycyjne. Śledząc nowości na rynku produkcyjnym zajmowali się uprawą roślin czy ich odmian mniej rozpowszechnionych.

8.3 Efekty produkcji zwierzęcej

W przypadku pogłowia bydła – najwięcej utrzymywano go w gospodarstwach w 1990 r. – 42,1 sztuk na 100 ha użytków rolnych (tab. 8.3). Jednak od 1996 r. zauważyć można tendencję spadkową. W roku tym, w gospodarstwach było średnio 21,7 sztuk. Natomiast w 2006 r. już 12,4 sztuk. Od 2004 r. sytuacja się ustabilizowała.

W produkcji mięsa, tłuszczów i podrobów tendencja spadkowa utrzymywała się do 2001 r. Wiązało się to z małą opłacalnością produkcji oraz nasyceniem rynku. W 1990 r. uzyskano 186,5 dt, a w 2001 r. – jedynie 85,3 dt na 100 ha użytków rol-

³⁶⁰ *Opłacalność rzepaku*, „Rolnik Dzierżawca”, 2006, nr 6, s. 14.

nych. Był to drugi najniższy wynik w ciągu 16 lat. W 2002 r. nastąpiła gwałtowna poprawa i produkcja wzrosła do 116,6 dt. W kolejnym roku również się zwiększyła – o 10,5 dt. W latach 2004–2005 odnotowano spadek, ale już w roku następnym produkcja ponownie wzrosła ze względu na unijny nakaz rozdysponowania wszystkich nadwyżek mięsa wieprzowego.

W odniesieniu do produkcji mleka można mówić o znacznym wzroście produkcji. Od 2000 r. pozyskiwano rocznie od jednej krowy powyżej 4 tys. litrów. W 2006 r. otrzymano rekordowy wynik 4,7 tys. litra. Wpłynęły na to szczególnie poprawiające się warunki skupu oraz dobra jakość zasobów ludzkich, co pozwoliło na sprawne funkcjonowanie dużych gospodarstw mleczarskich³⁶¹. Najmniej mleka uzyskano w 1997 r. – jedynie 2992 litrów. W kolejnych latach zaistniała szansa zwiększenia limitu o 2%. Ze względu na możliwości rozwoju produkcji Polska i Litwa domagały się jego zwiększenia o 5%³⁶². W 2015 r. Komisja Europejska planuje znieść jakiegokolwiek limity dotyczące produkcji mleka.

Największe szanse na rozwój oraz zwiększenie produkcji miały duże gospodarstwa hodowlane. Dopasowując się do wymogów unijnych, miały lepsze szanse na uzyskanie dofinansowań. W o wiele gorszej sytuacji były te niewielkie, ponieważ nie miały możliwości wprowadzania usprawnień i nowych rozwiązań technologicznych w produkcji. W efekcie ich liczba ciągle się zmniejszała. Wobec dużych wahań na rynku mięsnym, wywołanych konkurencją państw europejskich oraz czasowo zamkniętymi wschodnimi rynkami zbytu, najważniejszą dla rolników instytucją była ARR. Nawet w kryzysowych sytuacjach zapewniała ona zbyt tych produktów. Niejednokrotnie, stwarzała też producentom rolnym jedyną możliwość sprzedaży. Taka interwencja była szczególnie odczuwalna w latach 1999–2004, kiedy Polska dostosowywała rynki do standardów europejskich. W tym okresie wrocławski oddział terenowy zaangażował się w obrót 20 tys. ton półtuszy wieprzowych i wołowych.

Agencja Rynku Rolnego wspierała także producentów mleka. Przyznawała dopłaty do mleka i niektórych przetworów mlecznych dla dzieci w placówkach oświatowych. W roku kwotowym 2006/2007 agencja z terenu całego kraju skupiła 897 555 tys. kg mleka. Wrocławski oddział zakupił 2% mleka z tej liczby.

W ostatnich latach jednym z ważniejszych kierunków rozwoju było wyhodowanie jak najbardziej produkcyjnych zwierząt, z których pozyskiwane byłoby mięso o najwyższej jakości. Kolejnym krokiem do polepszenia funkcjonowania gospodarstw była ich specjalizacja z jednoczesną koncentracją stad. Instytucje aktywnie wspierały tę ideę poprzez szeroko prowadzoną działalność informacyjną i szkoleniową. Ekspertci przekonywali rolników, że taka sytuacja wpływa chociażby na wzrost wydajności mle-

³⁶¹ *Ważniejsze zjawiska i tendencje na rynku mleka w 2005 r. z uwzględnieniem rynku dolnośląskiego, polskiego, unijnego i światowego*, Wrocław, 2006, s. 14.

³⁶² M. Felińska, *Mleko na wolności*, „Rolnik Dzierżawca”, 2008, nr 6, s. 30.

Tabela 8.3. Produkcja rolna w województwie wrocławskim (1990–1998) i dolnośląskim (1998–2006) w latach 1990–2006

Produkcja	Miara	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Zboża podstawowe	plon z 1 ha w dt	40,2	41,3	30	36,6	32,4	39,2	36,3	27,3	37,5	36,9	35,2	36,5	39,0	33,4	44,7	42,1	31,7
Ziemniaki	plon z 1 ha w dt	194	189	118	229	145,	185	210	177	222	183	233	181	216	180	221	216	167
Rzepak i rzepik	plon z 1 ha w dt	19,2	23,0	15,6	20,0	24,1	24,8	17,5	17,0	24,4	22,7	23,2	23,1	21,8	19,3	34,4	29,1	28,5
Bydło	w sztukach na 100 ha użytków rolnych	42,1	35,3	29,3	25,1	25,3	19,7	21,7	20,3	18,0	17,5	14,5	12,6	13,6	13,1	12,1	12,6	12,4
Mięso i tuszce, podroby	na 100 ha użytków rolnych w dt	186,5	183,4	162,9	146,9	119,0	101,3	105,1	132,9	116,8	93,0	84,5	85,3	116,6	127,1	113,8	117,0	122,1
Mleko	przeciętny roczny udój od 1 krowy w l	3573	3428	3337	3199	3253	3047	3129	2992	3558	3419	4054	4368	4052	4288	4228	4486	4675

Źródło: Roczniki Statystyczne lata 1990–2006, opracowanie własne.

cznej. Za przykład podawane były państwa członkowskie Unii Europejskiej, w których liczba gospodarstw zajmujących się chowem bydła i trzody chlewnej była dużo mniejsza, a koncentracja stad znacznie większa niż w Polsce.

8.4. Gospodarstwa ekologiczne

Wrocławskie instytucje brały aktywny udział w realizacji projektów, których celem było wspieranie tworzenia gospodarstw ekologicznych. Podstawę ich funkcjonowania stanowiło utrzymanie równowagi paszowo-nawozowej dzięki zrównoważeniu produkcji roślinnej i zwierzęcej. W tej pierwszej, metody ekologiczne polegały przede wszystkim na:

- zastosowaniu płodozmianu uwzględniającego rośliny strukturotwórcze i zwiększające zawartość materii organicznej w glebie (np. rośliny motylkowe),
- przykryciu powierzchni gleby roślinnością przez jak najdłuższy okres w roku,
- stosowaniu odchwaszczania mechanicznego,
- nawożeniu nawozami organicznymi, które wytwarzane są w gospodarstwie (kompost, obornik, nawozy zielone),
- nawożeniu mineralnym ograniczone do mączek skalnych³⁶³.

Natomiast w ekologicznej produkcji zwierzęcej:

- żywienie zwierząt oparte musi być na wykorzystaniu pasz wytworzonych metodami ekologicznymi,
- zabronione jest profilaktyczne stosowanie weterynaryjnych produktów leczniczych i antybiotyków,
- zapewniona musi być odpowiednia powierzchnia pomieszczeń oraz dostęp do wybiegów i chowu pastwiskowego³⁶⁴.

Na działaniach informacyjnych, szkoleniowych i promocyjnych dotyczących takich gospodarstw, opierała się realizacja Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004–2006, Sektorowego Programu Operacyjnego Restrukturyzacji pt. „Modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich na lata 2004–2006”³⁶⁵.

Innym działaniem na rzecz ekologicznego rolnictwa było organizowanie, w ramach współpracy saksońsko-dolnośląskiej, wyjazdów studyjnych dla rolników i przedstawicieli branży ekologicznej do gospodarstw na terenie Euroregionu Nysa. Ostatni wyjazd odbył się 22 czerwca 2006 r. Głównym jego celem była prezentacja dolnośląskich

³⁶³ <http://www.rolnictwoekologiczne.org.pl/>, Produkcja ekologiczna.

³⁶⁴ Tamże.

³⁶⁵ A. Łętkowska, „*Ekorolnictwo na Dolnym Śląsku*”, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2008, nr 5, s. 22.

Tabela 8.4. Liczba gospodarstw ekologicznych na Dolnym Śląsku

Kategoria	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Gospodarstwa z certyfikatem	17	37	52	89	81	178
Gospodarstwo w okresie przestawiania	37	45	58	108	314	303
Razem	54	82	110	197	395	481

Źródło: <http://www.ijhar-s.gov.pl/>, Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, opracowanie własne.

gospodarstw ekologicznych, położonych na terenie pasa przygranicznego oraz wymiana doświadczeń w zakresie zarządzania i promocji działalności ekologicznej na obszarach wiejskich³⁶⁶. Dzięki temu, takie gospodarstwa mogły prawidłowo funkcjonować i dostosowywać się do wymogów unijnych. Ideę tę wspierała także Izba Rolnicza. Uczestniczyła ona w powstawaniu grup rolników ekologicznych, dla których organizowane były spotkania i wyjazdy studyjne. Działania te przyczyniły się do znacznego wzrostu liczby gospodarstw nastawionych na produkcję ekologiczną.

Gospodarstwa ubiegać się mogły o uzyskanie certyfikatu rolnictwa ekologicznego. Po zgłoszeniu do odpowiedniej jednostki (nadzór nad nimi sprawowała Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych) następował dwuletni okres przedstawienia. Był on potwierdzany coroczną kontrolą. Po tym czasie zwykle zaświadczenie przyjmowało formę certyfikatu. Uprawniał on do uzyskania dotacji oraz oznaczania towarów znakiem produktów ekologicznych.

W 2001 r. na terenie Dolnego Śląska funkcjonowało 17 gospodarstw z certyfikatem, który wydawany był po 2 lub 3 latach od momentu zgłoszenia działalności (tab. 8.4). W 2004 r. było ich prawie pięć razy więcej niż w 2001 r. W 2005 r. liczba ta zmniejszyła się nieznacznie w stosunku do roku poprzedniego, ale prawie trzy razy wzrosła liczba gospodarstw w okresie przestawiania się na produkcję ekologiczną. Największy wzrost liczby takich gospodarstw odnotowano w 2006 r. W stosunku do 2005 r. liczba ta powiększyła się o 22%³⁶⁷.

Pomimo wysokiej opłacalności produkcji i rosnącego zapotrzebowania na produkty ekologiczne, pojawiły się propozycje zmian w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich. Jednym z efektów ich wprowadzenia mogło być pozbawienie finansowego wsparcia gospodarstw ekologicznych. Rolnicy spełniający niezwykle restrykcyjne wymogi mogliby otrzymać maksymalnie 1,8 tys. zł od ha rocznie³⁶⁸.

³⁶⁶ A. Łętkowska, *Wyjazd ekologiczny*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2006, nr 8, s. 72.

³⁶⁷ *Raport o stanie rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 2005–2006*, Warszawa, 2007, s. 14.

³⁶⁸ M. Gawrychowski, *Rozmowa z Dorotą Meraty – sekretarzem Rady Rolnictwa Ekologicznego – Projekt Ministerstwa Rolnictwa to nie rozwój lecz pomoc społeczna*, „Gazeta Prawna”, 2008, nr 188, s. 6.

8.5. Wnioski

Institucjom niezupełnie udało się zniwelować wszystkie negatywne skutki oddziaływające na rolnictwo. Lata suszy i nieurodzaju, napływ taniej żywności z zachodu i ograniczenie dotacji dla gospodarki zespołowej (PGR-ów i spółdzielni rolniczych) miały wielki wpływ na zmniejszenie produkcji rolniczej. Poza tym, lata 90. ubiegłego wieku były okresem kształtowania się i rozwoju placówek rządowych i pozarządowych związanych z rolnictwem dolnośląskim. Intensyfikacja ich działań nastąpiła w okresie bezpośrednio przed wejściem Polski do Unii Europejskiej.

Ogromną rolę odegrała Agencja Nieruchomości Rolnych, która przejmowała duże powierzchnie z byłych PGR-ów i przekazywała je rolnikom. W ciągu 14 lat istnienia wrocławskiego oddziału, sprzedała nieruchomości gruntowe o łącznej powierzchni 152,4 tys. ha. Wyzierżawiono ponad 413 tys. ha. Działania takie sprawiły, że drobne, nierentowne gospodarstwa produkujące towary gorszej jakości zaczęły przekształcać się w gospodarstwa specjalistyczne i wielkoobszarowe. Rolnicy dolnośląscy jako jedni z pierwszych w Polsce uzyskali także dostęp do zorganizowanych i nowoczesnych miejsc transakcji handlowych i sprzedaży hurtowej artykułów rolno-spożywczych. Pojawienie się centrów hurtowych zapoczątkowało zmiany w funkcjonowaniu rynku rolnego oraz wymogło na rolnikach nie tylko poprawę klasy oferowanych towarów, ale także sposób ich przygotowania do sprzedaży.

Aktywna praca instytucji w upowszechnianiu nowych technologii przyczyniła się do postępu w rozwoju i wdrażaniu nowoczesnych technologii oraz technik ochrony roślin³⁶⁹. Wszystkie instytucje okołorolnicze, chociaż w różnym stopniu, świadczyły także usługi szkoleniowe, informacyjne i doradcze. Efektem tego było podwyższanie kwalifikacji osób szukających pracy, pomocy w zakładaniu działalności gospodarczej czy wsparciu inicjatyw lokalnego rozwoju³⁷⁰. Aktywnie wspierana była także działalność grup producenckich, bez których zwiększenie rentowności produkcji było niemożliwe. Do zadań instytucji należało również zwrócenie uwagi rolników, mieszkańców wsi i osób związanych z branżą rolniczą, możliwościami jakie daje współpraca z nimi oraz jaką pomoc, a także wiedzę mogą od nich uzyskać. Celem nadrzędnym nadal pozostawało zwiększenie wydajności produkcji rolnej, jednakże najpierw spełnione musiały być inne warunki – dopasowanie struktury polskiego rolnictwa nie tylko do wymogów unijnych, ale również do potrzeb producentów i nabywców.

³⁶⁹ R. Kierzek, *Nowa era w rolnictwie?*, „Rolnik Dzierżawca”, 2008, nr 5, s. 67.

³⁷⁰ M. Grzybek, *Wiedza a przedsiębiorczość na obszarach wiejskich*, „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego”, 2005, nr 1, s. 56.

Wszystkie zmiany, niezbędne do sprawnego funkcjonowania rolnictwa, wymagały wsparcia finansowego i odpowiednich rozwiązań instytucjonalnych³⁷¹. Te ostatnie, zapewniły placówki okołorolnicze wpływając na wzrost efektywności produkcji oraz poprawę warunków życia rolników i mieszkańców wsi.

³⁷¹ A. Kowalski, *Rola agencji rządowych w procesie modernizacji i restrukturyzacji rolnictwa w Polsce i we Francji*, Warszawa, 1997, s. 273.

Podsumowanie

Pod koniec lat 80. ubiegłego wieku polskie rolnictwo charakteryzowało się małą efektywnością, która była m.in. wynikiem nadmiernego zużycia czynników wytwórczych czy rozbudowanego systemu bezzwrotnego dofinansowania żywności i środków produkcji³⁷². Proces restrukturyzacji i modernizacji zależny był jednak nie tylko od realizowanej polityki rolnej lub wprowadzania nowych technologii. Najważniejszym czynnikiem pozostawali sami rolnicy. Sytuacja gospodarstw była uwarunkowana ich kwalifikacjami, wiedzą, zdolnościami organizacyjnymi oraz możliwościami dostosowywania się do nowych warunków. Rozwój tych umiejętności miał być stymulowany przez instytucje okołorolnicze, których podstawowym celem była poprawa warunków życia na wsi.

Początkowo trudna sytuacja powstających instytucji okołorolniczych wynikała głównie z braku stabilizacji politycznej oraz wcześniejszych struktur, na których można by tworzyć nowe placówki. Brakowało też ogólnokrajowego systemu informacji rynkowej. Stopniowo zaczęto tworzyć struktury, na tyle elastyczne, aby mogły dopasowywać się do nowych realiów. Zaczęto również wdrażać projekty dotyczące budowy giełd towarowych i rynków hurtowych. Stanowiły one niezwykle ważny element w procesie obrotu produktami rolnymi na większą skalę. Instytucje mogły opierać się jedynie na wzorach z zagranicy oraz na nowo zdobywanych własnych doświadczeniach. Każda z opisanych w pracy instytucji w pierwszych latach działania skupiła się na kompletowaniu fachowej kadry, badaniach i analizach rynkowych, by jak najlepiej odpowiedzieć na potrzeby społeczeństwa oraz powoływaniu odpowiednich działów i oddziałów terenowych.

Wszystkie instytucje miały kilka wspólnych celów: szerzenie wiedzy i wdrażanie innowacji pośród mieszkańców wsi i rolników, wspieranie i stymulowanie ich działań oraz pomoc w podnoszeniu jakości i standaryzacji produktów rolnych. Wobec trudnej sytuacji rolnictwa, instytucje włączały się w działania na rzecz uzyskania przez rolników lepszego wykształcenia oraz pozyskiwania dochodów ze źródeł innych niż te, płynące bezpośrednio z produkcji rolniczej. Bardzo szybko rolnicy podjęli trud prze-

³⁷² W. Hasiński, *Rolnictwo indywidualne na Dolnym Śląsku w okresie transformacji systemowej*, Wrocław, 1999, s. 23–25.

kwalifikowania gospodarstw na bardzo modną w latach 90. XX w. agroturystykę. Aktywnie wspierany i promowany był również, poprzez organizację imprez związanych z ludowymi świętami, jak np. dożynki, rozwój regionu. Wszystkie te wydarzenia sukcesywnie go rozsławiały i charakterystyczne dla niego produkty, wspierając tym samym rolnictwo.

Jednak najważniejsze było przygotowanie rolników i mieszkańców wsi do funkcjonowania w warunkach przystąpienia Polski do Unii Europejskiej. Przed 2000 r. rozpoczęto działania opierające się na szerzeniu rzetelnej wiedzy dotyczącej wymogów, do których Polska musiała się dostosować. Struktury poszczególnych instytucji zostały wzbogacone o dodatkowe działy i odpowiednio wyszkolonych w tych zagadnieniach pracowników. Dzięki temu mogły aktywnie zaangażować się w realizację programów unijnych, tym bardziej że przed wejściem Polski do UE, nadal największą słabością wciąż pozostawała wieś. Było to efektem niskiego poziomu infrastruktury, zwłaszcza w sferze transportu, słabo rozwiniętej sieci usług oraz niewystarczającego wykształcenia rolników i mieszkańców wsi. Unijna pomoc finansowa, dzięki której rolnictwo miało ulec modernizacji sprawiła, że producenci maszyn rolniczych, firmy budowlane oraz te oferujące inne usługi rolnikom, odnotowali szybki wzrost dochodów³⁷³.

Najdłużej istniejącą instytucją okołorolniczą na Dolnym Śląsku, której tradycja ukształtowała się jeszcze w XIX w., był Ośrodek Doradztwa Rolniczego. Początkowo doradcy skupiali się w izbach i kółkach rolniczych, sekcjach branżowych spółdzielczości rolnej i stacjach wdrożeniowych. Później zaczęły się rozwijać Powiatowe Biura Rolne podporządkowane Wojewódzkim Izbowi Rolniczym. Kolejnym etapem ewolucji tych organizacji były Rolnicze Rejonowe Zakłady Doświadczalne, przekształcone w 1975 r., w Wojewódzkie Ośrodki Postępu Rolniczego. Natomiast w ramach reorganizacji struktur, WOPR-y zamienione zostały na Ośrodki Doradztwa Rolniczego. Od lat 90. ubiegłego wieku nastąpiła intensyfikacja działań podejmowanych przez te jednostki. Wzięły one główną odpowiedzialność za doszkalanie rolników i mieszkańców wsi, wdrażanie nowych technologii poprzez wspieranie i stymulowanie ich pracy. Ośrodek wrocławski, który od 2005 r. funkcjonował pod nazwą Dolnośląski Ośrodek Doradztwa Rolniczego, zaczął podejmować nowe inicjatywy na rzecz środowisk rolniczych. Jego podstawowym działaniem było przygotowanie rolników do wejścia Polski do Unii Europejskiej, dopasowania się do nowych standardów oraz utrzymania się na rynku rolno-spożywczym. DODR aktywnie zaangażował się również w promocję regionu i produktów regionalnych oraz przeprowadzał na szeroką skalę czynności związane z promowaniem rolnictwa ekologicznego. W związku z tym, podejmowano przedsięwzięcia w różnych formach, aby dotrzeć do jak największej liczby osób.

³⁷³ E. Bodkowski, *Wstawanie z kolan*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2004, nr 11, s. 6.

Oprócz szkoleń i seminariów, były to jarmarki, pokazy, targi, wystawy, konkursy, kiermasze czy konferencje.

Dzięki rozbudowanym strukturom DODR jego pracownicy docierali do coraz większej liczby rolników i mieszkańców wsi. Dlatego byli oni wskazywani, jako osoby godne zaufania i chętne do pomocy w rozwiązywaniu wielu problemów. Również sam ośrodek, pośród rolników, był jednym z najlepiej rozpoznawalnych. Miał on ogromny wpływ na zmianę świadomości rolników i mieszkańców wsi poprzez działalność szkoleniową i oświatową. Przed akcesją niechęć chłopów wobec Unii Europejskiej była o połowę mniejsza niż w latach wcześniejszych. Dominować natomiast zaczął pogląd, że fundusze unijne są wielką szansą dla polskiej gospodarki, a przebranżowienie działalności oraz walory kulturalne i krajobrazowe regionów zwiększą dochody uzyskiwane z rolnictwa.

Z DODR związana była Dolnośląska Izba Rolnicza. Jej prekursorem była Wielkopolska Izba Rolnicza powstała w Poznaniu w 1895 r. Dopiero w 1928 r. Izby w Polsce zyskały status samorządu gospodarczego, a jednym z ich zadań było opiniowanie projektów ustaw dotyczących rynku rolnego. Izba we Wrocławiu od momentu swojego powstania w 1996 r., wspierała działalność ośrodka oraz podejmowała inne kwestie, aktywizując środowisko rolnicze. Uczestniczyła w kreowaniu czy kształtowaniu wizerunku wsi i miasteczek oraz angażowała się w programy, tj. *Europe Direct* czy wapnowanie gleb. Izba stale rozwijała się i zwiększała swoje kompetencje. Jednak było to utrudnione ze względu na niewielką liczbę osób zatrudnionych w tej instytucji.

Ochrona rolników, poprzez zapobieganie zachwianiom rynku i utrzymywanie równowagi między podażą a popytem na rynku żywnościowym, niwelowanie negatywnych skutków nadprodukcji, wspieranie eksportu produktów oraz zapobieganie załamom produkcji dzięki gromadzeniu rezerw, powierzone zostało Agencji Rynku Rolnego. Została on stworzona również, aby wzmagać działania w warunkach szczególnych oraz realizować inne działania wynikające z założeń interwencjonizmu państwowego. Obrót towarami żywnościowymi, a także wprowadzenie kontroli nad ich jakością i atestacji magazynów, sprawiły, że rolnicy mieli zagwarantowany zbyt swoich produktów, po cenach nie niższych niż minimalne. Z drugiej jednak strony, musieli zadbac o jakość towarów, aby spełniać warunki punktów skupu ARR. Produktami, którymi operował wrocławski oddział, były szczególnie: zboża, tytoń, cukier, miód, masło, mięso, ziemniaki oraz susz paszowy. Dodatkowo wziął on udział w programie „Szkłanka mleka”. Od 2004 r. agencja zaczęła przyznawać dopłaty do mleka i niektórych przetworów mlecznych dla dzieci w placówkach oświatowych.

Upowszechnienie nowych technologii, inwestycje w gospodarstwach rolnych, racjonalne gospodarowanie odpadami, poszerzanie asortymentu oferowanych usług i towarów oraz poprawę ich jakości umożliwiła pomoc finansowa oferowana przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Dzięki niej rolnicy mieli szansę na rozwinięcie i poszerzenie swojej działalności oraz zdobycie stabilnej pozycji na rynku unijnym. Agencja, od początku swojego powstania, brała udział w wielu projek-

tach. Miały one na celu ułatwienie rolnikom funkcjonowania w nowych warunkach. Zaangażowanie w projekty unijne przyniosło dolnośląskim rolnikom dopłaty w wysokości 1995 mln zł w ciągu dwóch lat. Najważniejszym projektem, realizowanym przez agencję, był Program Rozwoju Obszarów Wiejskich. Dwie edycje programu (2004–2006 oraz 2007–2013) zaadresowane zostały do rolników, przedsiębiorców, samorządów gminnych, nadleśnictw, organizacji pozarządowych i innych instytucji związanych z obszarami wiejskimi³⁷⁴.

Jednostką o innym profilu działania było Dolnośląskie Centrum Hurtu Rolno-Spożywczego. Zapewniało ono profesjonalną organizację obrotu artykułami rolno-spożywczymi, dzięki której stabilizowano ceny, gwarantowano równowagę podaży-popytu, wprowadzano i przestrzegano norm i standardów. Dostosowano również produkcję rolniczą do wymogów stawianych przez rynek oraz zmniejszano liczbę pośredników w handlu. DCHR-S stwarzało również możliwość uporządkowania krajowego rynku rolnego, a także ułatwiało nawiązywanie kontaktów handlowych. Zadania te były realizowane poprzez wynajem dużych powierzchni, zapewnienie bezpieczeństwa i czystości na terenie rynku czy zagwarantowanie jak najlepszych warunków do prowadzenia działalności handlowej. Poza tym, rynki hurtowe wymuszały na rolnikach – drobnych producentach, organizowanie spółek producenckich, gdyż tylko wtedy mieli oni szansę przetrwać na rynku rolno-żywnościowym. Przyczyniano się w ten sposób do postępu procesu globalizacji.

DCHR-S powstało w 1995 r. jako jedna z ośmiu przewidzianych w planie jednostek. Ostatecznie, do 1999 r. wybudowano 27 rynków hurtowych i giełd. Obecnie, wrocławski rynek kwiatów i akcesoriów pod względem powierzchni jest największy w Polsce, a udział tych towarów w ogólnej podaży na rynku hurtowym wynosi 27,4%. Innymi towarami pojawiającymi się na nim w przeważającej ilości są owoce – stanowią one prawie 30% ogólnego udziału. Pośród nich, hurtownicy najczęściej oferują cytrusów, bo aż 90 tys. ton rocznie. Na terenie Centrum oferowany był również cukier (obróć 36 tys. ton rocznie), nabiał (prawie 17 tys. ton rocznie), mięso i jego przetwory (388 ton rocznie) oraz wyroby przemysłu młynarskiego (160 ton rocznie). Innymi produktami były warzywa, z których największy procent stanowiły ziemniaki. Sprzedawano ich ponad 2 tys. ton rocznie.

Rolników i mieszkańców wsi wspierała również Agencja Nieruchomości Rolnych. Jej podstawowymi zadaniami było przejmowanie, restrukturyzacja oraz zagospodarowanie ziemi przejętej do zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa. Grunty pochodziły przede wszystkim z Państwowych Gospodarstw Rolnych (PGR) oraz Państwowego Funduszu Ziemi (PFZ). W ciągu 14 lat istnienia wrocławskiego oddziału sprzedano nieruchomości o łącznej powierzchni 152,4 tys. ha. Natomiast w latach 2002–2006 oddział terenowy Wrocław wydzierżawił 42,5 tys. ha gruntów. Pod jego zarząd trafiło

³⁷⁴ M. Gawrychowski, *17 mld euro z Unii Europejskiej dla polskiej wsi*, „Gazeta Prawna – Dotacje Unijne”, 2009, nr 70, s. 1.

również 326 obiektów zabytkowych. Były to zespoły dworskie, pałacowo-parkowe i folwarczne, pojedyncze obiekty architektoniczne, parki oraz pozostałości dawnych parków, stanowiska archeologiczne, grodziska i kurhany. Wiele z nich trafiło w prywatne ręce.

Realizując zadania powierzone przez państwo i zawarte w Statutach, instytucje prowadziły wspólną działalność doradczą oświatową, informacyjną i innowacyjną. Wspierając założenia polityki rolnej, przyczyniały się również do rekonstrukcji sektora rolno-żywnościowego, integracji z krajami unijnymi w dziedzinie rolnictwa, a w wyniku tego – poprawy sytuacji na obszarach wiejskich. Rezultatami działań instytucji okołorolniczych było ukierunkowanie rolników na lepszą i bardziej efektywną produkcję, podnoszenie świadomości rolniczej i kwalifikacji poprzez cykle szkoleń, ułatwienie dostępu do nowości technicznych, dzięki którym rozwiązywane było wiele problemów związanych z uprawą roślin czy hodowlą zwierząt. O pozytywnych skutkach wysiłków instytucji świadczyło znaczne podnoszenie poziomu polskich produktów rolnych, które stanowiły dużą konkurencję dla tych z Unii Europejskiej.

Przejawem coraz wyższego poziomu dolnośląskiego rolnictwa był chociażby ranking 300 najlepszych przedsiębiorstw rolnych sporządzony przez Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy. W 2005 r. w pierwszej trzydziestce znajdowały się dwie firmy z Dolnego Śląska, a w rankingu z 2006 r. już pięć³⁷⁵.

Od momentu powstania, w instytucjach wprowadzono wiele zmian. Rozwijały się i ewoluowały nie tylko same struktury oraz realizowane zadania. Na przestrzeni lat zauważyć można różnice zachodzące w wykształcaniu kadr, ich wieku i podziału na według płci. W ostatnich latach coraz więcej zatrudnianych było kobiet, nie tylko na stanowiskach kadrowych i księgowych, ale także kierowników czy specjalistów ds. kontroli technicznych. Najbardziej poszukiwanymi pracownikami byli także ludzie młodzi, mający jak najlepsze kwalifikacje. Dzięki nim, instytucje mogły zaspokajać najważniejsze oczekiwania i potrzeby rolników. Wzmagały swoją działalność w zagrażających rolnictwu sytuacjach, takich jak załamania na rynku, nadprodukcja czy następstwa szkód wyrządzonych przez klęski naturalne. Jednak najważniejszą próbą ich możliwości oraz przydatności był okres przed i po akcesji Polski do Unii Europejskiej. Ukazał on, iż likwidacja, którejkolwiek z instytucji mogłaby mieć negatywny skutek. Każda z nich zapewniała wsparcie rolnikom w różnych sektorach i poziomach. W innym przypadku, pomoc mogłaby się okazać niewystarczająca. Jedynym właściwym działaniem mogłoby być scalenie Ośrodka Doradztwa oraz Izby Rolniczej, które nie dość, że funkcjonują na tym samym terenie, to angażują się w zbliżone projekty. Jednak wydaje się niemożliwym stworzenie jednej instytucji, która przejęłaby funkcje wszystkich. Także powierzenie części zadań innym, już istniejącym placówkom, pozbawione jest sensu. Pomimo silnego wsparcia chociażby ze strony wrocławskiego

³⁷⁵ Ranking 300, „Rolnik Dzierżawca”, wydanie specjalne, 2006, s. 8.

Uniwersytetu Przyrodniczego, nie mógłby on przejąć zadań związanych z doradztwem rolniczym. Wyniki prac tej uczelni skierowane były do gospodarstw wyspecjalizowanych i tych, które dysponują funduszami na nowe inwestycje. Również osoby korzystające z jego pomocy, miały już szeroką wiedzę rolniczą. Nie jest to reguła dotycząca wszystkich rolników. Do tej pory, wielu z nich kierowało się przede wszystkim własnymi doświadczeniami oraz wiedzą przekazywaną z ojca na syna.

Działalność instytucji okołorolniczych stała się silnym bodźcem i szansą przyspieszenia modernizacji i rozwoju obszarów wiejskich. Pomimo ich bardzo rozbudowanych struktur, dużej liczby oddziałów terenowych i mobilnych pracowników, wiedza rolników i mieszkańców wsi dotycząca placówek związanych z rolnictwem nie była wystarczająca. Również szeroko zakrojone akcje informacyjne prowadzone przez te placówki, nadal nie docierały lub nie przekonywały wszystkich rolników. Moje badania wykazały, że instytucje okołorolnicze najmniejszy wpływ wywarły na małe, technologicznie zacofane gospodarstwa rodzinne.

Pomimo to, instytucje przyczyniły się do polepszenia warunków w jakich funkcjonowali rolnicy i mieszkańcy wsi. Największymi zagrożeniami było bezrobocie jawne i ukryte, brak kapitału na inwestycje, nierozwinięta infrastruktura, tradycyjna struktura społeczno-zawodowa, której podstawę stanowili słabo wykształceni rolnicy oraz tradycyjne postawy wynikające ze złych przyzwyczajeń i braku akceptacji tego co nowe³⁷⁶. Dzięki zaangażowaniu instytucji modele te zaczęły ulegać przemianom. Zwiększyło się zainteresowanie nowymi możliwościami w rolnictwie, rozwinęła się także wiedza rolnicza. Miało to ogromne znaczenie przy poprawie konkurencyjności polskich produktów rolnych, modernizacji produkcji i ofercie rynkowej oraz poprawie jakości wyrobów i zmniejszeniu zużycia na jednostkę surowców, pracy, energii i wody.

³⁷⁶ *Ekonomiczne i społeczne problemy gospodarki rolnej w Polsce w aspekcie integracji europejskiej*, pod red. K. Duczkowskiej-Małysz, T. Trziszki, Wrocław, 1998, s. 6.

Spis rysunków

2.1. Jednostki organizacyjne doradztwa rolniczego w 1999 r.	41
2.2. Siedziba DODR we Wrocławiu przy ul. Zwycięskiej 12a	49
4.1. Pierwsze plany zagospodarowania terenu DCHRS: ABC – etapy tworzenia	86
4.2. Teren giełdy Dolnośląskiego Centrum Hurtu	89
8.1. Króliki hodowlane w Paszkowicach k. Jawora	175
8.2. Jedno z największych gospodarstw w gminie Kostomłoty	176
8.3. Borówka amerykańska w gospodarstwie rolnym w Piotrowicach k. Kątów Wrocławskich	182

Spis wykresów

1.1. Opinie rolników i mieszkańców wsi dotyczących zmian w rolnictwie polskim	23
1.2. Ocena sytuacji finansowej gospodarstw rolnych w latach 2003–2006	26
1.3. Trudności związane z prowadzeniem gospodarstwa rolnego w latach 2005–2006	27
5.1. Struktura wydatków interwencyjnych na rynku mleka w 2005 r.	128
5.2. Struktura wydatków interwencyjnych na rynku mleka w 2006 r.	129
5.3. Ilość mleka skupionego od dostawców hurtowych w roku kwotowym 2006/2007	129
5.4. Liczba podmiotów skupujących mleko zarejestrowanych w poszczególnych województwach w 2006 r.	130

Spis schematów

2.1. Podporządkowanie służbowe instruktorów rolnych	33
2.2. Organizacja służby rolnej w 1955 r.	35
2.3. Struktura gromadzkiej służby rolnej w 1963 r.	36
2.4. Struktura gromadzkiej służby rolnej w 1968 r.	38
2.5. Strategie restrukturyzacji doradztwa rolniczego na świecie	47
2.6. Struktura WODR w 1996 r.	50
2.7. Struktura organizacyjna RCDRRiOW we Wrocławiu w latach 1999–2005	51
2.8. Struktura organizacyjna Dolnośląskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego we Wrocławiu 2005 r.	53
4.1. Schemat organizacyjny Dolnośląskiego Centrum Rolno-Spożywczego we Wrocławiu w 1999 r.	91
4.2. Schemat organizacyjny Dolnośląskiego Centrum Rolno-Spożywczego we Wrocławiu w 2003 r.	92
4.3. Schemat organizacyjny Dolnośląskiego Centrum Rolno-Spożywczego we Wrocławiu w 2006 r.	93
4.4. Schemat organizacyjny Dolnośląskiego Centrum Rolno-Spożywczego we Wrocławiu w 2006 r.	95
5.1. Struktura Centrali Agencji Rynku Rolnego w 2006 r.	112
5.2. Schemat organizacyjny oddziałów terenowych Agencji Rynku Rolnego w 2006 r.	113
6.1. Uproszczony schemat organizacyjny ARiMR	134
6.2. Struktura organizacyjna Centrali ARiMR, stan na czerwiec 2005 r.	135
6.3. Struktury organizacyjne Oddziałów Terenowych	136
7.1. Struktura organizacyjna Agencji Nieruchomości Rolnych	162

Spis tabel

1. Absolwenci poszczególnych kierunków studiów stacjonarnych i niestacjonarnych Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu w latach 1951–2006	12
1.1. Zasoby ziemi w krajach Unii Europejskiej i Polsce w 2000 r.	21
1.2. System instytucjonalny odpowiedzialny za realizację mechanizmów Wspólnej Polityki Rolnej	22
1.3. Wsparcie dla rolnictwa polskiego w latach 2003–2006 (w mln zł)	24
1.4. Kraje, które uzyskały największe wsparcie w 2006 r. (w mln euro)	25
1.5. Zmiana dochodów rolników w Europie w 2007 r. w stosunku do 2006 r.	25
1.6. Użytkowanie gruntów w województwie dolnośląskim w latach 1989–1991 w ha wg umiejscowienia organizacyjnego	28
1.7. Struktura powierzchni rolnych w latach 1989–1991	29
1.8. Liczba ciągników na 100 ha użytków rolnych w latach 2000–2005	29
2.1. Poziom wykształcenia instruktorów rolnych w 1939 r.	32
2.2. Liczba pracowników doradztwa rolniczego w latach 1946–1948	32
2.3. Liczba instruktorów rolnych z uwzględnieniem poziomu wykształcenia w 1960r.	37
2.4. Zasady wynagradzania gromadzkiej służby rolnej w 1968 r.	39
2.5. Charakterystyka zawodowa kadry doradczej WOPR w 1986 r.	40
2.6. Wiedza potrzebna rolnikom w okresie przedakcesyjnym	42
2.7. Trzeci etap kampanii informacyjnej na obszarach wiejskich na temat integracji z UE ...	43
2.8. Zatrudnienie w jednostkach doradztwa rolniczego (stan na 30 czerwca 2005 r.)	44
2.9. Zatrudnienie w ośrodkach doradztwa rolniczego w 2001 r.	44
2.10. Zatrudnienie w ośrodkach doradztwa rolniczego wg stanowisk i wykształcenia w 2005 r.	45
2.11. Struktura zatrudnienia i wykształcenie specjalistów i doradców w działach w 2005r. ...	46
2.12. Struktury organizacyjne wojewódzkich ośrodków doradztwa rolniczego w 2005 r. ...	46
2.13. Wykształcenie i płeć pracowników RCDRRiOW we Wrocławiu w 1996 r. i 1998 r.	54
2.14. Wykształcenie pracowników RCDRRiOW we Wrocławiu w 1996 r.	55
2.15. Zatrudnienie w poszczególnych działach w 2003 r.	55
2.16. Zatrudnienie w Powiatowych Zespołach Doradczych 2003 r.	56
2.17. Szkolenia RCDRRiOW we Wrocławiu w 2004 r.	57
2.18. Szkolenia Dolnośląskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego we Wrocławiu w 2003 r. i 2005 r.	58
2.19. Formy szkoleniowe	59
3.1. Optymalne zakresy pH dla niektórych roślin uprawnych	74
4.1. Finansowanie Hurtowych Rynków Rolno-Spożywczych ze środków publicznych w latach 2001–2002 (w mln zł)	81
4.2. Dofinansowanie rynków hurtowych (w mln zł)	82

4.3. Finansowanie Rolno-Spożywczych Rynków Hurtowych w ramach projektów unijnych	83
4.4. Zaangażowanie środków finansowych Projektu Polsko–Holenderskiego	84
4.5. Darowizny rzeczowe dla projektu Polsko–Holenderskiego w latach 1995–1997	84
4.6. Środki z darowizny Rządu Japońskiego (w tys. USD)	85
4.7. Stan zatrudnienia w Dolnośląskim Centrum Hurtu Rolno-Spożywczego we Wrocławiu w latach 1995–2006	97
4.8. Wielkość oferowanych towarów w Centrum w poszczególnych branżach (rocznie) ..	99
4.7. Osoby dzierżawiące powierzchnię handlowa długoterminowo – na czas nieokreślony ..	100
4.8. Osoby korzystające z biletów wjazdowych jednomiesięcznych	101
4.9. Osoby wykupujące bilety jednorazowe	101
5.1. Liczba pracowników i struktura wykształcenia w OT ARR we Wrocławiu w latach 1990–2006	114
5.2. Wielkość skupu zbóż ze środków agencji dokonanych przez ARR OT we Wrocławiu w latach 1994–2006 (w tys. ton)	121
5.3. Umowy zawarte przez oddział terenowy ARR we Wrocławiu z przedsiębiorstwami przechowalniczymi w latach 2004–2006	122
5.4. Zakup zbóż przez oddział terenowy ARR we Wrocławiu z dopłatą do cen skupu dla producentów (w tys. ton)	123
5.5. Płatności dla producentów surowca tytoniowego oddziału terytorialnego ARR Wrocław w latach 2005–2006	124
5.6. Obrót miodem przez oddział terenowy ARR we Wrocławiu w latach 1994–2002 (w tonach)	125
5.7. Obrót masłem przez oddział terytorialny ARR we Wrocławiu w latach 1995–2002 ...	126
5.8. Obrót półtuszkami wieprzowymi i wołowymi przez oddział terytorialny ARR w latach 1999–2004 (w tonach)	126
5.9. Realizacja dopłat do produkcji suszu paszowego w okresie 1.05–31.12.2004 r.	127
6.1. Liczba złożonych wniosków o przyznawanie płatności bezpośrednich do gruntów rolnych w latach 2004–2006	139
6.2. Liczba i kwoty zrealizowanych płatności do gruntów rolnych w województwie dolnośląskim w latach 2004–2006, (w mln zł)	140
6.3. Liczba złożonych wniosków o dopłaty oraz zgłoszona w nich powierzchnia plantacji wierzby lub róży bezkolcowej w latach 2005–2006	140
6.4. Liczba rolników i kwoty dopłat z tytułu prowadzenia plantacji wierzby lub róży bezkolcowej w latach 2005–2006	141
6.5. Liczba złożonych wniosków z tytułu cukru w 2006 r.	141
6.6. Dane dotyczące wniosków o renty strukturalne w latach 2004–2006	143
6.7. Wspieranie działalności rolniczej na ONW w latach 2004–2006	145
6.8. Płatności realizowane przez ARiMR z ONW w latach 2004–2006 (w mln zł)	146
6.9. Realizacja programu rolno-rodowiskowego (PRŚ) w 2006 r. (w tys. ha)	147
6.10. Realizacja projektu zalesiania gruntów rolnych w latach 2004–2006	147

6.11. Wnioski i kwota pomocy przeznaczone na pomoc gospodarstwom rolnym w latach 2005–2007	149
6.12. Wnioski i zrealizowane płatności w ramach wsparcia grup producenckich w latach 2004–2006	149
6.13. Pomoc dla grup producentów udzielanych przez ARiMR w latach 2004–2006 (w tys. zł)	154
6.14. Kontrole ARiMR w 2006 r.	155
6.15. Finanse przeznaczone na wieś dolnośląską w latach 2004–2006, (w mln zł)	157
7.1. Sprzedaż i dzierżawa gruntów w latach 1992–2006 przez agencję Nieruchomości Rolnych Oddział Terenowy we Wrocławiu	164
7.2. Grunty sprzedane przez wrocławski Oddział Terenowy ANR we Wrocławiu z Zasobu WRSP w latach 2002–2006, wg grup obszarowych	165
7.3. Ceny gruntów sprzedanych z zasobu WRSP przez oddział terenowy we Wrocławiu w latach 2002–2006	165
7.4. Powierzchnia gruntów wydzierżawionych w latach 2002–2006 (w ha)	167
7.5. Czynsz za grunty wydzierżawione z zasobu WRSP przez oddział terenowy we Wrocławiu Agencji Nieruchomości Rolnych wg grup obszarowych, (w dt pszenicy/ha)	167
8.1. Liczba gospodarstw rolnych wg grup obszarowych (w %)	178
8.2. Średnia powierzchnia gospodarstw indywidualnych wg grup obszarowych (w ha)	179
8.3. Produkcja rolna w województwie wrocławskim (1990–1998) i dolnośląskim (1998–2006) w latach 1990–2006	184
8.4. Liczba gospodarstw ekologicznych na Dolnym Śląsku	186

Bibliografia

I. Źródła archiwalne

1. Archiwum Działu Nauczania Uniwersytetu Przyrodniczego.
2. Archiwum Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi w Warszawie.
3. Archiwum Najwyższej Izby Kontroli Delegatura we Wrocławiu.
4. Archiwum Dolnośląskiego Centrum Hurtu Rolno-Spożywczego S.A. we Wrocławiu.
5. Archiwum Dolnośląskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego we Wrocławiu.
6. Archiwum Dolnośląskiej Izby Rolniczej.
7. Archiwum Agencji Rynku Rolnego w Warszawie.
8. Archiwum Oddziału Terenowego Agencji Rynku Rolnego we Wrocławiu.
9. Archiwum Regionalnego Oddziału Dolnośląskiego Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

II. Materiały źródłowe opublikowane

1. Dziennik Ustaw z 1997 r. Nr 142, poz. 951.
2. Dziennik Ustaw Nr 64, poz. 593.
3. Kronika DCHR-S, Wrocław 2004.
4. Plany rzeczowo-finansowe DODR.
5. Protokół kontroli Agencji Nieruchomości Rolnych z 2006 r., Archiwum Najwyższej Izby Kontroli Delegatura we Wrocławiu.
6. Raport z działalności Oddziału Terenowego Agencji Nieruchomości Rolnych we Wrocławiu w 2005 r.
7. Roczniki Statystyczne 1989–2007.
8. Roczniki Statystyczne Rolnictwa 1996–2005.
9. Reasumpcja raportu z działalności ANR na Zasobie Własności Rolnej Skarbu Państwa z lat 2002–2006.
10. Regulamin organizacyjny DCHRS S.A, Wrocław 1999–2006.
11. Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie szczegółowych kierunków działań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz sposobów ich realizacji z dn. 22 marca 1994 r., Warszawa 1994.
12. Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie szczegółowych kierunków działań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz sposobów ich realizacji z dn. 4 kwietnia 1995 r., Warszawa 1995.

13. Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie szczegółowych kierunków działań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz sposobów ich realizacji z dn. 30 stycznia 1996 r., Warszawa 1996.
14. Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie szczegółowych kierunków działań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz sposobów ich realizacji z dn. 14 maja 2002 r., Warszawa 2002.
15. Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie szczegółowych kierunków działań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz sposobów ich realizacji, Warszawa 1994–2007.
16. Zarządzenie nr 1/99 Prezesa Własności Rolnej Skarbu Państwa z dn. 27.01.1999.
17. Sprawozdanie z działalności Agencji Rynku Rolnego z lat 1994–2007, Warszawa.
18. Sprawozdania z działalności Regionalnego Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich we Wrocławiu z lat 1991–2007, Wrocław.
19. Statut Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa z dn. 8 marca 1994, Warszawa 1994–2002.
20. Statut Dolnośląskiej Izby Rolniczej, Wrocław 2003.
21. Tekst jednolity statutu Spółki Akcyjnej DCHRS, Wrocław 2007.
22. Ustawa z 18 grudnia 2003 r. o płatnościach bezpośrednich. Dz. U. z 2004 r. Nr 6, poz. 40.
23. Ustawa z dn. 19.X.1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi skarbu państwa.
24. Wewnętrzny Regulamin Organizacyjny Dolnośląskiego Oddziału Regionalnego, Wrocław, 2006.
25. Wnioski i zrealizowane płatności przez ARiMR w latach 2004–2006, Wrocław, 2007.
26. Załącznik nr 1 do Wewnętrznego Regulaminu Organizacyjnego Dolnośląskiego Oddziału Regionalnego, Wrocław, 2006.
27. Zarządzenie nr 1/99 Prezesa Własności Rolnej Skarbu Państwa z dn. 27.01.1999.
28. Zestawienie zrealizowanych płatności bezpośrednich, ARiMR, Wrocław, 2006.

III. Ankiety i wywiady

1. Ankieta przeprowadzona z 120 rolnikami z terenu Dolnego Śląska.
2. Ankieta przeprowadzona przez DCHR-S, Wrocław 2006.
3. M. Jarosik, zastępca Dyrektora Biura Dolnośląskiej Izby Rolniczej.
4. E. Wróbel, pracownik DODR.
5. C. Surwiłło, Dział Oświaty i Doskonalenia Zawodowego RCDRRiOW.
6. E. Mańkowska, Dyrektor DODR.
7. M. Gawęł, Wicedyrektor ds. obsługi rynku i marketingu DCHR-S.
8. J. Sołtys, Dyrektor Oddziału Terenowego ARR.

9. A. Jamrozik, Dyrektor wrocławskiego oddziału terenowego ANR.

IV. Prasa

1. Biuletyn Informacyjny, Warszawa, 1991–2008.
2. Biuletyn Informacyjny wydawany przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.
3. Chłopska Droga – Gazeta Rolnicza, Warszawa, 2006.
4. Czas na Wieś, 1997.
5. Dylematy Policyjne, 2006.
6. Gazeta Prawna, Warszawa, 2003–2009.
7. Gazeta Wyborcza, Wrocław, 2004–2008.
8. Głos Milicza, 2000.
9. Gospodarz – Poradnik Sołecki, 1997.
10. Hasło Ogrodnicze, 2005.
11. Informator Rolny, 1998.
12. Kurier Gminny, 1997–2003.
13. Magazyn Gospodarczy, 1997.
14. Magazyn Region, 2002.
15. Nasz Dom i Ogród – Flora, Wrocław, 2004–2006.
16. Nowy Plon, Warszawa, 1997–2004.
17. Puls Biznesu, 1997.
18. Rolnik–Dzierżawca, Bydgoszcz, 2007–2008.
19. Rośliny Ozdobne, Warszawa, 2006.
20. Słowo Polskie – Gazeta Wrocławska, 2003–2005.
21. Super Piast, Wrocław, 2003.
22. Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka 2006.
23. Twój Doradca – Rolniczy Rynek, 1996–2008.
24. Twoja Firma, Warszawa, 2002.
25. Wiadomości Rolnicze, 2008.
26. Wieś Dolnośląska, Legnica, 2003–2008.
27. Wieś i Rolnictwo, Warszawa, 1975–1980.
28. Wieś Współczesna, Warszawa, 1963.
29. Zagadnienia Doradztwa Rolniczego, Brwinów, 2001–2005.
30. Zielony Sztandar, Warszawa, 2002.

V. Wydawnictwa książkowe

1. Abramowicz J., Pernal T., *Działalność interwencyjna Oddziału Terenowego ARR we Wrocławiu*, „Biuletyn Informacyjny”, 1998, nr 8.

2. Adamczyk Z., *Działalność interwencyjna Agencji Rynku Rolnego w I półroczu 1995 r.*, „Biuletyn Informacyjny”, 1995, nr 9.
3. Adamczyk Z., *Zmiany personalne i organizacyjne w Agencji Rynku Rolnego*, „Biuletyn Informacyjny”, 1992, nr 10, s. 7.
4. Alankiewicz D., *Z kwalifikantem jak z programem komputerowym*, „Wiadomości Rolnicze”, 2008, nr 8.
5. Agencja Rynku Rolnego po akcesji z UE, 2004, nr 1–3.
6. Agencja Rynku Rolnego – agencją płatniczą, Warszawa, 2006.
7. Agencja Rynku Rolnego 1990–2005, Warszawa, 2005.
8. *ANR w 2006 r.*, „Rolnik Dzierżawca”, 2007, nr 7/8.
9. ARiMR – rok po akcesji, Warszawa, 2005.
10. ARiMR – trzy lata po akcesji, Warszawa, 2007.
11. Błesznowska K., *Wrocław otworzy Centrum Hurtu Rolno-Spożywczego*, „Puls Biznesu” 1997, nr 67.
12. *Będą kontraktacje*, „Nowy Plon”, 2003, nr 33.
13. *Będzie wielkie targowanie*, „Magazyn Gospodarczy”, 25.10.1997.
14. Bonek T., *Otwierają się dla nas rynki*, „Twoja Firma”, 2002, nr 8.
15. Bodkowski E., *Dolnośląskie Centrum Hurtu Rolno-Spożywczego S.A. we Wrocławiu*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 1996, nr 10.
16. Bodkowski E., *Dopłaty do spożycia mleka, przetworów mlecznych w placówkach oświaty – szklanka mleka*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2004, nr 10.
17. Bodkowski E., *Instrumenty wspierania rolnictwa i obszarów wiejskich*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2004, nr 9.
18. Bodkowski E., *Rynek europejskich standardów*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2003, nr 5.
19. Bodkowski E., *Świętowanie na Giełdowej*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2005, nr 10.
20. Bodkowski E., *Uprawa wierzby energetycznej*, „Rolniczy Rynek”, 2003, nr 4, s. 11.
21. Bodkowski E., *Żywność Polska Spółka z o.o.*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2003, nr 8/9, s. 6.
22. Brzezik R., *Przekształcenia własnościowe państwowego sektora rolnego*, [w:] Stowarzyszenie polski z Unią Europejską – *Niezbędne procesy dostosowawcze polskiej gospodarki żywnościowej*, Warszawa, 1997.
23. *Co dalej z dolnośląskim rolnictwem?*, „Więś Dolnośląska”, 2005, nr 7.
24. *Dolnośląska wieś w Europie*, Lubą, 2005.
25. Dryszel A., *Czym jest Agencja Rynku Rolnego?*, „Biuletyn Informacyjny”, 1991, nr 1, s. 5.
26. Dryszel A., *Pierwszy rok działalności Agencji*, „Biuletyn Informacyjny”, 1991, nr 1, s. 12.

27. Dryszel A., *Ramowy program działania Agencji w 1991 r.*, „Biuletyn Informacyjny”, 1991, nr 1, s. 14.
28. *Ekonomiczne i społeczne problemy gospodarki rolnej w Polsce w aspekcie integracji europejskiej*, pod red. K. Duczkowskiej-Małysz, T. Trziszki, Wrocław, 1998.
29. *Ekspansja gospodarcza Polski do końca XX wieku*, pod red. Z. Hellwiga, Poznań, 1997.
30. *Fakty o DIR*, „Wieś Dolnośląska”, 2007, nr 1–2.
31. Gałąź D., *Program rozwoju rolnictwa PRL*, „Wieś i Rolnictwo”, 1982, nr 1–2.
32. Gałązka-Curyło A., *Pobili rekord Guinnessa*, „Super Piast”, 2003, nr 37.
33. Gawrychowski M., *1,4 mld zł w listopadzie ma trafić do rolników*, „Gazeta Prawna”, 2008, nr 166.
34. *Giełda, bazar – wszystko dla ludzi*, „Dylematy Polityczne”, 2006, nr. 10
35. Grała L., *Ważne czyny, nie bijatyka*, „Wieś Dolnośląska”, 2008, nr 2, s. 1.
36. Gramza R., *Dolnośląskie Centrum Hurtu Rolno-Spożywczego we Wrocławiu nowoczesnym rynkiem hurtowym*, 1996, nr 21.
37. Gramza R., Hamkało S., *Powstaje nowoczesny rynek hurtowy*, „Gospodarz – Poradnik Sołecki”, 1997, nr 6, s. 24.
38. Godlewska K., *Ambitne zamierzenia*, „Nasz Dom i Ogród – Flora”, 2006, nr 3, s. 33.
39. Gorzelak E., *Nowe przesłanki interwencjonizmu realizowanego przez Agencję Rynku Rolnego*, „Biuletyn Informacyjny”, 1991, nr 6.
40. Gorzelak E., *Nowa, dramatyczna sytuacja w gospodarce żywnościowej w 1992/1993 r.*, „Biuletyn Informacyjny”, 1992, nr 9.
41. Grała L., *Spotkajmy się w Piotrowicach*, „Wieś Dolnośląska”, 2003, nr 7.
42. Gorzelak E., *Miejsce Agencji Rynku Rolnego w polskim interwencjonizmie rolnym*, „Biuletyn Informacyjny”, 1995, nr 1.
43. Gorzelak E., *Czy Agencja pomaga rolnictwu?*, „Biuletyn Informacyjny”, 1991, nr 2.
44. Gorzelak E., *Jak rolnicy oceniają działalność Agencji Rynku Rolnego?*, „Biuletyn Informacyjny”, 1995, nr 7.
45. Gorzelak E., *Sytuacja ekonomiczna polskiego rolnictwa w latach 1989–1993*, „Biuletyn Informacyjny”, 1993, nr 10.
46. Gorzelak E., *Sytuacja ekonomiczna rolnictwa w latach transformacji*, „Biuletyn Informacyjny”, 1995, nr 11.
47. Grzegorzczuk A., Fedak M., *Działania dostosowawcze Agencji Rynku Rolnego do wymogów Unii Europejskiej*, „Biuletyn Informacyjny”, 1998, nr 4.
48. Grzyb R., *27 mld zł przekroczył w tym roku dochody rolników*, „Gazeta Prawna”, 2008, nr 113.
49. Górka W., *Niech każdy robi swoje*, „Hasło Ogrodnicze”, 2005, nr 6.

50. Gutkowski K., *Doświadczenia i perspektywy działalności Agencji Rynku Rolnego*, „Biuletyn Informacyjny”, 1995, nr 11.
51. *Gwarancja stabilnego handlu*, „Kurier Gminny”, 2000, nr 7.
52. Gwarychowski M., *Polska nie musi stracić dotacji na sektor rybny*, „Gazeta Prawna”, 2008, nr 131.
53. *Handel artykułami rolno-spożywczymi z zagranicą po akcesji Polski do Unii Europejskiej*, Biuletyn Informacyjny wydawany przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz Agencje Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, 2005, nr 1, s. 15.
54. Hełpa-Kulińska E., *Kontrakt dla rolnika to korzystne rozwiązanie*, „Słowo Polskie – Gazeta Wrocławska”, 8 I 2004.
55. Hełpa-Kulińska E., *Nowa stacja*, „Magazyn Region”, 5 XII 2002.
56. Ignar M., *Tendencje rozwoju rolnictwa polskiego do 1979 r.*, „Wieś i Rolnictwo”, 1981, nr 1.
57. *Informacje, opinie, stanowiska*, „Rolniczy Rynek”, 1998, nr 15.
58. *Informacja o sytuacji na rynkach hurtowych oraz ich przyszłości*, Warszawa, 2004.
59. *Informacja w regionie*, „Wieś Dolnośląska”, 2005, nr 7.
60. *Izby rolnicze jednoczą polskich rolników*, Warszawa, 2004.
61. Jaremko W., *Powstaje nowoczesny rynek hurtowy*, „Czas na Wieś”, 1997, nr 1.
62. Jaśkiewicz A., Całka E., *PROW 2007–2013. Ułatwianie startu młodym rolnikom*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2008, nr 1.
63. Jedynak L., *Rola i potrzeba wapnowania przy zastosowaniu nawozów wapniowych*, Wrocław, 2007.
64. Jedynak L., E. Jankowska, *Program wapnowania gleb na Dolnym Śląsku w latach 2006–2007 realizowany przez DIR*, „Wieś Dolnośląska”, 2007, nr 5.
65. *Już wkrótce wielkie otwarcie*, „Kurier Gminny – Gazeta Wrocławska”, 30 VI 1998.
66. Kalińska B., *Gdy zegar zatoczy koło*, „Nasz dom i ogród – Flora”, 2005, nr 3.
67. Kaliński J., Landau Z., *Gospodarka Polski w XX wieku*, Warszawa, 1999.
68. Katowicz J., *Wrocławski potentat*, „Chłopska Droga – Gazeta Rolnicza”, 2006, nr 7.
69. Kilian A., *Czas na giełdę*, „Gazeta Wyborcza – Wrocław”, 24 II 2005.
70. Kilian A., *Od prezentacji do integracji*, „Gazeta Wyborcza”, 16.09.2004.
71. Kilian A., *Nowa giełda motoryzacyjna, już wkrótce – antyki i osobliwości*, „Gazeta Wyborcza – Wrocław”, 16–17 IV 2005.
72. Kreft R., *ARR nie może i nie powinna zastępować rynku*, „Biuletyn Informacyjny”, 1995, nr 4, s. 3.
73. Kreft R., *Sytuacja społeczno-gospodarcza kraju w 1991 r.*, „Biuletyn Informacyjny”, 1991, nr 3.
74. Kondrakiewicz P., *Być samowystarczalnym*, „Wieś Dolnośląska”, 2003, nr 47.

75. Kondrakiewicz P., *Rynki Hurtowe we Wspólnej Polityce Rolnej*, „Nowy Plon – Wieś Dolnośląska”, 2004, nr 9.
76. *Konieczna jeszcze większa aktywność*, „Wieś Dolnośląska”, 2007, nr 6.
77. *Kontynuacja, ale i zmiany*, „Wieś Dolnośląska”, 2006, nr 12.
78. Kozikowski M., Kreft R., *Działania ARR w 1994 r. oraz zamierzenia na 1995 r.*, „Biuletyn Informacyjny”, 1995, nr 1.
79. Kreft R., *Działalność Agencji Rynku Rolnego w 1992 r.*, „Biuletyn Informacyjny”, 1993, nr 2.
80. Kreft R., Zadura M., *Działalność Agencji Rynku Rolnego w III kwartale 1992 r.*, „Biuletyn Informacyjny”, 1992, nr 11.
81. R. Kreft, *Podstawowe zadania i funkcje Agencji Rynku Rolnego*, „Biuletyn Informacyjny”, 1993, nr 10.
82. Kroner J., *Rezygnacja z pracy za pieniądze z Brukseli*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2004, nr 9.
83. Lemanowicz M., *Organizacje i grupy producentów szansą na poprawę konkurencyjności polskiego rolnictwa*, Warszawa, 2005.
84. Leopold A., *Rolnictwo w procesie przemian i rozwoju gospodarki*, Warszawa, 1997.
85. Leśny M., *Kosztowna niekompetencja*, „Rolnik Dzierżawca”, 2008, nr 6.
86. *Liczby i fakty*, Biuletyn Informacyjny wydawany przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, 2005, nr 1.
87. Łukasiewicz A., Żytnicki P., *Bush nie chwycił, Armia Krajowa – tak*, „Gazeta Wyborcza”, 4.08.2008.
88. Maciejewska J., *Bilans Zdrowia*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2008, nr 1.
89. Maziejuk H., *W zasięgu pięta część kraju*, „Zielony Sztandar”, 2002, nr 24.
90. Michalak M., *Dolnośląska giełda kwiatowa*, „Rośliny Ozdobne”, 2006, nr 5.
91. *Mięso i ryby pod jednym dachem*, „Słowo Polskie – Gazeta Wrocławska”, 4 III 2004.
92. Mikrut O., *Nasze działania oceniają rolnicy*, „Wieś Dolnośląska”, 2007, nr 1–2.
93. Mikrut O., *Współpraca musi funkcjonować*, „Wieś Dolnośląska”, 2007, nr 1–2.
94. *Mleko, a nawet serek*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2008, nr 8.
95. *Mniej kłopotów z ONW*, „Rolnik Dzierżawca”, 2006, nr 4.
96. Mokrzycka K., *Rolnik też człowiek*, „Gazeta Prawna”, 2008.
97. Możdżeń-Marcinkowski M., *Agencja Nieruchomości Rolnej*, Kraków, 2003.
98. *Możliwe zmiany w Sektorowym Programie Operacyjnym*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2004, nr 1.
99. Muszyński M., *Powiększanie gospodarstw w rolnictwie indywidualnym*, „Wieś i rolnictwo”, 1976, nr 4.
100. Naszkowska K., *Rząd likwiduje Agencje Nieruchomości Rolnych*, artykuł z dn. 2006.03.10, Wyborcza.pl.

101. *Nie ma czasu na dyskusje*, „Wieś Dolnośląska”, 2003, nr 7.
102. Nogal W., *Coś z coś*, „Wieś Dolnośląska”, 2006, nr 7.
103. *Nowe Biuro Powiatowe DIR*, „Wieś Dolnośląska”, 2006, nr 9.
104. *Nowy rząd, nowe nadzieje*, „Wieś Dolnośląska”, 2005, nr 11.
105. *Okrągła rocznica*, „Gazeta Wrocławska”, 18.09.2003.
106. Orlański T., *Nowe działania w marcu*, „Twój Doradca-Rolniczy Rynek”, 2008, nr 1.
107. Pernal T., *Działalność RARR w Olsztynie, Wrocławiu i Warszawie w warunkach rynkowych w 1992 r.*, „Biuletyn Informacyjny”, 1993, nr 4.
108. Piesik L., *Droga do Brukseli otwarta*, „Gazeta Prawna”, 2003.
109. Pietrowicz M., *Uwarunkowania rozwoju rolnictwa w latach osiemdziesiątych*, „Wieś i Rolnictwo”, 1980, nr 3.
110. *Po wiedzę do Saksonii*, „Wieś Dolnośląska”, 2007, nr 3.
111. *Pojedynek o poranku*, „Słowo Polskie – Gazeta Wrocławska”, 6 VI 2005.
112. *Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004–2006*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2004, nr 11.
113. *Polska wieś i rolnictwo 2007*, Warszawa, 2007.
114. *Polska 1918–1988*, Warszawa, 1989.
115. Porębski K., „Biuletyn Informacyjny”, 1992, nr 12.
116. *Porozumienie ponad województwami i politykami*, „Nowy Plon”, 2003, nr 50.
117. *Pomoc ARiMR dla dolnośląskiego rolnictwa w 2 lata po wstąpieniu do UE*, Wrocław, 2007.
118. *Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013*, Brwinów, 2007.
119. *Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007–2013*, „Biuletyn informacyjny”, Warszawa, 2008.
120. *Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007–2013: Działanie 221, 223, Poradnik dla beneficjentów*, Warszawa, 2008.
121. Przybył M., *Ach cóż to był za ślub*, „Rośliny Ozdobne”, 2006, nr 5, s. 35.
122. Przybył M., *Misja gospodarcza*, „Nasz Dom i Ogród – Flora”, 2004, nr 1, s. 28.
123. Poczta W., *Rolnictwo polskie w przededniu integracji z Unią Europejską*, Poznań, 2003.
124. Puliński W., *Rolnictwo rodzinne w Polsce od gospodarki nakazowo-rozdzielczej do rynkowej*, Łódź, 2000.
125. *Półmetek na Karmelkowej*, „Informator Rolny”, 14.05.1998.
126. *Rekord w hurcie*, „Gazeta Wrocławska”, 4.09.2003.
127. Rembisz W., *Strategie działań Agencji Rynku Rolnego*, „Biuletyn Informacyjny”, 1992, nr 11.
128. Rembisz W., Stańko S., *ARR w systemach regulacji polskiego rynku rolnego*, [w:] *Agencja Rynku Rolnego 1990–2005*, Warszawa, 2005.
129. *Renty strukturalne czyli wcześniejsze emerytury rolnicze*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2004, nr 1.

130. Różycka L., „*Giełdą*” do Europy, „Kurier Gminny – Gazeta Wrocławska”, 30.12.1997.
131. Rządowy program budowy i rozwoju rynków hurtowych i Warszawskiej Giełdy Towarowej, I etap, Warszawa, 1999.
132. Rządowy program budowy i rozwoju rynków hurtowych i Warszawskiej Giełdy Towarowej, II etap, Warszawa, 2001.
133. Rybak M., *Afera w Agencji Nieruchomości Rolnych*, Gazeta.pl, artykuł z dn. 15.10.2006.
134. Rybczyński M., *Informacja o realizowanych działaniach interwencyjnych na tle sytuacji rynkowej na terenie działania RARR we Wrocławiu*, „Biuletyn Informacyjny”, 1993, nr 10.
135. Rybczyński M., *Z działalności Regionalnej Agencji Rynku Rolnego we Wrocławiu*, „Biuletyn Informacyjny”, 1991, nr 1.
136. Rycombel D., *Sytuacja gospodarcza w kraju w 1992 r., ze szczególnym uwzględnieniem rolnictwa i gospodarki żywnościowej*, „Biuletyn Informacyjny”, 1993, nr 3.
137. Rynek dynamiczny, „Nasz Dom i Ogród – Flora”, 2005, nr 5.
138. *Rynki aktywizujące rolnictwo*, „Kurier Gminny – Gazeta Wrocławska”, 28.X.1997.
139. *Rynek zbóż po nowemu*, „Rolniczy Rynek”, 2004, nr 10.
140. *Sektorowy Program Operacyjny Rybołówstwo i przetwórstwo Ryb 2004–2006*, Biuletyn informacyjny wydawany przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz Agencję restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, 2004, nr 1–3.
141. Serafin B., *Zapraszamy kupców z Dolnego Śląska!*, „Kurier Gminny”, 2000, nr 3.
142. Smolarek R., *Polska Polityka Rolna dzisiaj i do 2000 roku*, „Biuletyn Informacyjny”, 1997, nr 8.
143. Sochaczewski W., *Działania interwencyjne Agencji Rynku Rolnego w 1999 roku*, „Biuletyn Informacyjny”, 1999, nr 7.
144. Solińska-Marek U., Kemon S., *Wychodzenie na prostą*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2003, nr 12.
145. *Spokoju i dostatku*, „Twój Doradca – Rolniczy Rynek”, 2005, nr 1.
146. *Spotkanie Porozumienia Izb Rolniczych*, „Wieś Dolnośląska”, 2005, nr 7.
147. *Spotkanie z Holandią na jubileuszu Dolnośląskiej Giełdy*, „Dom i Ogród – Flora”, 2003, nr 6.
148. Stańko S., *Wspólna Polityka Rolna – zasady, mechanizmy i system instytucjonalny*, [w:] *Agencja Rynku Rolnego 1990–2005*, Warszawa, 2005.
149. Stępień A., *Konferencja Europejskich Izb Rolniczych*, „Wiadomości Rolnicze”, 2008, nr 7.
150. Strapko A., *Rolnictwo polskie w latach 1960–1973 w ujęciu sektorowym*, „Wieś i Rolnictwo”, 1975, nr 3–4.
151. *Struktura organizacyjna Agencji Rynku Rolnego*, „Biuletyn Informacyjny”, 1991, nr 1.

152. Śmietanko A., *Polityka rolna – stan i perspektywy*, „Biuletyn Informacyjny”, 1994, nr 8.
153. Szelańska A., *Wydatki na rolnictwo w 2005 r.*, Biuletyn Informacyjny wydawany przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz Agencje Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, 2005.
154. *Szkolenia o dopłatach*, „Nowy Plon”, 2003, nr 47.
155. Szot E., *Duży błąd*, „Rolnik Dzierżawca”, 2005, nr 12.
156. *Sztandar Dolnośląskiej Izby Rolniczej*, „Wieś Dolnośląska”, 2003, nr 6.
157. Tacik J., *Wyślą kupców na Karmelkową*, „Gazeta Wyborcza – Wrocław”, 6 IV 2006.
158. *To nie jest targowisko ani giełda*, „Słowo Polskie – Gazeta Wrocławska”, 22 I 2004.
159. Tryfan B., *Polityka społeczna w rekonstrukcji wsi i rolnictwa*, „Wieś i Rolnictwo”, 1976, nr 3.
160. *Uruchamianie działań PROW 2007–2013*, „Biuletyn informacyjny”, 2008, nr 5.
161. *Uwaga Handlowcy – Ruszamy!*, „Kurier Gminny – Gazeta Wrocławska”, 29–30 VIII 1998.
162. *W Miliczu informacja europejska*, „Wieś Dolnośląska”, 2005, nr 8.
163. Wenerski R., *Kilka refleksji na 15-lecie ARR*, [w:] *Agencja Rynku Rolnego 1990–2005*, Warszawa, 2005, s. 8.
164. Wiązowska K., *W grupie siła*, „Słowo Polskie – Gazeta Wrocławska”, 27 I 2005.
165. *Województwo wrocławskie ma izbę rolniczą*, „Czas na Wieś”, 1997, nr 1.
166. Woźniak B., *Przedmiotowy zakres działania Agencji Rynku Rolnego*, „Biuletyn Informacyjny”, 1991, nr 3.
167. Wróblewski K., *Skuteczni i odpowiedzialni*, „Wieś Dolnośląska”, 2007, nr 6.
168. *Wrześniowe Święto Kwiatów*, „Kurier Gminny”, 2003, nr 8.
169. Woś A., *Rolnictwo polskie 1945–2000*, Warszawa, 2000, s. 10.
170. Woś A., Zegar J. S., *Rolnictwo społecznie zrównoważone*, Warszawa, 2002.
171. Wrutniak A., *Agencja do odstrzału*, „Dzierżawca”, 2005 nr 12.
172. Wrutniak A., *Ci z końca kolejki*, „Rolnik Dzierżawca”, 2006, nr 4.
173. Wrutniak A., *Wnioski odłogowane*, „Rolnik Dzierżawca”, 2008, nr 6.
174. *Zadania i funkcje Agencji Rynku Rolnego*, „Biuletyn Informacyjny”, 1997, nr 6, s. 4–6.
175. *Zasady, procedura naboru i rozliczania wniosków do „Programu wapnowania gleb na Dolnym Śląsku” realizowany przez Dolnośląską Izbę Rolniczą*, Wrocław, 2006.
176. *Zasady, procedura i rozliczenia dotacji do „Programu rekultywacji gleb zakwaszonych na Dolnym Śląsku w latach 2007–2008” realizowany przez Dolnośląską Izbę Rolniczą*, „Wieś Dolnośląska”, 2007, nr 10.
177. *Zalesianie gruntów oraz zalesianie gruntów innych niż rolne*, „Biuletyn informacyjny”, Warszawa, 2008.

178. Zawada W., *Pierwsza na Dolnym Śląsku*, „Głos Milicza”, nr 8, s. 1.
179. Zieliński A., *Refleksje nad prywatyzacją rolnictwa* [w:] *Gospodarka, administracja, samorząd*, pod red. H. Olszewskiego, B. Popowskiej, Poznań, 1997.
180. *III Walne Zgromadzenie delegatów III kadencji DIR*, „Wieś Dolnośląska”, 2008, nr 1.
181. *X lat Samorządu Rolniczego na Dolnym Śląsku*, Wrocław, 2007.
182. *X Walne Zgromadzenie delegatów II kadencji Dolnośląskiej Izby Rolniczej*, „Wieś Dolnośląska”, 2006, nr 7.
183. *XI Krajowe Forum Kobiet Wiejskich*, „Wieś Dolnośląska”, 2003, nr 12.

VI. Źródła internetowe

1. <http://www.ppr.pl/>, Pierwszy Portal Rolny.
2. <http://www.cceerc.wne.uw.edu.pl/>, Nowa Ekonomii Instytucjonalna.
3. <http://www.piol.pl/historia~.htm>, Historia izb rolniczych.
4. <http://www.izba-dir.wroclaw.pl/>, Ustawa o Izbach Rolniczych.
5. <http://www.dir.ppr.pl/>, Dolnośląska Izba Rolnicza.
6. <http://www.dchrs.com.pl/webcm/historia>, Dolnośląskie Centrum Hurtu Rolno-Spożywczego we Wrocławiu.
7. <http://www.logistykafirm.com/>, A. Jezierski, Funkcje logistyki w kształtowaniu rolno-spożywczego rynku hurtowego w Polsce.
8. <http://prow.rolnicy.com/renty-strukturalne-2007/nowe-zasady-przyznawania-rent-strukturalnych.html>, Nowe zasady przyznawania rent strukturalnych.
9. <http://www.minrol.gov.pl/>, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.
10. <http://www.arimr.gov.pl/> Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.
11. <http://www.fundusze-strukturalne.gov.pl/>, SPO.
12. <http://www.fapa.com.pl/>, Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa.
13. <http://www.fundusze-strukturalne.gov.pl/>, J. Wilkin, Wpływ reform Wspólnej Polityki Rolnej na przekształcenia w polskim rolnictwie i na obszarach wiejskich.
14. <http://www.anr.gov.pl/>, Agencja Własności Rolnej.
15. <http://ks.sejm.gov.pl:8009/kad4/099/40992146.htm>, Raport z działalności Agencji Nieruchomości Rolnych na Zasobie Własności Rolnej Skarbu Państwa w 2003 r. wraz ze stanowiskiem Komisji Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz Komisji Skarbu Państwa, 99 posiedzenie Sejmu, 10.03.2005.
16. <http://www.logistykafirm.com/>, A. Jezierski, Funkcje logistyki w kształtowaniu rolno-spożywczego rynku hurtowego w Polsce.
17. <http://www.dchrs.com.pl/webcm/historia>, Dolnośląskie Centrum Hurtu Rolno-Spożywczego we Wrocławiu.
18. www.dodr.pl, Dolnośląski Ośrodek Doradztwa Rolniczego.

19. Agencja Nieruchomości Rolnych zasila budżet państwa, Gazeta.pl, artykuł z dn. 03.07.2006.
20. Naszkowska K., Rząd likwiduje Agencję Nieruchomości Rolnych, artykuł z dn. 2006.03.10, Wyborcza.pl.
21. Zniknie Agencja Nieruchomości Rolnych, Gazeta.pl. Artykuł z dn. 14.03.2006.
22. www.wiadomosci.gazeta.pl, 90 proc. gospodarstw rolnych nie posiada minimalnej siły ekonomicznej?
23. www.gospodarka.gazeta.pl, Tylko 13 proc. rolników planuje powiększenie gospodarstw.

BIBLIOTEKA GŁÓWNA

348708 2/1

Wrocławskie instytucje związane z rolnictwem po wojnie. Głównym zadaniem było wspieranie rozwoju obszarów wiejskich. Początkowo ich praca skupiała się na odtworzeniu sektora rolniczo-żywnościowego oraz rozwiązywaniu aktualnych problemów rolnictwa i mieszkańców wsi. Dzięki przeobrażeniom strukturalnym, instytucje mogły rozszerzać swoją działalność, podnosząc kwalifikacje rolników, zapewniając im dostęp do specjalistycznej wiedzy oraz chroniąc ich dochody poprzez działania interwencyjne.

Ich działalność stała się silnym bodźcem i szansą na przyspieszenie modernizacji i rozwoju obszarów wiejskich. Miało to ogromne znaczenie podczas przystosowywania polskiego rolnictwa do wymogów i struktur krajów unijnych.

W książce został ukazany proces powstawania i rozwijania się instytucji związanych z rynkiem rolnym po przemianach ustrojowych oraz w okresie niezwykle ważnym dla transformacji rolnictwa polskiego – przed i po akcesji Polski do Unii Europejskiej. Przeanalizowany został też wpływ, jaki wywierały one na przemiany zachodzące w gospodarce rolnej ze szczególnym wskazaniem efektów produkcji roślinnej i zwierzęcej na Dolnym Śląsku. Zbadany został również wpływ instytucji okołorolniczych na rozwój agroturystyki i gospodarstw ekologicznych oraz rezultaty ich działań w przygotowaniu działalności rolniczej do wymogów unijnych.

Wydawnictwa Politechniki Wrocławskiej
są do nabycia w księgarni „Tech”
plac Grunwaldzki 13, 50-377 Wrocław
budynek D-1 PWr., tel. 071 320 29 35
Prowadzimy sprzedaż wysyłkową
zamawianie.ksiazek@pwr.wroc.pl

ISBN 978-83-7493-501-2